

ISSN 1452-2179

BALKAN TÜRKOLJİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ

DERGİSİ

26



Prizren
Mart - 2017

Yayımlayan:

BAL-TAM, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Prizren, Yıl XII

Sayı 26., Mart 2017

Yayımlayan Adına:

Prof. Dr. Tacida Zubçeviç HAFIZ

Baş ve Sorumlu Yazar:

Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ

Düzeltili:

Dr. Ferhat ÂŞIKFERKİ

Danışma Kurulu:Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN-Türkiye,
Prof. Dr. İsmail PARLATIR-TürkiyeAkademik Aliya COGOVİÇ, Kosova,
Prof. Dr. Kamil Veliyev-Azerbaycan,
Prof. Dr. Anvar MOKAEV-Kırgızistan,
Prof. Dr. Kerima FİLAN-Bosna Hersek,
Prof. Dr. Bayram BAYRAKTAR-Türkiye,
Prof. Dr. Lars YOHANSON-Almanya,
Prof. Dr. Cengiz HAKOV-Bulgaristan,
Prof. Dr. Maria TODOROVA-Bulgaristan
Prof. Dr. David GEZA-Macaristan
Prof. Dr. M. Metin Hüloğlu-Türkiye,
Prof. Dr. Dimitriy VASİLYEV-
Rusya Federasyonu,
Prof. Dr. Micheil BOZDEMİR-Fransa,Prof. Dr. Emin PLANA-Kosova,
Prof. Dr. Michael KİEL-Hollanda,
Prof. Dr. Ekrem ÇAVUŞEVİÇ-Hırvatistan,
Prof. Dr. Mihai MAXİM-Romanya
Prof. Dr. Elfina SİBGATULİNA-Rusya
Federasyonu,
Prof. Dr. Miryana MARİNKOVİÇ-
Sırbistan,
Prof. Dr. Fadıl HOCA-Makedonya,
Prof. Dr. Enver MAHMUT-Romanya,
Prof. Dr. Mirzattin ZAKİYEV-Tataristan
Prof. Dr. Eva GUSTAVSSON-İsviç,
Prof. Dr. Mustafa Kaçahn,-Türkiye,Prof. Dr. Fehim NAMETAK-Bosna Hersek,
Prof. Dr. Mustafa MEHMET-Romanya,
Prof. Dr. Ferit DUKA-Arnavutluk,
Prof. Dr. Nasimhan RAHMANOV-
Özbekistan,
Prof. Dr. Gazmend ŞPUZA-Arnavutluk,
Prof. Dr. Novak KİLİBARDA-Karadağ,
Prof. Dr. Gyorg HAZAI -Macaristan,
Prof. Dr. Evangelina BALTA-Yunanistan,
Prof. Dr. Halil İNALCIK-Türkiye
Prof. Dr. Razik RAFİEV-Özbekistan,
Prof. Dr. Haluk AKALIN-Türkiye,
Prof. Dr. Reşat GENÇ-Türkiye,
Prof. Dr. Hamdi HASAN-Mekedonya,
Prof. Dr. Rukiye HACI-Çin,
Harid FEDAI-Kuzey Kıbrıs Türk
Cumhuriyeti,
Prof. Dr. Şakir İBRAYEV-Kazakistan,
Prof. Dr. Hayriye Süleymanoğlu
YENİSOY- Türkiye,
Akademik Şerbo RASTODER, Karadağ
Prof. Dr. Hüseyin AYAN-Türkiye,
Prof. Dr. Tadeus MAYDA-Polonya,
Prof. Dr. İlber ORTAYLI-Türkiye,
Prof. Dr. Uli SCHAMİLOĞLU-ABD,
Prof. Dr. J.-L. Bacque GRAMMONT-
Fransa,
Prof. Talât HALMAN-Türkiye

**BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ ULUSLARARASI HAKEMLİ BİR
DERGİDİR.****Hakem Kurulu:**

Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK-Türkiye,
Prof. Dr. Bilge ERCİLASUN-Türkiye,
Doç. Dr. Bilgin ÇELİK-Türkiye,
Prof. Dr. Nazim İBRAHİM-Makedonya,
Prof. Dr. Celi Garipoğlu NAGİYEV- Azerbaycan,
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM -Türkiye,
Prof. Dr. Ebulfes AMANOĞLU-Azerbaycan,
Prof. Dr. Erman ARTUN-Türkiye,
Prof. Dr. Fethi MEHDİYU-Kosova,
Dr.Güllü YOLOĞLU-Azerbeycan,
Prof. Dr. Gönül AYAN-Türkiye,
Doç. Dr. İbrahim YALIMOV-Bolgaristan,
Prof. Dr. İsa HABİBBAYLI-Azerbaycan
Prof. Dr. İskender PALA-Türkiye,

Dr. İsmail CAMBAZOV-Bulgaristan,
Prof. Dr. İsmail PARLATIR-Türkiye,
Dr. Juten ODA-Japonya,
Prof. Dr. Oktay AHMET, Makedonya,
Prof. Dr. Kemal ERARSLAN-Türkiye,
Prof. Dr. Layla KARAHAN-Türkiye,
Doç. Dr. Mehmet Naci ÖNAL-Türkiye
Doç. Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU-Türkiye,
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Suphi SAATÇI -Türkiye,
Prof. Dr. Taciser ONUK-Türkiye,
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY-Türkiye,
Prof. Dr. Vladan VİRİYEVIÇ-Sırbistan,
Prof. Dr. Volkan COŞKUN-Türkiye

**BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi, yılda iki defa
olmak üzere Mart ve Eylül aylarında yayınlanır.**

**BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi ve yazarın adı
kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz**

Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir

Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez

Baskı: SİPRİNT Basım Evi

Tiraj: 300

Yazışma Adresi:

**BAL-TAM
Birlik Mah., 443 Sok. -1/7
Çankaya – Ankara**

**BAL-TAM
Emin Paşa – 17
Prizren – KOSOVA**

Tel: +90 312 495 56 40

Tel-Faks: +381 29 231 108

E-mail: trhafiz@yahoo.com

İÇİNDEKİLER

TARİH

Rukiye HACI

Uygur Türkleri'nin Dünyaca Meşhur 12 Makamının Yaratıcısı
Amannisahan Hakkında11

Mahmut ÇELİK - Ümit SÜLEYMANI

Arnavutluk'ta Sarı Saltuk Efsanesinin Işığında Bektaşilik Tarikatı17

Cemal BAKO

Kosova'da Çerkezler25

Fadıl HOCA

Balkanlarda Ulahların Osmanlı Devleti'nde Azınlık
Olarak Kültürel Konumları45

Nail TAN

"Unesco 2016 Ahmed Yesevî ve Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü
Yılı"nda Köprülü'nün Ahmed Yesevi'yle İlgili Çalışmaları57

Bayram BAYRAKTAR

Bilim İnsanı İdeolojik ve/veya Çıkar Aygıtlarına Yaslanmayacak
Kadavr Evrensel ve Etnik Değerlere Bağlı mıdır ya da
Türkiye'de Üniversiteler69

DİL

Tuncer GÜLENSOY

Türk Dili Kültürünün Zenginliği79

YAZIN

Nurtaç ERGÜN ATBAŞI

Mehmet Âkif Ersoy ve Milli Şuur105

Mehmet YARDIMCI

Doğumunun Yüzüncü Yılında Türk Mavisi'nde Süt'ü Mayalayan
Şair Cahit Külebi ve Zile Özelinden Kaynak Şiir Dünyası117

Jovanka DENKOVA PICTURE BOOKS OF JALVACH URAL	133
Hayrettin İVGİN Osman Cemal Kaygılı'nın (1890-1945) "Çingeneler" Romanında Türkü-Şarkı, Kanto, Ninni ve Maniler	143
Nalan KAZAZ Psikolojik Açıdan Ahmet Saffet İğciler'in Hikâyelerinin Türk Kültürüne Etkisi	155

E Ğ İ T İ M

Nazim İBRAHİM Türkçe'nin ve Türkçe Eğitiminin Makedonya İçin Önemi	169
Bedrettin KORO Kosova Cumhuriyeti İlköğretim Okullarının Tarih Dersi Müfredatı ve Ders Kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti Tarihlerinin Yeri ve Önemi	179

H A L K B İ L İ M İ

Rukiye HACI Uygur Türkleri'nde Nevruzun Bugünkü Anlamı ve Kullanma Şekli	201
---	-----

D E R L E M E L E R

Enver BAKİ Priştine'de Unutulmaya Yüz Tutan Sözcükler	207
---	-----

A N I L A R

Nimetullah HAFIZ Tarihin Unutamıyacağı Çanakkale'yi 2015 Yılında Ziyaret Ettim	219
---	-----

YAYINLAR – TANITIMLAR

Tekirdağ Folklor ARraştırması (Begüm KURT)	265
Seyircilik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları (Cevdet AVCI)	266
Halk Kültürü Araştırmaları (Mısra UĞURLU)	267
Türk Halkbilimi (Esra ÖZKAYA)	268
Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı– Edebiyat Tarihi/Metinler (Cevdet AVCI)	270
Anonim Halk Edebiyatı Nesri – Edebiyat Tarihi/Metinler (Cevdet AVCI)	272
Âşık Edebiyatı MetinTahlilleri (Cevdet AVCI)	275
Dinî Tasavvufi Halk Edebiyatı – Edebiyat Tarihi/Metinler (Mısra UĞURLU)	277
Anonim Türk Halk Edebiyatı Nazmı (Ahmet Emin ŞAHİNER)	281
Çukurova Halk Kültüründe Mizah / Prof. Dr. Erman Artun (Esra ÖZKAYA)	283
Ansklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü - Prof. Dr. Erman Artun (Esra ÖZKAYA)	284
Dr. Taner Güçlütürk'ten “Kosova Çağdaş Şiiri Antolojisi” Çıktı (BAL-TAM)	285

OLAYLAR

11. “Türkçe'nin Uluslararası Şiir Şöleni'nde Kosova'yı Dr. Taner Güçlütürk Temsil Etti (BAL-TAM)	289
Üsküp'te “Kiril Metodi” Üniversitesi “Blaje Koneski Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Fakültesi'nde Yeni Bir Türkolog Doktor Tezini Savundu (BAL-TAM)	295

Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği'nin Büyük Etkinlikleri (**BAL-TAM**)299

Y İ T İ R D K L E R İ M İ Z

Nimetullah HAFIZ

Değerli Halkbilimcimiz Prof. Dr. Erman Artun'u

Yitirdik.....339

TARİH

UYGUR TÜRKLERİNİN DÜNYACA MEŞHUR 12 MAKAMININ YARATICISI AMANNİSAHAN HAKKINDA

Rukiye HACI *

Çin Uygur 12 makamı melodi, dans, şarkı, edebiyat ve yaşam adetleri dahil edilen nefis müziği ve kendine özgü sanat özelliğiyle dünyaca meşhur bir sanat dalıdır. O yalnız Çinlilerin kalbinde derin etki yapmakla kalmıyor üstelik tüm dünyanın dikkatini çekiyor ve o dünya sanatının gelişme tarihinde üstün bir yer işgal ediyor.

Makam, Çin'nin kadim zamanındaki batı bölgelerinde geniş etki yapan halk sanatı ve halkın kalp sedasıdır. Milyonlarca halk türkülerinden seçilen, kendine özgü düzeniyle ortaya çıkarak Tanrı Dağlarının güney ve kuzeyindeki çeşitli yerlerin makam şekillerini bir araya getirip sonunda “ Uygur 12 Makamı “ şekli vasıtasıyla Çin ve dünyanın şarkı, melodi ve dans sahnesinde yer almıştır. Dolayısıyla “ Sincan Şarkı - Dans Makamı “ diye anılan güzel ünvana erişmiştir.

Uygur 12 makamı çok eski tarihlere maliktir. Bazı bilim adamları onu Han, Tan sülalesinde gelişen “ Batı Ülke Büyük Namesi “ ile ilişkisi olduğunu söylüyorlar. 16. yüz yılın ortalarında Yarkent Hanının eşi Amannisahan bütün varlığıyla canla başla çalışarak 12 çeşit makamı bir araya getirerek yığmış. “ Uygur 12 Makamı “ adı ondan kaynaklanmıştır. Dolayısıyla bu yazıda “ Uygur Türklerinin Dünyaca Meşhur 12 makamı'nın Yaratıcısı Amannisahan “ hakkında olacaktır.

Uygurların çalışkan, icatçı zekasının cevheridir. Uygurların yaşam hayatının bütün taraflarını müzik diliyle anlatan bedii kamusudur. Böyle bir müzik eseri dünyadaki milletlerin tarihinde nadir görülen özel bir eser olduğu için “ Doğu Müzik Uygurluğundaki Mucize “ şeklinde tanımlanmıştır. Bu özelliklerinden dolayı Birleşmiş Milletler Bilim, Eğitim Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından 25 Kasım 2005 de “Maddi Olmayan Kültürel Miraslar“ listesine alınan Uygur 12 makamının şimdiye kadar devam edilmesine temel atan, büyük makamcı, şair ve hattat Amannisahan'dır. Burada ben evlattan evlada süregelen bu büyük bestekar, kahraman Uygur kızı Aynı zamanda makam uzmanı Amannisahan'ı kısaca tanıtacağım.

* Türkolog, Pekin

Uygurların 12 makamının dünya çapında ün salmasından dolayı kıvanç duygularıyla dolup taşıdığı şu dönemde, Uygurların “ Su içtiğinde kuyu kazanı unutma “ şeklindeki ata sözü doğrultusunda, bahsettiğimiz makamın büyük bilgini, makam ustası Amannisahan’ı anlamadan yapamayız. Bu durumda Amannisahan’ın bilgilene alanındaki kendine özgü yeteneği, şairlik, hattatlık ve müzik alanındaki özelliği gibi maharetlerinin gelişmesine belli ölçüde etki yapan aile durumu ile şu devirdeki cemiyet hakkında biraz durmak istiyorum.

Tarihi bilgiler ve araştırmacıların gerçeklere dayanarak açıkladıklarına göre Amannisahan 1526 da Yakent’te dünyaya gelmiş 1560 da 34 yaşındayken doğum sırasında ölmüştür. Bazı malumatlarda Amannisahan’ın fakir bir oduncu olan Mahmud’un kızı olduğu söyleniyor. Son zamanlardaki araştırmamıza göre şu devirde tanınmış bilim adamları müstear isim kullanıyormuş. O dönemde yaşayan Amannisahan’ın müstear ismi Nefsi imiş. Buna göre babası Mahmud’un müstear ismi “ Oduncu “ olabilir. Ona göre fakir bir oduncu ailesinden doğmuş denilebilir. Tarihi kitaplarda Amannisahan’ın ailesi hakkında detaylı bir bilgi olmasa da bizim araştırmamıza göre ailesi “Yoksul bir aile“ olsaydı eğer Amannisahan’ın derin bilgisi “Taklamakan Çölünde“ gayıpdan mı peyda olmuş?

Burada biz tarihe bir göz atalım:

Amannisahan’ın yaşadığı devir Abdureşit Hanın hüküm sürdüğü yıllar Yarkent hanedanının uygarlaşma bakımından da en çok geliştiği devre rastlar. Bu devir, Uygur halk edebiyatı ve sanatının çiçek açtığı bir çağ, “Altın Devir“ olarak tarih sayfalarına yazılmıştır. Amannisahan’ın geçmişi ve onun yazdığı eserleri vermeden önce Yarkent hanedanlığının kuruluşundan kısaca bahsetmek istiyorum.

Hicri 30 temmuz 920 yılında miladi 21 ağustos 1514 te “Kaşkar Sultanlığı” kuruldu. Çok geçmeden hanedanlık merkezinin Yarkent’e taşınmasıyla bu hanedanlığın adı “Yarkent Hanedanlığı“ diye değiştirildi.

Yarkent Hanedanlığı kurulduktan sonra Hanedan Seyidhan çok iyi işler yaptı. Müstebit hükümdar Ebubekir devrinde zulme dayanamayıp yabancı ülkelere giden vatandaşlarımız kendi yurtlarına dönmeye başladılar. Böylelikle Seyidhan’ın ülkesi genişlemiş, halkı da çoğalmaya başlamış.

Miladi 1533 yılında Seyidhan, Tibet’e yapılan bir askeri yürüyüşte hastalanıp ölmüştü. Onun yerini büyük oğlu Abdureşithan almıştır. Abdureşithan 16 yaşından başlayıp babası Seyithan’la beraber defalar-

ca savaşa katılıp “Meşhur atıcı“, “Usta kılıççı“ diye tanınmıştır. O müzik alanında da tam bir öğretmendi. Dutar, Satar, Kalon, Revap, Ud, Geycek... vesayır çalgıları çaldığında herkesi hayran bırakırdı.

Abdureşithan’ın hükümdarlığı devrinde “Miladi 1533-1570“ yılları sosyal gelişmeyi ilerlemek için Kaşkar’da medrese, Yarkent’te yüksek bilim yurtları, sanat okulları açarak halkın kültür, edebiyat - sanat düzeylerini yükseltmiş, dolayısıyla buraya Irak, Afganistan ve Keşmir’den çok sayıda öğrenci gelerek öğrenim görmüştür.

Abdureşithan devrinde hattatlık da çok gelişmiştir. Tanınmış hattatlar bir kaç yüze, öğrencilerin sayısı ise bir kaç bine yükselmiştir.

Özetlersek, Abdureşithan’ın hüküm sürdüğü zaman, Yarkent Handedan’ın uygarlık hayatının en çok canlandığı zamandı, bu devir Uygur halk edebiyatı ve sanatının çiçek açtığı “Altın Devir“di. Tam bu “Altın Devir“ de Amannisahan şair ve makam ustası olarak tanınmıştı.

Şimdi gelelim Amannisahan’a:

Milattan sonra 16. yüzyılda yaşayan Uygur halkının müzikşinası ve yetenekli kadın şairi Amannisahan, Seyithan tahta çıktıktan 12 yıl sonra dünyaya gelmiş. Böyle bir iyi koşul altında büyüyen Amannisahan ayrıntılı eğitim görme fırsatına erişmiş. Amannisahan gibi bir kızın şair, müzisyen ve hattatlık alanlarındaki özel bilim ve meharetinin, şu devirdeki bilim yurtlarının biri olan Yarkent şehriden uzak Taklamakan çöllerinde yetişmesi asla mümkün değil. Amannisahan’ın babası “Fakir bir oduncu“ değildir, üstelik o devrin tanınmış bilim adamlarından birisi olduğu açıktır. Amannisahan’ın, Abdureşithan tahta oturduktan sonra bazı sebeplerden dolayı ailesiyle birlikte, şehirden uzakta olan Taklamakan boyundaki eski TATA (şimdiki Kara Su) köyünün Şah Tata (şimdiki şeftaleli) köyüne yerleşmiş olduğu ispatlanmıştır. Şunu demek istiyorum ki, bundan bir kaç yıl önce değil, hatta yakın zamanlara kadar bu köyde nüfuz çok az, ağaçlar bol olduğundan burada odun alan ve satanlar olmadığı için “Odunculuk“ diye bir meslek yoktu. O zamanlarda Uygurların 15. yüzyılda yaşayan ulu şairi Elişir Navay’ı dan tutunuz da Fuzuli gibi şairlerin değerli eserleri ve o devirde az bulunan ancak özel bilim adamları ve ekonomik durumları iyi olan ailelerde kağıt, mürekkep ve kalem gibi medeniyet aletleri ve Tambur gibi çalgı aletleri olabilirdi.

Abdureşithan Taklamakan boyundaki “Şah Tata“ adı verilen yerde Amannisahan ile buluşmuştu. 1539 senelerine rastlayan bu buluşmada Amannisahan 13 - 14 yaşlarında, Abdureşithan 28 yaşlarındaydı. Bu

genç kızın müzik alanındaki özel yeteneği, güzel yazısı, aynı yaşlarda olanlarınkilerden farklı bilimi ve şairliği, Uygur kızlarına has saygılı davranışları ve güzelliği bu genç padişahın dikkatini çekti ve evin bir köşesinde duran tamburu çalmasını istedi. Amannisahan'ın babası“ kızım Tambur çalmayı biliyor“ demiş. “Öyleyse kızınız çalsın“ demiş padişah. Kız Tambur'u almış ta “Pencigah“ makamını o kadar güzel çalmış ki Abdureşithan şaşırılmış. Bilhassa kız kendi eliyle yazdığı şiiri makama eşlik ederek söylediğinde Abdureşithan kıza aşık olmuş. Şarkı şu beyitle başlar:

Allahım sana yüz şükür, bize adil padişah verdin,
Fakir-miskine Abdureşithan'ı dayangaç ettin.
Ey Nefsi, ulu Tanrı'ya gece gündüz dua et,
Eğer şah hakkında dua etmezsen,
Büyük suç işlemiş olacaksın.

Bu şarkıda kendisinin ve halkın Abdureşithan'a olan sevgi ve sadakatini anlatmış.

Şarkı tamamlanır tamamlanmaz Sultan aceleyle “Nefsi denilen bayan kim, siz beyiti nereden öğrenmişsiniz?” diye sorduğunda kız “Başkaların beyiti mi söylenir, kendimin, nefsi benim” diye cevap vermiş. Onun kaç yaşında olduğunu sorduğunda babası 13 yaşında olduğunu söylemiş. Abdureşithan bunu duyunca daha da hayrete kapılmış. Amannisahan yerinden kalkıp kendi eliyle yazdığı birçok şiiri getirmiş, yazısının güzelliği kendi güzelliğiyle yarışır gibiymiş. Padişah bu yazının bu kadar küçük bir çocuk tarafından yazıldığına bir türlü inanamayıp, “ Bakalım şu anda bir şiir yazabilir misiniz?” demiş. Kız derhal mürekkep, kalem ve kağıtları getirip şu beyti yazmış:

Allahım bu bende, bana inanmayan şübheli gözle baktı,
Güya bu evde bu akşam benim için bir diken bitti.

Sultan gülerek: “ İnadım beni maskara etmeyin “ demiş, ona aşık olmuş ve hemen nikahına almış. Amannisahan bu beytinde derin, zarif duygularını oldukça güzel, uyumlu diliyle ifade etmiş. Beyitin güzelliği, bediiliği, fikrinin derinliği ve dilinin uyumluluğuyla, Uygur şiirinin münevver numunelerini vermiştir. Abdureşithan Amannisahan'ın saraydaki sanat faaliyetlerini organize etmede, makamları düzenleme-

de baştan sonuna kadar iyi fırsatlar yaratmış ve onu desteklemişti. Böyle bir fırsat olmasaydı, 12 makam bugüne kadar devam edemezdi.

Amannisahan sarayda 20 yıl kaldı. Bu sıralarda Amannisahan Abdureşithan'ın desteğiyle makamların güftesini de düzenleyerek kendi çalışkanlığıyla "İşret Engiz" (Sevinci Uyarma) adında bir makam, "Divan Nefsi" (Nefsi şiirler külliyesi) gibi değerli şiirler külliyesiyle hanımlara nasihat verme amacı taşıyan "Güzel Ahlak" ve "Kalpler Şerhi" adlı kitapları da yazmış. Şairlik, nağme ve hattatlık hakkında bu kadar derin manalı bir kitap şimdiye kadar nadir görülmüştür. Amannisahan'dan sonra makam bulacak ve beyit yazacak hocaların dünyada olup olmadığı belli değil.

Uygurların meşhur bilim adamı, düşünürü, şairi, Uygur müziğinin anası olan geleneksel 12 makamı, destan ve eğlencelerde evlattan evlada söylenerek bugüne kadar gelmiştir. Şimdi her sene Amannisahan'ın yurdu Yarkent'de Amannisahan'ı anma etkinlikleriyle 12 makam bayramı ve sempozyumlar düzenleniyor. Amannisahan'ın yurdu Yarkent'te onun mezarı ve heykeli yapılmıştır. Bu tarihte görülmemiş bir sevinç yarattı. Bundan dolayı makam sanat topluluğu bir kaç yıldan beri Avrupa ve Asya da gösteriler yaptı, aynı zamanda Türkiye'de de ziyarette bulunarak gösteriler yaptı ve rağbet gördü. Bu gösterilerin CD, VCD ve DVD'leri de yapıldı.

Her makam, nağme, destan, eğlence gibi türleri kapsayan 3 kısımdan oluşarak 25-30 kadar bir birine benzemeyen şarkı içeriyor. Uygur 12 makamında birbirine benzemeyen 360'dan fazla ahenk var. Makam sahnede icra edilirken 24 saat içerisinde tamamlanabilir. Şarkı güfteleri 4492 mısradan oluşuyor.

Çin kurtarıldıktan sonra parti ve hükümetimizin desteğiyle ve tanınmış sanatçılarımızın çabalarıyla Uygur 12 makamı uluslararası sanat dünyasında büyük etki uyandırdı.

İnanıyoruz ki, Uygur 12 makamının 16. Yüzyıldaki büyük bilgini, cesur Uygur kızı, makam ustası Amannisahan'ın mübarek adı bu makamların insanları kendine çeken güfteleriyle ilelebet bütün dünyada ebediyen yaşayacak.

KAYNAKÇA:

- “Tarihi Reşidi“ Sincan halk yayınevi.”Çeşme” dergisinde yayınlanmış.
“Cengizname“ Molla Salih Kaşkari, Kaşkar Uygur Edebiyatı Yayınevi 1986.
“Amannisahan’ın Yurdu Hakkında“. Sultan Mamut İbrahim.
“Büyük makam ustası Amannisahan”ın hayatı ve ailesine ilişkin bazı sorunlar “ Sultan Mamut İbrahim. Sincan halk yayınevi. 2006.

ARNAVUTLUK'TA SARI SALTUK EFSANELERİN IŞIĞINDA BEKTAŞİLİK TARİKATI

Prof. Dr. Mahmut ÇELİK* - Mr. Ümit SÜLEYMANI*

Özet

Sarı Saltuk, 13. yüzyılda Balkanlara gelmesiyle bölgenin İslamlaşmasına ve Türkleşmesine öncülük etmesi yanında yaptığı insani faaliyetlerle, diğer din ve milletten insanların sevgisini kazanmış bir şahsiyet olarak karşımıza çıkıyor.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarına girmesiyle buralarda İslam dini ile birlikte dil ve genel olarak İslam kültürü de girmiş, yerleşmiş ve günümüze kadar sürmüştür. Aynı biçimde Nakşibendi, Mevlevi, Kadiri, Sa'di, Rifai, ve özellikle Bektaşî gibi tüm tarikatlar de bura halkı arasında yayılmış ve böylece tarih boyunca kent ve hatta köylerde kesin olarak sayısını bilmediğimiz tekke ve türbeler de inşa edilmiştir.

Sarı Saltuk'un Balkanlar ve özellikle de Arnavutluk halkı için önemli bir şahsiyet olduğunu, yüzyıllar önce bu topraklara barış ve hoşgörü dilini getirmesine büyük katkısı olmuştur. Bu değerli şahsiyetin getirdiği bu dilin yeni ve genç nesillere öğretilmesi gerektiğini vurgulamamız gerekiyor.

Arnavutluk'ta yaşayan Arnavut ulusunun dini, siyasi ve kültür hayatında Bektaşîliğin önemli rolü çok büyüktür. Arnavutluk'un hemen her şehrinde en az birer Bektaşî tekkesi bulunmakta idi. Fakat ne yazık ki XVIII. ve XIX. yüzyılda bu tekkelerin tam sayısı belli değil nedeni de Arnavutluk'ta tek partili rejim döneminde kutsal yerlerin yok olmasından kaynaklanmaktadır.

Arnavutluk'taki Bektaşîlik ayrı bir özellik taşımaktadır, bugüne dek Bektaşîlik Arnavut halkı arasında en çok sevilen ve en çok yayılan bir tarikattir. Arnavut ulusu da Bektaşî tarikatının Arnavutlar arasında yayılması konusunda Sarı Saltuk efsanelerinin ile menkıbelerinin önemli bir rol oynadıklarına inanmaktadırlar.

Anahtar kelimeler: Arnavutluk, Sarı Saltuk, Bektaşîlik, Efsaneler, Tekkeler.

THE BEKTASHİ SECT UNDER THE LIGHT OF SARI SALTUK LEGENDS IN ALBANIA

* Prof. Dr., Makedonya – İştîp “Gotse Delçev” Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mahmut.celik@ugd.edu.mk

Abstract

Sarı Saltuk led to the Islamization and the Turkification of the Balkans in the 13th century, and he won the affection of the people of the other religions through humanitarian activities.

After the entry of Ottoman Empire into the territory of the Balkans, together with the Islam was entered and installed also the language and at the same time the Islam culture, which are still present. In the same way, the Naqshbandi, Mevlevi, Kadiri, Sa`di, Rifai and particularly Bektashi sects were expanded between the local population and in the towns and cities they built an undetermined number of mausoleums and dervish lodges called tekke.

Sarı Saltuk is a prominent figure for the Balkans, especially for the Albanians. He has been a major contribution to bring the language of peace and tolerance to this lands centuries ago. We have to emphasize that the language which was brought by this adorable person must be taught to the new and young generations.

The role of Bektashi order in the religion, political and cultural life of Albanian people is significant. Almost in every town it could be found Bektashi lodge. But, unfortunately we don't have enough information about the number of this lodges in XVIII and XIX centuries it's because of destroying of the sacred places in the period of one-party regime.

The Bektashi order in Albania has a particular characteristics. The Bektashi order among the people in Albania is the most liked and the most expanded sect. The Albanian people think that for the expansion of Bektashi order in Albania, the significant role played the Sari Saltuk's legends and sagas.

Key words: Albania, Sari Saltik, Bektashi order, Legends, Lodges

1. Giriş

Türkiye'nin birçok yörelerinde, yakın ve ortadoğu ülkelerinde, ayrıca Balkanlar'da XIII. yüzyılın tanınmış Türk - İslam misyoneri Sarı Saltuk'la beraber Horasan'dan gelip Anadolu'ya yerleşen Bektaşî tarikâtının kurucusu olan Hacı Bektaş Veli'nin oldukça çok efsaneleri vardır. Arnavutluk'ta eski dönemlerden bugüne kadar gelen efsaneler-

de ise, Sarı Saltuk'un papaz giysileri içinde yörelerde yaşayan Hristiyanlar arasında İslam dinini yaymaya çalışmakta olduğu söylenmektedir. İpek'te, Zeynel Ağa Ova'sında eskiden beri onun türbesi olduğu söylenen bir türbe bugün bile korunmakta olup yöre halkı tarafından halen ziyaret edilmektedir. Yöre halkının anlattığına göre çok eski zamanlarda yaygın olan sarılık hastalığı yüzünden çok insan acı çekmiş. Uzaktan gelen bir yabancı bir dua okuyarak halkı bu hastalıktan kurtarmış ve halk bunun üzerine "*sarıya saldı*" demiş. Bu deyiş zamanla "Sarı Saltuk'a" dönüşmüş ve yabancı'nın adı olmuş (Kalfat, 1994:57) olduğu söylenmektedir.

Yine, ikinci bir İpek efsanesine göre, Sarı Saltuk Türkiye'de Sarıyer köyünde doğmuş. Dürüst, akıllı, dindar biriymiş. Çevresinde çok öğrencisi varmış. Yedi öğrenci gelmiş, onlardan her biri ondan ders görerek kemâl sahibi olmuşlar. Sarı Saltuk öldüğünde her biri cenazeyi kendi memleketlerine götürmek istedikleri için aralarında tartışma çıkmış. Fakat bu sırada Allah tarafından aynı gece yedisi de rüyalarında Sarı Saltuk'u görmüşler. Sarı Saltuk hepsiyle aynı şekilde konuşmuş ve demiş ki: Herbiriniz birer tane tabut alın, hangisinde beyaz çiçek görürseniz ben orda olacağım. O tabutun sahibi beni alıp ülkesine götürsün!.. Etesi gün hepsi birer tabut almışlar. Ancak hepsinin yanında birer beyaz çiçek bitmiş. Yine her tabutta Sarı Saltuk'un cenazesi yatıyormuş. Bunun üzerine yedisi de tabutunu alıp kendi memleketine götürmüş. Bugün Sarı Saltuk'un yedi mezarı vardır (Kaleshi, 1971:817) iddiası hala sürmektedir.

2. Arnavutluk'ta Sarı Saltuk ve Bektaşilik Tarikatı

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan topraklarına girmesiyle buralarda İslam dini ile birlikte dil ve genel olarak İslam kültürü de girmiş, yerleşmiş ve günümüze kadar sürmüştür. Aynı biçimde Nakşibendi, Mevlevi, Kadiri, Sa'di, Rifai, Bektaşi gibi tüm tarikatler de bura halkı arasında yayılmış ve böylece tarih boyunca kent ve hatta köylerde kesin olarak sayısını bilmediğimiz tekke ve türbeler de inşa edilmiştir. Fakat XIX. yy.'ın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında büyük ve güçlü Osmanlı devletinin çökmesiyle ve bu topraklardan uzaklaşmasıyla buralarda yeni kurulan milliyetçi devletler fırsat bularak ellerinden geldiği kadar tekke ve türbeleri yıkmıştır. Fakat, çok sayıda yaşayan Müslümanların şehir ve köylerinde öteki İslam eserleriyle birlikte

tekke ve türbelerin bazıları günümüze kadar korunabilmiştir. Korunan tekkelerin bir kısmı halen etkinliğini sürdürmektedirler (Çelik, 2014:149).

Son zamanlarda tüm dünyada bu tarikat, tekke ve türbelerle ilgili çok sayıda araştırma ve incelemeler yapılmaktadır. Bütün Anadolu'daki tekkelerin Balkan memleketleriyle ve aynı şekilde bütün Balkan memleketlerindeki tekkelerin Anadolu, Arap memleketleri ve hatta Rusya Federasyonun'daki Müslüman ahalinin çoğunlukta olduğu Cumhuriyetleriyle farklı yönden ilişkileri vardır. Zamanla bunlarla ilgili çeşitli kitaplar, makaleler ve tanıma yazıları yayınlanmaktadır. Fakat Arnavutluk'taki tarikatler hakkında kitap veya makale gibi yayınlar Balkan memleketlerine göre daha az yayınlanmıştır. Hatta Bektaşilik dışında Arnavutluk'taki tarikatler hakkında bilgimiz hemen hemen hiç yoktur. Yalnız Arnavutluk tarihi genel olarak Bektaşilikle son derece bağlı olduğu için bu tarikat hakkında birkaç kitap ile birkaç makale yayınlanmıştır. İşte yayınlanan bu eserlere dayanarak Arnavutluk'ta bu tarikatın nasıl etkin olduğu, hangi tarihlere kadar sürdüğü, hangi tekkelerin nerede inşa olduğu ve bu tekkeler hakkında kimin dede, baba olduğu, kimin yetiştirdiği, kimin kimden el aldığı ve kimin nasıl eser verdiği anlaşılmaktadır (Hafiz, 1991:29).

Arnavutluk'ta Bektaşilikle ilgili yayınlanan hemen hemen bütün eserleri bir araya getirerek böylece Arnavutluk'ta Bektaşiliğin Balkan memleketlerinde olduğu gibi iki koldan yerleştiği kanaatine vardık. Birincisi, Bulgaristan'da XIII. yüzyıldan itibaren yerleşmeye başlayan ortodoks veya heteredoks mahiyetindeki Bektaşiliğin Bulgaristan'da yerleşmesi esas olarak Balkanların Osmanlı devleti tarafından alınmasından sonra başlar. Bu konuda Bulgaristan Türkoloğu Dr. Riza Mollof'un kaydettiği gibi "Balkanlarda Türk aşiretleri veya Bogomilizm gibi eretik senf taraftarları ile münasebetleri; yeniçerilerin Bektaşilik mezhebiyle bağlılığı nispetinde bu tarikatın sarayın Müslümanlaştırma gibi bir temessül siyasetinde oynadığı rol Balkanlar'da Şeyh Bedrettin'in yaptığı isyan ve buna Hristiyan halkı ile tarikatçilerin iştiraki gibi birçok büyük ve önemli meselelerin konkre olarak incelenmesine bağlı olmasına bakmak gerek" (Kaleşi, 1971:817).

Buna dayanarak Bektaşiliğin Balkanlara yayılması XIII. yüzyılda Dobruca'ya ilk Selçuk kolonizasyonu ile ilgili olan birçok menkıbelerle başlar. Bu menkıbelerde, Sarı Saltuk Dede adında mitolojik karakteri haiz bir kimsenin Balkanlara geçtiğinden bahsedilir. Kimi araştırmacılar Sarı Saltuk Dede'nin Tatarlar arasında misyonerlik yaptığını,

kimileri onun Ahmet Yesevi ile Hacı Bektaş Veli'nin müridi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat herşeye rağmen Sarı Saltuk Dede'nin İslam misyoneri olup olmadığı, Balkanlarda tarikat kurup kurmadığı veya nasıl mezhep kurduğu gibi meseleleri aydınlatmak kolay bir iş değildir. Daha sonraları buralara yerleşen Bektaşiler arasında Sarı Saltuk Dede'nin oldukça şöhret kazandığı görülmüştür. Böylece Sarı Saltuk Dede'nin kültüğü, ilk önce Bulgaristan'dan Eski Yugoslavya'yı ondan sonra bugünkü Arnavutluk bölgelerini kapsamıştır. Bazı söylentilere göre, Bektaşiliğe bağlı olan Sarı Saltuk'un Eski Yugoslavya'da olduğu gibi Arnavutluk'ta da Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlara yayılışından önce buralarda İslamiyeti yaymaya çalıştığı bilinmektedir. Bununla ilgili M. Tayip Okıç *“Bir Fetva”* başlıklı yazısından Topkapı Sarayındaki Revan Kütüphanesi'nde 1612 numarada kayıtlı “Saltukname”yi göstermektedir (Okıç, 1952:45). Bu kayıtlara dayanarak Sarı Saltuk Dede'nin Bulgaristan, Eski Yugoslavya ve Arnavutluk ulusları arasında sevilmiş olduğu hatta onun ölümünden sonra da buralarda yaşayan kent ve köy halkı ona sonsuz saygı göstermiş ve onu sevmişlerdir.

Müslümanlardan başka Ortodokslar da Sarı Saltuk'un kendi dinlerinin yayıcısı olarak kabul ettiklerinden kendi yaşadıkları bölgelerde onun kabrinin olmasını istemişler. Böylelikle bazı köy ve kentlerde, hatta kiliselerde Sarı Saltuk'un mezarlarının bulunduğu inanmaktadır. Bugünlerde Kafkasya'da ve Romanya'da Sarı Saltuk Dede'nin kabrinin bulunmasıyla ilgili söylenen söylentiler gibi Eski Yugoslavya ve Arnavutluk'taki Arnavut ve Türk halkı İpek, Prilep ve Kruya'da ve Paştrik Dağında Sarı Saltuk Dede'nin birer kabrinin bulunduğu inanılmaktadır. Ortodoks halkı ise Ortodoksluğu yaydığından dolayı Sarı Saltuk'un Korfu adasındaki Aya Spiridon ve Ohri'deki Aya Naum Manastırı'ndaki mezarlarda bulunduğu iddia edilmektedir. Hasan Kaleşi Sarı Saltuk Dede'nin kabirleri ile yerli halk arasında çeşitli söylentilerin bulunduğunu da zikretmektedir (Kaleshi, 1971: 818).

Arnavutluk'ta Bektaşiliğin yayılmasının ikinci, en büyük ve en güçlü yolu Osmanlılar'ın bu yerleri tamamiyle fethetmeleriyle ve Yunanistan Bektaşi Babaları aracılığıyla oldu. Bazı efsanelerde başka türlü fantezi unsurları vardır. Masal unsurları da efsanelerle birliktedir. Bunlar arasında Şeyh İbrahim'le ilgili bu efsane Şeyh İbrahim'le birlikte Şeyh Süleyman Acize Baba'yla da ilgilidir: Acize Baba İşkodra'nın Buşat köyündendir. Genç yaşta İstanbul'a gitmiş ve efsaneye göre

medrese okumuş, şeyhülislam olmuş. O sırada Şeyh İbrahim de Şam'dan İstanbul'a gelmiş. Şeyh İbrahim Sadi tarikatindenmiş ve kafirmiş. Yaşamını dilenerek sürdürmüştü. Ayasofya'nın avlusunda uyurmuş. Burada Sultan'ın kızı hastalanmış. Sultan, bütün hekimleri sıra ile çağırdığı halde hiçbiri derman bulamamış. En sonunda birinin aklına Şeyh İbrahim gelmiş, bunu Sultan'a söylemiş. Bunun üzerine sultan da onu sarayına çağırmış. Şeyh İbrahim, kızın yattığı odaya gelmiş, uzaktan eliyle işaret yaparak "Çık mübarek" diye bağırmış. Bunu söyler söylemez kızın karnından bir yılan çıkmış, Şeyh hemen onu alıp koynuna sokmuş. Kız da birden iyileşivermiş. Şeyh'e para vermek istemişler, Şeyh kabul etmemiş. Üstelik Sultan'ı görmek de istememiş. "Ben fakir biriyim, Sultan'la ne işim ola ki" demiş. Dönüp yine Ayasofya avlusuna gelmiş

Şeyhülislam Acize Baba bu haberi duymuş ve çok şaşırılmış. Yardımcısı Abdülislam'ı çağırmış ve birlikte Ayasofya'yı, Şeyh'i görmeye gitmişler. Ayasofya'ya gelip yatsı namazını kılıp Şeyh'i aramışlar. Onu bulmuşlar. Ancak, Şeyh kendisini niye aradıklarını sormuş. Onlar da müridi olmak istediklerini söylemişler. Şeyh, onlara zengin olduklarını bu bakımdan fakir birine mürid olamayacaklarını söylemişse de, onlar yine ısrar etmişler. Bunun üzerine Şeyh "Benimle birlikte olmak istiyorsanız, yarın gün doğmadan uzun bir yolculuğa çıkmaya hazır olun" demiş.

Şeyhülislam ve yardımcısı hazırlanmışlar, kemerlerine altın yerleştirmişler. Ertesi gün Ayasofya'ya gün doğmadan gelmişler. Şeyh'i bulup birlikte Kumkapıya gitmişler. Denize geldiklerinde Şeyh, postekisini suya atmış üstüne oturup onları da çağırmış. Onlar oturur oturmaz posteki suya batmış. Bunun üzerine boğulmaktan korkarak imdat istemişler. Fakat, Şeyh onlara "Üstünüzdeki yılanları (paraları) atınız, onları kemerlerinizde taşıyorsunuz" demiş. Bunun üzerine altınları atmışlar ve postekinin üzerine batmadan oturmuşlar. Yola koyulmuşlar ve mürid olmuşlar (Çelik, 2014:151).

Şeyh İbrahim bir gün onları yanına çağırmış. Adbüselam'a İstanbul'da bir tekke açmasını söylemiş. Süleyman Acize Baba'ya ise Yakova'ya gelip orada tekke açmasını emretmiş. Acize Baba da onu dinleyerek Yakova'ya gelmiş, tekkeyi kurmuş. Bu gün Arnavutlar oraya "*Teqja e Madhe*" (*Büyük Tekke*) derler (Kaleshi, 1901:236).

3. Sonuç

Sonuç olarak da Arnavut ulusunun milli ve manevi folklorunda Bektaşî tarikatının Arnavutlar arasında yayılması konusunda Sarı Saltuk efsanelerinin ile menkıbelerinin önemli bir rol oynadıklarına inanmaktadır. Balkanlar'da Ali taraftarlarının (alevi) tarihi karanlık kaldıkça, Sarı Saltuk hakkında ancak şüpheli mütalara sahip olabileceğiz.

Günümüzde bu tür efsaneler ve rivayetler maalesef güncelliğini kaybettikleri için böylece halk arasında da değerlerini kaybetmektedirler. Yanlızca değişik tarikatlere mensub dervişler arasında yaşayan bu tür efsane ve rivayetler, ancak, Arnavutluk, Bosna, Makedonya ve Kosova folklorunda kalabilmiştir ve farklı mahiyette değerlendirilip tetkik edilmiştir. Bu efsane ve rivayetlerin en ilginç yanı ise türlü sanatlarda motiflerini ve kişilerini ile olaylarını yaşatabilmeleridir.

KAYNAKÇA

Çelik, Mahmut, *Balkanlarda Bektaşî Tarikatının Yayılmasında Sarı Saltuk Efsanelerin Rölü*, Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu, Köstence-Romanya, 2013

Sakaoğlu, Dr., Saim, *Anadolu – Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara, 1980

Hafız, Nimetullah, *Arnavutluk'ta Bektaşilik*, Çevren Bilim/Kültür Dergisi, S. 81, Priştine, 1991

Hasluck, F.W., *Christianity and Islam Under the Sultans*, c.II, Oxford, 1929

Hoca, Fadıl, *Makedonya'da Sarı Saltuk Efsanelerin Rölü*, Uluslararası Sarı Saltuk Gazi Sempozyumu, Köstence-Romanya, 2013

İslam Ansiklopedisi, İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugati, MEB Yayınları, Cilt 10, Eskişehir, 2001

Kaleshi, Dr., Hasan, A., *Degrad Souvenir de la Haute Abanie*, Paris, 1901

Kaleshi, Dr., Hasan, *Albanische Legenden um Sari Saltuk*, Actes du Premier Congres International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Europeennes, VII, Sofia, 1971

Kaleshi, Dr., Hasan, *Legjendat Shqiptare per Sari Saltukun*, Perparimi, nr. 1, Prishtine, 1967

Okiç, M. Tayyib, *Sari Saltuka Ait Bir Fetva*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt I, S. 1, Ankara, 1952

Plana, Prof. Dr. Şevket, *Kosova ve Makedonya Türbeleriyle İlgili Önemli Efsaneler*, ÇEVREN Toplum, Bilim, Yazın ve Sanat Dergisi, Priştine, S. 59, 1987

KOSOVA'DA ÇERKEZLER

Cemal BAKO*

Çerkezlerin anayurtları, Kara denizin doğu kıyılarından ta Gürcistan'a, Hazar denizin batı kıyılarından Kuban nehrinin güney bölgesine yayılan Kuzey Kafkasya olup; buralara yerleşmiş Türk olmayan bir topluluktur. Genelde kabile topluluklarından oluşan; prensler, soylular, köylüler ve serf sınıflarına ayrılan, önderleri Kabileler Meclisinde veya Kabileler Kurultayında seçilen bir topluluktur. Aslında bu bölgede yaşayan halk-topluluklarından hiçbiri kendilerini için Çerkez ismini kullanmaz. **Çerkez-Kerkes-Çerkis-Kerkis-Kirgiz-Hırgız...** gibi deyimlerini tanınmış oryantalist **Henrih-Yuliyus Klaprot (1783-1835)**, "**Kafkasya'ya ve Gürcistan'a yolculuk**" (1807-1808) yıllarında yayınlanan adlı eserinde Çerkez sözü Tatarca kökenli olduğu ve "**çer**"-yol, "**kes**"- kesmek anlamında olduğunu, böylece Çerkesan veya Çerkesçi **yol kesen** anlamında olduğunu yazıyor. Birçok Rus bilim adamı Çerkez deyimini orta asırlarda Peçenekler, Oğuz halkları, Karakalpaklar, ve Kumanları için kullandığını, Çünkü Çerkez deyiminin çok geniş bir bölgeye Altay dağlarından Tuna'ya kadar yaygın olduğunu ve bu kadar geniş bölgede hiçbir zaman Adıgeylerin yaşamadığını yazıyorlar.

Çerkez ismi, etraflarında yaşayan halkların onlar için verdiği isimdir, çünkü onlar kendilerine Adıgey derler. Adıgeyler kendi ülkelerinin dışında, kendilerini tanıtmak için Çerkez ismini benimsemişlerdir. Çerkezler; Nathukoy, Şapsığ, Abzah, Bjeduğlar, Temirgoylar, Hatkoylar, Besleney, Mahoş, Ubıhı gibi birçok farklı kabileler topluluklarından oluşurlar. Toplu olarak Çerkez (Çirkaso) adı ile anılmaktadırlar. Ruslar orta asırlarda tüm Kafkas halklarına Kosogi demişler. Çerkezler XIII yy. dek çok tanrı inaç sistemini benimsemişler. Çerkez dili hakkında Evliya Çelebi şöyle diyor "yüz kırk yedi lisanın hepsini gayet güzel yazdım ama bu Çerkez lisanı Saksagan sesi gibi yazamadım" XIII yy. Rusların etkisiyle Kafkaslarda Hıristiyanlık yayılmaya başlar, ancak Hıristiyanlığı tamam benimseyemeden XVI yy. Tatarların egemenliği altına girerler. Tatarların etkisiyle, yani mollaların büyük çabalarıyla Çerkezler İslamiyet'i kabul ederler.

* Araştırmacı, Prizren, cembako@hotmail.com

XIX yy. (1830) İmam Şeyh Şamil önderliğinde, Müslüman halkların Dağıstan ve Çeçenistan'da Ruslara karşı yürüttükleri bağımsızlık harbi 1859 yılında başarısızlıkla sona erer. Ruslar, bu galibiyetten sonra, Kuban nehrinin ötesine yani Kuzey Kafkasya'ya yayılmak için tüm güçlerini harcarlar. Kuban'ın ötesinde yaşayan Adigey ve Karadeniz kıyılarında yaşayan Şapşığ kabileleri, çatışmalardan yorgun düşerler; 1859 yılın Şubatında, Rus Çarına sadık kalacaklarına yemin ederler. Ancak Kuban'ın etrafında yaşayan Adigey kabilesine mensup diğer boylar, Rus saldırılarına karşı direnmeye devam ederler. Ruslar muazzam bir güçle saldırmaktadır, niyetleri dağlara sığınan Adigeyleri takip edip düz ovaya indirmek onları orada yok etmektir. Rus birliklerinin ardından Kazak köylüleri gitmektedirler. Adigeylerden boşaltılan köy ve verimli ovalara Rus ve Kazak köylüleri yerleşirler, böylece Ruslar kendilerine güvenli bölge yaratmış olurlar. Çatışmalar 1864 yılına kadar devam eder, çatışmalardan yorgun düşen Adigey ve Ubihlar Rus Çarına barış teklifinde bulunurlar. Rus komutanlardan aldıkları cevap "Ya ovalara inip teslim olacaksınız ya da buraları terk edip Osmanlı topraklarına göç edeceksiniz" şeklinde olur. Aslında Ruslar, Kafkasya ile Karadeniz kıyılarına hâkim olmak istemektedirler. Ancak buralarda yaşayan kavgacı halka gerek olmadığını hesaplayarak; bu toprakları kendi halkından olanlara tahsis etmek ve Çerkezleri buralardan göç ettirmenin tek çare olduğunu farkındadırlar. Dolayısıyla, Çerkezlere iki seçenek önerirler; Rusya topraklarında Don havzasının çorak alana yerleşip, orada erkeklerin mecburi askeri hizmete tabi tutulmaları, ya da Osmanlı topraklarına göç etmeleri. Tercih; Çerkez kabilelerine bırakılmış olsa da, geleneklere göre soylular tarafından yönetilen halk, mollaların da yardımıyla "gâvur topraklarında yaşamak haramdır" naraları ile tercihlerini Karadeniz kıyılarına doğrulup orada geri dönüşü olmayan yola çıkmak, gemilere binip doğup büyüdüğü topraklarını terk etmekten yana kullanırlar. Gemilere bindirilen Çerkezlerin çoğu Anadolu kıyılarına, bazıları Balkanlara iskân edilirler.

Rusya ve İngiltere'ye ait olan gemilere bindirilen Çerkezler, Kara Deniz'in Anadolu yakasında Osmanlı limanlarına çıkartılırlar. Bir kısmı da Kara Denizin Balkan kıyılarında Köstence, Varna ve Burgaz limanlarında indirilirler. Orada yine gemilere bindirilip Tuna üzerinden Balkanlara, yani bugünkü Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Kosova, Makedonya ve Yunanistan topraklarına iskan edilirler (**F.Kaniç**).

Balkanlarda uzun bir zamandan beri devam eden Hristiyan ahalinin isyanları, devamlı çatışmalar, yerli Müslüman halkının azalmasına

ve göçüne sebep olmuştur. Balkanlarda Müslüman nüfusunun azalmasını önlemek için Osmanlı Devleti Çerkezlerden yararlanmak istemiştir. Tahminlere göre 50 bin aile Balkanlara iskân ettirilmiştir.

Osmanlı Devleti Çerkezleri göçe teşvik ederek, Balkanlara yerleştirip “Plage” parasız jandarma olarak kullanmak, Hıristiyan yerli halkın önlerine Müslüman Çerkezleri iskan ederek güvenli bölgeler yaratılmak istemiştir. “Dağlar arasında geçitlerde yerleştirilen Çerkezlerden güvenli askeri zincir oluşturuyorlardı” gibi asılsız görüşler de vardır. (**Turabi Saltık- sayfa 37-44.**)

1862/63 yıllarında, Çerkezlerin Kafkaslardan Osmanlı Devletine kitlesel halde zorunlu göçü, Osmanlı toplumunun etnik ve dini bileşimini kökten bir şekilde etkilemiş olan önemli bir nüfus hareketiydi. (**Kemal H. Karpat “Etnik Yapılanma ve Göçler”**) kitabında. 1856 yılında Kırım ve Kafkaslardan Müslümanların göçünün Rusya ile Osmanlı Devleti arasında resmi bir anlaşmaya bağlı olmadığını belirtmektedir. Gerçi 1859 yılında Rusya Devleti, bir grup Çerkez’in kabul edilmesiyle ilgili olarak Türk yetkilileriyle ilişkiye geçmiştir. Rusların tahminlerine göre Türkiye’ye göç ettirilecekleri kişi sayısı 40000 ila 50000’den fazla olmayacaktı. Osmanlı idaresi bu konuyu görüştüğünden sonra Rus birliklerinden kaçan, Osmanlı topraklarına yerleşmek isteyen Müslüman Çerkezlere konukseverliğini göstermeye karar vermiştir. Sultan, “Halife olarak asıl görevinin, yabancı bir güç tarafından işgal edildikten sonra bile kendisine bağlılığını sürdürmüş olan bütün tebaasını korumak ve onlara konukseverliğini göstermek olduğu kanısındaydı”. Bu arada göçmenlerle de insan gücü açığını dolduracağını düşünmekteydi. Bu konuyla ilgili olarak; Osmanlı idaresi 1860 yılında göç ile olabilecek sorunları aşmak için Trabzon Valisi Hafız Paşa yönetiminde **İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu**’nu kurar. Osmanlı idaresi anlaşmaya göre çok az sayıda göçmen bekliyordu ve onları düzenli olarak yerleştireceğini ummaktaydı. Ancak göç; bir kitlesel kaçış hareketine dönüşmüş, beklenen sayının çok üstünde-yani 1864 yılına kadar yalnız Tuna eyaletine göç ettirilen Çerkezlerin 40000 aileden fazla olduğunu bildirilmiştir. Ailelerin %20 kötü beslenme, açlık, susuzluk, verem, sıtma gibi çeşitli hastalıklar ve ağır yol şartları nedeniyle yolda hayatlarını kaybettikleri kabul edilmektedir.

Osmanlı Devleti Sırbistan sınırı boyunca ilkönce 60000 aile, bundan sonra 42000 (yine siyasi bir tarihte) aile, Kosova Ovasına (Türk Arşivlerinden) iskân ettirilir. Böylece hem sınır boyunca Müslüman nüfusunu çoğaltılır, hem de Hıristiyan nüfusun devrim hareketlerini

etkisizleştirmek olanağı sağlar. Çünkü önceden böyle bir plan yapmak için, en az kaç kişinin iskân edileceğinin bilinmesi gerekirdi. Osmanlı Devleti kaç kişinin iskân edileceğini bilememiştir. Durumdan faydalanma olasılığını kullanarak bu işler ile meşgul olması için İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu'nu Trabzon şehrinde kurar. Komisyon Rumeli'deki işleri, Çerkez asıllı Nusret Paşa tarafından yürütülmektedir. Nusret Paşa Çerkezleri Balkanlara toplu halde yerleştirir. İngiliz Devletinin Belgrat Konsolosu Longvortun (1865 yılında yeni kurulan Tuna Vilayeti seyahatine çıkar) hatıralarında, Nusret Paşa ile tanıştığını onunla konuştuğunu ve ondan duyduklarını şöyle anlatır, “Çerkezlerin yerleştirilmesinde, Sırbistan sınırının dağlık bölgelerine öncelik vermemin sebebi, bu dağ ve geçitlerin Çerkezlere Kafkasya dağlarını hatırlatmasıdır. Ayrıca Çerkezler, karşılardaki Sırpı, Rus veya Kazakların yerine koyacak, onlarla savaşarak kendilerini Kuban etrafında yani memleketlerinde gibi hissederler, böylelikle kendilerini alışılmış ortamda bulup hasret çekmeyeceklerdir”. Sınır boyunca genelde boş olan arazide yeni köyler kurulmuş, gerektiğinde de tüm toprakların Sultana ait olduğunu izah edilerek, yerli Hıristiyan halkı başka yerlere sürülmüştür. Diğer yandan, Tuna Vilayeti Valisi Mithat Paşa, Çerkezlerin toplu halde yerleştirilmelerine; yerli halkı olumsuz etkileyeceği, yerlilerle olabilecek çatışmalarda devletin müdahale etme şansının azalacağını sebep göstererek karşı çıkar. Çerkezlerin Müslüman halkla beraber yerleştirilmelerinin daha uygun olduğunu ve beraber yaşama çabuk uyum sağlayacaklarını düşünür. Devlette gücü olan Mithat Paşa; Nusret Paşa'yı azletmeyi başarır. (**Miloš Jagodić” sayfa 38-39-40-41)**

Yeni kurulan Sırbistan Prenslüğünün sınır boyu yerleştirilen Çerkezler ile ilgili kaynaklar yok denecek kadar azdır. Ancak, F. Kaniç kitabında, birkaç başlıkta Çerkezlerden de bahsetmiştir. 1876 yılında, öyle ad edilen-Birinci Sırp ile Osmanlı harbinde, Çerkez adının geçtiği savaşları belirterek varlıklarını tespit etmeye çalıştım. Ancak savaşlarda adı geçen Çerkez savaşçıların nereden gelip, hangi bölgeden orduya katıldıklarına dair bir bilgi yoktur.

Sırbistan'da Çerkezler

Yeni kurulan Sırp Prenslüğünün sınır boyuna, Vidin ve Niş Sancaklarına yaklaşık 6000 aile yerleştir. Bugünkü Sırbistan sınırları içine Çerkezler; Pirot -Şehirköy şehrinin güneyinde Ak Ova-Belo Pole ve

Veti köyüne yerleştirilir. Veti köyünde 1861 yılında yerleştirilen 25 Tatar ailesi ile 1864 yılında yerleştirilen 31 Çerkez ailesi yaşadığını bilinmektedir. Ploça dağı'nın tepesinde Niş şehrinin gözlemlendiği Koze-lokuş karakolunun korumasını Çavuş Ragib'in komutanlığında Çerkezler görevlendirilmiştir. Bela Palanka-Ak Palanka etrafında üç köye, Niş etrafında Mramor köyüne Çerkezler yerleştirilir, Prokuple-Ürgüp şehrinde 200 haneli bir Çerkez mahallesi kurulur. Böylece Suvî Dol ve Kurşunlu Han üzerinden Kosova'ya dek, Çerkezlerle bir güvenlik zinciri oluşturulmuştur. Buralara tahmine göre 2500 kadar aile yerleştirilir. 1872 y. bugünkü Bulgaristan'ın Vidin etraf köylerinden bir gurup köylü, Sırbistan sınırını geçip, sığınma talebinde bulunur, gerekçe olarak da komşularına yerleştirilen Çerkezlerin mal ve hayvanlarını gasp ettiklerini, hatta birçok cinayet işlediklerini, zulümlerine daha fazla dayanamadıklarını belirtirler.

Çerkezler uzun ve yorucu yolculuktan, iklim şartlarının farklılığından, açlık ve kötü beslenme nedeninden, sıtma, çiçek ve tifo hastalıklarına kapılırlar. Kimileri yollarda kimileri de yerleştikleri yerlerde hayatlarını kaybeder. Ürgüp şehrinde günde yirmi mezar kazıldığı ve bu hastalığa "Çerkez hastalığı" denildiği kayıtlara geçmiştir. Burada Çerkezlere ait olan mahalle günümüzde de Çerkez mahallesi ve çeşme de Çerkez çeşmesi adıyla anılır. Mahalle göçlerden sonra boşaltıldığından buralara Romlar yerleşmiş olup bu çeşmenin suyunu kutsal saymaktadırlar.

5 Haziran 1875 yılında Bosna Hersek'te Ortodoks İslavların ayaklanması, komşu İslav Devletlerinde bir Pan-Slavizam hareketine sebep olur. Bu hareket aynı dinden olan İslav kardeşlerini Osmanlı'dan kurtarıp, birlikte yaşamak heyecanını uyandırır, dolayısıyla asilere her çeşit yardımda bulunmaları çatışmaların uzamasına sebep olur. Rusya'nın teşvikiyle yeni kurulan Sırbistan ve Karadağ Prenslikleri bu hevese kapılırlar. Sırlar, orta asırda var olan Büyük Sırbistan devletini yeniden kurma hevesine kapılırlar. Rusya, Sırları harpa teşvik için 70000 duka altın verir. Sırbistan, harp hazırlıklarına başlar. 15 Haziran 1876 yılında Karadağlılar ile oturup görüşür, Osmanlı topraklarını aralarında paylaşırlar. Karadağ'a savaşa katılması için 40000 duka altın verir. Rusya'dan Slav davasına sahip çıkmak üzere Osmanlıya karşı savaşmak için, başta General Mihail Çernayev olmak üzere, beraberinde 300 kadar subay ve astsubay ve 2350 gönüllü gelir. Sırlar; General Mihail Çernayevi, Morava Ordusu Başkomutanı görevine getirirler. Ordunun karargâhı Aleksinaç kasabasında kurulur. Sırbistan

bütün imkânlarını harp için harcıyıp, hazırlıkları tamamladığında, sınır boyunca askerini yığmaya başlar. 9 Haziran 1876'da Osmanlı Hükümeti, Sırp Prensi Milan'dan sınırlara asker yığıldırılmasının izahını bir nota ile ister. Sırbistan Prensinden gelen cevap; "Çerkez, Arnavut hatta Kürtlerden oluşan başıbozuk kuvvetleri sınırı geçip yağma ve kıtaller (savaş, öldürme) yaptığını" onlardan korunmak için tedbir almak zorunda kaldıkları şeklindedir. (**Enver Ziya Karal – sayfa: 16.**)

Sırp Prensi Milan 1 Temmuz 1876 yılında Aleksinaç kasabasında Osmanlı Devleti'ne harp ilan ettiğini açıklar, bir gün sonra Karadağ da Sırbistan'ın yanında yer alır. Sırbistan Prensi, orduların birkaç hafta içinde İstanbul kapılarına dayanacağına inanmaktadır. Avrupa'dan ve ağırlıklı olarak Rusya'dan gelen gönüllüler Sırbistan ordusuna katılırlar. Osmanlı'nın mağlup olacağı düşüncesi yayılmıştır. Harbin muhtemel sonuçlarını kesinleştirmek için Avusturya Çarı Franyo Yosif ile Rusya Çarı II Aleksandar, beraberlerinde dışişleri bakanları Grof Andraşi ile Knyaz Gorçakov'un katılımlarıyla 16 Temmuz'da Çek bölgesinin Rayştat kentinde bir görüşme yaparlar. Osmanlı'nın nasıl bölüneceği konusunda anlaşılır. Antlaşmaya göre; Osmanlı Devleti harbi kazanırsa "Status quo" korunacak (yani sınır değişimine izin verilmeyeceğini beyan ederler) ve Osmanlı, idaresi altında kalan Hıristiyanlara reform yapacak; Osmanlı yenik düşerse, Sırp Prensi hiçbir çeşit Bosna üzerine genişlemeyecek, Rusya Balkanlarda büyük bir İslav devleti kuramayacaktır. Gerçi bu iki devlet topraklarını biraz genişletecek; Bosna Hersek ve Yeni Pazar Sancağı bölgesi Avusturya'nın etki alanı olacaktır.

Savaş başlamadan önce Sırp ordularını birkaç bölüme ayırırlar. Aleksinaç kasabasında konuklayan Morava ordusuyla önce Niş şehrini zapt etmek (kurtarmak), ardından aşağı doğru inip Prokuplye-Ürgüp, Leskovça-Hisar, İvranya, Kurşunlu Han üzerinden Kosova'ya inmeyi planlamışlardı. Morava Ordusu komutanı General Çernayev; Niş şehrine hareket etmek üzere hazırlıklarını yapar, Vidin'den gelebilecek askeri yardımları önlemek için, 2 Temmuz'da General Leşyanin komutasında Knyajevaç Ordusunu, doğu sınırlarının korumasıyla görevlendirir. Knyajevaç-Gurgusova Ordusu sınıra doğru hareket eder. Ordu kendi sınırlarını korumakla yetinmeyip, sınırı geçer, Kula kasabasını zapt etmeye çalışır. Gazi Osman Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, 3 Temmuz'da Sırp'ları geri püskürtür ve karşı atağa geçer. Knyajevaç-Gurgusova Ordusu, Timok nehrinin sağ kıyısına sürülür, Sırp'lar burada fazla kalamayarak, ertesi gün oradan da geri çekilir, Zayeçar

kasabası önlerinde siperlenir. Bu çatışmada Gazi Osman Paşa komutasında bulunan Çerkez atlı birliklerinin Sırp mevkilerine karşı yaptığı hücumlar Sırlara ağır kayıplar verdirmiştir.

Niş ile Pirot-Şarköy şehirleri arasında, yani İstanbul Belgrat yolu üzerinde Ak Palanka'yı-Bela Palanka 300 nizam ile Çerkezlerden oluşan birlikler korumaktadır (eski adı Mustafa Paşanın Palankası-Mustafa Paşa tarafından kurulmuştur). Sırlar Pirot-Şarköy şehriden Niş'e doğru 5000 kişilik bir ordunun yardıma geldiğini haber alır. General Çenayev, bu yardımın gelişini önlemek için Ak Palanka'nın zapt edilmesini emreder. 12 Haziran 1876 yılında, Sırlar Ak Palanka'ya hücum ettiklerinde, Çerkez askerlerin uyanıklığı sayesinde başarısız olurlar. Türkler karşı atağa geçer ve Sırları geri püskürtürler, onlar Ak Palanka Svrlig yolu güzergâhında siperlenirler, çatışmalar 18 Temmuz'a kadar devam eder. 1876 yılı 29 Temmuz'unda, Niş şehriden gelen Hafız Paşa'nın beraberinde 800 Çerkez atlısı da vardır. Ahmet Eyüp Paşa'nı Knyajevaç'a-Gurgusova'ya 31 Temmuz'da hücum eden birliklerinde de 2000 Çerkez bulunmaktadır, takviye alan Türk orduları Knyajevaç-Gurgusova şehrini zapt etmeyi başarırlar. (Sırlara Ak Palankayı zapt etmek ancak 93 harbinde 24 Aralık 1877 yılında yaptıkları hücumda nasip olur).

Aleksinac ve Niş arasında Deligrad köyü yakınlarında Morava nehrinin sol kıyısında Ahmet Eyüp Paşa komutasında 50000 yaya 6000 Arnavut ve Çerkez, 2000 atlı ve 90 top ile donatılmış ordu konuşulmuştur. Bu ordu ile Ahmet Eyüp Paşa Aleksinac kasabasını ablukaya alır ve hücumu geçer. Aleksinac etrafı Sırlar tarafından iyi tahkim edilmiş, günlerce çok kanlı çatışmalar yapılır, Sırbistan ordularının 29 Ekimde Cunis bölgesinde mağlup edilmesiyle, Aleksinac kasabası 31 Ekim 1876 yılında Türklerin ellerine geçer, kasabaya ilk Çerkez birliklerinin girdiği ve onların buraları yakıp yıktıklarını; 120 ev ve yeni kurulan bira fabrikasını yaktıklarını belirtilir. Bu yengi ile Osmanlı ordusuna Belgrat yolu açılır. General Çernayev Belgrat'a kaçar ve oradan Rus Çarı'na müdahale etmesi için imdat telgrafi gönderir. Rusya duruma hemen müdahale eder, İstanbul'da bulunan elçisi İgnatiyev aracılığıyla Osmanlı'ya 31 Ekimde 48 saatlik bir ultiimat verir. Böylece Rusya'nın Osmanlı'ya karşı savaş açma ihtimali doğar. Osmanlı devleti Avrupa devletleri ile tek başına savaşamayacağını bildiğinden ultiimatı ertesi gün kabul eder; iki aylık bir ateşkes yapılır. Mütareke Rusya'nın baskılarıyla yapılmaktadır. 1 Ocak 1877 yılında

ateşkes iki ay daha uzatılır. Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın dayatmalarına olumsuz cevabı 93 harbinin sebebi olur.

Ruslar, 93 Harbine Sırp'ları davet ettiyse de; Sırp'lar, beklemeyi tercih ederler. Ancak Pilevne'nin düşmesiyle Sırp'lar Osmanlı'ya harp ilan eder ve Niş üzerine hareket ederler. Rusya ile harp uzun sürdüğünden, yorgun ve bitkin Osmanlı orduları her yerde yenilirler. Sırp'lar Kosova bölgesine kadar çok çabuk ulaşırlar. Harp sona erdiğinde Sırp'ları Kosova bölgesinin etrafında yerleşmiş olduklarını görüyoruz. Sırp'ların eline geçen topraklarda çok az sayıda sağ kalmaya başaran Müslüman nüfusu kaçıp giderler, beraberlerinde Çerkezler de göç ederler. Onlar da diğerleri gibi Kosova topraklarında duramayıp yollarını Selanik'e çevirirler. Müslüman halktan boşalan evlerin bir kısmına Sırp köylüleri kendiliğinden yerleşirken; bir kısmına da Sırp devleti tarafından iskan edilirler. (**Felik Kanic sayfa-129-131-204-305-351-421**)

Berlin Kongresi'nde, Sırbistan'ı terk eden veya terk etmek zorunda kalan kişilerin taşınmaz ve mallarının değerlerini, Sırbistan Devleti'nin karşılaması için kurulan komisyon üyeleri "Türklerin 1876 yılında Timok nehri vadisindeki köy ve kasabaları yakmış olması üstünde ısrarla durmakta ve o üzücü olayları, Türklerin mallarına el koymak için yeterli bir gerekçe olarak değerlendirmektedirler". (**Kemal Karpat-sayfa 182**).

Berlin Kongresi'nde yapılan antlaşmada: tespit edilen hudutlar üzerinde, sınırların muhafazasında başıbozuk ve Çerkezlerden istifa edilemeyeceği gibi, Çerkez ahalinin de hududa yakın bölgelere yerleştirilmeyeceğine dair garanti verilir. (**Mahir Aydın, sayfa 43**).

Kosova'da Çerkezler

1864 yılında Kosova Ovası'na Çerkezler 25 ile 30 yerleşim yerine yerleştirilirler. Yüz hanesi, bir cami veya mescidi ve mektebi, bir de pınarı olan 12 yeni köy inşa edilir, diğer Çerkezler ise 20-30 hane olmak üzere var olan köy veya kasabalara yerleştirilirler. Yeni köyler ilk önce sadece Çerkez adıyla anılırken kısa bir süre sonra yeni adlarla adlandırılırlar. Belirtilmesi gereken bir husus da kurulan köylerin adları önce Türkçe iken; 1912 sonrasında Sırpça'ya çevrilir günümüzde ise birçoğunun adı Arnavutça'dır. Priştine etrafında Aziziye-Miloşevo sonra (Berişave), Hamidiye- Lazarevo sonra (Besneya), İshaniye

Bala-Velika Reka, İhsaniye Zir- Donye Stanovçe, Has Köy-Büyük Belaçevac (bu köy merkez olup, Çerkezler Halk Meclisini burada toplarmış), Ayvalı sonra Hayvalı, Liplyan yakınlarında Fatih-Gornye Dobrevo, Vitina yakınlarında Çerkez Sadovina, Poduyevo yakınlarında Çerkez-Dumoş, Mitroviça yakınlarında Çerkezka-Suvi Dol, İzveçan yanında Küçük İzveçan, Ferizoviç yakınlarında Sazli isimli yeni kurulan köylerdir. Günümüzde, birçok yer hala Çerkez adlarını korumaktadır; Çerkez yolu, Çerkez dağı, Çerkez tepesi, Çerkez tarlası, Küçük İzveçan'da Çerkez Mezarlığı vs. Yukarıda saydığım Çerkez köyleri haricinde; Çerkezler diğer köylere de Sırp veya Arnavut halklarının yanlarına yerleştirilmiştir. Ayvalıya, Obiliç, Kosova Ovası, Muhacir Babuş, Magura, Mazgit, Kaçibeg, Grabeşi, Goyatişte, Prelez, Godance, Ribare, Vrelo köyleri Çerkezlerle iskân edilen köylerdir. Şehirlerden Priştine, Vuçitrn, Ferizoviç ve Mitroviça'ya kalabalık sayıda iskân edilmişlerdir. Prizren, İpek, Cakova, Gilan, gibi kasabalara daha az sayıda iskân edilmiş, bazıları daha çok iş imkânlarından dolayı kendi arzularıyla buralara yerleştirilmiştir. Buralara küçük guruplar halinde dağılan Çerkezler, yerli Müslüman ahaliyle uyum sağlayarak kendi benlik ve kültürlerini yitirmişlerdir.

Kosova'ya iskan edilen Çerkezlerin sayısı için sağlam bir kaynak olmadığından, bilgilerimiz tahminlere dayanmaktadır. Bu tahminlere göre; Kosova'ya yerleştirilen aile sayısı 1500 ile 2000 arasındadır. Bireylerin sayısı ise 12000 ile 20000 civarındadır. Sayının doğru dürüst bilinmemesi Osmanlı arşiv kaynaklarının olmamasından ileri gelmektedir. 93 harbinden sonra Kosova'dan yaklaşık olarak 15000 göçmen geçici olarak Selanik vilayetine yerleştirilmiştir. Aralarında Çerkezlerin olduğu bilinmekle birlikte sayıları belli değildir. Çerkezler orada bir zaman bekletildikten sonra vapurlara bindirip Suriye iskelelerine sevk edilmişlerdir. Göçler her ne kadar 93 harbiyle başlamışsa da, Balkan harbinde ve Balkan harbinden sonra da devam etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra göçler yine Türkiye'ye yönelmiştir. Niko Jupaniç'e göre 1931 yılında göçlerin sonucunda Kosova'da 50 Çerkez hanesi-300 kişi kalmıştır. Çerkezler en fazla Kosova Ovasında yani Yukarı Stanovçe, Aşağı Stanovçe- İhsaniye Zir, Büyük Dere-İhsaniye Bala köyünde (dört hane) ve Miloşevo-Aziziye köyünde (dört hane) kalmış.

İkinci Dünya Savaşı'ndan yani 1950 yıllarından sonra yine Türkiye'ye göçler devam etmiş, en son göç de Rusya Devletine yani Adige

Cumhuriyetine doğru 1998 yılında başlar 1999 yılında devam eder böylece Kosova'da ki Çerkezlerin sayısı yok olmaya mahkûm olur.

Kafkaslardan gelenlerin çoğu Abzahi ve Şapsıĝ kabilelerinden, Sazliya köyüne yerleştirilenler ise Ubiha kabilesindedir (Ubihaların bu gün tümünün yok olduğu düşünülmektedir), aralarında az sayıda Kabardinli de vardır. Çerkezler atı çok sevdikleri gibi iyi binicilerdir, ayrıca iyi sanatçılardır. Çerkezler arasında demirci, nalbant, terzi, ayakkabıcı, fırıncı, kasap, berber ve kuyumcu bulunduğu da bir gerçektir. Kuyumcuların yaptıkları gümüş işlemeli kamçılar pek reva görmektedir. Aralarında çok sayıda molla vardır, bunların çoğunun 1878 yılında Prizren medresesinde okudukları bilinmektedir.

Kosova'da Çerkezler hakkında Osmanlı arşivlerinde bulunan bir belge, Kosova halkının Çerkez muhacirlerine yaptıkları maddi yardımıyla ilgili olarak 16 Ekim 1864 tarihini taşımaktadır.

Kosova'da iskân olunan Çerkez muhacirlerine Priştine ve Prizren ahalisinin yaptığı aynî ve nakdî yardımlardan memnuniyet duyulduğundan durumun *Takvim-i Vekâyi'* de duyurulacağı Muhacirin Komisyonu Riyâset-i Celîlesi'ne Kosova'da iskân olunan muhacirîn-i Çerâkise'ye Prizren ve Priştine Kazaları memurîn ve ahalisi taraflarından olunan îâne hakkında bazı ifadeyi hâvî Prizren Sancaĝı mutasarrifi saadetli paşa hazretlerinin vürûd eden tahrîrâtı melfûf defter ile beraber irsâl-i sûy-i vâlâları kılınmış ve keyfiyet *Takvim-i Vekâyi'* e derc ve ilân etdirilmek üzere bulunmuş olmakla oraca dahi icabının icrası menû-i himmet-i behiyyeleridir. **(İktisadî ve sosyal hayat, sayfa 129 Takvim-i mezkûr)**

Saye-i inâyet-vâye-i hazret-i Padişahî'de Kosova'da iskân olunan muhacirîn-i Çerâkise'ye Prizren Mutasarrifi saadetli Nazif Paşa hazretleriyle Prizren ve Priştine Kazaları memurîn ve ahalisinden bazıları taraflarından îâneten bir hayli akçe ve elbise i'tâ kılınmış olduğu ifl'ârât-i mahalliyyeden müstebân olmuş ve bu bâbda mutasarrif-i müşârunileyh ile memurîn ve ahali-i mûmâileyhim câniblerinden ibrâz edilen âsâr-i himmet ve fütüvvet doğrusu flâyân-i takdir ve mahzûziyet görünmüş olmakla keyfiyetin emsali misillü *Takvim-i Vekâyi'* e derciyle ilân etdirilmesi siyâkında işbu müzekkire terkîm kılındı. **sene 1281 / [16 Ekim 1864] (Osmanlı arşiv belgelerinde Kosova Vilayeti – sayfa 128-130) (Aynen verilmiştir)**

1878 yılında Berlin Kongresi'nden sonra Sırbistan Prensiĝi'nin sınırları Kosova'ya yaklaşır, böylece Kosova sevdaları her geçen gün artmaktadır. Sırbistan gezginlerine, Kosova ilginç çalışma alanı olur.

Kosova'ya gelen gezginler vasıtasıyla buralarda yerleştirilen Çerkezler hakkında genel bilgi edinmek mümkün olmuştur.

Sırbistan Prensliği'nin kurulmasıyla, Eski Sırp Krallığı toprakları ile ilgili araştırma yapmak için 1868 yılında S. Miloyeviç görevlendirilir. Bu gezi esnasında Kurşunlu Han üzerinden Kosova'ya gelen gezgin, Kosova'da bulunduğu esnada çok sayıda efsane toplayıp üç kitap halinde neşretmiş, Kosova'da karşılaştığı Çerkezler ile ilgili gözlemlerini de yazmıştır. Bu yazılanları aşağıda kısaca izah etmeye çalışacağım.

Kurşunlu Han'dan Kosova'ya, Podujevo köyüne giderken, Dobno dağının dar yollarından geçtiğimizde üç saatlik mesafe genişliğinde güzel bir ovaya çıktık. Yolun sağ tarafı boyunca Müslüman, Arnavut ve Sırp köyler dizilmiş, yolun sol tarafı boyunca ise yeni beş büyük Çerkez köyü kurulmuş. Köyler büyük ve güzel, en az yüz yeni ve sağlam yapılı haneden kurulmuş. Köylere Çerkez isminden başka isim henüz verilmemiş. Kosova'nın diğer yerlerinde Slatina yakınlarında Çerkez köyü 200 hane, Liplyan yakınlarında Çerkez köyü 180 hane, Ferizoviç yakınlarında Sazli köyü 100 üzerinde Çerkez hanesi. Priştine şehrinde 40 Çerkez hanesi mevcuttur. Priştine şehrinde ve etrafında toplam 740 Çerkez hanesi bulunmaktadır. Çerkezler daima silahlı gezdiklerinden, kavgaya her an hazır olduklarından, çok defa da yerli halkın mallarını gasp ettiklerinden, Türkler ve Arnavutlar Çerkezlerden ateşten korkar gibi korkmaktadır. Yine Evliya Çelebi “Çerkez diyarında hırsızlık etmeyenlere, yiğit değildir diye kız verilmediğini, bu nedenle, Çerkezistan'da hırsızlığın bir sosyal gerçeklik olduğunu belirtir. Hıristiyan halkı bırakın, Müslüman halk dahi hükümete şikayet ettiklerinde, yetkililerden aldıkları cevap “Biz Sultanın kullarıyız, onlar ise Sultanın adamlarıdır, istediklerini yaparlar, kulların Sultan Hazretlerine Çerkezleri şikâyet etme hakkı yoktur” şeklindedir. Çerkez kadınları Müslümanlar gibi yüzlerini kapatmıyorlar, ama zaman içinde etraf Müslümanların baskılarından yüzlerini kapatmaya başlarlar. Çerkezler orta boylu, uzun ve güzel yüzlü, vücutları düzgün, geniş omuzlu ince beli kişilerdir. Vücutları ince kalması için beslenmelerine çok dikkat ederler. Onların beraberinde çok sayıda Tatar halkı bulunmaktadır, onlar ise kısa boylu, yuvarlak yüzlülerdir. (M. C. Милојевића sayfa -79-80-13)

Priştine'ye 1902 yılında Sırbistan Devleti Konsolosluğu görevine atanan ünlü Sırp yazar Branislav Nuşiç, Kosova'dan notlarını “Kosova'dan Mavi Deniz'e yolculuk” kitabında anlatmaktadır. Kitapta

Çerkezler hakkında birçok bilgi vermektedir. “Belirttiğim gibi Çerkezler, Kosova’ya Kırım savaşlarından sonra 1858-1862 yıllarında yerleştirilmişler. Kosova’ya yerleşen Çerkez sayısı yaklaşık olarak 6000 ailedir. Onların buralara yerleşmesini hem Türkler hem de Arnavutlar memnuniyetsizlikle karşılamışlar, öyle ki bugüne kadar onlarla hala dargın durmaktadırlar. Çerkezler, hala burada kendi adet ve geleneklerini bağlı olarak hayatlarını sürdürmektedirler. Boşanan köylere yerleştirilmediler, onlar için devlet özel yeni köyler inşaat etmiştir. Dolayısıyla bugün Kosova’da çok sayıda Çerkez köyü, Yeni Çerkez köyü gibi iskân yerleri bulunmaktadır. Senelerce buralarda yaşamalarına rağmen henüz Türkçe veya Arnavutça dilini öğrenememişler. Kasabada yaşayanlar hariç, çünkü bazıları mesleki sebeplerden öğrenmişler. Buranın iklimine henüz alışmamışlar, hem de çeşitli hastalıklara karşı henüz bağışıklık kazanamadıklarından dolayı çok sayıda ölmüş, sağ kalanlar ise buralardan göç etmek gereğini görmüşlerdir. Özellikle Sırp-Osmanlı savaşlarından hemen sonra çok sayıda göç yaşanmıştır. Bugün Kosova’da Çerkez sayısı 400 haneden çok fazla değildir”.

(Branislav Nušić)

Martin Curceviç Hersek doğumlu olup; Osmanlı Devletinde telgraf işlerinde memur olarak çalışmış Mostar, Sarayevo ve Priştine’de görev yapmıştır. 1910 yılında” **Balkanlardan Hatıralarım**” kitabında “Çerkezler hakkında verdiği bilgiler şöyledir:

Mitroviça üzerinden Priştine’ye bir saat yakınlığında yolun sağ ve sol kenarlarında birer Çerkez köyü kurulmuş burada en az 6000 kişi yaşamaktadır. Osmanlı Devleti, köyleri yeni kurmuş her aileye birer ev ve işleme için toprak tahsis etmiş. Toprağı işleme için çifte öküz, bir inek, iş araç gereçlerini ve tohumluk tahsis etmiş, bir de vergiden muaf tutulacaklarına dair garanti vermiş. Her köye birer pınar ve bir de camii yaptırmış. Çerkezler kendi adetlerini, kendilerine özel giyimlerini ve dillerini korumuşlardır. Müslüman olmalarına rağmen kadınlar yüzlerini ve başlarını örtmezler. Erkek ve kadınların vücutları güzel yapılı, hele kadınları; büyük siyah gözlü, beyaz tenli, ince vücutlu ve güzeldirler. Evleri yeni ve temizdir, at eti ile beslenmektedirler. Türkler ve Arnavutlar onların haydut olduklarını beyan ederek onlarla pek fazla karışmazlar. Çerkezlere devlet tarafından her çeşit yardım yapılmasına rağmen, ziraata hala pek alışmamışlar dolayısıyla öz erkek ve kız çocuklarını köle olarak satarlar, ancak Hıristiyanlara katilen satmazlar, çünkü onların vaftiz edilmelerinden korkarlar. Köle ticaretinde küçük yaşta bir erkek ya da kız çocuğu için 400 kuruş

ayırarak gerekir. Evlilik çağına gelmiş bir kız için en azından 2000 kuruş vermek gerekir. Çerkez güzel kızlarını satmakla geçinen tüccarların pek çoğu zengin olmuşlar. Bunlar Çerkez köylerini dolaşır, güzel kızları beğenip satın alırlar, şehirlere getirir belirli yerlerde satışlarını yaparlar. En tanınmış köle tüccarı Ali efendidir. (**Martin Durđević**)

Çerkezler, hareketli ve çevik olmak için beslenmelerine dikkat etmektedirler. En çok arpadan veya mısırdan kaçamak ile beslenirler. İlk önce mısırı pişirirler, sonra pişmiş mısırı öğütüp un yaparlar bu çeşit elde edilmiş undan kaçamak yaparlar. Beslenmede her çeşit süt ürünlerini kullanırlar. Her çeşit pasta kullanırlar, en önemli pastaları “**banıca**”dır. **Banıca**: beyaz undan hamur yoğrulur, yağlanmış tepsiye bir parmak kalınlığında hamuru konulup üzerine çalkalanmış yumurta yağ, süt ve şeker karışımı dökülür, yine üzerine bir parmak hamur koyup üstüne araya konan malzemenin aynısı konur, tepsi ile pişirilir. Banıca kaşıkla yenir. Çerkezler buralara geldiklerinde beraberlerinde şimşir tabak ve kaşık de getirmişlerdir. (**T. Corceviç -sayfa 148**).

Çerkez giysileri

Kadınlar, üstlerine basma veya kutnudan yapılı yere kadar uzun, üst kısmı vücuda tam oturmuş **dolama**, altına siyah **fistan** veya kaftan, bellerine kemer takarlar dolamanın alt kısmı uzun ve yere kadardır. Dolamanın altında gömlek giyerler. Sokakta Çerkez kadınları farece taşırlar. 1910 yılına kadar başlarına kırmızı renkte örgü kep takar, üstünü beyaz yaşmak ile örterlerdi. Daha sonra, yerel Müslüman kadınlar gibi siyah yaşmak taşımaya başlarlar. Erkekler ise, uzun etekli dolama **tseyi** diz alt kısmına kadar mavi veya siyah renkte, ön ve arkası tek parça kumaştan yapılı, giysi vücudu tamamen sarar, göğsünde bir veya iki sıra fişeklik, alttan kaftan bir çeşit dize kadar uzun mintan, **uoceç**-çakşır, ayaklarına **caka** denilen ve kendi kadınlarının yaptıkları deriden bir çeşit çarık, başlarına **paio** kalpak takarlar. Kalpak, beyaz, siyah veya kırmızı çuhadan ve alt kısmı iki, üç parmak genişliğinde örgüden yapılı, bugün ise çoğu fes taşımaktadırlar, belleri **bilif**-geniş kemer ile bağlanır, kemer takıları da; bir kama bir kaç fişeklik hem ve mısır kılıcından oluşmaktadır. (**Uroşeviç-sayfa-126**)

İki Dünya Harbi arasında Kosova'da Çerkezler

Profesör Tihomir Corceviç'in yazdığına göre Çerkezlerle Kosova'da iskân edilen yerler; Ferizoviç 25 hane 1912 dek, Çerkez Sadovina 60 hane, Mazgit'te yaklaşık 100 hane, Ayvalı 30 haneli, Slakoveç yaklaşık 100 hane, İhsaniye Zir-Donye Stanovçe bir Çerkez mahallesi, birkaç hane de Priştine, Mitroviça ve Vuçitırın kasabalarına yerleştirilmişler.

Niko Jupaniç'in yazdığına göre Çerkezler Mitroviça yakınlarında Çerkezka (İzveçan bölgesi), İhsaniye Bala-Yukarı Stanovçe (bir zamanlar 60 hane bugün 40 hane), Bivolyak-Hamidiye, Miloşevo-Azi ziye (bugün 4 hane), Velika Slatina, Mala Slatina, Gornye Dobrevo, Donye Dobrevo, Dobranje, Magura, Mala Reka (Dreniça) köylerine iskân edilmişlerdir.

Vuçitırın belediyesine ait Donye Stanovça-İhsaniye Zir köyü, Stanuca ve Graca isimli iki Çerkez mahallesinden kurulmuş, buralardan daha 1878 yılında ilk guruptan 10 aile, Balkan harbinden hemen sonra da 15 Çerkez ailesi daha göç etmiştir. Göç edenlerin hepsi Abzah kabilesinden; Gut, Jyau, Lış, Tsey, Naç, Mahoş, Saucen, Sliš, Phava ve Soç soyadını taşıyan ailelerdi. Kosova'nın Morava nehri bölgesinden göç edenler ise Baj ve Barg soyadındadırlar. Donye Stanovçe-İhsaniye Zir köyünden Mitroviça kasabasına 1950 yıllarında çeşitli zanaatla uğraşan birkaç Çerkez ailesi taşınmış. (A. Uroşeviç sayfa 201-202-256-257).

II. Dünya Harbi'nden sonra Kosova'da Çerkezler

Mr. Sabit Uka'nın yazdığına göre: İkinci Dünya Harbi'nden sonra Kosova'da Türk diline eğitim 1951 yılında başlatıldı. Donye Stanovçe-İhsaniye Zir ve İhsaniye Bala- Çerkezleri Türk dilinde tahsillerini yapmaya başladılar. Ancak 1956-59 yıllarında 60 aile Türkiye'ye göç ederler. Onların evlerini Arnavutlar satın alıp yerleşirler. Göç needniyle, okullarda Türk dilinde öğrencilerin sayısı yok denecek kadar azalınca, kalan çocuklar Arnavut dilinde eğitimlerine devam etmişlerdir. (Mr. Sabit Uka-sayfa-21)

İhsaniye Zir köyünden gidenlerin yerlerine Hamidiye köyünden ve diğer köylerden Çerkezler taşınır. Beraber yaşamaları kendi kültürlerini dillerini, örf ve adetlerini korumalarına mümkün olmuştur. Çerkez

köyleri Kosova Ovası'nın Çiçaviça dağı önlerinde Ortakol adı ile anılan bölgeye birbirlerine çok yakın mesafede kurulmuş, ziraat alanları birbirine yakın olması köyler arasında nüfus değişimi mümkün olabilmiştir. Kendi köylerinde okul olmadığından, Priluje köyünde tahsil görmüşler. Bu köy nüfusunun çoğunluğunun Sırp'lardan oluşması aralarında arkadaşlık kurulmasına sebep olmuştur. Çerkez kızlarının güzelliği etraf köylerden Arnavut gençlerin ilgisini çekmiş, sırf onları görmek için köyü ziyaret ettikleri görülmüştür. Bu ziyaretler ve Çerkez erkeklerinin az olması, Çerkez kızların Arnavut erkekler ile evlenmelerine sebep olmuştur. Oysaki Çerkezlerin büyükleri, bu çeşit evliliklere pek sıcak bakmamışlardır (**Hilmi Saraçi**).

Tahminlere göre bir zamanlar Miloşevo-Aziziye köyünde Besney, Tauş ve Serhuş kabilelerinden 300 Çerkez ailesi yaşamıştır (**Uroşević, 1965 sayfa 243 alıntı- Özbek 1986 yayınladığı kitapta**). Miloşevo-Aziziye ve Donye Stanovçe-İhsaniye Zir köyünde 80'li yıllarda 600-700 arasında Çerkez'in yaşadığını bildiriyor. Bugün de Miloşevo-Aziziye köyünde yaklaşık 85 Çerkez yaşamaktadır. Göç etmek isteyenler, tahminlere göre Donye Stanoçe-İhsaniye Zir, Miloşevo-Aziy, Ribare-Liplyan yakınlarında bir köyde ve Priştine'de toplam 200 kişi yaşamaktadır.

Çerkezlerin Adige Cumhuriyetine Geri Dönüşü

Doksanlı yıllardan sonra Kosova'daki Çerkezlerin durumundan endişelenen Adige Cumhuriyeti yetkilileri, başta Cumhurbaşkanı Aslan Çarimov olmak üzere, Kosova'ya özel yetkiyle donatılmış kişileri göndermiş, Kosova Çerkezleri ile ilk temaslar kurulmuş, geri dönüş için ilk adımlar atılmış olunur.

Kosova'da Arnavutların bağımsızlık hareketlerine hükümete karşı yaptıkları protestolara Çerkezler taraf olmamıştır. İş bırakma eylemlerine katılmadıklarından Arnavutlar onları Sırp yanlısı olarak görmüşlerdir. Hele savaşın bitmesinden biraz önce Kosova'dan göç etmeleri de bu görüşlerini kuvvetlendirmiştir. (**Hilmi Saraçi**)

Kosovalı bazı Çerkezler vatanlarını terk etme girişimine pek sıcak bakmazlar. Bu sebepten ilk önce Çerkezleri Rusya vatandaşı yapma girişimlerinde bulunulur. 29 Şubat 1996 yılında, yeni kurulan Yugoslavya İçişleri Bakanlığı ile görüşmeler yapılır. Yugoslavya İçişleri Bakanlığı bu teklife Çerkezlerin durumu hukuken daha zorlaştıracağını,

malvarlıklarının sorun yaratacağını bahane ederek karşı çıkar. Onların Kosova'daki durumunu uluslararası camiaya taşınması, durumun rahatlayacağı ve göçe sebep kalmayacağı tavsiyesinde bulunurlar.

Kosova'daki durumun ciddileşmesiyle, 1998 yılında bir gurup Kosova Çerkez'inin imdat mektubu, Adige Cumhurbaşkanı Aslan Carimova ulaşır. Carimov Rusya devletinin Başbakanı'ndan müdahale etmesini ister. Zamanın Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin devreye girer, birçok bakanlıkları görevlendirir. Çerkezler Yugoslav vatandaşı olduklarından, Kosova'dan göç etmeleri Yugoslavya devletinin iznine bağlıydı. Diğer yandan bunların 100 hektar toprakları 30 ev ve Priştine'de iki dükânları vardı. Tahminen 25-30 milyon Alman markı talep ediyorlar, Yugoslavya bu parayı vermeği kabul etmez. 1998 yılının Mayıs ayında Kosova'da çatışmalar hız kazanırken, Rusya devleti Yugoslavya'ya bir nota verir. 11 Haziran 1998 yılında Hamidiye köyünde Kosova Kurtuluş Ordusu mensupları bu bölgede Sırp polisine bir saldırı düzenler, saldırıda dört Sırp polisi öldürülür. Çerkezler Müslüman olduklarından yollarda devamlı polis kontrolüne takılmaktadırlar. İmdat çağrılarında Temmuz ayının sonlarında Yugoslavya devlet yetkilileri bu notaya olumlu cevap verir. Çerkezler taşınma hazırlıklarına hemen başlarlar, bu sefer de bazıları, vatanlarını terk etmeye pek sıcak bakmazlar, çünkü taşınmazlarını Kosova'da bırakıp gitmek gerekmektedir. Çatışmalar her gün arttığından; 1 Ağustos 1998 yılında Rusya Devletinin gönderdiği uçak ile ilk grup Çerkez 93 kişi geri dönüşüm yolculuğuna çıkar (taşınmazlarını köylerinde kalan birilerine emanet ederler). Bu olay Çerkeslerin anavatanlarına sürgünden sonra gerçekleşen en büyük kitlesel geri dönüş olarak tarihte yerini almıştır. Bu gün, Adigey Cumhuriyetinde "Geri Dönüş", Milli Bayram olarak ilan edilmiştir ve Milli Bayram olarak kutlanmaktadır.

Adigey Cumhuriyeti Başbakanı Aslan Carimov 1999 yılının Ocak ayında Kosova'dan gelen 93 kişiye Rusya vatandaşı kimliklerini verir. ("**Blic**" gazetesi).

1999 yılının Mayıs ayının sonunda savaş tüm şiddetiyle devam ederken Rusya tarafından tahsis edilen uçakla Çerkezlerin ikinci grubu 24 kişi Priştine ve Liplyan'dan Kosova'yı terk edip Adigey Cumhuriyeti'ne geri dönerler. Daha sonra 53 kişi daha geri döner. Böylece 38 ailenin veya toplam 174 kişinin geri dönüşümü gerçekleştirmiş olur.

Donye Stanovçe - İhsaniye Zir köyünde bu gün hiç Çerkez kalmamış, hepsi 1998 yılında göç etmiştir. OSCE'nin belgelerine göre bu-

gün Kosova'da Miloşevo-Aziziye köyünde 85 Çerkez yaşamaktadır. Aynı yazıda birçok Çerkezin 1999 yılında savaş esnasında Makedonya'ya sığındıkları ve tümünün evlerinin yakıldığını bildirmektedir. Savaştan sonra 2002'de daha iki Çerkez ailesi durumdan şikâyet ettiklerinden; Rus askerleri kamyonla gelir, bu ailelerin taşınır eşyalarını kamyonla yükleyip uçak alanına nakledip Adige Cumhuriyeti'ne götürmüşlerdir (Bu tarihte Priştine Hava Alanı, Rusya askerinin denetimi altında bulunuyordu). Bu göç sebebiyle Miloşevo-Hamidiye köyünde kalan Çerkezler ile Arnavutlar arasında bir kırgınlık oluşmuştur. **(Biljana Sikimiç).**

Rusya devleti geri dönüş projesine maddi katkı yapmak kararı almış böylece 30-35 Çerkez ailesini Kosova'dan alıp Adige Cumhuriyeti'ne yerleştirmiştir. Adige Cumhuriyeti başkenti Maykop yakınlarında göçmenlere Mutlu Köy-**Mefahabl** isimli özel bir köy inşa edilmiştir. Yeni inşa edilen iki katlı tuğladan yapıli bahçeli evlere 14 aile yerleştirilmiş, geçimlerini sağlamak için de her aileye 70 dönüm toprak tahsis edilmiştir. Dini vazifelerini yerine getirmek için bir de camii inşa edilmiştir. Şehirde kalmak isteyen ailelere birer daire tahsis edilmiş, bazılarının iş yeri açmaları için de yardımda bulunulmuştur. Kosova Çerkezleri arasında ilk doğan erkek çocuğa Aslan ismi verilmiş, burada birkaç düğün de yapılmış, böylece yeni gelenler yerli halkla kaynaşmıştır. **(Olga Zirojeviç)**

Mefahabl köyünde ilk önce 7 ev devlet tarafından inşa edilir ve sahiplerine verilir, yeni bitmiş daha 7 ev sahiplerine hala verilmemiş, geri kalan 8 ev bu yıl bitmiş olacak. Bu evleri sahipleri kendileri imkânlarıyla veya daha önceden batı Avrupa'ya ve Türkiye'ye yerleşmiş olan akrabaların maddi yardımlarıyla inşaatı mümkün olmuştur. 2007 yılında burada 19 iki katlı ev üç sokak teşkil etmektedir. Bu sokaklar Kosova, Rusya ve Barış isimleri ile isimlendirirler. Daha beş aile hala geçici olarak barındıkları ve adına Dönerlerin Adaptasyon Merkezi denilen binada kalmaktadırlar. İkinci grup olarak gelenler için Maykop'ta 12 daire devlet satın alır ve onları buralara iskân edilirler.

30 Ekim 2007 yılında Mefahabl Köyü Adige Cumhuriyetinin resmi kadastro kayıtlarına, kayıtları yapıldıktan sonra, Kosova'dan gelen ailelerin hepsine tapuları verilmiştir. Burada 27 haneye 85 kişi yerleştirilmiş, bir cami, bir de çok iyi donanımlı sağlık hizmetleri binası hizmete açılmış **(Zorana Bojiç)**. Mefahabl köyündeki camii Kabardin Balkar Cumhuriyeti İslamey köyünden Muhamed İrugov isimli kişi tarafından inşa ettirilir.

Kosova'da durum normaleştiğinden sonra birkaç karışık aile eşleri Arnavut olanlar Kosova'daki akrabalarının daveti üzerine tekrar Kosova'ya geri dönerler. Çünkü bazı ailelerin Kosova'da sattıkları mallarının gelirleri burada yağma edilirler, dolayısıyla yerli halkla ilişkiler zora düşer.

Adigey Cumhuriyeti'nde 2011 yılına kadar sekiz kişi yeni hayatlarını kurarlar. 17 ailede 23 yeni çocuk doğar, en yaşlı çocuk 13 yaşındadır. Tüm çocuklar bura okullara kayıtlarını yaptırırlar. Sabahları okula gidip öğleden sonra Rusça kurslara devam etmektedirler. Bu güne kadar 4 kişi Tıp Üniversitesi'nde 5 kişi Hukuk ve 4 kişi de Ekonomi Üniversitesi'nde mezun olurlar.

Resmi istatistik belgelerine göre 2010 yılında yapılan sayımlara göre Mefahabl köyünde 96 kişi bunlardan 49 erkek ve 47 dişi olarak yaşamaktadır. 2013 yılının istatistik raporlarına göre Mefahabl köyünde sürekli (bir yıldan daha az zaman için buradan göç edenleri kapsamaktadır) 117 kişi yaşamaktadır.

Özetlersek;

Sırbistan Prensligi'nin sınırı İhsaniye Zir-Donye Stanovçe'ye, yani Kosova'ya yaklaşınca Çerkezler durumdan memnun olmayarak, göç etmeye başlarlar. Kosova'da 1500-2000 Çerkez evi varken; 1878 yılında ilk göç dalgası Anadolu'ya doğru yönelir, onlar Anadolu'dan, Suriye topraklarına iskân edilirler. Kosova'da Çerkezlerin boş bıraktıkları yerlere bu savaştan kaçan muhacirler iskân ettirilir. İkinci göç dalgası Balkan harbinde başlar, Sırp askerlerin önlerinden Müslüman halkla beraber her şeylerini bırakıp giderler. Boş bırakılan evlere Sırp kolonistler yerleştirilir. Üçüncü göç dalgası Birinci Dünya Harbi'nden sonra meydana geliyor. Göç sebepleri de, Hıristiyan bir devlette Müslüman gibi yaşamalarının imkânsız olduğu inancıdır. İkinci Dünya Harbi'nden sonra Kosova'da Çerkezlerin sayısı 100 aileyi geçmiyordu. Dördüncü göç dalgası 1956 yılında meydana gelmiştir. Bura Çerkezlerin yarısından fazlası taşınmazlarını satmış Türkiye'ye göç etmeyi beklerken, diğerleri de taşınmazlarını satışı çıkarmış müşteri beklemektedir. Onları göçe zorlayan asıl sebep; Kosova'da toplu halde yaşadıkları yerlerde diğer Müslüman halklarıyla kaynaşmamaları ve aile içi evlilik yapmadıklarından dolayı gençlerin evlenecek kimse bu-

lamadıklarındandır. Türkiye'ye yerleşip, daha önce buralardan giden akrabalarıyla birlikte olma dilekleriyle göçe koyulmuşlardır (**A. Uroşević 1965-sayfa 95.**). Kosova'dan beşinci göç dalgası da 1998 yılında başlar, Adige Cumhuriyeti'ne geri dönüş gerçekleşir, 1999 yılında devam eder ve 2002 yılında iki ailenin daha katılımıyla Kosova'dan göç sona erer!

Kosova'da yapılan sayımlarda ister Osmanlı'nın son döneminde, ister eski Yugoslavya'da, ister Tito Yugoslavya'sında Çerkez diye bir etnik guruba rastlanmamaktadır, oysaki 2 kişilik bazı etnik gurupların varlığı hem de sayıldığı görülmektedir. Bu nedenle Çerkezlerin sayısı hiç bir zaman kesin olarak bilinmemiştir. Zaten 1000 kişiden az etnik guruplara hiç bir hak tanınmamıştır. Kosova'da Çerkezler beraber yaşadıkları köylerde kendi adadillerinden maada Arnavutça ve Sırpça dillerini konuşabilir duruma gelmişlerdir. 90'lı yıllardan sonra seçmeli ders olarak okulda ana dillerini de okumuşlardır. Seksenli yıllarda **Özbek'in** yazdığına göre Kosova'da bu tarihlerde 800-700 Çerkez yaşamaktadır. Adigey Cumhuriyeti'ne 174 kişi göç etmiş bunlara son olarak daha iki aile katılmıştır. Sonuçta Adigey Cumhuriyeti'ne göç eden kişi sayısı toplam 178 kişi kabul edilirse; Kosova'da bugün yaşayan Çerkez sayısının 85 değil, en azından 500'ün üzerinde olması gerekirdi. Gerçeklere bakılırsa bu sayı daha fazla olarak da kabul edilebilir. Ancak Kosova'da kalan Çerkezler karışık evlilikler de yapmış, yöre halkı ile kaynaşmış ve karışmış, arada kaybolmuş, kalanların çoğu da kendini Çerkez diye tanıtmamış, bazıları da etnik mozaik Kosova'da, öz benliklerini unutmıştır.

Not: Çerkez köylerinin Sırpça köy adlarının kullanmamanın sebebi 1999 yılından önce göç edenlerin bu köylerin yeni adlarını bilmediklerindedir.

Kaynakça:

1. Turabi Saltık, "Tarihsel Mücadele Sürecinde Adigeyler, Abhazlar, Alanlar (Osetinler), Çeçenler". Berfin yayınları. 2000 İstanbul.
2. Miloš Jagodić "Naseljavanja Knezevine Srbije", 1861-1880" (Sırbistan Knyazlığının iskân edilmesi 1861-1880), Institut Of istory.
3. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C.VII, T. Temelkuran, N.Aktaş, M. Çevik, İstanbul, Üçdal Yayınları 1980.
4. Kemal H. Karpat "Etnik Yapılanma ve Göçler" Timaş Yayınları-İstanbul 2010.

5. Ord. Prof. Enver Ziya Karal “Osmanlı Tarihi cilt VII“.
6. Nedim İpek, “Rumeli’den Anadolu’ya Türk Göçleri” TTK-Ankara 1994.
7. F. Kanic, “Sırbı i Stanavništvo”- (Sırlar ve sakinleri), II Kitap -Belgrat 2007.
8. Mahir Aydın “Şarkı Rumeli Vilayeti”, Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kosova Vilayeti.
9. М. С Милојевића, ” ПУТОПИС ДЕЛА ПРАВЕ (СТАРЕ СРБИЈЕ) III” књига од. У Београду, у Државној штампарији, 1871.
10. Branislav Nušić, “Putopis Branislava Nušica s Kosova iz 1912”. God. (Branislav Nušić’in “Kosova yolculuğu”).
11. Martin Đurđević, “Memari sa Balkana 1910” Sarajevo 1910.
12. “Etnološki značaj Kosovskih Çerkeza”-Niko Jupaniç Lublana 1927. “Kosova Çerkezlerinin Etnoloji değeri” Lublyana 1927.
13. Çerkezi u našoy zemlyi, “Glasnik” Skopskog Nauçnog Društva T. Corceviç- “Bizim Topraklarda Çerkezler “Glasnik” Üsküp Bilimler Akademisi, III. Üsküp 1928.
14. Atanasije Urošević, “Toponimi Kosova” Belgrat 1975.
15. Mr. Sabit Uka, “Kosova Özerk Bölgesi’nde Yaşayan Çerkezler Hakkında Kimi Tarihi Deliller”-Çevren-sayı 42 Priştine 1984.
16. “Blic” gazetesi 25 Ocak 1999 Belgrat.
17. Biljana Sikimiç, “Metafora Praznog Prostora” (Boş Alanın Metaforası), Slavia Meridionalis 5: Warszawa
18. Olga Zirojeviç, “Republika” gazetesi, sayı 208-209
19. Zorana Bojiç, “Nin” gazetesi 17 Temmuz, 2001, Beta’nın Moskova muhabiri. Hilmi Saraçi “Kosova Sot” 12 Şubat 2012, gazetesi “Ardhja dhe qëndrimi i çerkezëve në Kosovë” (Kosovaya Çerkezlerin gelişi ve yerleşmesi)

BALKANLARDA ULAHLARIN OSMANLI DEVLETİ'NDE AZINLIK OLARAK KÜLTÜREL KONUMLARI

Fadıl HOCA*

ÖZET

Yazımızın konusu olan Ulahlar, Osmanlı Devleti'nin çökmesinden sonra Balkanlardaki topluluklardan en zararlı çıkan topluluk olduğu görülmektedir. Kaldı ki, bunu Ulahların kendileri de böyle kabullenmektedirler.

Öte yandan Balkanlarda Müslüman ve Türk olmayan toplulukların sözde 'esirlik' dönemi olarak belirlenmeye çalışılan Osmanlı dönemi, Ulahların kendileri tarafından da ileri sürüldüğü gibi, bir etnik topluluk olarka, hasretini çektikleri demokratik özellikleriyle anılmaktadır.

Balkanlar'da yaşayan Ulahların koyun ve keçi yetiştirmekle uğraşp geçimlerini sağladıkları bilinmektedir. Süt, et ve yün üretip ticari sahada etkili olmayı sağlamışlardır. Osmanlı'nın tanıdığı haklar sonucu, kervancılık yapabildiklerinden Ulah kervanlarının merkez avrupa şehirleri ve hatta Moskova'ya vardıkları bilinmektedir.

Kültürel ve dini ilişkiler açısından belgeler sayfalılırken Osmanlı'nın Ulahlara karşı çok açık ve demokratik olduğu görülecektir. Hatta, daha sonraları Osmanlı devletinin çöküşüyle oluşan Hıristiyan devletlerinin idaresi atında kalan Ulahların yaşadıkları durum kıyaslandığında, Osmanlı dönemi Ulah kültürü açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Ulahlar, milli dönüşümlerinin büyüğü ve ikincisini geçen asrın ortalarında, Osmanlı'nın bu bölgelerden çekilişine kadar yaşamıştır. Osmanlı döneminde Ulahların kendi ana dillerinde eğitim gördükleri ilkokul Manastır'ın Tırnova köyünde 1864 yılında açıldı. Osmanlı devletinin son dönemine kadar bu yörelerde Ulahça eğitim yapıldığı okulların sayısı 120'den fazlaydı. Yine bu köylerde bulunan kiliselerde ayinler Yunanca değil Ulahça yapılıyordu.

* Prof. Dr. Makedonya – Üsküp “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Öğretim Üyesi e-posta: hocafadil@hotmail.com

1905 yılında Sultan II. Abdülhamit'in idaresi ve daha sonra bir teskerenin yayınlanmasıyla Ulahlar'a kültür kuruluşlarının kurma hakkının tanınması, öteki huristiyan topluluklara kıyasla daha geniş kapsamlı bir konumun sağlanmasına yol açmıştır.

17 Aralık 1908 yılında Meclis-i Mebusan'da Ulahların bir milletvekili ile temsil edilmeleri, onların Romenler'den ayrı topluluk olduğunu gösterdiği gibi, bu ayrımlarla ilgili belgelere kesinlik kazandırmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Balkanlar, Ulahlar, haklar, azınlık, kültürel konum.*

GİRİŞ

Balkanların Osmanlı tarihi ile bağlarının pek rağbet gördüğünü söyleyemeyeceğimiz bir dönemin hala devam etmesi, burada Osmanlı devlet sınırları içinde buldukları müddetçe tarihlerinden bile vazgeçme gibisinden anlaşılmaz yaklaşımların yer aldığını fark ettiğimizde, bu zihniyet içinde bulunanların aslında Osmanlı bütünlüğünde kaldıkları sürenin getirdiği tarihi mirastan da vazgeçmeye razı oldukları izlenmektedir. Bu durumda kendi tarihlerinin uzun bir dönemini karanlıklara gömerek, kendileri için tarihi bir kopukluğa yol açtıklarının farkında olup olmadıklarını anlayabilmekte zorluk çekilmektedir.

Balkanlarda bugün mevcut devletlerdeki büyüklük hastalığı sonucu beliren büyüklüklerden bahsedilirken, olumlu büyüklüklerin sözü olmadığını da hatırlatmak yerindedir. Hatta bu büyüklükler zihniyetinin bölge istikrarına ne kadar zararlı olduğunu, daha önceki dönemlerdeki gibi bugün bile halen devam etmesine sebep olan gelişmelerden anlamak pek de zor değil. Öte yandan her fırsatta Osmanlı dönemini kendileri açısından karanlık bir dönem olarak gösterenlerin aslında tarihlerinde en sakin dönemi bu zaman diliminde geçirdiklerini gizliden kabul etmek isteyenlerin var olduğunu senizlemek bu yönde bir anlayışın olacağına işaret edercesine yeni bir yaklaşımın habercisi olduğu anlaşılır gibidir. Nedir ki, hala sadece bunlar arasından Büyük Sırbistan, Büyük Arnavutluk ve benzeri 'büyüklüklerin' ancak Osmanlı Devleti sistemi içinde mevcut olduğunu anlamak da pek zorluk çekmiyor. Vatandaş olduğum Makedonya'nın bile Osmanlı içinde büyük olduğunu, büyünlüğünü koruduğunu gördüğümüz Osmanlı Devleti'-

nin çöküşüyle bir anda bütün bu bütünlüklerin dağılmasının da yaşandığının inancını paylaşanların da sayısı artış gösterir gibidir.

Tebliğimizin konusu olan Ulah'lar ise, Osmanlı Devleti'nin çökmesinden sonra Balkanlar'daki topluluklardan en zararlı çıkan topluluk olduğu görülmektedir. Kaldı ki, bunu Ulahların kendileri de böyle kabullenmektedirler.

Balkanlarda sonradan oluşan bazı kavramlar vardır, mesela Türk kavramı gibi. Buradaki Türk kelimesi içerdiği anlamdan çok daha değişik çağrışım yapmaktadır. Müslüman olmayanlar arasında Türk denildiğinde en çok kabullenen anlam Müslümandır. Bunların açısından her Türk Müslüman'dır ve her Müslüman da Türk'tür. Bugün bile bu anlamlar kaybolmuş değildir Türklerin İslama olan katkısının bir sonucu olarak doğduğu bilinen bu gerçeği neden burada andığımızı sorarsanız, bu doğrultuda Ortodoks Hıristiyanlık açısından Ulah kelimesiyle bir benzeşmeyi yaşadığındandır dememiz mümkündür. Yine bu topraklarda Bosna, Karadağ, Sancak gibi bölgelerde İslam'ı kabul etmiş topluluklar arasında, Vlah yani Ulah aslında Ortodoks Hıristiyanların tümünün ortak adıdır. Tıpkı buralardaki Hıristiyanlar arasında Müslümanların ortak adlarının Türk olması gibi Ortodoks Hıristiyanlığın yayılmasındaki ilişkiler ele alındığında, bu topraklarda yaşayan topluluklardan bu dini ilk kabul edenlerin Ulahların olduğu söylendiği görülür.

Öte yandan Balkanlarda Müslüman ve Türk olmayan toplulukların sözde 'esirlik' dönemi olarak belirlenmeye ülecekti çalışılan Osmanlı dönemi, Ulahların kendileri tarafından da ileri sürüldüğü gibi, bir etnik topluluk olarka, hasretini çektikleri demokratik özellikleriyle anılmaktadır. Osmanlıyı, kendi halkarının en iyi gerçekleştirdikleri dönem olarak belirleyen Ulahlar kimdir? Kutso Vlahlar, Tsintsarlar, Makedo-Romenler, Ulahlar, Çobanlar yada kendi dillerinde kendilerini Armanı yani Aromalar olarak adlandırılan Ulahlar, aslında yerli Balkan topluluklarından biridir. Tahminlere göre, Antik Trakyalılar, Makedonlar, Tesalyalılar, Epirililer ve İlirlerin Romenleştirilmesiyle meydana gelen bir topluluktur. Dillerine bakıldığında, Ulahça Romen gurbuna girmektedir. Bugün Ulahların konuştukları dili Romence ile kıyasladığımızda bunun iki lehçe kadar yakın oldukları görülecektir.

OSMANLI TEBÂSİ OLARAK ULAHLAR'IN KONUMU – TARİHÇESİ

Osmanlı'da önce gayri müslimler adı altında değişik toplulukların bulunduğu gibi daha sonraların tarihçilerin ayırım yaptığı gruplarla karşılaşmaktadır. Makedonlarla Bulgarların birbirine yakın İslav lehçeleri kullanmaları sonucu bu toplulukların Makedon-Bulgar* ortak adıyla ileri sürebiliriz. Eflak denen Romanya (Güney Romanya)† bugün bile Valahiya olarak anılmaktadır. Aslında bir başka taraftan bakıldığında Balkanlardaki Latinlerin ortak adının Eflak olduğu da söylenebileceği ve bu adla anılabilecekleri sanılan Ulahların Balkanlarda eskiden yaşadıklarına dair belgelerin birçoğu ta Bizans dönemine aittir. Bu belgeler, Adriyatik Denzinde Sava ile Tuna nehrine kadar, Karadeniz'den Ege Denzine kadar ve Valos-Arta hattından kuzeye doğru olan bölgelerde yaşadıklarını kanıtlar. Buradan giderek günümüzdeki Yunanistan, Arnavutluki Bulgaristan, Makedonya ve Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyetinin dağılmasıyla oluşan diğer devletlerin değişik yerlerinin Ulahlarla iskan edildiği gözlenmektedir. Birçok yer adı ve bazı bölgeler de bunu doğrulamaktadır. Bizans döneminde olduğu gibi daha sonraları da, bu bölgelerde Ulah devletçikleri veya idarelerine rastlanmaktadır. Bunların hepsinin de özerk ve özgür oldukları belirlenmektedir. Bunlar arasındai bölgelerden çıkarılabileceği gibi Büyük Vlaşka, Küçük Vlaşka, Yukarı Vlaşka, Aşağı Vlaşka‡ idarelerinin bulunduğu görülmektedir. Bunlar yanısıra Epir Despotluğu ve birçok daha küçük dükalık bulunuyormuş. Bunlardan en önemlisi olarak Muzaki Dükalığı§ anılabilir. Bu dükalığın başında bulunan Muştinler soyundan gelenler birkaç asır hüküm sürmüştür. XII ve XIII asırları ise Petru ve Asan kardeşler tarafından kurulan Bulgar-Ulah Çağrılı'ndan bahsedilir. Bu çarlık, Kaloyan olarak bilinen en küçük kardeş Yonitsa** idaresinde en parlak dönemini yaşamış ve Ulahlar'da Asanitler Hanedanı'nın oluşmasına yol açmıştır.

* Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi I, Siyasi Tarih, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.600

† Aynı eser, s. 79

‡ Makedonya Ulahları Kültür Birliği, Memorandum, 14.07.1999, Dimo. N. Dimçev imzalı 1. Ek, s.1, sütun 2

§ Aynı belge, s. 2, sütun 1.

** Aynı belge

Yine aynı dönemde, bu bölgelerde, Ulahların sayı bakımından çokluğunu ve etkisini gösteren verilere rastlanır. Herhalde, II. Vasilie bütün Ulahları Ohri Başpiskoposluğuna bir rastlantı sonucu bağlamadı. Bununla aslında bugünkü Makedonya Cumhuriyeti, Yunanistan ve Arnavutluğa ait bölgelerde çok sayıda Ulahları toplayıp kilise altında bir araya getiren piskoposlukların kurulmasına yol açmıştır. Daha sonra kuvvetli Duşan'ın kendini, Sırbistan ve Romanya Çarı Arta Depotu ve Vlahiya kontu^{††} olarak adlandırıldığı izlenir. Bu da aslında Uah devletçiklerinin bulunduğu kanıtıdır.

Çar Duşan döneminde olduğu gibi, daha sonraları da Balkanlarda birçok yerde orta çağın “Yus Valahorum” yasası yürürlükte bulunmuştur. Bu yasayla gerçekte Ulahların hakları tespit edilmektedir. Aynına da Bosna ile Hırvatistan, daha geçlerde Avusturya-Macaristan Krallığında rastlamaktayız. Aynı bu konu Osmanlı tarafından da onaylanmıştır.

Bütün bunlara rağmen, yine de belli bir süre içerisinde, Osmanlı dışında, her dönemde ve her yerde Ulahların gözardı edilmesi yaklaşımı sezilmektedir. Ulahlar, birçok yerde unutulmuşluğa terk edilmiş, hatta tarihi gerçeklerin gözardı edilmesiyle arzu etikleri biçimde ele alınmaktan yoksun kalmışlardır.

Ulahlar ile Türklerin, ilk temaslarını Yon Arcintiyanu'dan aktarmaya kalkarsak, bu temasların Osmanlının Balkanlara geçmelerinden önce olduğu görülür. İmparator III. Andonik Paleolok 1338 yılında daha Ulahlara Arnavutların ayaklanmalarını söndürmek gayesiyle “... aralarında bin Türkün hizmette bulunduğu daha büyük bir orduyla bunların üzerine giderek ta Duratso'ya varıp, zafer elde etti. Bu durumda Ulahlar ile Arnavutlar yakalanıp kimileri öldürülür kimileri de esir alınır”.^{‡‡}

Osmanlı'nın Balkanlar fethi başladığı yıllarda, gelenin kuvvetini sezip görenler arasında, oralarda yaşayan Ulahlar da bulunmuştur. Ancak, Osmanlılar hakkında korkunç şeyler işiten Ulahlar bu kuvvetten kaçarak, Plaçkovitsa dağına sığındılar. Bugünkü Makedonya sınırları içinde bulunan Plaçkovitsa'nın güneyinde Pehçevolahlıların, o zaman ki Ulahlar'dan gelme oldukları belirtilir. Bu grupta bulunanların etnik, özellikleri yanısıra, bu yöredeki yer adları bu görüşü doğrular.

^{††} You Arcintcanu, Ulahların Tarihi, Bükreş, 1904, s. 186

^{‡‡} Aynı eser, s. 183.

Volkaşin'in ölümü ve özellikle de Kosova savaşındaki zaferden sonra er geç Osmanlı devletinin idaresi altına girmek mecburiyetinde kalacaklarını göreyerek, Tesalya'lı Ulahlar vasallığı kabullenir. Böylece, Tesalya ve Epir'in birçok şehri gönüllü olarak Osmanlı'ya katılır. Ulahlar, kendi mevcudiyetini 19. asıra kadar bu sistem altında devam ettirdiler. Ancak bugün, Ulah aydınları Ulahların Osmanlıya katılmalarını, Bizans döneminde kilisenin oyunları ve kötü tavrının sonucu olarak göstermektedir. Kendileri din adamlarının papazlardan çok Yunan olduklarını anlayan Ulahların, birçok durumda, Yunanlara karşı yürütülen savaşlara katıldıklarını açık seçik belirtmektedir.

Halkokondiya^{§§} ve diğer Kronçilerin verdikleri bilgileri Pukvi'den^{***} aktarırken tarihte, Sultan Beyazıd'ın Ulahlarla anlaştığı görülür. Bu anlaşma üzere, Ulahlara, Bizans döneminde kendi devletleri veya idarelerinde bulunan bölgelerde yaşadıkları hakların tümü tanınmıştır. Yunanistan'ı Osmanlı paşalığına dönüştürdükten sonra 2. Murat'ın Büyük Vlaşka'ya gelip, gereken düzenlemeleri yaptığını Franzes bildirmektedir.^{†††}

Bu anlaşmalar gereğince Ulahların idari özelliklerinin büyük ve birçok vergiden muaf oldukları bilinir. Ödedikleri vergiden bahsedilirken valide sultanın vakıflarına verdikleri sembolik bir vergi anılır. Hatta, Ulahların vergiyi kendi aralarında toplayıp devrettikleri bilinir.

Sultandan sultana değişen yaklaşımlara dayanarak, Ulahların idari bütünlüklerini oluşturan kaptanlıkların sayısı 14 ile 25 arasında gezmiş bulunmaktadır.^{†††}Bunların tümü ise kaptanlıklar birliğini oluşturup belli bir merkeze sahipti. Bu anlaşmalar gereğince her Ulah köyü ve şehri başında kaptanın bulunduğu bir konsey seçerdi. Kaptanlık ailenin erkeği tarafından devralınırdı.

Kaptanlıklar ve küçük Dukalar hak ve yetkilerine dayanarak maaşları kaptanlığın bütçesinden ödenen 200-500 arasında ödemeli asker bulundurma hakkına sahipti. Bu aslında bir biçim köy veya şehir kurucuları biçiminde oluşturulan bir kuvvetti. Onların görevi ise asayişin korumaktı. Ancak savaş durumlarında daha fazla sayıda asker toplama hakkına sahip olmalarıyla birlikte, bu bölgede yaşayan öteki Hıristiyan halklarından farklı bir konumdaydılar. Mülkiyet açısından Ulah

§§ Murat II, s. 878.

*** Pukviy Seyahatlar, II, s. 337.

††† Franzes, C 4, s. 19.

††† Makedonya Ulahlar Kültür Birliği, Memorandum, 14.07.1999, Dimo. N. Dimçev imzalı 1. Ek, s. 2, sütun 1.

köylerinin hepsi, devlet mülkiyetine düşünerek, Valide Sultanın idaresi altındaydı. Ama burada, bunun çiftlik düzeni içinde bulunan Yunan ve diğer İslav'lara kıyasla öncelikli bir hak olduğu belirtilmektedir. Böylesi bir konum ise, Ulahların daha iyi ve daha rahat yaşamalarına, serbest ticaret yapmalarına ve her yöne doğru kendi kervanlarıyla gidebilmelerine imkan sağlıyordu. Kaynaklarda bir Ulah kaptanı ile Sultan arasında yapılan vasallık anlaşmasının metnine rastlanmıyorsa da, Aminçu şehrinde Steryu Floka'ya verilen bir ferman vardır. Bu fermandaki noktaları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Aminçular Teselya, Epir ve Makedonya'nın diğer meralarında kendi sürelerini otlatırlar.
2. Aminçu'ya hiçbir yabancı yerleşemez ve şehri Aminçu'lar korumakla görevlidir.
3. Buralılar imparatorluğa 941 aslan ödemekle yükümlüdür.
4. Dini ve aslı gözetmeksizin Aminçu'ya sığınan birini kimse takip edemez ve kimse kovamaz.
5. Toprak kutsal sayılıp Aminçu'dan geçecek her kişi buradan çıkarken, toprağını bir zerresini götürmemek şartıyla atlarını nalalarını silkelemelidir.
6. Aminçu'lular hertürlü anlaşmazlık, Aminçu'da ileri gelenler tarafından ele alınır. Daha ağır meseleler Lamiya Mahkemesine verilir.
7. Dini lider, kendileri tarafından seçilip, dolaysız olarak patrikliğe bağlıdır.

XVI. yüzyılda çıkarılan bu ferman küçük değişmelerle de olsa 1854 yılına kadar geçerliliğini korumuştur. Buna benzer, fermanların sayısının 10 olduğu bilinip Perivoli Ulahları ve Ulahların yaşadığı köylerde geçerli olan benzeri fermanların da bulunduğu belirtilmektedir. §§§

Balkanlar'da yaşayan Ulahların koyun ve keçi yetiştirmekle uğraşıp geçimlerini sağladıkları bilinmektedir. Süt, et ve yün üretip ticari sahada etkili olmayı sağlamışlardır. Osmanlı'nın tanıdığı haklar sonucu, kervancılık yapabildiklerinden Ulah kervanlarının merkez avrupa şehirleri ve hatta Moskova'ya vardıkları bilinmektedir. Burdan

§§§ Vasilie Diamandi, Aminçulu Floka, "Lumina" dergisi, Manastır, 1903, s. 9

giderek, Ulahlar, Osmanlının ilgisini çekmiş, ancak yine Osmanlının kendileri tanıdıkları özel idarenin bütçesine gereken geliri bu yolla sağlamaları bakımından da bu serbestlik önemliymiş.

Kültürel ve dini ilişkiler açısından belgeler sayfalanırken Osmanlı'nın Ulahlara karşı çok açık ve demokratik olduğu görülecektir. Hatta, daha sonraları Osmanlı devletinin çöküşüyle oluşan Hristiyan devletlerinin idaresi atında kalan Ulahların yaşadıkları durum kıyaslandığında, Osmanlı dönemi Ulah kültürü açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Belgeler, Ulahların yaşadığı köy ve yerleşim yerlerinde kendi kiliseerinin bulunduğu, bunun yanı sıra birçok kültürel faaliyetin yapıldığı kanıtlanmaktadır. Ancak, gizlenemeyecek bir konu olarak İstanbul Patriği'nin tavrı bu faaliyetlerle yaşayış biçimini birçok durumda engellemiştir. Patrik ve Piskoposların çoğunun Yunan olduklarını, böylece Ulahlar üzerinde oynadıkları oyunlarla, onların asimile edilmesi doğrultusunda çalıştıkları bilinmektedir. Osmanlı insan hakları açısından Ulahlara olan yaklaşımı sonucu, bundan 260 yıl önceleri Moskopole'de yeni akademi, hasım evi ve kitaplığın bulunmasını sağlamıştır. BU dönemde Yanyalı Ali Paşanın Piskopos ve papazların oyununa getirilmesiyle, bunlar tamamen yakılmıştır.

Ulahlar, milli dönüşümlerinin büyüğü ve ikincisini geçen asrın ortalarında, Osmanlı'nın bu bölgelerden çekilişine kadar yaşamıştır. Osmanlı döneminde Ulahların kendi ana dillerinde eğitim gördükleri ilkokul Manastır'ın Tırnova köyünde 1864 yılında açıldı.**** Osmanlı devletinin son dönemine kadar bu yörelerde Ulahça eğitim yapıldığı okulların sayısı 120'den fazlaydı. Yine bu köylerde bulunan kiliselerde ayinler Yunanca değil Ulahça yapılıyordu. Manastır'da 1903-1908 tarihleri arasında Lumina dergisi Selanik'te Diştiptareya haftalık gazetesi Veriya'da Flanbura gazetesi yayınlanıyordu. Manastır'da kolej düzeyinde bir lise, Ynaya ve Selanik'te normal liseler 1900 yılından itibaren Ulahlar'm tahsil gördükleri yüksek ticaret okulu çalışıyordu. 1888 yılında Manastır'a bağlı Gopeşi'de ilk tiyatro temsilleri sunuldu. Osmanlı döneminde 22 Mayıs 1905 tarihinde Sultan II. Abdülhamit'in imzaladığı İrade†††† ile Ulahlar, Yunan asimilasyon siyasetinden

**** Makedonya Ulahlar Kültür Birliği, Memorandum, 14.07.1999, Dimo. N. Dimçev imzalı 1. Ek, s.1, sütun 2.

†††† Aynı belge.

kurtulup, kendi kültürel ve dini özellikleriyle tanınmış bir topluluk oldu.⁺⁺⁺

Kendi özgürlüklerine bağlı olan Ulahlar, belli bir dönemde Osmanlı'ya korumakta kararlı olduklarını göstermiştir. Mesela, Tesalya'nın Yunanistan'a bağlanmasını istemeyen Ulahlar Tesalya'nın savunmasını 15.000 imza toplamakla yapmışlardır. Hatta Türkiye'ye evet Yunanistan'a hayır sözlerini seslice haykıran Ulahlar, Osmanlı'nın Balkanlar'dan çekilmesini istemeyen belkide biricik Hıristiyan topluluğudur.

SONUÇ

Burada sonuç olarak çıkarabileceğimiz şudur ki, Ulahlar Osmanlı'nın Balkanlara adım atmasıyla bu sistem içinde olmayı kabullenmişlerdir. 1384 yılından 18. yüzyılın sonuna kadar kaptanlık bütünlüğünde yaşayan Ulahlar yerel yönetim, kendi korucularını bulundurma, köy ve diğer kurulları seçme hakkına sahiptirler. Vergi açısından Valide Sultan'ın vakıflarına bağlı olmayarına rağmen bu verginin sembolik olması, Ulahlar'da günümüzde bile Osmanlıya karşı bağlılığın kaybolmasını önlemiştir. 1878 yılında Berlin Kongresine giden Ulah kurulu, yanlarında götürdükleri 15 imzalı talep metninde Türkler'in yani Osmanlılar'ın yanında kalmayı arzuladıklarını açıkça beyan etmişlerdir.

1905 yılında Sultan II. Abdülhamit'in idaresi ve daha sonra bir teskerenin yayınlanmasıyla Ulahlar'a kültür kuruluşlarının kurma hakkının tanınması, öteki Hıristiyan topluluklara kıyasla daha geniş kapsamlı bir konumun sağlanmasına yol açmıştır.

17 Aralık 1908 yılında Meclis-i Mebusan'da Ulahların bir milletvekili^{\$\$\$} ile temsil edilmeleri, onların Romenler'den ayrı topluluk olduğunu gösterdiği gibi, bu ayrımlarla ilgili belgelere kesinlik kazandırmaktadır. 1882-1906 yıllarına ait sayım verilerinde 1904 yılında Makedonya'da Ulahların sayılarının 99.000^{****} olarak belirtilmesi, Ulahların bu topraklarda yaşadıklarını kanıtlamaktadır.

⁺⁺⁺ Bugün Makedonya'da Ulahların 22 Mayısı milli bayram olarak kutlamaları iradenin imzalanması tarihine bağlanmaktadır.

^{\$\$\$} Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi – I, Siyas, Tarih. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 614

^{****} Joseph von Hammer, Türk (Osmanlı) Padişahlığının Tarihi, Hırvatça çevirisi, Zagreb, 1979, C 3, s. 493, sayım verileri cedveli.

Nedir ki, bu sayının sonraki yıllarda azaldığı izlenmektedir. 1913 yılından sonra kilisenin artan daha da acımasız hıristiyan asimilatör siyaseti ile yüzyüze gelmeleri başta belirttiğimiz gibi Osmanlı'nın hasretini sezmelerine yol açmıştır. Hatta bugün Ulahlar tarafından seslice ileri sürülmektedir. Zira Berlin Kongresine giden kurulun beraberinde götürdükleri talepteki imza sahiplerinin sesini Ulahların milli şairi Konstantin Belematse'nin^{†††††} yazdığı “Sultan II. Abdülhamit Marşında” duymak, işitmek mümkündür ve bu sözlerini bu marşın Türkçe'ye aktarılmış anlamıyla bağlamak istiyorum.

Sen, ulu ve haşmetli
Muzaffer sultansın,
Huzurunda, neşeli
Şarkımızı duyansın!

Bin borozanla gürler
Ulahın ülküsü,
Padişaha ömürler
Diler Ulah türküsü!

Sendedir hürriyet
Uahlara, millete,
Azametli gayret
Hediyedir devlete!

Bin yıl yaşa sultanım
Şanlı, ünlü ilhan,
Sultanların sultanı
Abdülhamit han!

Ey, Tanrım kudretinle
Koru şahımızı
Sonsuz merhametinle
Osmanlı tahtınızı!

KAYNAKÇA:

- Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi I, Siyasi Tarih, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

^{†††††} Constantin Belemace (Konstantin Belematse, 1848-1932) Makedonya'nın Manastır şehrine bağlı Malovişte köyünde doğdu. Ulahların milli şairidir. Ayrıca çağdaş Ulah şiirinin kurucularındandır. Ulah milli marşının yazarı da olan K. Belematse'nin şiirleri dağınık bir halde olduğundan, 1990 yılında bir deleme halinde bir araya getirilerek yayımlandılar. Şairin “İmnul Sultanliu Abdül Hamid II. Sultan II. Abdülhamid Marşı)” 1903-1908 yıllarında yayınlanan “Lumina” (Aydınlık) adlı derginin 1903 yılına ait 1. Sayısının 3. Sayfasında yayınlandı.

- Makedonya Ulahları Kültür Birliği, Memorandum, 14.07.1999, Dimo. N. Dimçev imzalı 1. Ek, s. 1, sütun 2
- You Arcintcanu, Ulahların Tarihi, Bükreş, 1904
- Murat II
- Pukviy Seyahatlar, II
- Franzes, C 4
- Makedonya Ulahlar Kültür Birliği, Memorandum, 14. 07. 1999, Dimo. N. Dimçev imzalı 1. Ek, s. 2, sütun 1.
- Vasilie Diamandi, Aminçulu Floka, “Lumina” dergisi, Manastır, 1903
- Makedonya Ulahlar Kültür Birliği, Memorandum, 14. 07. 1999, Dimo. N. Dimçev imzalı 1. Ek, s.1, sütun 2.
- Yılmaz Öztuna, Osmanlı Devleti Tarihi – I, Siyas, Tarih. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Joseph von Hammer, Türk (Osmanlı) Padişahlığı’nın Tarihi, Hırvatça çevirisi, Zagreb, 1979, C 3, sayım verileri cedveli.
- Библиографија на Научно-Стручно-Трудови 1996-2006, Книга 32 II, Скопје, 2006
- PetarVlahovic, Narodi i EtnickeZajedniceSveta, BibliotekaCovek i Rec, Beograd, 1984

“UNESCO 2016 AHMED YESEVÎ VE ORD. PROF. DR. M. FUAD KÖPRÜLÜ YILI”NDA KÖPRÜLÜ’NÜN AHMED YESEVÎ’YLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Nail TAN*

Giriş

3-18 Kasım 2015 tarihleri arasında Paris’te toplanan UNESCO (BM Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı) 38. Genel Konferansı’nda, T.C. Hükûmetinin eklifi üzerine alınan karar çerçevesinde 2016 yılında; Hoca Ahmed Yesevî (1093-1166) ölümünün 850. yılı, Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuad Köprülü (1890-1966) de ölümünün 50. yılı dolayısıyla üye ülkelerde anılmaktadır. UNESCO’nun kararında yer alan şahsiyetler “Yılı” nitelemesiyle kamuoyuna duyurulmaktadır: “2016 Ahmed Yesevî Yılı”, “2016 Fuad Köprülü Yılı” gibi.

Merkezi Ankara’da bulunan ve “Türk dünyasının UNESCO’su” kabul edilen TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı) ise 2016 yılını doğumunun 1000. yıl dönümünü esas alarak “Yusuf Has Hacip (1016-1077) Yılı” ilan etmiştir.

Osmanlı döneminin ünlü sadrazamı Köprülü Mehmed Paşa (1575-1661) sülalesinden gelen Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü (ö. 28 Haziran 1966), sadece Türkiye’nin en büyük edebiyat tarihçisi ve Türklük bilimcisi/Türkoloğu olmayıp Türk dünyasının ve Batı’nın da saygı duyduğu Türklük bilimcilerinin en başında gelmektedir. Türkiye’de birçok dil, tarih ve edebiyat konusundaki ilk araştırmaları Köprülü yapmıştır. Folklorun/halk biliminin bir bilim dalı olduğunu Türkiye’ye duyuran üç bilim adamından (ilki Ziya Gökalp) ikincisidir. 6 Şubat 1914 tarihli *İkdam* gazetesinde (S 6091) yayımlanan “Yeni Bir İlim Halkiyât: Folklore” başlıklı yazısını kaleme aldığı henüz 24 yaşındaydı. Köprülü, bu makalesinden önce halk edebiyatımıza eğilmiş; Hoca Ahmed Yesevî ve Yunus Emre hakkında makaleler yayımlamıştı. Onun genç yaşta ortaya koyduğu, bilimsel metotlarla yazılmış makaleleri Ziya Gökalp’in dikkatini çekmiş, edebiyat yüksek öğrenimi görmediği hâlde onun tavsiyesiyle 23 yaşında Halit Ziya Uşaklıgil’den boşalan İstanbul Dârülfünunu/Üniversitesi Edebiyat Müderrisliği-

* KTB (E) HAGEM Genel Müdürü, Halk Bilimci.

ne/Profesörlüğüne atanmasına (1913) sebep olmuştur. 1923 yılında Edebiyat Fakültesi Reisiğine/Dekanlığına getirilen Köprülü, 1933 Üniversite Reformunun ardından Ord. Prof. unvanı verilerek (1933) dekanlığa tekrar başlamıştır (1934). Bu unvan verilirken, Prof. Dr. Dursun Yıldırım'dan 10 Ekim 2016'da öğrendiğime göre, *İlk Mutasavvıflar* eseri de komisyon kararıyla doktora tezi kabul edilmiştir. Dr. unvanını Köprülü, sağlığında kitaplarında kullanmıştır.

Köprülü'nün Atatürk'ün emriyle 1924 yılında İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesinde kurulan Türkiyat Enstitüsünün müdürlüğüne tayiniyle Türkiye'de Türklük bilimi çalışmaları başlatıldı. Köprülü, *Türkiyat Mecmuası* ile kitap yayınlarını hayata geçirdi. Arşiv ve kütüphanenin temellerini attı. 1935 yılında Atatürk'ün teklifi üzerine Kars milletvekili seçildi. Milletvekilliğinin yanı sıra 1941 yılına kadar İstanbul Ü Edebiyat Fakültesi, Ankara Ü DTCF ve Siyasal Bilgiler Fakültesindeki derslerini sürdürdü. 1943'ten sonra siyasete ağırlık verdi. 1946 Demokrat Parti kuruluş hareketinin içinde yer aldı. 1950 seçimlerinde DP iktidara gelince Dışişleri Bakanı olarak 1956 yılına kadar devlete hizmet etti. 1957'de partiden ve milletvekilliğinden ayrıldı. Tekrar bilimsel çalışmalarına başladı.

Türk Tarih Kurumundan evine yürürken 15 Ekim 1965 tarihinde bir trafik kazası geçirdi. Sağlığı bozuldu. 28 Haziran 1966 tarihinde İstanbul Balta Limanı Hastanesinde hayata gözlerini yumdu. Mezarı İstanbul Çemberlitaş'taki Köprülü Mescidi bitişiğindeki aile kabristanındadır.

Köprülü ve Hoca Ahmed Yesevî

Köprülü'nün Türk edebiyatını incelemede takip ettiği usul / metot / yöntem, Fransa'dan öğrendiği bütüncül, belge ve kaynaklara dayalı araştırma yoluydu. Türk edebiyatına, tarihine sadece Anadolu'daki şahsiyetlere ve eserlere bakarak yorum getirmemiş; Orta Asya, Anadolu, Balkanlar ve diğer Türk elleri arasındaki bağları ortaya koymaya önem vermiştir. Bu çerçevede, Orta Asya kaynaklarına eğildiğinde karşısına Ali Şir Nevaî, Edip Ahmed Yüğnekî, Yusuf Has Hacip, Kaşgarlı Mahmud, Hüseyin Baykara ve Babür'le birlikte Hoca Ahmed Yesevî de çıkmıştır.

Köprülü'nün Ahmed Yesevî ve Yesevîlikle ilgili çalışmalarını üç başlık altında incelemek istiyoruz:

1. Kitapları
2. Makaleleri
3. Ansiklopedi maddeleri

1. *Kitapları*

Hoca Ahmed Yesevî'yi Türkiye'de ilk tanıtan bilim insanı, yazar, Köprülü olarak bilinir. 1914 yılında yayımladığı “Hoca Ahmed Yesevî, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri” (Köprülü 1914: 611-645) makalesinin ardından bir buçuk yıl içinde 1918'de kaleme aldığı *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* kitabında (Köprülü 1919), Hoca Ahmed Yesevî'yi ayrıntılı olarak incelemiştir. Söz konusu kitabı, Paris'ten yurda dönen ünlü şair Yahya Kemal'in tavsiyesi üzerine yazdığı rivayeti yaygındır (Banarlı 1960: 49). Nihad Sami Banarlı, Yahya Kemal'in bu konuda şunları söylediğini yazmıştır: “Köprülü, bütün dil ve edebiyatları mukayese eden bir eser yazmak istediğini söylemişti. Kendisine dedim ki: Bu büyük mevzuya girmeyiniz. Bizim daha mühim mevzularımız vardır. Mesela, şu Ahmed Yesevî nedir, kimdir, bir araştırınız. Bakınız, bizim milliyetimizi asıl orada bulacaksınız.” Fevziye Abdullah Tansel, bu açıklamayı hocası Köprülü'ye aktarınca şu cevabı aldığını belirtmiştir (Tansel 1967: 645-46): “Değil 1913-14'te bugün bile, bütün dil ve edebiyatların mukayesesi mevzulu bir eseri yazmanın aklından geçmediğini söyledi. Hatta elini kaldırarak; ‘Olacak şey değil! Yahya Kemal Yesevî'yi nereden bilecek? Yesevî, benim tetkiklerimden sonra ortaya çıktı. Sen Nihad'ı görürsen bu dediklerimi söyle, yahut yazacağın bibliyografya maddesinde bahset. Unutmazsam, kendisini gördüğüm zaman ben de söylerim.’ Dedi.”

a) *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*

Köprülü'yü dünyaca ünlü bir Türkolog, bilgin durumuna getiren bu eserde, Orta Asya'da Hoca Ahmed Yesevî tarafından kurulan Türk tarikatı Yesevîlikle uzun bir aradan sonra Anadolu'da yaşayan Yunus Emre, takipçileri ve Bektaşilik arasındaki tarihî ve edebî bağlar belgeleriyle ortaya konulmaktadır. 1918'de dönemin sınırlı kaynakları içinde yazılıp ertesini yıl İstanbul'da basılan kitabın yeni Türk alfabesiyle

gözden geçirilmiş ikinci baskısı, Köprülü'nün gözetimi altında Fevziye Abdullah Tansel tarafından hazırlanmış, ölümünden önce baskısı tamamlanmış (1966) ancak, üstad kitabın basılmış hâlini görememiştir. Üçüncü baskıyı, oğlu Dr. Orhan Fuad Köprülü hazırlamıştır. Bu baskıda, önceki baskılardaki bazı hatalar düzeltilmiş, kısmen de sadeleştirilmiştir (1976). Diyanet İşleri Başkanlığı kitabın bu son şeklini devamlı bastırmaktadır. Biz, bu yazıyı hazırlarken 7. baskıdan (1991) yararlandık.

Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*'ın ilk baskısından sonra gördüğü yeni kaynak ve belgelere dayanarak yazdığı *İslam Ansiklopedisi*'nin *Ahmed Yesevî* maddesinde (Köprülü 1941: 210-15), kitapta yazdıklarının bir bölümünü düzeltilmiş, ek bilgiler vermiştir.

Kitap, *Başlangıç* (s. 1-7) yazısının ardından esas itibarıyla iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde Ahmed Yesevî ve Yesevîlikten söz eden veya göndermelerde bulunulan başlıca alt bölümler şöyle sıralanabilir:

I. Bölüm: Ahmed Yesevî ve Tesirleri (s. 9-183)

1. Ahmed Yesevî'ye kadar Türk Edebiyatı
2. Ahmed Yesevî'nin menkabevi hayatı
3. Ahmed Yesevî'nin tarihî hayatı
4. Ahmed Yesevî'nin halifeleri ve tarikati
5. Hoca Ahmed Yesevî'nin eseri
6. Ahmed Yesevî, tesirleri ve takipçileri

II. Bölüm: Yunus Emre ve Tesirleri (s. 183-357)

1. Yunus Emre'ye kadar Anadolu'daki Türk Edebiyatı
2. Yunus Emre'nin hayatı
3. Yunus Emre'nin eseri
4. Yunus Emre'nin tesirleri ve takipçileri

Eserle ilgili eleştirel bir değerlendirme Rıza Yıldırım ve M. Sabri Koz tarafından yapılmıştır. (Yıldırım 2012; Koz 2010)

b. Türk Edebiyatı Tarihi

Köprülü'nün 1920-1921'de iki cilt, 1926 yılında tek cilt hâlinde yayımlanan, 1981 yılında da oğlu Dr. Orhan F. Köprülü ve Nermin Pekin tarafından yeni harflerle gözden geçirilmiş ikinci baskısı yapılan bu eserinde Türk edebiyatı bütüncül bir metotla incelenmiş, İslami Türk Edebiyatı bölümünde Ahmed Yesevî'ye geniş yer verilmiştir. Kitapta, Ahmed Yesevî ve tarikatından, tesirlerinden ağırlıklı olarak söz edilen bölümler şunlardır (Köprülü 2003):

VI. Bölüm: İslami Edebiyata Umumi Bir Bakış (s. 123-126)

VII. Bölüm: İslami Edebiyatta Tasavvuf Tesirleri (s. 145-154)

IX. Bölüm: İslami Türk Edebiyatı (s. 173-204)

X. Bölüm: Selçuklular Devrinde Türk Edebiyatı (s. 205-236)

3 • Tasavvufi halk şiirinin başlangıcı (s. 218-222)

- Türkistan'da sufiliğin yayılması, ilk Türk sufileri
- Hoca Ahmed Yesevî ve ilk Türk tarikatı
- *Divan-ı Hikmet* hangi lehçe ile yazılmıştır?
- Eser ve sanatkar
- Yesevî tesirleri

Eserde, *Hacı Bektaş Velî ve tesirleri* (s. 272) alt bölümünde de Yesevîlikle Bektaşilik arasında bağ kurulduğu görülmektedir.

Kitaptan bazı alıntılar yaparsak, incelemenin önemi daha iyi anlaşılır:

“İlk Türk sufilerinin en tanınmış, kendi namına izafetle Yesevîye unvanlı bir tarikat kurarak hatırası Orta Asya, Azerbaycan, Anadolu, Volga Türkleri arasında yüzyıllarca yaşayan Hoca Ahmed Yesevî'dir.” (s. 218).

“Sonradan Hayderiye, Bektaşîye, Nakşibendiye gibi üç büyük ve kuvvetli Türk tarikatının esaslarını da doğuran Yesevîlik, Türkler arasında bir Türk sufisi tarafından kurulan ilk tarikat olmak bakımından bilhassa mühimdir.” (s. 219).

“Sanat ve güzellik endişesine tamamıyla yabancı ve lirizmden tamamıyla mahrum olan, şiiri basit bir telkin vasıtası sayan Hoca Ahmed Yesevî'nin eseri, ileride göreceğimiz gibi, muhtelif Türk memleketlerinde, mesela; Orta Asya, Harizm, Anadolu sahalarında süratle yayılarak birçok takipçi ve taklitçi yetiştirmiş, bütün Türk Edebiyatında yeni bir halk şiiri devri açmıştır.” (s. 221).

c. *Türk Sazşairleri/Saz Şairleri*

Kitabın ilk baskısı 14 fasikül hâlinde 1930-1941, ikinci baskısı 5 cilt hâlinde 1962-65 ve üçüncü baskısı da tek cilt hâlinde 2004 yılında yapıldı.

Köprülü, saz şairleri konusuna daha 1910'lu yıllarda el atmıştı. Bu konudaki ilk makalelerinin ardından (Özdemir 1999), “Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşei ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe” başlıklı incelemesi 1915 yılında *Millî Tetebbular Mecmuası*'nda (I, s. 5-46) yayımlandı. Bu makale, geliştirilerek *Türk Sazşairleri/Saz Şairleri* kitabının başında da yer almıştır. 1915 yılının kaynakları ve 19. yüzyıl divan şairlerinin halk şairleriyle ilgili hakaretleri dikkate alındığında Köprülü'nün bu makalesinin değeri, önemi daha iyi anlaşılır. Makaledeki şu cümlesi, Türk saz şairleriyle ilgili araştırmalar yapan bütün halk edebiyatçıları tarafından neredeyse ezbere bilinmektedir (Köprülü 2004: 41):

“Bilhassa Anadolu'nun 13. asırdan başlayarak 17. asır başlarına kadar çok mühim tarikat faaliyetlerine ve hareketlerine sahne olduğu ve Rumeli fütuhâtından sonra bu faaliyetlerin Balkanlara da yayıldığı bilinmektedir. Yesevî, Hayderî, Kalenderî, Babaî, Edhemî, Şemsî, Camî, Bektaşî gibi daha çok heteredoks bir mahiyet gösteren tarikatlarla Mevlevî, İshakî, Kadirî, Halvetî gibi tarikatların Osmanlı İmparatorluğu'nun her sahasında, her sınıf halk arasında tasavvuf kaidelerini yaymak hususunda büyük rolleri olmuştur. Propagandalarını köy ve aşiret çevrelerinde daha fazla bir kuvvet ile yayan heteredoks tarikatlarda, daha 12. asırdan başlayarak Türk dili ve hece vezni ile Türk halk edebiyatı örneklerine uygun bir şekilde yeni bir şiir nevi vücuda gelmişti. Orta Asya'da Ahmed Yesevî ile başlayan bu tekke edebiyatı, 13-16. asırlarda Anadolu'da büyük bir inkişaf göstermiş ve bilhassa büyük mutasavvıf şair Yunus Emre'den sonra kuvvetli ve manevi nüfuz kazanarak, ortodoks tarikatlara mensup derviş şairler tarafından o tarzda şiirler yazılmıştır. Mamafih, bu şiir tarzının en ziyade heterodoks tarikatlar arasında inkişaf ettiğini ve bediî kıymet bakımından en orijinal, en kuvvetli mümessillerini -Kaygusuz Abdal, Hatayî, Pir Sultan Abdal gibi- Bektaşiler ve Kızılbaşlar arasında bulduğunu muhakkaktır.”

ç. Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar

1934 yılında yayımlanan bu kitaptaki ilk makale konumuz bakımından çok önemlidir. 1932 yılında toplanan I. Türk Tarih Kongresi'nde Köprülü'nün yaptığı konuşmanın metnidir. "Türk Edebiyatına Umumi Bir Bakış" başlıklı bu makaledeki (s. 1-25) şu paragraf dikkati çekmektedir (s. 5-6):

"12. asırda, o aralık bütün İslam âlemini saran tasavvuf cereyanı, Türkler arasında da büyük bir misyonerlik faaliyeti göstermeye başladığından, Türk derviş şairleri, şekil ve lisan itibarıyla Türk halk edebiyatı kalıplarına uygun bir sofiyane halk edebiyatı vücuda getirdiler. Ahmed Yesevî ve muakkipleriyle başlayan bu edebiyat Seyhun şimalindeki bozkırlardan başlayarak bütün Maverâünnehir ve Herzem'de yayıldıktan sonra, İran yoluyla Anadolu Türkleri arasına gelip yerleşti ve bediî, felsefi kıymet itibarıyla en yüksek mahsullerini burada verdi. 13. asır sonlarında yetişen Yunus Emre, İran'ın büyük mutasavvıf şairleriyle boy ölçüşebilecek bir Türk dâhisidir."

d. Edebiyat Araştırmaları

Köprülü'nün ölmeden önce, düzeltmelerini bizzat yapıp 1966 yılında basıldığını gördüğü, önemli makalelerini bir araya getirdiği kitabıdır. Kitaptaki şu makaleler, Ahmed Yesevî ve Yesevîlikle ilgilidir:

- *Türk Edebiyatının Menşei* (s. 49-130)

Bu makaledeki şu cümleler önemlidir (s. 67): "Osmanlı Türkleri arasında altı asırdan beri hâlâ yaşayan Yunus Emre ile Orta Asya ve Kırgızlar arasında sekiz asırdan beri hatırası hürmetle saklanan Ahmed Yesevî, sonra 19. asırda Türkmenler arasında büyük şöhret kazanan Mahdumkulu, İslamiyetten önceki eski Türk 'rahip şair'lerin İslamlaşmış bir şeklinden başka bir şey değildir."

- *Sazşairleri: Dün ve Bugün* (s. 165-193)

Makalede; "Âşık Tarzında Tekke Edebiyatı Unsurları" başlığı altında Ahmed Yesevî ve Yesevîliğin âşık tarzına etkisi belirtilmiştir.

- *Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşei ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe* (s. 195-238)

Makaleden bir alıntı yapalım:

"Baksı/Bahşı -Anadolu Türklerinde yaygın tabiri ile âşık- ların millî eserleri halk arasında büyük bir rağbet buluyor, Ahmed Yesevî ve

takepçilerinin millî vezin ile yazılmış ilahileri -Osmanlı Türklerinin Yunus ilahisi gibi- bütün Türkistan'da asırlarca yaşayıp gidiyordu.” (s. 232).

e. Köprülü'den Seçmeler

1972 yılında Millî Eğitim Bakanlığınca yayımlanan kitapta (bs. haz. Orhan F. Köprülü), şu iki makale konumuzla ilgilidir:

- Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşe ve Tekâmülü (s. 150-179)
- Orta Asya Türk Dervişliği Hakkında Bazı Notlar (s. 180-184)

Daha önce *Türkiyat Mecmuası*'nda 1965 yılında yayımlanan ikinci makalede Hoca Ahmed Yesevî'nin halife, derviş ve takepçileri sıralanmaktadır. Bu konuda, *İlk Mutasavvıflar*'da verilen bilgiler, Nevalî'nin *Nesâim ül-muhabbe* eserinden de yararlanılarak tamamlanmaktadır. Makaleye göre, Ahmed Yesevî'nin halifesi, müridi, takepçisi konumundaki bu şahsiyetler sırasıyla şunlardır: Kudbeddin Haydar (Hayderiyye tarikatının kurucusu), Hakîm Süleyman Ata, İsmail Ata ve İshak Ata, Hoca Burhaneddin, Hoca Bayezid, Hoca Halil, Korkut Ata, Ali Ata, Kılıç Ata, Sadr Ata, Hubbî Hoca, Demirci Ata, Kışlık Ata, Seyyid Ata, Baba Mâçin, Zengi Ata, Hasan Şeyh, Yusuf Şeyh, Hacı Şeyh.

2. Makaleleri

Köprülü'nün çalışma, araştırma metodunda, önce bir konuyu makale olarak ele almak, sonra genişleterek kitap hâline getirmek ön plandadır. İstanbul Ü Edebiyat Fakültesindeki öğrencilerinden ünlü şair, edebiyat araştırmacısı Orhan Şaik Gökyay'dan dinlediğim öğüdü şudur:

-“Çocuklar, bir konuda yeni bir bilgiye ulaştığınızda onu hemen küçük bir makale hâlinde yayımlayın. O konuya sahip çıkmış olursunuz. Sonra araştırmalarınızla genişlettiğinizde ikinci makaleyi yazarsınız. Daha sonra da çalışmayı kitap hâline getirirsiniz. Asla, bütün kaynakları görüp eksiksiz bir araştırma yapmayı düşünmeyin. Bu hiçbir zaman mümkün olmayacaktır.”

Nitekim, Köprülü Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'yi önce makale olarak ele almış sonra da *İlk Mutasavvıflar*'ı yazmıştır. Onun Ahmed Yesevî ve Yesevîlikle ilgili sonradan bazılarını genişleterek kitaplarına da aldığı başlıca makaleleri şöyle sıralanabilir:

- “Yunus Emre” *Türk Yurdu*, C IV, 1913, s. 612-621.
- “Yunus Emre, Âsarı, *Türk Yurdu*, C V, 1913, s. 922-930.
- “Hoca Ahmed Yesevî, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri”, *Bilgi Mecmuası*, C I, 1913, s. 611-645.
- “Türklerde Dinî Edebiyat”, *İslam Mecmuası*, S 1, 1914, s. 44-52.
- “Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşei ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe”, *Millî Tettebular Mecmuası*, S I, 1915, s. 5-46.
- “Türk Edebiyatının Menşei”, *Millî Tettebular Mecmuası*, S 2, 1915, s. 5-78.
- “Tasavvuf Tarihi”, *Dersaadet*, 29 Teşrinevvel/Ekim 1920.
- “Tasavvuf Tarihi Hakkında”, *İkdam*, 25 Teşrinisânî/Kasım 1920.
- “Anadolu’da İslamiyet”, *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, C II, 1922, s. 281-311, 385-420.
- “Anadolu’da İslamiyet”, *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, C II, 1923, s. 457-486.
- “Bektaşiliğin Menşei”, *Türk Yurdu*, C II, 1925, s. 121-140.
- “Türk Edebiyatına Umumi Bir Bakış”, *I. Türk Tarih Kongresi*, İstanbul 1932, s. 308-320.
- “Anadolu’da Türk Dili ve Edebiyatlarının Tekâmülüne Umumi Bir Bakış”, *Yeni Türk Mecmuası*, C I, 1933, s. 277-292, 375-394, 535-553.
- “Orta Asya Türk Dervişliği Hakkında Bazı Notlar”, *Türkiyat Mecmuası*, C 14, 1965, s. 1-5.
- “Sazşairleri: Dün Bugün”, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 1966, s. 165-193. TTK Yayınları: VII/47.

3. Ansiklopedi Maddeleri

Köprülü'nün MEB'ce yayımlanan *İslam Ansiklopedisi* için yazdığı *Ahmed Yesevî, Ata, Bektaş* ve *Hâce* maddeleri ya tamamen ya da kısmen Ahmed Yesevî'yle ilgilidir. Bunlardan 1941'de yayımlanan *Ahmed Yesevî* maddesi (C I, s. 210-215) birkaç bakımdan önemlidir. Bir defa, *İlk Mutasavvıflar*'dan sonra görülen yeni kaynaklar değerlendirilerek kaleme alınmıştır. Diğer yandan, Köprülü eriştiği bilim olgunluğu çerçevesinde, bazı görüşlerini değiştirmiş, bazı yanlışlarını da düzeltmiştir. Maddede bu hususu şu cümlelerle açıklıyor: “*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*’ı yazarken gerek Ahmed Yesevî’nin sufîyane şahsiyetini, gerek Yesevî tarikatının hüviyetini tamamıyla Nakşibendi kaynaklarının gösterdiği şekilde tasvir etmişim. Hâlbuki; Babaî, Hayderî ve Bektaşî ananelerinin Ahmed Yesevî hakkındaki rivayetleri, şüphesiz tarihî hakikate daha yakındır. *İlk Mutasavvıflar*’ın neşrinden sonra Bektaşîliğin menşeleri hakkında yaptığım araştırmalar ve elde ettiğim yeni vesikalar, bana bu hususta kati bir kanaat vermiştir. Binaenaleyh, burada Ahmed Yesevî’nin tasavvufî şahsiyeti ve Yesevîye tarikatının ilk asırdaki hususi karakteri hakkında verilecek izahat, *İlk Mutasavvıflar*’dakinden tamamıyla farklı olacaktır. Bu farka, ilk defa şu eserimde işaret etmişim: *Les origines de l’Empire Ottoman*, Paris 1935, s. 118 vd.” (s. 212).

Söz konusu görüş değişikliğiyle ilgili paragraflardan biri şudur:

“Horasan’da daha 13. asırda Hayderîye tarikatının doğmasında müessir olan Yesevîlik, yine bu asrın ikinci yarısında Anadolu’da Babaî ve Bektaşî tarikatlarının teşekkülünde de mühim amil oldu.” (s. 213). Oysa Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*’ın bir yerinde (Köprülü 1991: 111-112), Yesevîlikle Bektaşîlik arasında hiçbir bağ olmadığını yazmıştı: “Ayinlerinde Türkçenin tarikat lisanı olması, tıpkı Yesevîlikte olduğu gibi halk vezni ve lisaniyla yazılmış sade Türkçe ilahilerin aralarında pek çok tutunması gibi dış benzeyişlere rağmen, Bektaşîlikle Yesevîlik arasında hiçbir hakiki bağ mevcut değildir.”

Maddede Ahmed Yesevî; tarihî şahsiyeti (s. 210-212), tasavvufî hüviyeti ve tesiri (s. 213-215), edebî hüviyeti ve tesiri (s. 213-215) başlıkları altında incelenmiş, madde sonunda bibliyografya verilmiştir. Köprülü'nün maddeye giriş paragrafı her bakımdan önemlidir. (s. 210):

“**Ahmed Yesevî (?-1166):** Sûfî şair ve tarikat müessisi sıfatı ile Türklerin manevî hayatı üzerinde asırlarca müessir olmuş büyük bir

şahsiyettir. Pîr-i Türkistan lakabı ile dokuz asra yakın bir zaman tebci edilen Yesevî'nin şöhret ve nüfuzu, yalnız -coğrafi manası ile- Türkistan sahasına münhasır kalmayarak, muhtelif Türk şubelerinin yaşadığı çok geniş sahalara yayılmış, tarihî şahsiyeti pek çoktan unutularak Türk muhitlerinde asırlardan beri tamamıyla menkıbevî bir hüviyet almış, Yesi'de türbesi son yıllara kadar bütün Kazak Kırgız boylarına hâkim bir kültün mukaddes merkezi olmuştur. Türklerin dinî ve edebî tarihinde bu kadar geniş ve devamlı bir tesir icra eden büyük Türk mu-tasavvıfının tarihî şahsiyetini, dinî ve edebî bakımlardan icra ettiği geniş ve devamlı tesiri, en umumi hatları ile tespite çalışalım.”

İslam Ansiklopedisi'ndeki Köprülü'nün kaleme aldığı konumuzla ilgili diğer maddeler ve künyeleri şöyledir: *Ata* (C II, 1942, s. 21-23), *Bektaş* (C II, 1942, s. 541-549), *Hâce* (C V/1, 1948, s. 20-24).

Sonuç

Hoca Ahmed Yesevî, Yesevîlik ve Türk edebiyatına etkileri konularını 20. yüzyılın başlarında Türkiye'de hatta dünyada bilim âlemine kazandıran kişi, hiç şüphesiz Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü'dür. Onun eserlerine, makalelerine atıf yapmadan Türk edebiyatı hakkında kitap, makale yazmak neredeyse imkânsız gibidir. Köprülü'nün çalışmalarını bugünkü kaynaklara, teknolojik imkânlarla bakarak eleştirmek kolaydır. Bu konuda Rıza Yıldırım'ın makalesine bakılabilir. (Yıldırım 2012: 357-398).

Ölümünün 850. yılında Hoca Ahmed Yesevî'yi ve yine ölümünün 50. yılında Köprülü'yü saygıyla anıyoruz. UNESCO Genel Kurulu, T.C.nin inceleyenle ve inceleneni bir araya getiren teklifini kabul etmekle çok isabetli bir karar almış, Türklük bilimine önemli bir hizmette bulunmuştur. Biz bugün, bu kararın Kazakistan'daki uygulamasının bir bölümünü Yesi'de Hoca Ahmed Yesevî ocağında yaşamının bahtiyarlığı içindeyiz.

Kaynaklar

Banarlı, Nihad Sami (1960), *Yahya Kemal'in Hatıraları*, İstanbul, s. 49, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları: 2.

Bice, Hayati (2016), *Pîr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevî*, Ankara, 397 s., Ahmed Yesevî Ü Yayınları: 33.

DTCF (1953), *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı / Mèlanger Fuad Köprülü*, bs. haz. O Turan, H. Eren, E. Bilgiç, K. E. Kürkcüğü, İstanbul, 600 s., DTCF Yayını.

Koz, M. Sabri (2010), “M. Fuat Köprülü’nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar Kitabından Hoca Ahmed Yesevî, Yûnus Emre ve Şâh İsmâil Hatâî Üzerine Notlar”, G. Nizâmî’den Yunus Emre’ye Kemal Atatürk’ten Haydar Aliyev’e Uzanan Sevgi ve Barış Yolu Sempozyumu Bildirileri, Ankara, s. 240-249, Avrasya Kurumu Yayınları.

Köprülü, M. Fuad (1934), *Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar*, İstanbul, 311 s.

----- (1941), “Ahmed Yesevî”, *İslam Ansiklopedisi*, C I, s. 210-215, MEB Yayını.

----- (1966), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, 472 s.

----- (1991), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, bs. haz. Orhan F. Köprülü, 7. bsl., Ankara, 445 s., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını.

----- (2003), *Türk Edebiyatı Tarihi*, bs. haz. Orhan F. Köprülü, 5. bsl., Ankara, 446 s., Akçağ Yayınları: 483.

----- (2004), *Sazşairleri*, 3. bsl., Ankara, 726 s., Akçağ Yayınları: 587.

Köprülü, Orhan F. (1972), *Köprülü’den Seçmeler*, İstanbul, 184 s., MEB Yayını.

----- (1987), *Fuad Köprülü*, Ankara, 118 s., KTB Yayınları: 939.

KTB (2012), *Mehmet Fuat Köprülü*, editör Yahya Kemal Taştan, Ankara, 512 s., KTB Yayınları: 3379.

Özdemir, Fuat (1999), *Fuat Köprülü’nün Türk Sazşairleri Üzerindeki Çalışmaları*, Ankara, 265 s., KB Yayınları: 1999.

Özerdim, Sami Nabi (1950), “Fuat Köprülü’nün Yazıları 1908-1950”, *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar*, haz. H. Eren, T. Halasi Kun, Ankara, s. 159-248, TTK Yayınları: VII/20.

Tansel, Fevziye Avdullah (1967), “Prof. Fuad Köprülü Hakkında Bazı Notlar”, *Türk Kültürü*, S 57, 7/1967, s. 645-646.

Yıldırım, Rıza (2012), “Büyüküğün Büyümeye Set Çekmesi: Fuat Köprülü’nün Türkiye’deki Yesevîlik Araştırmalarına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Mehmet Fuat Köprülü*, Ankara, s. 357-398, KTB Yayınları: 3379.

BİLİM İNSANI İDEOLOJİK VE/VEYA ÇIKAR AYGITLARINA YASLANMAYACAK KADAR EVRENSEL VE ETNİK DEĞERLERE BAĞLI MIDIR YA DA TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELER

Bayram BAYRAKDAR*

22 Nisan 2015 tarihli *Milliyet* gazetesinde Taha Akyol'un yazdığı makalede yer alan Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Prof. Dr. Ali Fuat Kalyoncu'nun üniversitelerle ilgili, tümüyle katıldığım, değerlendirmesinde de şu saptamada bulunmaktadır:

Ne yazık ki, ihbar, soruşturma, sürgün, tehditler konusu bizi 12 Eylül dönemini aratır hâle getirdi. En son açılan 8 üniversite için YÖK'e dahi görüş sorulmamış. Sürekli hoca olmadan, içi boş üniversite açılması düzeyimizi çok düşürüyor. Akademisyen olmayacak kişiler, adam yokluğundan hoca yapılıyor. Özellikle son yıllarda üniversitelerimizin bilimsel yayın kalitesi çok düştü. Ülkemizde 2006'da daha az makale üretiliyordu; ancak, üretilen bilimsel yayınlara yapılan atıf sayısı 151 bindi. 2012'de bilimsel yayınlarımıza yapılan atıf sayısı ise 16 bin oldu. Yani yayınların önemli bir kısmı uluslararası bilim ortamında artık ilgi çekemiyor.

Bunları konuşacak ne ortam ne de bu gidişle hoca kalmayacak. Zaten ülkedeki yayınların çoğu fen alanında (tıp-fizik-kimya başta) ve kabaca genelin yarısı tıp alanında idi. Bunlar çok zarar gördü.

2009'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi Enformatik Enstitüsü bünyesinde kurulan URAP (University Ranking by Academic Performance) verilerine göre, zaten Türkiye'den hiçbir üniversitenin felsefe ve dini çalışmalar, tarih ve arkeoloji, dil iletişim ve kültür, çevre bilimleri, iktisat, hukuk, güzel sanatlar, müzik ve basın yayın alanlarında dünya sıralamasında olmadığı görülüyor.

Üniversite; bir akademisyenin, özgürce öğrencileri ile felsefî tartışma yarattıkları, bilimsel çalışmalarını kâr/zarar sarmalına düşmeden bağımsızca yürüttükleri, ayrıca, akademik çalışmalarının, eserlerinin ve projelerinin sonuçlarını ülke ve insanlık yararına özgürce ifade ettikleri, dünyaya entegre olmuş bir özgürlükler ortamı olarak nitelenen

* Prof. Dr. DEÜ, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Buca-İZMİR

ve geçmişten günümüze kadar gelen birikimiyle evrensel ölçekte bağımsız ve tüzel kuruluşları tanımlamaktadır.

Üniversite/evrenkent; özellikle fizik, kimya ve biyolojideki gelişmeler sonucu doğanın yasalarını anlamak ve ondan yaralanarak insanlığın sorunlarını çözmeyi görev edinen insanın, insan olduğunun bilincine varmasıyla, ilerlemeci ve gelişmeci bir etkiyle beşeri bilimleri ve hayatın akışını tayin etmeyi tutum olarak vazeden/koyan sürecin hem öznesi hem de nesnesidir.

Üniversitelerde üretilen bilim; evrendeki canlı ve/veya cansız nesnelere bir bütünlük içinde ve bilim felsefesine yatkın bir anlayışla irdelemler ve üretilen bilgi, araştırma ve incelemelerin bir doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda bilim; insanlığın ortak mirası olan bilginin evrensel düzeyde, yerel ve bölgesel farklılıkları da aşarak tüm insanlığın ortak malı olması nedeniyle, insandan ve doğadan kopmadan siyasal erkten bağımsız olarak gelişme alanı biçiminde niteliğini üniversitelerde bilim insanları eliyle var edegelmiştir. Bu yönüyle üniversite; felsefi tartışma ortamında akıl, deney ve sorgulama sürecini duygusal sürecin önüne almak suretiyle kişilerin, olayları görerek ve tartışarak farkına varıla bilirliliğini sağlayan ortamlar/mekânlar biçiminde algılanır.

Üniversiteler, kurumlaşma mücadelesiyle birlikte, tarihsel-toplumsal düzlemde bilginin dogmalardan uzak, gözleme dayalı akıl yürütme yolu ile elde edilmesi için verilen çetin ve yoğun mücadeleler sonucu, bugün, sistematik kuramsallığa yöntem bilime/metodolojiye dayalı işlevsel bir nitelik kazanmıştır. Doğası gereği üniversite, kapılarını yeni fikirlere açmak suretiyle, çeşitlilikten zenginleşerek sorulmayı sormuş, yeni sentezlere ulaşmak amacıyla farklı düşünceleri ve yöntemleri geliştirme adına özgür ve özgün fikirlerin tartışılıp değerlendirildiği bilimsel, mali, idari ve ekonomik özgürlüğünü elde etmiş, yürütmenin ve siyasetin etki ve yönlendirmesinden sıyrılmış, politikacının ve bürokratik hegemonyanın denetim ve güdümüne ilgi duymamış kurumlar şeklinde biline gelmiştir.

Doğası gereği üniversite, akıl ve bilim üzerine inşa edilmiş kurumlardır. Üniversiteyi oluşturan öğretim üyesi ve öğrenci de akıl ve bilimin temsilcileridir. Akademik uğraş, akıl ve bilim yoluyla eğitim ve öğretimi yürüttüğü gibi, aynı zamandasistematik araştırmalar yapar ve akademik camiaya ve topluma yaptığı incelemenin sonuçlarını sunar. Üniversite yöneticileri de akıl ve bilimin en üst temsilcileri olarak ev-

rensel bilgiye ulaşmak amacıyla, politik ve dogmatik güç erklerinden bağımsız bilim politikaları geliştirirler.

Kurumsal açıdan bu tanımlama, Türkiye örneğini temel alırsak ciddi biçimde aksaklık, eksiklik ve sorunlarla karşı karşıya kaldığımızı görürüz. Genelde ne üniversitelerimizin, ne YÖK'ün, ne siyasal partilerin, maalesef, *bilinen hizip tarafından işgal edilmenin ve yandaşlara çıkar sağlamanın dışında* ne TÜBİTAK'ın ve ne de hükümetin-dolayısıyla devletin-bilim politikası olmadığı gibi böyle bir politika eksikliğinin yokluğundan rahatsızlık da duymamaktadırlar! AKEPE iktidarı sürecinde, siyasetçinin tamamen denetimine girmiş rektörler eliyle, *üniversitelerde bir şekilde post edinmiş-kadın ve/veya erkek olması fark etmiyor- kapatma kılıklı aparatlarla*, aşama aşama tüm üniversiteler, ülkenin yaşamakta olduğu kavgaların, post ve güç fetişizmine tutulmuş sahibinin borazancısı akademisyenlerin, komplekslerini gidecek duvar diplerine dönüştürülmüştür. Bu kişilerin dolaylı/dolaysız ve dahi bilinçli/bilinçsiz etkileri sonucu üniversite *kaos çıkar, kimse yönetmesin* ortamına sürüklenmiştir.

Oysa gerçekte üniversite üst yöneticileri, akademiya adına sorunları daha cesurca savunan yeri geldiğinde risk alan şahsiyetler olması gerekir. Üniversite yöneticilerinin gücü de kendi bireysel çabaları kadar üniversiteyi oluşturan öğretim üye ve öğrencilerinin katkısı ile artar. Öğretim üyelerinin üniversiteli olmak bilinci ve sonsuzluğa doğru daima rüzgâra karşı yürüyüşü tarihsel öneme sahiptir. Akademik ünvana sahip bilim insanları, bilimsel bilginin her zaman yanlışlanabilir bilgi olduğu gerçeğinden hareketle, hiç bir dogmatik görüşe, güç erkine sahip olma ve kişisel çıkar gözetme gibi istenmeyen pozisyonlara düşmeden, din de dahil, siyasetin, partinin, patronun, ideolojinin vb. tutsağı olmadan pазılı kendileri inşa etmelidir. Bilimin öznesi bilim adamı olduğu için, akademisyen irrasyonel süreçlere bağlı kalmadan, popülizme kaymadan akıl ve bilimin yol göstericiliğinde vicdani sorumluluk ile doğru bildiğini her ortamda ifade etmek zorundadır. Bilim insanının sahip olması gereken tek ölçüt bilimsel tutuma sahip olup olmadığıdır.

Üniversite temelde bir araştırma kurumudur ve temel araştırma ise ancak özgür bireylerin özerk ortamlarda yapacağı bir faaliyettir. Eğer bilim insanları ve öğreticiler okumuyor, kendini yenilemiyor ve yeni bilgi üretmiyorsa orada yeni bir şey çıkmaz. İthal ikame politikalarla ülke yönetilirse, sanayisi ve tekniği gelişmeyen bir ülke, ancak, tüketim-

me ve dolayısıyla popülizme dayalı izlediği politikalarla üniversiteleri de olumsuz etkiler.

Genç Türkiye üniversiteleri sistematik ve geleneksel bilim değerleri yaratamadıkları için ciddi bocalama süreçleri yaşıyorlar. Bilim insanının bilgisi görgüsü kadar çağına, insanlığa ve doğaya karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Bilim insanının bilimsel bilgi üretmesi kadar felsefi tartışma yaratması, toplumu aydınlatması ve bilimsel duruşunun olması gerekir.

Bilim tarihçilerince yaygın biçimde tanınan Giordano Bruno ideolojik ve politik söylemlere karşın bilim insanının özgür duruşun şöyle belirtmektedir:

Ne gördüğüm hakikati gizlemekten hoşlanırım, ne de bunu açıkça ifade etmekten korkarım. Karanlık ve aydınlık arasındaki bilim ve cehalet arasındaki savaşa her yerde katıldım; bundan dolayı her yerde nefretle karşılaştım ve cehaletin babaları olan resmi akademisyenlerin yanı sıra kalın kafalı ve aptal çoğunluğun öfkesine hedef olarak yaşadım.

Bilim İnsanı ideolojik aygıt, aparat ve avadanlıklara bağlı ve bağımlı değildir. *Uyamık siyasetçi; kaynağı ben sağlıyorum; o hâlde kadro, kaynak ve gücü elimde tutmakadına bu olanakları bir ihsan şeklinde üniversitelere verir bir konumu her daim koruyup yönetmeliyim*, algısıyla üniversiteye yaklaşmaktadır. Bu algı her zaman vardı; ama, 2007 yılına kadar, yani kısaca Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanlığından ayrılışını izleyen süreçte üniversite ve akademisyen hızla düşüşe geçti. Oysa üniversitenin özerkliğini devam ettirecek ana güç, özgür ve özerk tutumlarıyla öğretim üyeleri olmalıydı.

Bilim insanı ve üniversitenin bir görevi de fikir üretmek kadar tartışma yaratmaktır. Ateşli tartışma yaratmadan bilime ve üniversiteye katma değer yaratılamaz. Bunun için her akademik kişinin mutlaka bir hipotezi olmalı ve/veya bir tezi yanlıslama üzerinde derin araştırması bulunması gerekir. Bilim insanı, tabuları yıkan ve toplumun önünü açan kişidir. Akademisyen, egemen kişi ve kurumlardakilerin hoşuna giden söz söyleyen, küçük makam ve mevki için günlük söylem değiştiren değil, geleceği ön gören ve ona göre sağlam görüş üreten kişidir. Bilim insanı hiçbir baskı altında kalmadan özgürce araştırma yapabilmeli ve araştırmalarının sonuçlarını meslektaşları ve öğrencileri ile paylaşabilmelidir. Bir bilim insanı kendini özgürce ifade edemiyorsa, kendisine bir memur gibi davranılıyorsa orada üniversitenin varlığın-

dan söz etmekolası değildir. Üniversitelerde, bilim yapmanın temel koşullu olan felsefi tartışma ortamı ve aydınlanma anlayışı dikkate alınmamaktadır. Olay salt bir teknik öğrenme veya ders çalışılarak bir şeyin nasıl yapılacağı gibi mekanikleştirilme sonucu işin diyalektik ve dinamik boyutu edilmemektedir.

Fakültelerin her bir bölümündeki kimi kadroları işgal eden öğretim üyelerinden çoğunluğunun istenen ve beklenen nitelikte olmadığı gibi, kadrolaşmada nicelik açısından da büyük oransızlıklar bulunmaktadır. Batı'daki kimi üniversitelerde bizdeki kadar öğretim üyesi bulunmadığı gibi, ayrıca, önemini kaybeden bazı bölümler, anabilim dalları giderek varlığı ve işlevsizliğiyle üniversitedeki sorunun bir parçası olmaktadır. 40 yıldır aynı anabilim dalı olmaz. Klasik bilimin sonu geldiği konusunda ciddi yayınlar yapılmaktadır. Biyo-teknoloji, mikro-elektronik, yeni malzeme bilimi, robot, siber bilim ve sivil havacılık gibi yeni alanlar üniversite sanayi işbirliğiyle yeni alanlar inşa edilmeli ve geliştirilmelidir. Bu bağlamda fizik, biyoloji gibi alanlar kendini yenilemeli. Teorik kaldığı sürece bu alanlar sosyal bilimlerden öteye gidemezler. Tarih ise coğrafya, sosyoloji ve felsefeyle sıkı işbirliğine girmelidir. Üretmeyen bölümü ve akademisyeni/akademisyenleri, sonlandırmanın en doğru yol olacağı fark edilmeli ve gerekirse kimsenin gözünün yaşına bakmadan devrimci bir tutumla verimli olmayanları ya emekli edilmeli ya da genel idare koşullarında bir göreve aktarılmalıdır.

Bir diğer önemli sorun ise yüzlerce/binlerce iktisat ve maliye uzmanı boş gezerken, bankalar, meslekle ilgisi olmayan siyasiler ve yandaşlarını istihdam edebilmektedir. Keza kimi üniversitelerin bilgisayar mühendisliği bölümlerine, bilgisayar kökenli olmayan bir yığın öğretim elemanı doldurulmuştur. Anadolu'daki, ciddi araştırma kütüphaneleri ve laboratuvarları bulunmayan üniversiteler süratle kapatılmalıdır; çünkü, bu tür üniversitelerden mezun olan öğrenciler sayesinde, *kötü para iyi parayı kovar* kuralı gereği, niteliksizlik kaliteyi süpürecektir. En doğru yöntem, araştırma olanaklarından yoksun fakülteler, yörenin gereksinim ve özellikleri doğrultusunda, hızla meslek yüksekokullarına dönüştürülmelidir. Sanılmasın ki, Türkiye'nin batısındaki üniversiteler ve fakülteler, çağdaş anlamda istenen ve beklenen düzeydedir!

Batı Anadolu'daki kimi üniversitelerde Eğitim Psikolojisi uzmanlığından bir anda Profesörlüğü'nü Psikolojiden alabilen yani bir anda

Psikolog/Psikiyatr'lığa soyunan müthiş ve dahi ultra demagojik allâmeler türemektedir! Bu bağlamda Doğu (Farsça-Arapça gibi) ve/veya Batı (Latince-Yunanca gibi) Ortaçağ dillerinden herhangi birini öğrenmeden ve gerekli kaynak dilini bilmeden ve dönemin Türkçe kaynaklarına inmeden, kaynak bilgisini sindiremeden profesörlük ünvanını aparantlar bulunmaktadır. Temel sorun, bu ünvanı alan kadar veren jüri üyesi/üyeleri için ne demeli?

Üstad Çetin Altan'ın zaman zaman dile getirdiği gibi *'besmelesiz bey sofrasında baş köşeye kurulmak'* tadır bu kişiler; ya da Orhan Şaik Gökyay'ın kitabına başlık yaptığı gibi, utanmadan, *destursuz başa girmekteler*. Gözlediğimiz pek çok örnekten hareketle, açıkça belirtelim ki, Türkiye'de yüksek öğretimde finans sorunu yok; ama, ciddi anlamda zihniyet sorunu bulunmaktadır. Akademisyen, çoğunlukla, şu soruyu kendisine asla sormaz: Gerçekten ben *"Öğretim Üyesi ve Bilim İnsanı mıyım"*?

Öğretim üyelerinin çok azının çalışkan ve entelektüel birikimi var. Akademisyen çok yönlü olmalı. Türkiye'de bu maalesef görülmediği gibi, Saat 08.00'de üniversiteye gelip, 17.00'te evine dönen akademisyen tipi çok tehlikelidir. Kampüsler 24 saat açık, gece gündüz çalışan platformlar olmalı. Bunu devlet memurluğuna dönüştürürseniz, bu toplumun beynini sakatlar ve tüm topluma sirayet eder. Üniversiteler diploma değil, beceri kazandırmalı. Türkiye'nin sosyal sorunlarına çözüm üreten akademisyen yok. Üreten insan gerekçe üretmez.

Türkiye'de akademisyenliğe giriş ve akademik terbiyenin alınmış sürecinde sorun vardır. Araştırma görevlisi olarak alınan kişi ikinci gün devlet memuru algısına giriyor. Akademisyenlerin büyük çoğunluğu ise devlet memuru kültürüyle yetişmiş, iş atelyelerinde, fabrikada çalışır gibi 8. 30 - 17. 00 mesaisi yapıyor. Sosyal yaşamı da yok ki, bir arkadaşıyla ya da arkadaş gruplarıyla bir yerlerde sosyalle olsun. Akademisyen, kasaba politikacısı gibi dersinin olmadığı boş zamanlarında ise *dolapçılık* yapmaktadır. Bu tür kişiler, Akademi ya da, yazık ki, soysuzlaşmış/soysuzlaştırılmış bir seçim yöntemini de kullanarak yetkili makamlara en yakın meslektaşlarını *muhbirlemek* ve/veya *gam-mazlamak* suretiyle, sadece ya bir post peşinde ömrünü tüketiyor ya da meslektaşlarının günlük yaşamlarını izlemek gibi *ucube bir misyona* soyunuyor.

Muhbirlik yapmak, yalakalanmak ve en yakın meslektaşına/ çalış-ma arkadaşına pusu kurarak kendini kimin kapatması hâline getirmiş-se o kişilerden/makamlardan çıkar elde etmek için biteviye çaba göste-

riyor. Yetkililerin, bu tutuma çanak tutmadıkları konusunda elimizde yazık ki güvenilir bir veri bulunmamaktadır. Batı'daki üniversitelerin her birinin yerleşkesi 24 saat yaşanılan alanlara dönüştürülmüştür ve hemen hemen her alanda öğrencilere ve topluma yönelik kurslar verilmektedir. Üniversite kütüphaneleri, okuyucusu bir kişi bile olsa, yirmi dört saat açık kalmalıdır. Akademiya'da birey ve yaratıcılığı artık çok önemli. Türkiye'de güzel kampüsler yapılıyor, ancak fiziki mekan çok önemli değil. Harvard, Cambridge ve Oxford'un kampüsleri Türkiye'deki pek çok üniversitenin kampüsünden daha mütevazidir; ancak buralarda bilim yapılırken, bizde, sadece zarf'a önem verilmekte mazruf/içerik olabildiğince göz ardı edilmektedir. Buna örnek olarak *TBMM Başkanı Cemil Çiçek'in bir konuşmasında değindiği üzere, Türkiye'de Rektörler, tıpkı müteahhitler gibi, yaptıkları binalarla övünmektedir* değerlendirmesi verilebilir.

Kısaca, dünyada genel geçer kuraldır, üniversitenin kalitesi, öğretim üyesinin ve öğrencinin kalitesiyle değerlendirilmektedir. Rahatsız edici bir durumdur; ama, Türkiye'deki akademisyenlerin ancak %25-30'u Batılı anlamda akademisyendir, dünya çapında entelektüeldir. Gerisi maaş alan devlet memurudur. Yüksek öğretim en kısa zamanda kendini yeniden yapılandırmalı; çürümeye dur demek ve nitelikli akademisyen adaylarını bir şekilde sisteme kazandırmak adına ihtilâci/devrimci bir müdahale gerek...

Gerçekten akademiya'da ülkeye, halka hizmet anlayışından uzak, toplum yararı dikkate alınmadan, öğretim üyesi/öğretim elemanı vakarına, onuruna, saygınlığına, ağırbaşlılığına uygun olmayan davranışlar sergileniyor. Akademiya'da, kamu görevlisi sıfatını taşıyan, yasal yetkileri olan, devlet bütçesinden maaş alan, halkın ödediği vergilerle yaşamını sürdüren kişilerin, belli odaklara, gruplara hizmet sunması, onların amigosu, bodyguard'ı gibi hareket etmesi ne ölçüde etik kurallara, ahlaki, insani değerlere uygun? Sorun kamu hizmetleri, kamu hizmetlisi sıfatını taşıyanların davranışlarından kaynaklanıyor. Toplumda kamu - özel pek fazla fark etmiyor. Gerekli niteliklerden yoksun, yetkinlikleri ve erdemleri ile belli makamlara gelemeyecek olan kişiler, ya iktidara yaltaklanıyor, ya bazı örgütlere giriyor, ya da güçlü gördükleri kişilerin yalakalığına soyunuyor, bu da olmazsa kendilerine göre ekipler oluşturup destek arıyorlar. Kasaba uyanığı gibi, rektör ya da dekan seçimlerinde, *çevren kadar/ ya da cemaatin kadar konuşalığı yaratmayı meziyet bellemiş bu tıynette kişilerden* topluma, kuruma

fazla katkı bekleyemezsiniz; zaten bu kişilerin yetenekleri, nitelikleri de görev ve başarı için yeterli olmaması nedeniyle söz edilen kabul edilemez tutumlara yönelmektedirler.

Kamuda, öğretim kurumları da dâhil taşıdıkları etiketlerin gereğini yerine getirmeyen, siftinme yoluyla ve yalakalık yaparak belli iç ve dış odakların desteği, çeşitli yollarla itelemesiyle belli makam ve mevkilere gelen, görevlerini nesnel şekilde yerine getirmeyen, kendini pazarlamak suretiyle kullanılan bu kişilerin elenmesi, tasfiyesi gerekir. Dejenere olmuş bu kişileri toplumun asalakları, virüsleri olarak nitelemek yanlış olmaz. Toplum, virüsü, asalakları niçin beslesin?

Virüsler üniversitelerden temizlenmediği sürece, devletin mafya türü örgütlerce ele geçirilmesi tehlikesi her zaman vardır. Karşımıza devlet görevlisi sıfatıyla çıkan kişi/kişiler gerçekten kamu hizmetleri mi yoksa mafya türü örgütün elemanı mı, ayırt edemezsiniz, kuşkulandırmaya başlarsınız. Kimin adamı kime hizmet sunuyor sorusunun yanıtını ararsınız.

Bu itibarla Türkiye’de genelde kamuya ya da özelde akademik topluma kişisel beklentilerle zarar verenler, iktidar değişikliğinde kamudaki görevlerinden uzaklaştırılmalıdır. Ülkeye, topluma değil de bazı kişilere, örgütlere hizmet sunanların özlük hakları da olamaz. Cezanın caydırıcı, ibret verici, düzeltici yönü vardır. Kamuya hizmet etmeyen bir tür mafya çatışmasında taraf olan kamu görevlileri cezalandırılmadır ki, bu da ancak topyekûn bir devrimci politikayla başarılabilir.

Kısaca kaynağını halktan alan ve meşruiyetten ayrılmayan kadro ve kurumların inisiyatifinde aydınlığa çıkışın yolu, halkın içinde olduğu ve/veya olur verdiği *milli ve devrimci* bir yöntemle radikal bilim politikaları uygulamak ve geliştirmekte aranmalıdır. Topyekûn bir çağdaş yapılanmaya toplum olarak ihtiyacımız vardır. Ülke kaynaklarına egemen olan, onu çağdaş yöntemlerle değerlendirecek kadroları işbaşına çağıran bir kararlı siyasal irade bu sorunların üstesinden gelecektir. İzledikleri bilim politikaları sonucu, araştıran, soran, sorgulayan ve bilimsel bulgularının sonuçlarını toplumla paylaşan üniversiteler; siyaset kurumu başta olmak üzere tüm kurumları yeniden yapılandıracak bir yeteneğe kavuşmalıdır. Bilim ve bilim insanı hak ettiği saygınlığı yeniden kazanmalıdır. Akademisyen camiası ve toplum, öğretim üyelerine sahip çıkmalı ve akademisyenin *siyasinin/siyasilerin şamar oğlamı olmadığını/olamayacağını* her koşulda, her yerde göstermelidir.

D İ L

TÜRK DİLİ VE KÜLTÜRÜNÜN ZENGİNLİĞİ

Tuncer GÜLENSOY*

Türk dilinin eskiliği ve zenginliği yalnız Türkologlar tarafından değil, öteki Dünya dilleri ile ilgilenen dilbilimciler tarafından da kabul edilmektedir. Türkçe, Çince, Hintçe ve İngilizceden sonra en fazla kişi tarafından konuşulan dildir. Tarihî bilgilerimize göre *Hunlar (Hiungnu'lar)*, *Avarlar*, *Sabirler*, *Sakalar*, *Peçenekler*, *Kuman-Kıpçaklar*, *Oğuzlar* gibi büyük Türk kavimleri tarafından konuşulmuş, eldeki bilgilerimize göre de VIII. Yüzyılda **Yenisey** ve **Orhun** yazıtlarındaki örneklerinde görüldüğü gibi “*Bengü taşlar*”a kazılmıştır.

Adında ilk defa “**TÜRK**” sözcüğü (sıfatı) bulunan Köktürk devleti uzun yıllar İç Asya’da hüküm sürmüş, **Bilge Kağan**, **Kültigin** adlı “kağan” kardeşlerin başbakanlığını yapan **Bilge Tunyukuk** zamanında en görkemli çağını yaşamış, bu arada kendinden sonraki Türk nesline granit ya da mermer sütunlara “*Köktürk yazısı*” ile kazılmış **yazıtlar** bırakmışlardır.

Köktürklerin tarih sahnesinden çekilmeleri yine bir Türk kavminin eli ile olmuştur. Onları da başka bir Türk kavmi ortadan kaldırmış, ama Türk adı hiçbir zaman tarih sahnesinden silinmemiştir. Biz, şimdilik Orta Asya’daki bu hüznü duruma noktayı koyarak, bütün Türk dünyasına şöyle bir temas edelim. Çünkü, Türk deyince yalnız Anadolu ya da İstanbul Türkü akla gelmemelidir. *Türk*, *Orta Asya’da Sibirya’da*, *İran’da*, *Doğu Rusya’da*, *Batı Türkistan’da*, *Çin’de*, *Mezopotamya’da*, *Kafkaslarda*, *Batı Trakya-Balkanlar-Rumeli-Basarabya-Romanya-Kırım-Karadeniz’in kuzeyindeki “Deşt-i Kıpçak”ta*, *Tataristan ve Başkurdistan’da*, en az KIRK kadar Türk kavim ve kabilesi yaşamaktadır.

Türkler bu geniş coğrafyada “*Şamanizm (Kök Tengri inancı)*, *Budizm*, *Nesturizm*, *Brahmanizm*, *Hinduizm*, *Hıristiyanlık*, *İslâmiyet*” gibi semavî ya da öğreti dinlerine inandılar; bu daireler içinde “*Köktürk*, *Uygur*, *Mani*, *Brahmi*, *Süryani*, *İbrani*, *Arap*, *Kiril ve Latin alfabeleleri*”ni kullanarak binlerce yazılı belge, taş, maden ve ağaç kabukları üzerine kazılmış yazıt bıraktılar.

* Prof. Dr., Türkoloji Araştırmacısı, Ankara

Türkler tarih sahnesine çıktıklarından itibaren demiri tanımış ve işlemişlerdir. Türklerin en büyük destanı olan “**Ergenekon destanı**” onların demir dağı eriterek Ötüken’e çıkışlarını ve yeryüzüne dağılışlarını anlatır. Türkler İç Asya’da “**Altındağ (Ektag)**” adı verilen bölgede otururlardı. Türk kağanı kocaman bir çadır (yurt) içinde, süslü ve som altından yapılmış bir taht üzerinde otururdu. Onun yanında “**Katun**”u yer alırdı. Bu muhteşem tahtın tekerlekleri olup, gerektiğinde at koşulabiliyordu. Köktürkler topraklarına gelen elçilerini en görkemli törenlerle karşılar, onlara kendi yaptıkları özel bir şarabı ikram ederlerdi. Kağan çadırının içi ipek halılar ile döşenir, etrafına heykelcikler konurdu. Çadırın ortasında içleri şarap dolu altın güğümler ve ibrikler bulunurdu. Çadırın direkleri de altın kaplamalı, kerevetlerin üzerindeki yastıklar altın işlemeli olurdu. Bu çadır sarayın dışındaki avluda gümüş sahanlar, gümüş tepsiler, gümüş heykelcikler gibi hep gümüş eşya yüklü arabalar bulunurdu. Yukarıda bahsettiğimiz bu görkemli zenginlik, Bizans, Çin, Hint ve İran’dan gelen elçilerin gözlerini kaçırtmış, onları hayran bırakmıştır.

Köktürk halkı da **Orhon** ve **Selenge** ırmaklarının kenarlarındaki geniş otlarlarda *sığır*, *at* ve *koyun* otlatarak oradan oraya göçer, kışları sıcak, yazları serin keçe çadırlarda (yurt) yaşarlardı. Bu yurtların içi fevkalâde güzel döşenir, yerlerde koyun yününden dokunmuş halılar ile mavi-kırmızı renkli aplikelerle süslenmiş **keçe (kiyiz)**ler serilirdi. Çadırın ortasındaki **ocak (otçak/Kırgız: kolomto)** hem çadırı ısıtır, yurdun (*boz üy/ak üy*) tepesindeki “**tündük**” (< tün+lük) adlı delikten gökyüzüne süzülen ocağın dumanı da o çadırdaki hayat olduğunu belirtirdi. Eski Türkler savaşa giderken yurt içinde o ocağı tütürecek en küçük erkek çocuğunu bırakırlar, onun adına da **Otçigin** “ateş prensi” derlerdi. Bugün Anadolu ağızlarında ve bazı Türk boylarında yaşayan “**Ocağı tütesice**” duası bu gelenekten kalmadır. Bugün bazı köylerde gördüğümüz yıkılmış ve ocağı sönmüş, terkedilmiş kerpiç evler bana bu yurt geleneğini hatırlatır.

Hun, Peçenek, Kuman-Kıpçak, Köktürk ve Oğuz erkeklerinin *saçları uzun* olur, havada serbestçe dalgalanırdı. Bugün Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’teki “**Uluttuk Müze**” (Millî Müze)de bulunan *yedi örgülü uzun saçlı-şütük sakallı-kulağı küpeli* Kırgız erkek büstü bize eski Türk tipini anlatır. Eski Türkler (Hunlar ve Köktürkler), Çinlilerin tersine **elbiselerinin düğmelerini sola ilikler**lerdi. Gençlere çok değer verirler, yakınlarından birisi ölünce **yas** tutarlar, suratlarını bıçaklarla çizerlerdi. Ölen kişi bey ise onu toprağa gömerler, savaşta

kaç düşman öldürdü ise mezarına ve çevresine “balbal” adı verilen insan figürlü taş dikerlerdi. Bazı Türk kahramanlarının mezarları (kurganları) çevresinde 100, hatta 1000 **taş baba** (balbal) heykeli bulunmuştur.

Köktürk kağanı Altay dağlarının eteklerinde, “**Ötüken Yış**” (Ötüken dağı/ormanı) ta bulunurdu. Kağanlık zamanında, bu dağdaki mağaralardan birisi, atalardan kalma bir ziyaret yeri idi. Köktürk kağan ve soyluları her yıl bu mağaraya giderek at, sığır ve koyun kurban ederler, bu kurbanları **gök** ve **yer ruhlarına adarlardı**. Burada yapılan törenleri Türklerin **kamları** yönetir, **Köktengri**’ye dualar ederlerdi. Kamlar (şamanlar) gelecekte haber verirler, hastalanan kişileri sağaltırlar, obada yaşayan insanların “**Köktengri**” ile olan ilişkilerini sağlardı. Kamların giysileri de özel olur, pek çok yerinde püsküller ve küçük çanlar bulunurdu. Ellerindeki defin derisi üzerine “hayat ağacı” motifinin yanında “insan” figürleri de bulunurdu. Kam, sağ elindeki tokmak ile bu defa ritimle vurur, gökyüzüne bakarak “Tengri”yle konuşurdu. Altay dağlarındaki kamlar (şamanlar) arasında kadınlar da bulunurdu. Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi’nde görevli bulunduğum 1998-2000 yılları arasında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne öğretim görevlisi olarak aldığımız kadın şaman “Sinaru”, sonradan Müslümanlığı kabul etmiş bir Altay Türkü idi.

Köktürkler, Batı Köktürk İmparatorluğu zamanında Talas ve ili vadisinden yalnızca batıya doğru önüne geçilmez bir şekilde yayılmakla kalmayıp, bazı kabileleriyle Turfan’a da sokulmuşlardı.

Köktürklerden sonra Turfan vadisine Uygurlar sahip olmuşlardır. Uygurlar, Türklerin ilk yerleşik boyudur. Bu boyun bazı kabileleri, Çin tarihçilerinin yazdıklarına göre, An-si ve Tibet’e doğru göçmüşlerdi. Eski Uygur medeniyetinin mirası Turfan’daki Uygurlara kalmış, bu miras Moğol istilâsına kadar sürmüştür. Uygurlar, Budizm’i kabul ettikten sonra savaşçı özelliklerini kaybetmişler, Tarım havzasındaki dinlerin sadık müminleri arasında, sanatlarını, yazılarını, kitap basıcılıklarını geliştirmişler, günümüze kadar gelebilen “Uygur El Yazmaları”nı yazmışlardır. Bu yazma ve basma eserlerin büyük bir bölümü “şeriat”la ilgili mukaddes metinlerin Sanskritçe, Toharca, Çince, Tibetçe gibi dillerden tercüme olup, pek çoğu yırtık pırtık ve sayfaları eksiktir. Bugün Alman kütüphanelerinde yar alan “**Türkisch Turfan Texte**” ya da “**Berliner Turfan Texte**” adlı Budist Uygur el yazmaları bu dönemlerden kalmadır. Bu konuya ileride yeniden değinilecektir.

İç Asya'da Yaşayan Kavimler ve Dilleri:

Hotan, İpek yolu boyunca düşen bir İç Asya devleti idi. Buranın yerli halkı "ipekçilik"i çok eskiden öğrenmişler, ipek böceği için dut ağacı yetiştiriyor, elde ettikleri ipek ipliğinden değerli kumaşlar dokuyor, bunları çeşitli boyalarla renklendiriyorlardı. Fakat, Avrupalı gezgin bilim adamları Hotan halkının kimler olabileceğini bilmiyorlar, onların **TÜRK** olabileceğini de hiç akıllarına getirmiyorlardı. VII. yüzyılın ortalarında Hindistan dönüşü Hotan'dan geçerek Çin'e giden Budist hacısı Hüan-dzang, buradaki zenginliği görünce hayran olmuştu. Onun kaydettiğine göre burada yüz kadar manastır vardı ve beş bin kadar da keşiş yaşamakta idi.

Sakalar ve Sakaca:

Dandauilik adlı örende yapılan kazılar sırasında, bir manastır içinde, kâğıt üzerine Brahmi alfabesiyle yazılmış "*kütük hâlinde sayfalar üzerine yazılmış*" Budizm konulu metinler buldular. Bu metinler bulunduğu zaman hangi dille yazılmış olduğu uzun zaman tartışıldı ve sonunda **SAKA** denilen dille yazılmış olduğu kabul edildi.

Hotan'ın çeşitli bölgelerinde A. Stein tarafından yapılan kazılarda, bir bölmenin içinde, birbiri üzerine düzgünce yığılmış mektup veya resmi yazılar olduğu anlaşılan "ağaç levhalar" buldular. Bu mektuplar ve resmi yazılar, ağaç levhalar birbiri üzerine kapanacak biçimde çift olarak yapılmış, asıl yazılacak şey alttaki levhanın iç yüzüne getirilmişti. Üstteki levha günümüzdeki "zarf" yerine kullanılıyordu. Bu zarfın üzerinde gönderenin ve alıcının adları yer alıyor, mektup zarfı "kil mühür" ile kapatılıyordu. M.S. I. yüzyılda yazıldığı bilinen bu mektupların dili Sanskritçeye yakın olan **Prakritçe** idi.

Toharlar ve Toharca:

Turfan, Hotan ve Hoça (Kuça/Koço) yörelerinde kazılar yapan A. Stein, Le Coq, Bartus gibi Avrupalı bilim adamları, kazılardan elde ettikleri malzemelerin dilini inceledikleri zaman buralarda oturan "kumral saçlı ve mavi gözlü" insanların farklı bir dil kullandıklarını anladılar. Sonraları **Toharca** adı verilen bu dilin Turfan ve Kuça taraflarında da çeşitli lehçeleri konuşuluyordu. Bu Hint-Avrupalı kavim

İslâm ordularının İç Asya'yı istilâlarından çok önce, kuzey Asya'dan buralara akıp gelen çeşitli Türk kavimleri ile kaynaşıp Türkleştiler.

Köktürkler ve Köktürkçe:

Tarihlerin yazdıklarına göre, Orta Asya'nın Orhun ve Selenge ırmaqları boyundan kopup Talas ve İli vadisinden de batıya doğru bir Türk boyu yayılmakta idi. Köktürkler adı verilen bu Türk kavminin bazı boyları Turfan'a kadar sokulmuşlar, hatta daha ileride Dunhuang'a ulaşmışlardı.

Tarihte ilk kez "TÜRK" adını kullanan Köktürkler, Orhun vadisinde **Kültigin** ve **Bilgekağan**, bugünkü Ulanbator şehrine 46 km. uzaklıktaki vadide vezir **Tuñukuk (Tonyukuk)** için birer "*bengü/menggü taş*" kazdırmış ve diktirmişler; bu taşlarda yaptıkları savaşları, günlük hayatlarını ve kendilerinden sonra geleceklere öğütlerini anlatmışlardır. Yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda bu tür yazıtların tam adedi bulunmuş, Prof. Dr. Osman F. Sertkaya yapılan bir dökümü ***Dil Araştırmaları*** adlı bilimsel derginin III. Cildinde yayımlanmıştır.

Uygurlar ve Uygurca:

Köktürklerden sonra Turfan vadisine Uygurların sahip olduklarını görüyoruz. Yüz yıl kadar Orhun vadisinde hüküm süren Uygur delveti, 840 yılında Kırgızlar tarafından yıkılınca, Uygurlar da daha ötelere, An-si, Tibet ve Turfan yörelerine göç ettiler. İşte Turfan ve yöresinde yaşayan Uygurlar bu eski Uygurların torunlarıdır. Bugün Avrupa, Çin, Japonya ve Amerika kütüphanelerinde yer alan "*eski Uygur yazmaları*" bu devirlerden kalmadır. Tarihçiler, Turfan Uygurlarının ataları kadar olmasa da *sanat, yazı bilgileri ve kitap basıcılığı* alanlarında İç Asya'nın en kültürlü kavimleri arasında yer aldığını yazarlar.

Turfan Uygurlarının müneccimlerinin devlet yönetimindeki rolleri ilgi çekicidir. Uygurlara gelen yabancı devlet elçileri, Uygur müneccimleri tarafından tespit edilen en uğurlu günden **7 gün** sonra kağanın huzuruna çıkartılırlardı. Bu tür kabul törenlerinden birinde, yanında oğulları ve baş adamları bulunan Uygur Kağanı elçiyi YÜZÜ DOĞUYA DÖNÜK olarak kabul etmişti. Kağanın tahtının yanında yer alan bir Uygur çalgıcısı elindeki değneği tınlayan bir taşa vuruyor, bütün teşrifât işleri bu tınlamaya göre yapılıyordu. Kabulden sonra verilen

şöleninde seçme yemek ve içkiler ikram edilmiş, Uygur çalgıcı ve ozanları yemek boyunca kopuz çalıp “yır” söylemişlerdi. Ertesi sabah, Kağan, oğulları, kızları ve ailesi elçi ile birlikte sandalla gölde gezdirilmiş, kıyıda yine müzik çalınmıştı.

Çin kaynaklarının belirttiğine göre Uygurlar anlayışlı, doğru sözlü, namuslu insanlardır. Altın, gümüş ve bakır eşya yapmakta gayet usta olup, **yü taşı** (*yeşim ve nefritin bir türü*) işlemeyi çok iyi bilirlerdi. Uygurların en fakirleri bile et (at eti, koyun, ördek ve kaz eti) yemekleri yerlerdi. Bugün de Asya ülkelerinin pek çoğunda *şaşlık, mantı, lağmen* gibi etli yemekleri en iyi yapanlar Uygurlardır.

Uygur topraklarında buğday, arpa, darı gibi tahıl ürünleri ile *üzüm, elma, dut, erik* (kayısı), *kavun, karpuz* gibi meyveler çok yetişirdi. Ülke o kadar zengindi ki sansar ve samur derisi, beyaz aba, ipekten dokunmuş işlemeli kumaşlar çok boldu. Bu kumaşlar öteki ülkelere satılıyordu.

Uygur erkekleri ata biner, ok ve yaylarını yanlarında taşırlardı. Kadınları “**dobba**” adı verilen işlemeli başlıklar giyerler, saçlarını uzatırlardı. Eski Uygurların bir özelliği de, İslâmiyetten önce *toprak tanrısına kurban* adanmaları idi. *12 hayvanlı Türk takviminden* başka Çin takvimini de kullanırlardı.

Gezmeyi çok seven eski Uygurlar, seyahate çıktıkları zaman mutlaka yanlarında *kopuz, dombra, yatugan, surnay, daire* (bir tür def) gibi musiki aletleri bulundururlardı. Bugün de musiki ile uğraşan Uygurlar çoktur. *Mugam* adı verilen Uygur klasik şarkıları çok sesli olup çok sayıda musiki aleti ile seslendirilirler.

Sarı Uygurlar:

Kansu (Gan-su)’nun en batı kesiminde, Hami çölünün güney, Tsaydam (Çaydam)’ın kuzey tarafında yaşayan Uygurlara Moğollar zamanından beri “Sarı Uygur” (Sarıg Uygur/Yögür) adı verilmektedir. Bugün de Su-cov ve Gan-cov yörelerinde yaşamaktadırlar.

Sarı Uygurlar eskiden Çin, Moğol ve Tangutlarla birlikte yaşamışlar, fakat hangi kavim ile birlikte oldularsa onların içinde eriyip kaybolmuşlardır. O yüzden eski tarihlerinin belli başlı olaylarıyla birleştirilecek bir şeyleri kalmamıştır. Efsaneleri yoktur, masal bilmezler, kendi dilleri ile türkü söyleyemezler. Eski Budizmle ilgili inançlarını korumuşlar ve bu bölgede yayılmış olan “Lamaizm”e katılmışlardır.

Uygurlar ve Budizm:

Eski Turfan Uygurları dindar birer Budist idiler. Buda'nın öğretilerine inanırlardı. Şehirde elli kadar Budist tapınağı vardı. Bunlardan pek çoğu Buda'ya inanan Uygurlar tarafından yaptırılmıştı. İslâmiyet öncesinde Turfan'da *Mani* dininin tapınakları da vardı. Din adamları İranlı olan bu dine eski Uygurlar da bir zaman inanmış, maniheist metinler yazmışlardı.

Turfan, Koço, Yar-hoto, Murtuk (bu şehrin yakınındaki Bezeklik'te) ve Tuyuk'ta yapılan kazılarda bulunan Budist sanatı ile ilgili eserler, Bezeklik tabloları, eski Uygur yazısı ile yazılmış eski Uygurca yazmalar ve basmalar Avrupa müzelerinin en kıymetli hazineleridir. Eski Uygur yazmaları Turfan vadisinde yaşamış olan Uygurların eski Budist Türk edebiyatı ile ilgili olup, Sanskritçe, Toharca, Çince ve Tibetçeden Uygurcaya nakledilen çevirileridir.

Uygurların eski Budist edebiyatı ile ilgili yüzlerce eser tercüme ettiklerini ve bunları eski Uygur yazısı ile kâğıt üzerine yazarak kitaplaştırdıklarını biliyoruz. Bu konunun uzmanlarından Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya, Prof. Dr. Şinasi Tekin, Prof. Dr. Semih Tezcan, Prof. Dr. F.Sema Barutçu-Özönder gibi Türk dilcileri müstakil eserler ve makaleler yayınlamışlardır. Sertkaya'nın konu ile ilgili geniş bir bibleyografya çalışması vardır.

Eski Uygur edebiyatının en hacımlı eseri "*Altun Yaruk*" (Altın Işık) sutradır. Türkiye'de de yayınlanan bu eserin Uygurca bir kopyası Sarı Uygurlar tarafından XVII. yüzyılda yapılmıştır. Budizm Uygurlar aracılığı ile XIII. yüzyıldan itibaren Moğollar arasında da yayılmıştır. Moğol dilinin Budist sözcük hazinesi Uygurca alıntılarla doludur. Öyle ki Budizmle ilgili Moğol dinî kitaplarının sonuna düşülmüş olan bir nottan Moğol Budistlerinin din dilinin Uygurca olduğu anlaşılmaktadır. Moğollar içinde yaşayan Uygur bilginleri (aydınları) ve bitikçileri pek çok dinî eseri Moğolcaya çevirmişlerdir.

Çin'de hüküm süren Külüg Han zamanında da Uygur din adamları ve siyasetçileri Moğol sarayında imparatorun yanında hizmet vermişlerdir. Uygurları çok sevmesinden dolayı Külüg Han'a tarihçiler tarafından "Uygur Hükümdar" sıfatı verilmiştir.

Moğolların en eski yazılı eseri olan "*Monggol-un Niguça Topçıyan/Moğolların Gizli Tarihi*"nden sonra XVI. yüzyılda yazılmış olan "*Altan Topçı*" Budizm tesiri ile doludur. Coğrafya-kişi ve yer adları ile Budist tanrıları eserde belirgin olarak görülmektedir. Bu eser Tun-

cer Gülensoy tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve yayınlamıştır (Ankara 2008)

Uygurlar ve Maniheizm:

M.S. III. yüzyılda yaşamış olan Babilli Mani, temeli dualizm ile İranlı Zerdüş't ve bazı Hıristiyan unsurlarını da katarak bir din ortaya atmış ve akidesinin ilânı ve yayılması için de kilisesini kurmuştu. IV. yüzyılda *Maniheizm* Batıda, Afrika'da ve Küçük Asya'da oldukça yayılmış, Hıristiyanlığın varlığını da tehlikeye düşürmüştü. Fakat, çok geçmeden İran'da gözden düşen Mani ve keşişlerinin büyük bir bölümü İç Asya'ya kaçarak dinlerini bu coğrafyada yaymaya başlamışlardır.

VIII. yüzyılda güçlerinin doruğunda bulunan Orhun bölgesi Uygurları Çin'in başkenti Lo-yang'a kadar gelmişlerdi (762). Uygur Hükümdarı Böğü (Buku) Kağan Çin'in başkentinde Maniheizmi öğrenmiş, Orhun nehri yakınındaki sarayına (ordosuna) dönerken, beğendiği bu dini Türk halkına da öğretmek için yanında dört Mani keşişi de götürmüştü. Orhun Uygurlarının hakimiyeti altında bulunan göçebe Türk ve diğer kavimler, kağanlarının bu isteğine uyarak Maniheizmi kabul ettiler. Çin'in istilasını burada kalan Uygurlar da Lo-yang maniheist kilisesini kurdular (768).

Kırgızlar 840 yılında Orhun Uygur devletini yıktıktan sonra, bütün Maniheist kiliseleri yakılıp yıkıldı, resimleri yakıldı; yalnız başkentte yetmiş Maniheist rahibesi kesilerek öldürüldü.

Böğü Kağan Maniheizmle ilgili bilgileri, bugünkü Moğolistan'ın Karabalgasun şehri yakınlarındaki Karakurum (Harhurım)'da Orhun yazısı ile taş oydurarak bir anıt haline getirdi ve diktirdi. Yüzyıllar sonra kırılmış ve parçalanmış bir durumda bulunan bu yazıttan başka Çince ve Soğtça yazılmış iki yazıt daha vardı.

Uygur Maniheist metinlerinin en sağlam kalmış olanı "**Huastu-anıt**" adlı günah çıkarma kitabı idi. Bu eser TDK tarafından da yayınlamıştır.

Mani Sanatı:

Maniheizmin de Budizm sanatı gibi kendisine özgü bir sanatı vardı. Mani'nin kendisi de ünlü bir ressam idi. Müslümanlar tarafından

da takdir gören Mani'nin ressamlığı ve sanat duygusu Maniheizm'e de damgasını vurmuştu. Mani yazmaları en iyi mürekkeple en kaliteli beyaz kâğıt üzerine, en dikkatli yazı ile yazılmış; din konulu olanları minyatürlerle de süslenmişlerdi.

Turfan kazıları sırasında ele geçirilen Uygur Maniheist Türk sanatının en güzel parçaları ipek üzerine boyanmış resimlerdir. Bu resimlerin hemen hepsinde Maniheistler beyaz giysileri ve özel Maniheist başlıkları ile görülürler. Bu tablolardan birisinde yer alan Mani'nin başının üzerindeki bir hâle ve çevresindeki papazlar Onu kutsallaştırmaktadır.

Bin Buda Mağaraları:

Bin Buda mağaraları (Çincesi: Çien-fodung) Uygur Türk edebiyat ve sanatının en kutsal yerlerinden birisidir. Bin Buda Mağaralarının bulunduğu Dun-Huang, Tanğ-ho ırmağının batısında, Kansu (Gan-su) adlı Çineyaletinde, Hami'ye giden büyük kervan yolunun, çölün beri tarafındaki son Çin konaklama yeri olan An-si'den Güney doğuya düşer

Çin tarihlerinden öğrendiğimize göre, Dun-huang M.Ö. 111. Yılında Çin imparatorlarından birisi tarafından, Tibet'e gitmekte olan yolu tutmak amacıyla askerî garnizon olarak yaptırılmıştır. Çok eski zamanlarda bu mağaralara Budist keşişler yerleşmişler, bu keşişler ibadetlerini buralarda yaptıkları gibi sanat eserlerini de bu mağaraların duvarlarına çizerek ortaya koymuşlardır. Bu duvar resimlerinden biz eski Uygur Türklerinin giyim-kuşam, süslenme, sosyal hayat, musikî, musikî aletleri hakkında çok geniş bilgiler öğrenmekteyiz. Uygur Türklerinin yüz ve vücut yapıları, göz biçimleri hakkında da çok zengin antropolojik bilgiler elde etmekteyiz.

Bu mağaralarda ele geçirilen zengin yazma ve sanat eserleri yüzlerce yıl burada yaşamış olan Budist rahipler tarafından biriktirilmiş; XI. yüzyılda Tangutların baskısından kaçarlarken de bu yazma ve eserleri mağaralardan birisinin içine taşımışlar ve ağzını da duvarla örtmüşlerdir.

1907 yılında A. Stein buraya gelip araştırma yapmaya başladığında, mağaraların bekçiliğini Tangut **Vang dav-şı** adlı bir "Taoist" rahip yapmakta imiş. Bu rahip, mağaralardan birisinde bir araba yükü

“Çin yazı işaretleri ile yazılmış” fakat Çince olmayan eserler bulunduğunu öğrenen A. Stein, ondan ancak bir tomar örnek alabilir.

Daha sonra A. Stein, Vang dav-şı’ya bu yazmaların ne kadar önemli olduğunu anlatarak onu ikna etmesi sonucunda içi hazineyle dolu bu mağaraya girmeyi başardı. İçinde yürümek değil, kımıldamanın bile zor olduğu bu mağarada yığın yığın tomarlar, deste deste el yazmaları üst üste konulmuştu.

Bu mağaranın içinde ele geçirilen eserler arasında, artık tarihe karışmış Orta Asya Kavimleri ile onların dillerinin hepsinden örnekler vardı: Çince evrak tomarları, eski Uygurca yazmalar, oyma Köktürk yazısı ile yazılmış belgeler, Tohrca, Kuça, Saka, Soğd ve Tibet dilleri ile yazılmış yığınlarla belgeler... Depremler ve tabii afetler, yangınlar, fırtınalar ve defne avcılarının elinden kurtulabilmiş olan bu eserler bütün dünya medeniyet tarihi için birer hazinedir. Bu bakımdan Türk ve Orta Asya halklarının torunları A. Stein’e kurtardığı bu tarihî belgeler için ne kadar teşekkür etse azdır. **24 yazma eser+5 sandık resim ve işlemeyi** Londra’ya götürmüştür.

A.Stein’den sonra bu bölgeyi ziyaret eden Fransız bilgini P. Pelliot, Bin Buda mağaralarında kalan binlerce yazmayı ve eserleri gözden geçirmiş, bunlardan büyük bir kısmını Fransa’ya götürmüştür. Daha sonraki yıllarda Çin Hükümeti Dun-huang’daki bu keşifleri öğrenmiş, geride kalan bütün yazma ve resimleri Pekin’e taşıtmıştır. Fakat bu taşınma sırasında yazmaların büyük bir bölümü çalınmış ve kaybolmuştur.

Stein ve Pelliot’dan sonra buralardaki yazma eserlerden pek çoğu eski eser kaçakçılarının eline geçmiş, onlar da A. Stein’in üçüncü seferinde pek çoğunu Ona satmışlardır. Bin Buda mağaralarının koruyucusu Vang dav-şı da daha önce sakladığı çok sayıdaki eserleri de büyük paralar karşılığı satmıştır. A. Stein bu son seyahatinden Batıya **5 sandık el yazması** ile dönmüştür.

Dun-huang’da bulunan yazmalar için Macar bilim adamı L. Ligeti: *“Turfan’da bulunan Uygur Budist basma kitapları ise Dun-huang’da bulunan basma eserler yanında gerçekten solda sıfır kalır. Bin Buda mağaralarında bulunan İ.S. 868’den kalma ağaç levhalar yardımı ile basılmış Çin tomarı, zaman bakımından yalnız Turfan basmalarını geçmekle kalmayıp bugün için Çin kitap basıcılığından bize kalmış olan en eski eserlerden birisidir.” (Bilinmeyen İç Asya, s. 266)* Dun-huang’da yalnız Budistliğin değil, Maniheizmin de umulmadık yeni eserleri ele geçmiştir.

Bögü (Buku) Kağan Efsanesi:

Moğol çağının tanınmış İranlı tarihçisi Cüveynî, Bögü (Buku) Kağanla ilgili şu efsaneyi anlatır: “Uygurlar, Karakurum adlı bir dağdan kaynakarak doğan Orhun nehri kıyısında yerleşik yaşarlarmış. Bu Uygurların iki kabilesi varmış. Daha sonraları nüfusları çoğalan Uygurlar, beş yüz yıl sonra Buku Kağan’ı kendilerine han seçmişler. Bu efsane şöyledir: “Tolga (Tula) ve Selenga ırmaklarının birleştiği del-tada Kumlancu adlı bir yer vardır. Bu yere yakınında yan yana iki ağaç büyür. Bunlardan biri **fistuk** ağacı olup her zaman servi gibi yemyeşil olan çam ağacına benzer. Diğeri de **ak çam** ağacıdır. Bu iki ağacın arasından bakıldığında küçük bir tepe görünürmüş. Günlerden bir gün bu tepeliğin üzerine **gökten bir ışık** vurmuş. Bu ışığın vurmamasından sonra tepe her gün büyümüş ve bir gün yarılmış. O tepenin üzerinde **beş küçük çadır** oluşmuş.

Çadırların her birinin altında **beş küçük erkek çocuk** yatıyormuş. Uygurlar, **gökten inme** olduklarına inandıkları bu çocuklara saygı ile itaat etmişler ve en küçükleri olan **Buku tekini** de kendilerine kağan seçmişler.

Buku tekin Buku Kağan unvanını aldıktan sora Uygurları adaletli ve akıllıca yönetmiş. Ona bu semavî görevinde **üç kuzgun** yardımcı olmuş. Dünyadaki dillerin hepsini bilen bu üç sadık kuzgun, yeryüzünde her ne olursa Buku Kağana haber verirlermiş. Bir gece Buku Kağan düşünde bir “**gök ruhu**” görür. Bu gök ruhu onu **Kut Dağı**’na götürür. Buku Kağan bu düşü yedi yıl, altı ay ve yirmi iki gece boyunca devamlı görür; o “gök ruhu” da her seferinde Buku Kağan ile görüşür. En son gece ona “Bütün dünyaya sahip olacaksın!” diye söyler ve ayrılır. Buku Kağan uyanınca ordusunu toplar ve dört kardeşinin komutası altında onları Moğollar, Tangutlar, Kırgızlar ve Kataylar üzerine gönderir. Dört kardeş de verilen görevi yerine getirir, kazandıkları savaşlardan bol ganimet ve çok sayıda esirle Orhun vadisine dönerler; orada Ordu-Balık adlı şehri kuararlar.”

Buku Kağan daha sonra bir düş daha görür. Bu düşünde karşısına başında beyaz kurdelâlar bulunan beyazlar giymiş; elinde çam ağacına benzer bir **yü taşı** bulunan bir adam çıkar. Bu adam yü taşını Buku Kağan’a vererek “Bu taşı yanından hiç ayırmazsan, dünyanın dört bucağındaki halkları hâkimiyetin altına alabilirsin!” der. Aynı gece baş veziri de aynı düşü görür. Buku Kaan sabah olunca ordularını toplayarak Batıya doğru sefere çıkar ve geniş bozkırları, yemyeşil otlakları

ve şarıl şarıl akan gür ırmakları görünce buraya yerleşerek Balasagun (Guz-Balık) şehrini kurar. Orduları da dünyanın dört bir tarafına ulaşarak bütün kavimleri egemenlikleri altına alır. Yeryüzündeki bütün hükümdarlar Buku Kağan'ın ordasına gelerek hediyelerini, vergilerini verirler,bağlılıklarını belirtirler.Böylece üzerinde hayat bulunan bütün dünyayı hâkimiyerti altına alan Buku (Bögü) Kağan da Orhun vadisindeki sarayına geri döner.”

Turfan'da yapılan kazılar sırasında Murtuk adlı yerde, Uygurlar tarafından yazılmış pek çok “el yazması” eser bulunmuştur. Pek çok sayfası yıpranmış, kenarları yıpranmış, mürekkeplerinin rengi kaybolduğu için pek çok yeri silinmiş, başı ve sonu eksik, sol yandan ciltli bir eserin içindeki hikâye Bögü Kağan ile ilgilidir.

Budist Uygur yazmalarının içi birbirinden çok farklı “motif”lerle doludur: “Şehzade, Nirvana, saadet verici cevher/çintamani, yırtıcı kuşlar, balıkçılar-avcılar-kuşçular, at-öküz-koyun-domuz; insan yutan deniz canavarı, denizdeki koca korkunç dağlar, deniz cinleri, ejderlerin kralı, gemi, kör dümenci, yedi gün yolculuk, gümüş ada dağı, gümüşten toprak ve kum, Altın dağ, mavi lotus çiçeği, (lotus çiçeğinin her birinin içinde) zehirli bir yılan, ejderler kralının mücevherli şehri ve sarayı, yedi sıra hendek, dört kız, mücevher ip, kapının bekçileri, dört dilber cariyeye, gümüş ip, güzel sekiz kız, altın ip, bir ejderin sırtına binerek okyanusa gitmek, bir koruyucu melek” gibi motifler, yaşayan Türk masallarının pek çoğunda da yer alır.

Köktürk ve Uygurlarda Kam (Şaman)lar:

Eski Türkler **Tanrı (Tengri/Kök Tengri/ Müngge Tengri)** adını verdikleri yaradana inanırlar, bütün iyilik-kötülük, gece-gündüz, ışık-karanlık, yağmur-kar, şimşek-yıldırım gibi güçlerin bu “**Tengri**” tarafından yönetildiğine inanırlardı. Tanrı ile aralarındaki ilişkiyi de kadın ya da erkek **KAM** (şaman) adını verdikleri

Ruhanî insanlar (büyücüler ?) aracılığı ile yürütürlerdi. Kamlar **yada taşı** (yağmur taşı) ile yağmur yağdırır, bütün hastalıkları sağaltır (tedavi eder), savaşa çıkılacak zamanı bile kağana bildirirlerdi. Kamlar bütün iyi ve kötü haberleri yıldızlara bakarak haber verirlerdi. Koyunları uyluk kemikleri ile fal bakıldığı olurdu. Bu yüzden kesilip yenilen hayvanların kemikleri etrafa atılmaz, çoğu zaman toprağa gömülür ya da saklanırdı. Bu töre Kırgızlarda halâ yaşamaktadır.

Kurganlar:

Türklerin Orta Asya ya da İç Asya adı verilen geniş coğrafyada, Köktürk devletinin kurulduğu VIII. yüzyıldan itibaren, en az 1200 yıl yaşadıkları, adları değişse de, çeşitli coğrafyalarda sanat eserleri, tarımla ilgili sulama kanalları, saraylar-hanlar-hamamlar yaptıkları, yazıtlar ve yazma eserler bırakmışlardır. Günlük hayatta kullandıkları yurtların içindeki *halı-kilim-torba-heybe-çuval* gibi yün dokuma eşyaları ile yine yünden dokunan *keçeler* (Kırgızca: *kiyiz*) onların hayvanlarının yününden ve kılından da yararlandıklarını da gösterir. **Pazırık** adlı Hun kurganında ele geçirilen geyik ve ay figürleri ile aplike edilmiş ve bilim literatürüne “**Pazırık halısı**” olarak geçen halı dünyanın en eski Türk halısıdır. Bu konuda yapılan bilimsel çalışmalar bu Türk halısının ipliği, boyası ve dokuma tekniği hakkında geniş bilgiler vermektedir. Kurgan sözcüğü de Türkçe “**korugan** (< koru-gan)”dan gelmektedir. Savaşta ya da normal olarak ölen Türk beyleri ve ileri gelenleri için gömme törenleri yapılır, yas tutulurdu. Kurganın içi derince kazılır, esas mezar, hırsızlara karşı başka bir bölümde olurdu. Buraya, ölen kişi, en sevdiği atı, eyer-üzengi gibi at koşumları, öteki dünyada kullanması için topraktan yapılmış kaplar içinde çeşitli yiyecekler, halı ve keçe eşyalar koyarlardı.

Ölü gömme:

Ölen kişi küçük ya da büyük kabir çukuruna yatık, oturur vaziyette, (eski Uygurlarda olduğu gibi) ayakta ve yüzü dünya yönlerinden birisine dönük olarak gömülürlerdi. Bu tür ölü gömme geleneğinin bugünkü Kırgızlar arasında da yaşadığı tespit edilmiştir. Ölen kişi yıkayıp kefenlendikten sonra basit bir mezara gömmezler; mezar çukurunun dibinde yana doğru bir koridor açarlar, ölüyü oturur vaziyette, yüzü doğuya doğru dönük olarak bu koridora yatırırılar. Moğollarda olduğu gibi önce bu koridorun ağzına kapatırlar, sonra boş kalan mezar çukurunu doldururlar.

Bugün yakını ölen bir Kırgız için çok masraflı bir tören düzenlenir. Evin önüne kurulan ölü çadırının üzerinde ölen kişinin fotoğrafı asılır. Taziyeye gelen erkekler, bu resmin önünde ağıt yakarak onu yücelttiler, sonra da başka bir yerde kurulu çadır içinde “**ölü aşısı**” yiyerek, dualar ederler. Ölü aşısı için birkaç at, koyun ve sığır kesilerek etleri ka-

zanlarda kaynatılarak pişirilir, pilav ve “nan” (ekmek) eşliğinde yenilir. Kırgız mezarları da küçük birer anıt gibidir. Ölen kişiyi zenginliğine göre süslü ve görkemli olur. Günümüzde hemen her mezarın taşı üzerine mermere işlenmiş fotoğraf yer almaktadır. [Böyle bir törene, 1999 yılında Bişkek’te oturduğum evin önündeki alanda rastlamıştım. Karşı komşumuzun ölümü üzerine yukarıda anlattığım tören düzenlenmişti.]

Doğu Türk kabilelerinde ölen kişi mezara oturarak değil yatık olarak konulur. Ölünün başı kuzeye, ayakları güneye doğru olur. Koridorun ağzı da pişmiş tuğla ile kapatılır.

Mezarlar:

Moğollarda ölü gömüldükten sonra mezarının yeri kimsenin bilemeyeceği şekilde kaybedilmeye çalışılır. Bunun için de ölen kişi kimsenin aklına gelmeyecek ıssız yerlere gömülür, gizli tutulurdu. Zengin mezarları, heybetli kurganların içinde değil, onların daha da altlarında bulunurdu.

Bugün Moğolistan coğrafyasında, içleri mezar hırsızları tarafından soyulmuş, üzerlerinde 1,5-2 metrelik granit kayalar bulunan Kıpçak ve Hun mezarları bulunmaktadır. Bunlardan pek çoğunu, **Karakurum (Harhurum)** ve **Gurvan-Nor (Dört Göl)** bölgesindeki ziyaretlerim sırasında gördüm. Moğol tarihçiler de bu kurganların Hun ve Kıpçaklara ait olduğunu belirtirler.

Bu mezarlar yüzyıllar boyunca hırsızlar tarafından soyuldukları için hazineler hemen hemen yoktur. Ancak, birkaç parça altın eşya, altın rozet, tabuta çakılmış süslü ve taşlı, boncuklu birkaç altın levha bulunmuştur. Kırgızistan millî müzesinde bu tür kıymetli parçalar çok korumalı odaların içindeki çelik kasalarda saklanmaktadır. 2000 yılı Temmuzunda Türkiye’ye dönerken elimde bulunan 40 kadar etnografik malzemeyi bu müzeye armağan etmiştim. Müze müdürü de beni ve eşimi bu hazinenin bulunduğu odaya götürerek eski Kırgız şaheserlerini göstermişti. Bizim gördüğümüz altın mask levha, bilezik, yüzük, kolye ve öteki süs eşyaları kataloglarda yer almaktadır.

Çin tarihlerinin yazdıklarına göre, VIII. yüzyılda Orhun boyunda yaşayan Köktürklerin ölülerini gömmeyip yakarlarmış. Ölen kişi yakılırken, atı ve kullandığı eşyalar da ateşe atılmış. Eğer ölen kişi kağan ya da bey ise kayaya oyulan bir yazıtla hayatı ebedileştirilirdi. İşte

Köktürk yazıtları adını verdiğimiz Kültigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk bengu taşları ile 60 kadar yazılı taş bu tür anıtlardandır. Yine Çin tarihçileri, ölen kişinin yakılıp gömüldüğü mezarın üzerine küçük bir tapınak yapıldığını, bu tapınağın duvarlarında ölen kişinin sureti, hayatının önemli olayları bu duvara resmedilirdi. Bu anıt mezarların etrafında da balbal ya da taş baba adını verdiğimiz insan şeklindeki heykeller yer alırdı. Orta Asya’da yüzlercesi bulunan ve günümüzde Moğolistan, Kızıl, Tuva, Altay ve Kırgızistan müzelerini süsleyen bu balbalların pek çoğu tahrip edilmiştir.

Mezarlardan çıkarılan malzemeler:

Eski Türk mezarlarından, kurganlardan ve Pazırık kurganından çıkarılan etnografik malzemeler çok farklıdır: (çok az miktarda) *demir eşya, üç yüzlü ok uçları, içi kırmızı dışı altın yaldızlı lâkalı fincanlar, ipekli kumaşlar, Çin nakışlı yün dokuma örtüler, Noin-ula kumaşları* (bu kumaşların üzerlerindeki *geyik-grif, geyik-yak* resimleri ilgi çekicidir: Griffin saldırışı üzerine yere çöken geyiğin tasvirinin yüzündeki ifade sanatçıları şaşırtacak derecede canlıdır.), *halı ve keçeden yapılmış örtüler; iki meşin yastık ile birer karın, göğüs ve sağrı kayışlarından oluşan eyerler* (eyer örtülerinin süs konuları İskit-Sibirya sanatının bilinen motifi olan *geyik* ve *grif* lerle süslüdür), *tunçtan ya da demirden yapılmış gemler; süslü meşin örtü ve yele örtüleri: at maskeleri* (bu maskelerden bazılarında üzerinde, dinî bir inancı ifade eden, *boynuz yerine kanatlar konmuş Ren geyiği kafası, ayı resmi*; tahta kalıp üzerine çekilmiş meşin kalkanlar; iki tekerlekli ölü arabası; ölünün ahirette yemesi için içi erzak doldurulmuş çuvallar; üzerleri İskit-Sibirya üslûbu hayvan motifleriyle süslü ağaç yontmaları; at iskeletleri.

Tanınmış Türkolog W. Radloff, Abakan yöresinde yaptığı kazılarda “Demir devri”ne ait büyük çapta kurganlar bulmuştu. Bu kurganların içindeki çukurlarda ele geçirilen kemiklerden, ölülerin iki ya da üç sıra halinde birbiri üzerine gömüldüğünü tespit etmişti. Çukurun kenarları taşla örülmüş, araları da tahta çitlerle ayrılmış, üzeri de kayın ağacı kabukları ile örtülmüştü. Bu mezarların içinde çok sayıda hançer, bıçak ok ve mızrak uçları bulundu.

Balballar/Taşbabalar-Taşnineler (Bu heykellerdeki Türk tipleri)

Köktürkler döneminde ölen Alplerin mezarları yanına, öldürdükleri her düşman için, perdahlanmış beyaz mermer ya da granit taştan yontulmuş “balbal” adı verilen taş heykeller dikilmiştir. (bkz. *Balbal heykelleri*.) Balballardan çoğunun saçları arkadan **iki örüklü** (Kırgızistan Millî Müzesi’ndeki bronz büstün saç 7 örüklüdür)dür. Heykellerin **bi-yıkları** Türk tipinde olup, aşağı doğru düşüktür. **Sakal** genellikle “şütük” adı verilen tipte olup, çene üzerindedir. Kulaklarındaki **küpeler** şekil bakımından bir halka ve bu halkaya asılı bir askıdan ibaretti. Göktürk çağı heykellerinin aslıları oldukça uzun idi. Küpelerin ucunda bir de kıymetli bir taş tasviri bulunmaktadır. Göktürk çağına ait hemen bütün taş heykeller, SAĞ ellerinde o devrin özelliklerini gösteren (farklı stilde yapılmış) bir **KADEH (ayağ)**, bazen **kuş** ya da **mendil** tutarlar; SOL ellerinde de uzun bir **KILIÇ**ın kabzasını ya da küçük bir **KAMA** tutarlardı. Balbalların üst giyimlerinin beli üzerinde Göktürk devrinin özelliklerini gösteren madenî plakalarla süslü bir **kemer** ve bu kemerden aşağıya sarkan küçük süslerden oluşan püsküller (saçaklar) bulunurdu. Balbalların pek çoğunun başında bulunan **şapka (doppa)**ların üst ve yanları süslü idi.

Köktürk dönemi eski Türk giyim-kuşamı bugün Moğollar tarafından millî kıyafet olarak yaşatılmaktadır. Moğol kadın ve erkeğinin kaftanı, şapkası ve çizmesi çok süslü kumaştan yapılıdır. Uzun olan kaftan belden uzun bir kuşak ile sarılır. Erkekler bu kuşağın bele gelen tarafına, sapı “*at başı*” oyulmuş bir “kıl kaşağı” koyarlar. Ayaklarına giydikleri koncu süslü, ucu yukarı kalkık çizmeler giyim-kuşamı tamamlar. Bu çizmeler “Moğol güreşçileri” tarafından güreş esnasında da giyilir.

Türkler “Tarım havzası”nda, Turfan’da, ziraatle de uğraşmışlar, bugün bile şöhreti bulunan üzüm, kayısı, erik, kavun, karpuz gibi mevsimlik meyve ve sebze yetiştirmişlerdir. Eskiden, seralarla üretim yapılmadan önce, Haziran-Temmuz aylarında olgunlaşarak yenilebilecek duruma gelen meyve ve sebzelere “**Turfanda**” adı verilirdi. Bu sıfat, o tür meyve ve sebzelerin ilk olarak Turfan şehrinde yetiştirilmesinden dolayı bu ad verilmiştir.

Batiya Götürülen El Yazmaları, Süs Eşyaları ve Kültür Malzemeleri:

Türklerin yazıt, yazma ve oyma eserleri ile etnografik malzemele-
rinin zenginliğini ve çeşitliliğini anlatmak için ciltler dolusu eser yaz-
mak gerekir. Rahmetli Prof. Dr. Bahattin Ögel'in dokuz ciltlik "**Türk
Kültür Tarihine Giriş**" ile kalın bir ciltlik "**Türk Kültürünün gelişme
Çağları**" ve "**Hun Tarihi**" adlı eserleri bu konunun ilk başvuru kitap-
larıdır. Yine rahmetli Türk kültür ve sanat tarihçisi Dr. Emer esin'in
"**Türkistan Seyahatnâmesi**" ile İslâmiyetten önceki Türk kültürünün
eserleri tanıtan hacimli araştırmalarını da gözden kaçırmamak gerekir.
Ne yazık ki, Türkiye'de Sakalar, İskitler, Sibiryâ Türk sanatları ile il-
gili zengin araştırma eserleri yayınlanmamıştır. Ruslar tarafından
yapılan bu tür yayınların bir an önce Türkçeye tercüme edilerek Türk
gençliğine tanıtılması gerekmektedir. Orta Asya bugün bile eski Türk
(*Köktürk yazıtları/yazmaları, Karahanlı ve Harezmi yazmaları, Çağatay
yazmaları, eski Uygur yazma ve tahta kalıp basmaları*) eserleri ile
doludur. Moğolistan Millî Müzesi'nde yer alan yüzlerce Türk eseri
gözler kamaştırmaktadır. 2006 yılında İstanbul'da Sabancı Müze-
si'nde açılan Cengiz Han sergisinde bizlere sunulan *Köktürk hazinesi*
ve yazma eserler unutulacak gibi değildir.

Bin Buda Mağaralarında Bulunan Resimler:

Dun-huang'da bulunan ipek üzerine boyanmış din konulu Tanrı
resimleri, mitolojik levhalar gibi sanat eserleri, Bin Buda mağaralarını
ziyaret eden Budist hacıların armağanları ya da adakları olarak toplan-
mıştır.

Bu mağaralarda ele geçen resimlerin pek çoğu o devre göre taşrada
yaşayan yerli küçük ustaların zevkini yansıtmaktadır. Buna rağmen bu
eserler çok eski çağlara ait olduğu ve başka örnekleri bulunmadığı için
son derece değerlidir.

Mağaraların bütününe ya da yalnızca koridorunu ve büyük odaların
duvarlarını kaplayan tempura boyasıyla yapılmış "freskler" (duvar re-
simleri) hep Budist konuludur. İpek veya kâğıt üzerine yapılmış küçük
resimlerde din dışı başka konulara da bulunmaktadır.

Buradaki Budist resimlerinde, genellikle Çinli sanatçılar tarafından yapıldığı için Çin tesiri görülür. Çin tesirinin yanında “Hindistan gubta ilhamlarının izleri” ile “Gandhara sanatının izleri”ne de rastlanır. Budist sanatçı duvar ya da ipek üzerine fresk ve resim çizerken kendi geniş hayalinin ürünlerini aksettirmiştir. Duvarlarda genellikle **Dünyayı Koruyan Tanrı Lokapala**’nın resmi bulunur. **Kuzey Kırallı Vayşravana** bir elinde *teber*, öteki elinde de *minyatür bir tapınak* tutar. **Güney Kırallı Virupakşa**’nın elinde mutlaka bir *kılıç* bulunur. **Doğu Hükümdarı Dhritaraştra**, ülkesini *ok* ve *yayla* korumaktadır. **Batı hükümdarı Virudhaka**, ülkesine yaklaşmak isteyen kötü ruhları elindeki *gürz* ile korkutur.

Mitolojik hayallere uygun olarak yapılan Budist resimlerinde “*Lotus çiçeği*”, “*taht üzerinde oturan Buda*”, Buda’nın etrafında “*Amitabha’nın batı cennetinin sevilen üç bodhisatvası*” ve “*küçük rütbeli tanrılar*” görülür.

A. Stein’in ele geçirdiği koleksiyon içinde bulunan bir resimdeki taraçanın çıkartmasında *altı musikici* ile altı dans eden *altı kadın* figürleri vardır. Taraçanın sağ ve sol tarafında suda yüzen lotus çiçekleri üzerinde cennete girmiş yeni doğan çocuklar vardır. Bu figürler “*cennet saadeti*”nin Budizm inancındaki sembolleridir.

İç Asya’da Konuşulan Diller:

Orta Asya ya da İç Asya’da yaşayan Türk kavimleri ile öteki kavimler Türkçenin (Köktürkçe, Uygurca, eski Kırgızca vb.) yanında *Saka dili* (Khotan’da), *Sanskritçe*, *Prakritçe* (Sanskritçeye yakın), *Tokharca* (Turfan ve Kuça taraflarında da bunun çeşitli lehçeleri konuşuluyordu), *Soğdca*, *Moğolca*, *Tangutça* (1900 yılındaki Bokser isyanı seferleri sırasında Tangut yazılı, bir Budist eserinin tercümesi olan Tangutça ilk kitap ele geçirilmiştir), *Cürçice* (Cürçiler Kitayları kovarak kuzey Çin’i ele geçirmişlerdi [1115-1234]. Cürçiler Çin yazısına benzer, “küçük Cürçi” adı verilen içinden çıkılmaz bir yazı kullanmışlardır. Cürçilerden günümüze birkaç yazılı taş kalmıştır. Bu tuhaf yazının okunması , oyazının anahtarı olan Cürçice-Çince sözlük sayesinde olmuştur.), *Tibetçe* ve *Çince* konuşup yazmışlardır.

1725 yılında Poltova’da yapılan İsveç-Rus savaşı sırasında esir alınıp Orta Asya’ya sürülen **Johan von Strahlenberg** adlı bir İsveçli subay, Moğolistan’ın Orhun vadisinde dolaşırken Bilge Kağan ve

Kültigin yazıtlarını görür. Fakat bu yazıtların ne ve kimlere ait olduklarını bilmediği için kalıplarını çıkararak saklar. Esaret dönüşü memleketinde verdiği konferanslar ile bu yazıtları tanıtır. Önceleri kimliği bilinmediği için “**Run**” (gizli) adı verilen bu yazıt, 1893 yılında Danimarkalı **W. Thomsen** ve ardından da Alman asıllı Rus dilcisi **W. Radloff (Radlova)** tarafından *Türk, Tengri, Kültigin* vb. adları çözülerek deşifre edilir. Bu keşif hem Türk dilinin tarihi eskiliği ve zenginliği, hem de kültürü için yeni bir milâd olmuştur.

Aynı tarihlerde Orta Asya , Çin ve Tibet’e yapılan araştırma ve keşif seyahatleri sırasında bulunan ya da gömülerden çıkarılıp Avrupalılara satılan bazı antik yazıt, yazma ve etnografik eserler Batılıları bu coğrafyaya yöneltir. Bir İngiliz subayı olan **Bower**, Kuça’nın kuzeyinde Şahyar’da, Sanskrit dili ile kayın ağacı kabuğu üzerine yazılmış bir el yazması bulur. 1893 yılında Tibet’e yaptığı seyahatte Tibetli eşkıyalar tarafından öldürülen **Dutreuil de Rhins** adlı bir seyyahın sandığından da, Kotan bölgesinde kumlar altından bulunmuş, yine bir *kayın ağacı kabuğuna yazılmış 2000 yıllık başka bir el yazma* parçası çıkar.

Bu tarihî buluntular Avrupalı bilim adamlarının dikkat ve ilgisini çeker; pek çok bilim adamı ve gezgin çeşitli tarihlerde Orta ve İç Asya’ya ilmî seyahatler düzenlerler. Bu seyahatleri sırasıyla görelim:

Macar A. Stein: Viyana’da, Almanya’da ve Londra’da okuyan bu genç Macar arkeolog, İngiliz hükümetinin hizmetine girerek, resmi bir görevle kuzey Hindistan’a gitti. 1897 yılında **Dutreuil**’in bulduğu kayın ağacı yazmasından haberi olan Stein, 29 Mayıs 1900 tarihinde Hindistan’dan yola çıkarak *Karakorum* (Moğolca: Harhorum) ve *Pamir* üzerinden *Kaşgar*’a ulaşır. Burada hazırladığı kervan ile *Taklaman çölünün* kumlarını aşar ve *Yarkent, Kargalık, Kotan, Keriya, Niya* ve çöldeki kumlar altına gömülmüş eski şehir örenlerine uğrar. Burardan ele geçirdiği çok zengin yazma, yazıt, antika eser, arkeolojik ve etnografik malzemeyi **12 sandık** içine doldurarak, 29 Mayıs 1901 tarihinde Kaşgar üzerinden Londra’ya gönderir. Yüzlerce yıl kumlar ve toprak altında kalan bu zengin malzeme, Türk dili ve kültür tarihi için çok önemli bir keşiftir.

Bu ilk seferinin ardından yine hazırlıklara başlayan A. Stein, malzeme ve maddî açıdan daha zengin bir kervan düzerek *Yarkent* üzerinden *Lob-nor*’a, *Tarım nehrine* ve oradan da çöldeki *Lau-lan örenleri* ne ulaşır. Daha sonra kuzey doğuya yönelerek, Çinlilerin Hun Türklerinin saldırılarına karşı çektikleri ve yüz binlerce insanın (esirin) haya-

tına mal olan Çin Settine ve bir zamanlar **Cang Çien** ve Budist hacısı **Hüan-dzang**'in geçtiği meşur *Yü-men kapısını* bulur.

Stein, yakın dostu L. Loczy'den yerini öğrendiği *BİN BUDA MAĞARALARINI* da arayarak bulur ve buradan hiç beklemediği zenginlikte sanat ve edebiyat eserleri ele geçirir.

Daha sonra Dun-huang'dan ilerleyerek An-si vadisine iner; oradan Hami, Turfan, Karaşar, Korla ve Kuça'ya geçerek buralarda araştırma yapar. Buradan kızgın kumlarla kaplı Taklamakan çölü içine girerek, çöl içindeki vâha örenleri üzerinde çalışır; sonra güneye dönerek, batıya kıvrılır ve çölü selâmetle geçip Kotan'a ulaşır. Fakat, dönüşte yine Taklamakan'a girerek, çölü bu kez kuey-güney yönünde geçerek, topladığı eserlerle Yarkent'e ulaşır ve oradan da Hindistan'a döner.

Stein bu ikinci seyahatinden de **96 koca sandık** tutan bir koleksiyonla Londra'ya döner.

Stein'in üçüncü araştırma gezisi daha teferruatlı olarak düzenlenir. Hindistan'ın Srinagar kasabasından yola çıkılarak, yalçın dağların uçurumlu, kar ve buzla kaplı geçitleri üzerinden Kaşgar'a ulaşılır. Buradan Maralbaşı'na kadar doğru yoldan ilerler. Yine Taklamakan çölüne girerse de bu defa çölü kuzey-güney yönünde ikiye ayıran Kotanderya ırmağı boyunca kuzeyden güneye doğru ilerler. Bu çok yorucu yolculuğu sırasında Mazartag tepesinde, vaktiyle Tibetlilerin elinde olan küçük bir kale örenine rastlar. Bu örenin çöplüklerindeki süprütülerden çok zengin malzemeler ele geçirir. Mazartag'dan güneye inerek kotan şehrine ulaşır. Oradan doğuya doğru ilerleyerek Çerçen'e ve Miran'a varır. Miran eski el yazmaları ve kitapların bulunduğu bir şehirdir. Stein burada Türk dili bakımından çok değerli eserler ele geçirir ki bunlardan birisi de *Orhun yazısı* ile kaleme alınmış bir **fal kitabıdır**.

İlk iki seyahatinde tanıştığı yerli kabile şefleri ve yardımcılarının sayesinde 18.000 km. yol dolaşır. Bu defa Londra'ya götürdüğü el yazma *eserler, antikalar ve arkeolojik malzemeler* **182 sandık** dolusudur.

A. Stein'in ekibi hiç durmadan çalışır. Yanında getirdiği Hintli haritacılar bölgenin haritalarını çıkarırken O da eski heykelleri, kabartmaları toplar. Sayıları yüzleri, binleri bulan bu antika değeri çok yüksek eserleri sandıklara doldurup develere yükleyerek Kaşgar'a gönderir. 1914 yılı Şubat ayında da hava çok soğuk olmasına rağmen Miran'dan yola çıkar. Yolu üzerinde rastladığı örenlerde bir çok küçük kale bulur. Bu kalelerin içindeki odalardan, Semerkant taraflarından

getirilmiş pek çok ev eşyası, çeşitli dokumalar, rengârenk ipekli Çin kumaşları, ağaç üzerine ve kâğıda oyulmuş Soğdça yazılı belgeler ile eski paralar ele geçirir.

Rus Berezovski, Oldenburg, Kozlov'un seferleri:

Almanlardan sonra bu coğrafyaya Rusların da ilmî seferleri oldu. Rus bilgini Berezovski Kuça vadisini; Rus Bilim Akademisi'nin genel sekreteri Oldenburg Karaşar ve Turfan örenleri ile eski eserlerini araştırdı. Fakat Ruslar, A. Stein kadar değerli malzeme ve yeni belgeler bulamadılar. İyi bir coğrafyacı olan Kozlov, Etsin-gol'un doğusunda bulunan Kara-khoto örenlerini ilk defa açarak eski Tibet eserlerini dünyaya tanıttı.

Fransız P. Pelliot'nun seferi:

Fransız asıllı Sinolog P. Pelliot, eski Çin dilini çok iyi bilen, o zamanlar için artık ölü dil haline gelmiş bazı kavimlerin dillerinin yazılı belgelerinin de çözebilen gerçek bir uzman idi. O coğrafyada ele geçirdiği Uygur, Tohar, Soğd ve Tibet yazılı belgelerini tarihliyor ve Çin yazı tomarlarının hangi imparatorluk döneminden kaldığını tespit edebiliyordu. Onun bu özelliğini çok takdir eden Türk tarihçisi B. Ögel "*Pelliot diyorsa, doğrudur!*" diye eserlerine not düşüyordu.

Pelliot, A. Stein'den sonra Dun-huang Bin Buda Mağaralarını araştıran ve Stein'in bıraktığı tomar ve yazılı belgeleri de toplayarak bir araya getiren bilim adamıdır. Dikkatle seçilen ve bir araya getirilen bu belgeler bugün Paris'te Nationale Bibliotheque ve Londra'da British Museum'da bulunmaktadır.

Japon Otani ve Tachibana'nın seferi:

Batılı bilginlerden sonra Japon şarkiyatçılar (doğu bilimciler)dan Otani ve Tachibana da İç Asya'ya bilimsel seyahatler düzenlediler. Fakat, bu Japon bilginlerinin elde ettikleri yazılı belgelerin büyük bir bölümü şimdiye kadar yayımlanmadığı için Japonların sandıklarının sayısı ve içindekilerin neler olduğu bilinmemektedir.

Alman Grünwedel ve Huth'un seferleri:

Alman Budist sanat tarihi uzmanı Grünwedel ile Tibetçenin seçkin uzmanı Huth, Kasım 1902-Mart 1903 tarihleri arasında Turfan vahalarında çalıştılar ve çok kısa zamanda elde ettikleri **46 küçük sandık** malzemeyi Berlin'e gönderdiler.

Almanlar bu ilk seferden sonra Le Coq ile ikinci (1904-1905); Grünwedel ve Le Coq ile üçüncü (Aralık 1905-Haziran 1907); 1913 yılında da dördüncü seferlerini yaptılar. Bu dördüncü seferde elde ettikleri yazılı belgeler ve sanat eserlerini **156 koca sandık** içinde Kaşgar'a, oradan da I. Dünya Savaşı patlamadan bir hafta önce Rus sınırından geçirip Batıya ulaştırdılar.

Amerikalı ressam Roerich ve ailesinin seferi:

Amerikalı bir ressam olan Roerich, eşi ve oğlu ile farklı bir keşif seyahati yaptılar. Tibetçeyi öğrenmek için iki yıl Darciling'de kaldılar. Daha sonra pek çok şehir ve örenleri gezerek buralarla ilgili 500 kadar tablo yaptı. Oğlu genç Roerich ise bu gezi sırasında Tibetlerin Budizmden önceki dinleri olan **Bon** dini ile ilgili bir kervan yükü tutan Tibetçe yazılmış mukaddes kitap elde etti ve bunları Batıya ulaştırdı.

Bu bilim adamlarının örenlerden çıkardıkları, yollardan topladıkları, mezar hırsızlarından satın aldıkları sanat kalıntıları, yazılı belgeler ve paralardan eski **Uygur** medeniyetinin yanında **Tohar** ve **Soğd** kavimlerinin eserlerini de ortaya çıkardılar. Ayrıca, o zamana kadar pek bilinmeyen Budizm ve Maniheizm gibi dinlerin mukaddes kitapları ile artık tarihe karışmış dinlerin yazılı belgelerini ele geçirip, dünya kültür ve dinler tarihine büyük katkıda bulundular.

Bu seferlerin bir özelliği de İç Asya'da yaşamış Türk ya da başka ırktan kavimlerin kullandıkları 24 çeşit yazı ile, 17 ölü dilin ortaya çıkarılmasıdır.

Eski yazma eser sahteciliği:

"*Bilinmeyen İç Asya*" adlı eserin yazarı Macar L. Ligeti, eserinin bir bölümünde (s.230), yazma eser sahteciliğinden bahsederek, şunları anlatıyor: "*İ. Akhun oralara gelen Avrupalıların bu bir işe yaramaz eski yazılı kâğıtlar için ne kadar çok paralar sokağa attıklarını görün-*

ce hemen bu çok kâr vadeden işe sarılmıştı. Fakat bu kıymetli malları uzak örenler arasında araştırıp ele geçirmek için bir sürü zahmete katlanmak da hiç işine gelmediğinden daha kolay yolunu bulup bunları kendisi yapmaya başlamıştı. Ama bu da az zahmetli değildi, onun için bundan da usanarak kendi uydurduğu harflerle çiziştirilmiş yazılar imaline baş vurdu. Bu sahte yazıları kendi eliyle yazarken kullandığı kâğıdı da ona göre hazırlama işini ihmal etmiyordu. Önce nebati bir boya kâğıda eski bir renk veriyor, yazı bittikten sonra kâğıt yapraklarını ateşe tutarak islendiriyor ve kâğıtları da bir araya dikme işi tamamlanınca sayfalar arasına ince kum saçıyordu. Bu antikalara karşı olan istek o kadar fazla idi ki, İ. Akhun artık çok yorucu bulmaya başladığı el yazısı sahtekârlığını da bırakarak daha verimli ve kolay olan, ağaç levhalar üzerine baskı işine geçti.” Fakat, yazma eserler uzmanı A. Stein bu sahtekârlığı fark edince İ. Akhun’un da iş bitti, Çinliler bu adamı hapse attılar.

Bugün Orta Asya, Köktürkler ve eski Uygurların tarihleri ile ilgili yayınlar oldukça fazladır. Son yirmi yıl içerisinde genç Türk bilginleri tarafından kaleme alınan tarihî eserler yabancılar için de kaynak niteliğindedir. 6-7 sene önce kaybettiğimiz Rus-Yakut Türkü değerli bilim adamı, yakından tanışım ve imzalı eserlerine sahip olduğum Dr. Eleonora Novgoradova’nın Almanca olarak yayımlanmış “Moğolistan’daki Türk Kaya ve Duvar Resimleri” adlı büyük boy renkli eserinin ardından Türk bilim adamları tarafından yazılan resimli eserleri unutmamak gerekir. TİKA’nın desteği ile yapılan kazılar ve bilimsel araştırmalarla artık Orta Asya’yı adım adım tanımış bulunmaktayız.

Rahmetli Prof. Dr. Bahattin Ögel, Prof. Dr. Osman F. Sertkaya ve Ben 1987 yılının Eylül ayında Moğolistan’a giderek Ulanbator ve yöresinde araştırmalar yapmış, Tunyukuk anıtını da ziyaret etmiştik. 1990 ve 1995, 2002, 2005 yıllarındaki ziyaretlerimde de Bilge Kağan ve Kültigin anıtları ile Orhun vadisini görmüş, o kutsal taşlara yüz sürmüştüm. Şimdi artık o coğrafyaya giderek Moğolca, Altay Türkçesi, Tuva Türkçesi, Hakas Türkçesi öğrenip eserler veren genç Türkoğullarımız bulunmaktadır.

Y A Z I N

MEHMET ÂKİF ERSOY VE MİLLÎ ŞUUR

Nurtaç ERGÜN ATBAŞI*

Özet

Milliyetçilik hareketleri II. Meşrutiyet'in ilanından sonra hız kazanmaya başlamıştır. Mehmet Âkif, Türkçülük fikrinin etrafında toplanan aydınlar arasında olmasa da onlarla paylaştığı ortak fikirler vardır: Vatan toprağının kurtulması, bağımsızlık ve ilerleme fikri... Mehmet Âkif, bir süre milliyetin temeline İslam dinini, Müslümanlığı oturttuğu için devrin yaygın fikir hareketi Türkçülükten uzak durmuş, kavmiyetçiliği yermiştir. Fakat yaşanan acı tecrübeler sonucunda şair zamanla Türk milletini ön planda tutmaya başlamıştır. Gerek İstiklal Marşı gerek Çanakkale Şehitlerine ithaf edilen şiir bunu kanıtlar niteliktedir. Bu makalede Mehmet Âkif'in -milliyetçiliğini daha sağlıklı anlamaya yardımcı olabileceği düşünülen- millî şuurunu konu edilmiştir. Çalışmanın amacı Mehmet Âkif'teki millî şuurun nasıl bir temele dayandığını ve eserlerine nasıl yansıdığını belirtmektir. Bunun için Mehmet Âkif'in milliyet, millet ve kavmiyet anlayışına kısaca değinilmiş, eserlerine göndermelerle şairin sahip olduğu millî şuur tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, millet, vatan, milliyetçilik, kavmiyetçilik, millî şuur.

MEHMET AKIF ERSOY AND NATIONAL CONSCIENCE

Abstract

Nationalist currents had begun to gain pace following the declaration of the Second Constitutional Monarchy. Even though Mehmet Âkif was not one of the intellectuals who gathered around the idea of pan-Turkism, he shared common ideas with pan-Turkists, such as saving the motherland and ideas of independence and progress. Since

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nurtac@hacettepe.edu.tr

Mehmet Âkif put Islam, Mohammedanism, at the center of the concept of nationhood for a while, he dissociated himself from the prevalent movement of thought of the period, i.e. pan-Turkism, and criticized tribalism. Nevertheless, as a result of the sufferings of the era, the poet eventually began to give prominence to Turkish nationhood. Both the Turkish national anthem and his poem dedicated to the martyrs of the Gallipoli Campaign may be considered as growing evidence of this. This article focuses on Mehmet Âkif's national conscience, which may help to understand the poet's nationalism on a sounder basis. The purpose of this study is to identify the background to Mehmet Âkif's national conscience and how it was reflected in his work. To this end, Mehmet Âkif's understanding of nation, nationality, and nationalism is addressed briefly, and the poet's national conscience described with reference to his work.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Homeland, Nation, Nationalism, Tribalism

Giriş

Mehmet Âkif Ersoy'un eserlerini yaratmadaki ustalık ve ele aldığı konular, sosyal meselelere karşı sahip olduğu duyarlı tavır, onu önemli kılan özelliklerin başında gelir. Hakkında pek çok çalışma yapılan¹ Mehmet Âkif'in sanatının ve kişiliğinin birbiriyle örtüştüğü görülür. Eserlerinde daima fayda fikrini gözetir. Aruz veznini Türkçede mükemmel kullanır. Kullandığı dil sadedir; konuşma dilini şiirine yerleştirmeyi başarmıştır. Yaşadığı devirde saygın bir yere sahip olan Âkif, daima hali, tavrı, kişiliği, davranışları ve düşünceleri ile çevresine örnek teşkil eden bir isim olmuştur.

Mehmet Âkif Ersoy'un kuvvetli yönlerinden biri de milliyetçiliği ve hayatının her aşamasında tespit edilebilecek olan millî şuurudur. Millî şuur kavramının sahip olduğu anlam alanı içinde ise temelde millet, milli ve milliyetçilik gibi kavramlar yer alır.

¹ Hakkında yapılan çalışmalara dair toplu kaynakça için bkz: Millî Kütüphane, Bibliyografyalar: Mehmet Âkif Ersoy Bibliyografyası (http://eyayinlar.mkutup.gov.tr/cgi-bin/Web_Objects/MAkif); Hece Dergisi, Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı 2008.

Millet, homojen bir kültüre bağlı olan, bir arada yaşayan ve ortak bir ülküyü paylaşan bir topluluktur.(...) Milli, millete ait demektir ve çok geniş kapsamlıdır. Millete ait her şeyi içine alır. Milliyetçilik ise, o millete ait hayat tarzı ve dünya görüşü demektir. Millilik bir vasıf, bir özellik; milliyetçilik bir dünya görüşüdür (Ercilasun 2013: 182).

Mehmet Âkif'in milliyetçiliği², üzerinde konuşulması gereken önemli bir konudur. Mehmet Âkif'i millî şair yapan husus sadece İstiklal Marşı'nı kaleme almış olması değildir. Mehmet Âkif'in sahip olduğu millî şuur, hayatı ve eserleri incelendiğinde belli başlı meselelerden hareketle ortaya konabilir.

1. Milliyetçilik Anlayışı

Öncelikle açıklık getirilmesi gereken husus, Mehmet Âkif'in milliyet ve kavmiyet anlayışıdır. Mehmet Âkif'in sahip olduğu düşüncenin temelinde İslamiyet yatar. O, İslam'ın çatısı altında yaşama taraftarıdır. Irkı değil, ümmeti savunur; bunun için de ırk kavramını ifade için kavmiyet kelimesini kullanır. Mehmet Âkif, kavmiyete itiraz eder, ona göre Türk, Arnavut, Kürt, Laz, Çerkez tek tek bir anlam ifade etmemelidir; onların ortak noktaları İslam dinine mensup olmalarıdır. Mehmet Âkif, Osmanlı Devleti'ni İslam'ın son kalesi olarak görür. Osmanlı Devleti'nin yok olması demek Müslümanları bir merkezde toplama fikrinin de yok olması demektir.

*Müslümanlık sizi gâyet sıkı, gâyet sağlam
Bağlamak lâzım iken, anlamadım, anlıyamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvâmı,
Aynı millîyyetin altında tutan İslâm'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir.
Bunu bir lâhza unutmak ebedî haybettir.
Arnavutlukla, Araplıkla bu millet yürümez...
Son siyâsetse bu, hiç böyle siyâset yürümez. (Ersoy 1990:152)*

² Mehmet Âkif'in milliyetçiliği konusunda yapılan şu çalışmalara bkz. Timurtaş 2006; Çetin 2011; Okay 1991.

Âkif'in millet anlayışında ırk unsuru yer almaz. Onun millet anlayışının temelinde din vardır. İslamı Türklüğün vazgeçilmezi olarak görür. Onun milliyetçiliğini de bu husus şekillendirir. İslam birliğinin getireceği güçle Batılının karşısında durulabileceğine inanır. Onun sadece Türkçülüğü öne çıkarmak istememesindeki en önemli sebeplerden biri devletin bölünecek olma endişesidir (Okay 1989: 68). Bu sebeplerden bir diğeri ise asıl birleştirici unsurun din olduğunu düşünmesidir. Yüzyıllarca Müslümanlıkla yoğrulmuş bir millet söz konusudur burada. Âkif de millî kültür unsurlarından biri olarak dini daima ön planda tutar.

Onun milliyetçiliği vatan ve toprak sevgisini, bayrak sevgisini, dil sevgisini ve ilerleme azmini barındırır. Bu unsurlardan yola çıkarak Mehmet Akif'in milliyetçilik anlayışı ile Atatürk milliyetçiliği arasında bir benzerlik olduğu yönünde bir fikir ortaya çıkar. Mehmet Akif, aynı zamanda, Atatürk milliyetçiliğinin temelinde de bulunan bilim ve aklın öncülüğünde ileri bir millet olma düşüncesini de benimser ve savunur.³

Mehmet Âkif, yaşadığı devirdeki siyasi yapının içinde yer alan Türkçü ve İslamcı fikirleri ortak bir noktada birleştirme yoluna gitmiştir. Bir yandan dini, gerilemenin sebebi olarak görenleri eleştirirken diğeri yandan İslam dinini yanlış yorumlayanları ve Kur'an'daki bilgileri çarpıtanları eleştirir. Dinî ve millî değerleri birbirinden ayrı düşünemez. Mehmet Âkif bu bağlamda bir sentez oluşturmuştur. Tarihin şanlı sayfalarındaki ecdaddan, vatanın bir karış toprağından, örften âdetten, millî ahlaktan, İslam dininden milliyetçilik anlayışına ulaşmıştır. Yani Mehmet Âkif'te kültür ve inanç temelinde dayalı bir milliyetçilik anlayışı görülür (Okay 1989: 69).

Orhan Okay'ın bir tespiti bu konuya açıklık getirecek:

Âkif, insan denen bu mahlûkların en şerefli olan varlığı, sadece bir değer karşısında eğilirken düşünebilir ve bir değer karşısında da kendi varlığını feda etmesini kabul edebilir. Huzurunda eğileceği varlık sadece Rabbi'dir; uğrunda şehit olacağı değer ise vatani ve bayrağıdır (Okay 1989: 121).

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaplan 1986. Mehmet Kaplan, Atatürk milliyetçiliği ile Mehmet Akif'in milliyetçiliği arasındaki bağ üzerine değerli tespitlerde bulunmuştur.

2. Millî Şuur

Mehmet Âkif'in sahip olduğu millî şuur hem yaşantısından hem de eserlerinden hareketle kolaylıkla tespit edilebilir. O, Osmanlı-Rus Savaşı, Balkan Savaşları, Çanakkale Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi pek çok savaşa tanık olmuş, Türk milletinin büyük felaketlere maruz kaldığı bir devirde yaşamıştır. Bu sıkıntılı günlerde bir aydın olarak üzerine düşen vazifeyi yerine getirebilmek için çalışıp çabalamıştır. Eserlerinde hem yaşanan sıkıntıları anlatmış hem de gelişme ve kalkınmanın önünde engel teşkil eden sorunları ve aksaklıkları eleştirmiştir. Savaşlar, acılar, bu milletin en zor günleri onun kalemi sayesinde kaydedilmiştir. Mehmet Âkif, bağımsızlık uğruna, vatan toprağı uğruna çırpınan milletin acısına kayıtsız kalmamış, yaşadığı devre şiirleriyle tanıklık etmiştir. Bazen eleştirmiş bazen tasvir etmiş bazen ümitsizliğe düşmüş bazen de halka, askere ümit aşlamıştır.

Mehmet Âkif, kurtuluşa giden yolda cephe gerisinde yer alan aydınlardandır. Fikirlerini vaazlar vererek yaymış, insanları doğru yola sevk etmeye ve onların imanlarını kuvvetlendirmeye çalışmıştır. İlk mecliste milletvekili olan Mehmet Âkif, bu aşamada Mustafa Kemal'in yanında kurtuluş mücadelesine katılmak için İstanbul'dan hiç düşünmeden ayrılmış, Anadolu'yu bu ülkü uğruna gezmiştir. İstanbul, Balıkesir ve Kastamonu'da cami kürsülerinde halkı aydınlatmak ve bilinçlendirmek için vaazlar vermiştir. Doğru yolu İslam'ın birleştirici gücünde bulan Mehmet Âkif'in milliyetçiliğinin izlerini hayatında olduğu gibi kaleme aldığı makalelerinde ve şiirlerinde görmek mümkündür.

Mehmet Âkif, vatan toprağına ve bayrağına bağlılığından hiç vazgeçmez. Vatan toprağına da bayrağı da kutsal görür. Bu toprak şanlı bir maziye ev sahipliğı yapmıştır.

*Enbiya yurdu bu toprak, şühedâ burcu bu yer;
Bir yıkık türbesinin üstüne Mevlâ titrer!
Dışı baştan başa bir nesl-i kerîmin yâdı;
İçi boydan boya milyonla şehid ecsadı.
Öyle meşbû-u şehadet ki bu öksüz toprak:
Fışkırان otları bir sıkısa adam kan çıkacak! (Ersoy 1990:*

153)

Tarihe ve toprağa bağlılık, mücadelenin kazanılacağına dair inanç, imanlı bakış Mehmet Âkif'in halka zor günlerde umut dolu mısralarla seslenmesini sağlar. Mehmet Âkif, tıpkı Yahya Kemal gibi şanlı tarihimizden bahsederek halkın moral seviyesini yüksek tutmayı başarır.

*Bir zamanlar biz de millet, hem nasıl milletmişiz:
Gelmişiz dünyaya milliyet nedir öğretmişiz!
Kapkaranlıkken bütün âfâkı insâniyyetin,
Nûr olup fışkırmışız tâ sînesinden zulmetin;
Yarmışız edvâr-ı fetretten kalan yeldâları;
Fikr-i ferdâ doğmadan yağdırmışız ferdâları!(Ersoy
1990:181)*

Mehmet Âkif, bir zamanlar şanlı günlere ev sahipliği yapan bu toprakların düştüğü perişan durumu da gözler önüne serer.

*Hani, insan sesi çağlardı şu vâdîlerde...
Sor ki âfâka, o âlemler, o demler nerde?
Yemyeşil yurda çöken kapkara toprak rengi;
Dindi binlerce hayâtın ezeli âhengi.
Yok civârımda bugün aç yatanın pâyânı;
Her perişan yuva bir âile kabristânı!
Beni öldürmede, oğlum, bu harâb ıssızlık;
Hangi virâneyi eşsen kopuyor bin çığlık!
Hasta binlerle, bakan yok; diriler çırpıplak;
Ölüler kaskatı olmuş, hani kim kaldıracak?
Bir taraftan bu fecâyî' kemirirken yurdu,
Bir taraftan da elin bir sürü doymaz kurdu,
Dişliyor na'sını sırtlan gibi bîcârelerin;
Yolu ummam ki bu olsun koşulan son zaferin! (Ersoy
1990: 361)*

Dinî değerler ile millî değerlerin iç içe geçtiği pek çok şiir yazmıştır Mehmet Âkif.

*Şühedâ gövdesi, bir baksana, dağlar taşlar...
O, rükû olmasa, dünyâda eğilmez başlar,
Yaralanmış temiz alnından, uzanmış yatıyor,
Bir hilal uğruna, yâ Rab, ne güneşler batıyor!*

*Ey bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alını değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhîdi...
Bedr'in arslanları ancak, bu kadar şanlı idi.
Sana dar gelmiyecek makberi kimler kazsın?
'Gömelim gel seni târihe' desem, sığmazsın.*

... ..
*Ey şehîd oğlu şehîd, isteme benden makber,
Sana âgûşunu açmış duruyor Peygamber. (Ersoy 1990:
355)*

Millî varlığın korunması bağımsızlık için mücadele fikrini barındıran İstiklâl Marşı'mız belki de bu iç içeliğin en güzel örneklerinden biridir. Millî marşımızda da iman, şehadet, helal, cennet, namaz, ezan, mabed, vecd, Huda gibi dinî; ocak, bayrak, yıldız, istiklal, yurt, millet, ırk, vatan, kahramanlık gibi millî değerleri yansıtan sözcükler mükemmel bir uyum içinde kullanılmıştır. Mehmet Âkif'in pek çok şiirinde geçtiği gibi İstiklâl Marşı'nda da yer alan "ocak" ve "hilâl" sözcükleri dinî ve millî motif konusuna iyi bir örnek teşkil eder. Türk kültüründe derin bir manaya sahip olan ocak sözcüğünün yanı sıra hilâl ise İslâm ümmetinin sembolüdür. Fakat bu marşla birlikte ocak ile hilâl birbirinin içinde erimiş, kaynaşmıştır.

Millî ruhu ayakta tutmak için çalışan Mehmet Âkif'in sahip olduğu millî şuur, bayrak, vatan ve İslam dini etrafında genişler. Mehmet Âkif dini ve vatanı olduğu kadar bayrağı da yüceltir. Bayrak hürriyetin sembolüdür. Ancak değerlerini koruyabilen bir millet kendi bayrağına sahip olabilir. Bağımsızlık uğruna verilen mücadelenin ruhunu bu bağlamda Mehmet Âkif, bayrağı yücelterek ortaya koyar.

Erol Güngör'ün⁴ millî ahlak tanımından hareketle, milletin tarih içindeki gelişimi boyunca müşterek hayat içinde ortaya çıkan ve milletin çoğunluğu tarafından kabul edilen normlar ve değerler düzeni olan millî ahlak, şairin gözünde toplumları ayakta tutan bir değerdir. Millî ahlaktan yoksun bir milletin yok olmaya mahkûm olduğunu Mehmet Âkif şu mısralarla dile getirir:

*Fakat, ahlâkın izmihlâli en müdhiş bir izmihlâl;
Ne millet kurtulur, zîrâ ne milliyet, ne istiklâl.*

⁴ Güngör 1998:22

*Oyuncak sanmayın! Ahlâk-ı millî, ruh-ı millîdir;
Onun iflâsı en korkunç ölümdür; mevt-i küllîdir.*

Mehmet Âkif'in vatan toprağına, bayrağına, milletin değerlerine, dine olan bağlılığının yanı sıra milletin diline ve sanatına da olan bağlılığı onun sahip olduğu millî şuurun göstergelerindedir.

Dil meselesi, Mehmet Âkif'in üzerinde düşündüğü ve fikir beyan ettiği konulardandır. Mehmet Âkif, devrindeki dil kullanımını, dilimizdeki Fransızca hâkimiyetini eleştirir, dildeki sadeleşme hareketi konusunda da fikirlerini belirtir. Gazete dilinin anlaşılmaz oluşuna itiraz ederken bunun yanı sıra aşırı sadeleşme hareketinin sakıncalarına değinmeyi de ihmal etmez. **Sırat-ı Müstakim** gazetesinde çıkan *Hasbıhal* başlıklı yazısında bu konuya şöyle değinir:

Evet, lisanın sadeleştirilmesi farzdır. Gazetelerde zabıta vukuatı öyle ağır bir lisanla yazılıyor ki avam onu bir dua gibi dinliyor. 'Mehmed Bey'in hanesine leylen ferceyab-ı duhûl olan sârik sekiz adet kaliçe-i giranbaha sirkat etmiştir.' Deyip de 'Mehmet Bey'in bu gece evine hırsız girmiş, sekiz halı çalmış' dememek adeta maskaralıktır (Abdulkadiroğlu 1987: 42).

Dilde pek çok konuda olduğu gibi millî olandan yanadır. Millî unsurların varlığını gözetir.

*Tasarrufâtını aynen alırsak İngilizin,
Fransızın, ne olur hâli, sonra, şivemizin?
Lisânın olmalıdır bir vakar-ı millîsi,
O olmadıkça müyesser değil teâlisi.(Ersoy 1990: 197)*

Lisanda olduğu gibi edebiyatta da millîliği savunan Mehmet Âkif, edebiyatı aynı zamanda bir vasta olarak görür. Topluma ait olan her meseleyi edebiyat yoluyla dile getirmek gerektiğini iddia eder.

Şiir için, edebiyat için 'süs', 'çerez' diyenler var. Karnı tok, sırtı pek milletlere göre bu söz belki doğrudur. Lâkin bizim gibi aç, çıplak milletlere süsten, çerezden evvel giyecek, giyecek lâzım. Onun için ne kadar süslü, ne kadar tatlı olursa

olsun, libas hizmetini, gidâ vazifesini görmeyen edebiyat bize hiç söylemez (Abdulkadiroğlu 1987: 142)

Edebiyatın muhakkak cemiyet için faydalı olması gerektiğine inanan Mehmet Âkif, bu sebeple edebi eserde millî olanı, fayda fikrine dayanarak gözetir. O, eserlerinde cemiyetin faydası için kendi benini bir tarafa bırakmıştır. Onun şiirlerinde ferdi bir ıstıraba rastlamak çok güçtür. Şiirlerinde, kaleme aldığı yazılarında milletin yaşadığı sıkıntılar, devrin meseleleri, türlü aksaklıklar, eğitim, ilerleme, dil, din, istiklal gibi birtakım sosyal meseleler yer alır. Kendini cemiyete adanmış şair, sahip olduğu millî şuuru sadece bu tavrıyla dahi çok güzel gösterir.

Dil ve edebiyat meselesinin ardından da çok mühim bir mesele olan eğitimin üzerine eğilir. Eğitim meselesi milletin geleceği için en az dil ve edebiyat kadar büyük önem taşımaktadır. Çocukların terbiyesi, aldıkları eğitim, okudukları kitaplar... hepsi yeni neslin yetişmesinde önemlidir. Çocukların okudukları okullar konusunda sahip olduğu hassasiyeti pek çok yazısında dile getirmiştir Mehmet Âkif. O devirde Türk kültürüne, İslam dinine uygun eğitim veren iyi bir okul bulmak çok zordur. İyi okullar yabancıların elindedir ve bu okullara giden öğrenciler millî kültürlerinden yoksun eğitim almaktadırlar. Mehmet Âkif, bu sorun karşısında da tepkisiz kalmaz ve **Sırat-ı Müstakim**'de çıkan bir başka yazısında bu konuya değinir:

Biz ne hamiyetsiz adamlar, ne vazifesiz babalarız ki mevcûd mekteplerimizi işe yarar bir hale getirmek yahud yeniden adanıklı müesseseler yapmak tarafına hiç yanaşmıyoruz da istikbalimizi teşkil edecek ciğer-parelerimizin terbiyesini o istikbalin hâyalinden bile ürken birtakım yabancılara bırakıyoruz (Abdulkadiroğlu 1987: 142).

Edebiyatta, dilde ve eğitimde millîliği savunan Mehmet Âkif, miraride de millîlik prensibini benimser. Mehmet Âkif'e göre sanat eserleri, Türk sanatından ve kültüründen izler taşımalıdır.

*Asalet olmalı san'atta evvelâ...Bu: Melez!
Hayır, melez de değil... Belki birçok üslubün
Halîta hâli ki, tahlîle kalkışılrsa: Uzun!
Necib eser arıyorsan: Sebîle bak, işte...*

*Taşıp taşıp dökülürken o şi'r-i berceste,
Safâ-yı fitratı şahid ki: Tertemiz aslı;
Damarlarında yüzen kan da, can da Osmanlı!
Görüp bu cûşîş-i san'atta rûh-i ecdâdı,
Biraz sıkılmalı şehrin sıkılmaz evlâdı! (Ersoy 1990: 272)*

Mehmet Âkif, ilerleme ve gelişme yolunda, halkın bilinçlenmesi için cemiyette tespit ettiği hataları eleştirir, kusurları dile getirir. Kimi zaman olaylara ironi ile yaklaşır. Geçmişi de, içinde bulunduğu zamanı da, geleceği de değerlendirir, hükmünü verir. Aksaklıkları, hataları sadece tespit edip eleştirmekle kalmaz, doğru yolu da gösterir.

Çalışma ve gayret Mehmet Âkif'in millî kalkınma için zaruri gördüğü özelliklerdir. Âkif, şiirlerinde sosyal meselelere fazlasıyla değinmiştir. Dinin yanlış anlaşılması, yanlış yorumlanması ve yobazlar tarafından kötü yönde kullanılması; kadının toplum içindeki aşağı konumu; fakir ve düşkün insanlar; ilimden ve fenden geri kalmışlık; insanlar arasında yaygınlaşan ahlaki çöküş; aydın ve halk arasındaki kopukluk, batılılaşma serüveni gibi pek çok sosyal mesele şairin değindiği, dile getirilmesi hususunda hassasiyet gösterdiği konulardır. Gençliğe, ülkenin içinde bulunduğu kötü ortamda çok fazla sorumluluk yükler. Onların da millî şuura sahip olmaları gerektiğine göndermede bulunur. Asım nesline güvenir; cephede korkusuzca savaşmalarından gururlanır. Batının ilmini alıp yurduna dönen aydınların, din ve tarih bilinciyile dikkatlerini milletlerine yöneltmeleri Mehmet Âkif'in sahip olduğu düşünceyi açığa çıkarır bir kez daha. Mehmet Âkif, *Âsım* adlı eserinde özel bir plan verir. Bu plan batının yalnızca ilmini almak gerektiği geriyeye kalan tüm değerler için maziye, kendi toprağımıza, millî değerlerimize bakmamız gerektiği şeklindedir. Mehmet Âkif'in gençlerden beklediği millî şuur da bu yöndedir.

Sonuç

Mehmet Âkif, köken ve ırk ayrımı yapmaksızın coğrafya ve tarih birliği zemininde dil, din ve kültür ortaklığının milleti oluşturduğu fikrine sahip bir münevverdir. Bu bakış açısının onun eserlerinde yer aldığı görülür. Mehmet Âkif'in şiirlerindeki ve makalelerindeki konuların büyük bir çoğunluğu şairin sahip olduğu millî şuurun yansımaları niteliğindedir. Türk milletinin vatanı için verdiği mücadeleyi destansı bir havayla kaleme alması; bağımsızlığa, bayrağa ve vatan toprağına

olan bağlılığı; dil konusundaki bilinçli tavrı; sanatta ve ahlakta millî olanı gözetmesi; kalkınma ve ilerleme için toplumdaki aksaklıkları eleştirerek izlenmesi gereken doğru yola işaret etmesi ve bu çerçevede gençliğin önemini dile getirmesi gibi pek çok nokta bu durumun kanıtı olarak ortaya konulabilir.

Mehmet Âkif'in en temel amaçlarından biri millî olanı koruma ve ortaya çıkarmadır. Eserleri incelendiğinde onun milliyetçilik düşüncesinin, İslam dini ile millî değerlerin birleşiminden oluşan bir sentez durumunda olduğu görülür.

KAYNAKLAR

- ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim-Nuran Abdülkadiroğlu (1987) **Mehmet Âkif Ersoy'un Makaleleri**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- ÇETİN, Nurullah, (2011) "Mehmet Âkif'e Göre Kavmiyetçilik ve Milliyetçilik Meselesi", **Erciyes**, Temmuz, S.403, s.1-5.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul (1989) **Mehmet Âkif Hakkında Araştırmalar I-II**, İstanbul.
- ERCİLASUN, Bilge (2013), **Edebiyat Tarihi ve Tenkit**, İstanbul: Dergâh Yay.
- ERSOY, Mehmet Âkif (1990), **Safahat**, (Hazırlayan Ertuğrul Düzdağ), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- GÖKÇEK, Fazıl (2005), **Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası**, İstanbul: Dergâh Yay.
- GÖKÇEK, Fazıl (2011), "Mehmet Âkif'te Millet Kavramı", **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, S.133, s.25-29.
- GÜNAYDIN, Yusuf Turan (2008), "Mehmet Akif Ersoy Kaynakçası (1911-2007)", **Hece Karakter Abidesi ve Bir Çılgılık Olarak Mehmet Âkif Özel Sayısı**, S:133, s.659-752.
- GÜNGÖR, Erol (1998), **Sosyal Meseleler ve Aydınlar**, (Haz. R.Güler-E. Kılınç), İstanbul: Ötüken Yay.
- KAPLAN, Mehmet (1986), "Atatürk Milliyetçiliği Açısından Mehmet Âkif Ersoy", **Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay.
- OKAY, Orhan (1989) **Mehmet Âkif: Bir Karakter Heykelinin Anatomisi**, Ankara: Akçağ Yay.
- OKAY, Orhan(1991) "Mehmet Âkif'in Milliyetçiliği", **Türk Yurdu**, C:11, Mayıs, S: 45, s.42-46.
- TİMURTAŞ, F. Kadri (2006) **Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz**, Ankara: Akçağ Yay.
- TOPÇU, Nurettin (1970), **Mehmet Âkif**, İstanbul: Hareket Yay.

YETİŞ, Kâzım (1992), **Mehmet Âkif'in Sanat, Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay.

YETİŞ, Kâzım (2006), **Bir Mustarip: Mehmet Âkif Ersoy**, Ankara: Akçağ Yay.

**DOĞUMUNUN YÜZÜNCÜ YILINDA
Türk Mavisi'nde Süt'ü Mayalayan Şair
CAHİT KÜLEBİ**
ve
ZİLE ÖZELİNDEN KAYNAKLANAN ŞİİR DÜNYASI
Mehmet YARDIMCI*

İlk şiirini 1933'te yayımlayıp 1938'den sonra gerçek edebî kimliğine kavuşan Cahit Külebi, o yıllardan beri Türk şiirinin ön sıralarında yer alan şairlerinden biridir.

Yaşamı boyunca, sadece şiirle uğraşan Külebi, altmış yılı aşan sanat hayatı boyunca, hiçbir şiir topluluğuna girmemiştir. Bir süre Hisarcılarla Hisar dergisinin ilk sayısını çıkarmış fakat Hisarcıların dildeki tutumları nedeniyle onlarla da yolunu ayırmış, sanat çizgisini kendi düşüncesinde yürütmüştür. Anadolu coğrafyası ve insanını en iyi biçimde şiirleştirip büyük ölçüde halk dilinin söyleyiş kıvraklığından yararlanmıştı.

Cahit Külebi, 9 Ocak 1917'de Zile'nin Çelték köyünde dünyaya gelmiştir. Kendi doğum tarihi için, "*Babamın Kur'an üzerine yazdığı not 1332 Aralık ayı Miladiye çevrilince 1917 yılının 9 Ocak günü oluyor*" ifadesini kullanmıştır.¹

Külebi'nin annesi Erzurum'un Pasinler ilçesinin Aşağı Tayhoca köyünden Karabeyoğulları'ndan Feride Hanım, babası da Erzurumlu Gullebiler'den Necati Efendi'dir.

Külebi, 7 Kasım 1996'da Münevver Oğan ve Nuray Altıntaş'la yaptığı söyleşide "*Tokat'ın Zile ilçesine 12 km uzaklıkta bulunan Çelték köyünde doğdum. Ailem I. Dünya Savaşında Rus orduları Doğu Anadolu'yu işgal edince göç etmiş. Kış kıyamet günlerinde kağı üzerinde uzun bir yolculuktan sonra gelip o köye yerleşmişler. Annem ateşli bir hastalık geçirmiş, saçları tamamen dökülmüş ama ölmemiş ve beni doğurmuş.*

Annem zengindi. Zamanla ekonomik durumumuz bozuldu. Babam, parasal durumumuz kötüleşince önce Zile'de memur oldu. Daha sonra

* Yrd. Doç. Dr. zileli.yardimci@gmail.com

¹Cahit Külebi, *Çocukluğum*, Türkiye Yazıları, Mayıs 1977, s. 26.

*Tokat'ın Çamlıbel (Artova) ve Niksar ilçelerinde çalıştı.*² biçiminde özel yaşamı ile ilgili bilgiler vermiştir.

Külebi'nin doğumu, Vecihi Timuroğlu tarafından ise şöyle anlatılmaktadır: “*Cahit Külebi'nin doğduğu gece, babası Zile Çeltek'te, Şeyh Mahmut'un türbesindeymiş. Muştuyu götürmüşler, Necati Bey çok keyiflenmiş, büyük sevinç duymuş.*

Necati Bey o dönemin ünlü yazarı Hüseyin Cahit Yalçın'a çok büyük hayranlık duymalı ki, kendi kendine, 'Oğlum olursa adını Cahit koyacağım.' dermiş.

Muştuyu Şeyh Mahmut'un türbesinde alınca, bunda bir keramet olmalı ki, Şeyh Efendi'nin adını da ekleyerek Mahmut Cahit koymuş. Soyadı kanunu çıkınca da aile Erencan soyadını almış.” Külebi'nin okul hayatı Mahmut Cahit Erencan olarak geçmiştir. Cahit Külebi, “Külebi” soyadını baba tarafının lakabı olan Gullebi'den alıp tescil ettirmiştir.

Üç yaşında Zile'nin Dutlupınar mahallesindeki anaokuluna başlayan Mahmut Cahit, bir süre Dutlupınar (İstiklâl) okuluna gitmişse de asıl olarak ilkokula yedi yaşında iken babasının nüfus memuru olarak atandığı Zile'ye yakın bir ilçe olan Artova'da başlamıştır.

Külebi, Zile'de üç yaşında başlayan okul hayatını “*Sanıyorum iki-üç yaşına geldiğimde Zile'ye taşındık. Beni hemen anaokuluna Verdiler. Annem beni sabahları döverek okula göndermek isterdi. Ben de gider gitmez kaçardım. Okulda sonsuz bir yalnızlık ve gurbet duygusuna kapılır ve korkardım. Ya eve ya da ablalarımın okuduğu İnas Mektebine giderdim.*

Sonra yine Zile'de Numune-i Terakkî adlı Allah'ın belası güya modern bir okula verdiler. Orada hiç ders yapılmazdı. Bizi davar gibi sınıfa kapatırlardı ben de pencereden kaçardım.”³ sözleriyle anımsamaktadır. Külebi'nin yüreği, ilköğretime başladığı Zile'de Dutlupınar İlkokuluna ilişkin iyi anılarla doludur. Bunları “*Pamuk Hoca, hiçbir derste bizi kapatıp gitmez, çok sevgi gösterir ve elişi kâğıtlarından levhalar yaptırırdı. Hele elişi kâğıtlarından hasırlar ördürürdü ki bugün ilkokullarımızda niçin yaptırılmaz, şaşarım. Pamuk Hoca beni öyle bir bağladı ki, bir daha hiçbir okulda dersten kaçmadım. Hâlâ unutamadığım; örneğin: 'Maarif Ruh-i Millettir'. 'Nush ile uslanmayı*

² Münevver Oğan - Nuray Altıntaş, “Yazınımızın Kuvayı Milliyeci Şairi Cahit Külebi.” (Söyleşi), *Cumhuriyet Kitap Eki*, 7 Kasım 1996, s.5

etmeli tekdir' gibi levhalar da Zile'deki okul hayatımın bende kalan izleridir."⁴ biçiminde anımsar. Yine bir yazısında "O günleri, annem, büyükannem ve iki ablam o denli çok konuşmuştur ki, Zile'den ayrıldığımız yıllara dek hemen birçok şeyi yarı imgesel yarı gerçek olarak yaşamış gibiyim. Daha doğrusu belleğimde küçük pembe-toz bulutlar, hoş kokular var. O küçük yaşma karşın Zile'den yüzlerce sayfalık anım var."⁵ demektedir. Aynı yazıda yer alan "Çeltek Köyü benim için haşhaş çiçeği, mısır tarlası, eşkıya baskını tüten damlarla dolu bir yer." İfadesi Hikaye şiirindeki "Benim doğduğum köyleri akşamları eşkiyalar basardı" dizesinin kaynağını oluşturmuştur. Zile'de kaldıkları yıllarda Zile İsyanı'yla ilgili bilgileri İçi Sevda Dolu Yolculuk kitabında anlatmıştır.

Zile'de bir süre okuduğu bu okuldan, babasının memuriyeti gereği Artova ilçesine gitmeleri nedeniyle birinci sınıfın yarısında ayrılan Külebi, ilkokulun ilk üç sınıfını burada okur. Babasının Niksar nüfus memurluğuna atanmasıyla ilkokulun dört ve beşinci sınıflarını Niksar'da tamamlar. Niksar'daki hayatı sadece iki yıldır. Çünkü yatılı olarak Sivas'a ortaokula gitmiş, ailesinin o yıl Niksar'dan ayrılması nedeniyle bir daha Niksar'a dönmemiştir.

Sivas'ta ortaokulu, Bursa ve Sivas'ta da liseyi bitirmiş, 1936'da birincilikle kazandığı İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne girmiştir. Dil eğitimi için Almanya'ya gönderilen Külebi, 1939-1940 ders yılı Eylül döneminde (Haziran döneminde yurt dışında olduğundan sınavlara giremediği için) okulu bitirmiş, 1 Ekim 1940'ta Trakya'daki 46. Süvari Alayı Yedek Subay Okulunda başladığı askerliğini 17 Aralık 1942'de Kırklareli'nde tamamlamıştır.

Tarih öğretmeni Süheyla Tarkan Hanım ile stajyer öğretmen olarak atandığı Antalya Lisesi'ndeyken evlenmiş, 28 Ocak 1943'te de asil öğretmen olarak Antalya Lisesi edebiyat öğretmenliğine atanmıştır. Külebi'nin iki şiirinde adından söz ettiği ilk oğlu Mehmet Ali, 13 Mart 1945'te Antalya'da dünyaya gelmiştir.

Bir şiirinde:

*Mehmet Ali'yi anası
İşe giderken doğurdu
Savaş bitiminden üç ay önce.*

⁴ Cahit Külebi, a.g.y., s. 27.

*Az süt emdi Mehmet Ali,
Az ışık gördü,
Az ısındı,
Duydu anasının yorgunluğunu,
Bol bol uyudu Mehmet Ali
Çocukların bedava uykusunu.⁶*

biçiminde söz ettiği ilk oğlu Mehmet Ali, şiirde iyi beslenmediği dile getirilse de gençlik yıllarında kara kuşak sahibi güçlü bir karateci olmuş; önemli kuruluşlarda yöneticiliklerde bulunmuş, aynı zamanda gençlik romanları da yazan saygın bir iş adamı olmuştur.⁷

İkinci oğlu Ahmet ise 2 Mart 1947’de Ankara’da dünyaya gelmiştir. Bir bilim adamı iken genç yaşta vefat etmesi aileyi çok sarsmış ve Külebi’yi derinden üzmüştür.

1943’te Antalya Lisesi edebiyat öğretmenliğiyle başlayan memuriyet hayatı, 1951’de atandığı Ankara Devlet Konservatuarı edebiyat öğretmenliği, 1954’te Ankara Gazi Lisesi edebiyat öğretmenliği, 1961’de İsviçre bölgesi bölge müfettişliği ve kültür ateşeliği, 1964’te Millî Eğitim Bakanlığı başmüfettişliği, 1969’da Kültür Bakanlığı müsteşar yardımcılığı, 1971’de de yine başmüfettişlik görevleriyle sürmüştür, 1973 yılında da kendi isteğiyle emekli olmuştur.

20 Haziran 1997’de vefat eden Külebi -ne ilginçtir ki- 1938 yılında “*Almanya’da iken Varlık’a gönderdiğim ‘Haziran’ şiirinde ilk kez Külebi adını kullandım.*”⁸ dediği “Haziran” adlı bir şiir yayımlamıştır.

Rüzgâr adlı kitabında da yer alan bu şiirde:

*Her akşam bulutlar
Bilmez telaşımı
Her akşam bulutlar
Belki de haziran
Bulacak naaşımı
Belki de haziran⁹*

⁶ Cahit Külebi, *Bütün Şiirleri*, Bilgi Yay., Ank., 2006, s. 67.

⁷ Mustafa Şerif Onaran, “A’dan Z’ye Cahit Külebi”, *Kitap-lık*, 70. Sayı Armağanı, Mart 2004, s. 4.

⁸ Münevver Oğan - Nuray Altıntaş, “Yazınımızın Kuvayı Milliyeci Şairi Cahit Külebi”, (Söyleşi), *Cumhuriyet Kitap Eki*, 7 Kasım 1996, s. 12

⁹ Cahit Külebi, *Şiirler*, Varlık Yay., II. bas., İst., 1985, s. 90.

dizeleri ile sanki ölümünün haziran ayında olacağını bilmiş gibidir.

Cahit Külebi, yaşamın bütün ağır koşullarına karşın yaşama sevincini hiç yitirmeyip tıpkı, anılarına koyduğu isim gibi, 80 yıl, içi seveda dolu bir yolculuk yapmıştır.

Cahit Külebi'ye vefatından kısa bir süre önce, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Senatosu tarafından "Fahri Doktor" unvanı verilmiştir. Ayrıca adı DEÜ Buca Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünde bir dersliğe verilmiştir.

Niksar Belediyesinin talebi ve ailesinin izni sonucu, eşi ile birlikte Külebi'nin naaşı, 12 Haziran 2010'da Niksar'a taşınmış; anıt mezarı da 25 Haziran 2010'da yapılan bir törenle açılmıştır.

Sanatı

Metin Turan'ın Külebi'nin sanatı için: "*Cahit Külebi'nin Zile'de dünyaya gelmiş olması, ilk bakışta onun şair kimliğini anlamak için belirleyici bir neden olarak görülmesi de, şiirine damıttığı memleket duygusu gerek tematik olarak gerekse biçim olarak yeni ama geleneğe de ayırksız durmayan özellikleriyle modern Türk şiirinin odak noktasında yer almasını sağlamıştır.*

*Dikkat edilirse, hayat hikayesine ilişkin anlattıklarının çok önemli bir bölümü çocukluğunun geçtiği Zile'de yaşadıkları üzerinedir. Esasında, onun şiirinin omurgası da bu gerçekliğe dayanır. Memleket sevgisiyle memleketlisini bütünleştirip, bir ulu Türkiye sevdası çıkarılması körpe dünyasında anlamlı izler bırakmış olaylara dayanır. Neresinden tariflemeye kalkarsak kalkalım, anımsadıklarımızın canlılığı, anlamlandırdıklarımızın da önemini işaretler. Külebi'nin çocukluğuna, dolayısıyla da Zile'ye ve burada yaşadıklarına ilişkin anımsadıkları, onun yeteneğinin azımsanamayacak genişlikteki sınırlarını zorladıkça yetkin bir estetik/sanatsal çerçevede evrenselleştir; o bakımdan da Zile'den, Tokat'tan, Sivas'tan, Ankara'dan çıkarak anlamlı bir Türkiye şiiri olur. "*¹⁰ deyişi doğru bir yargı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cahit Külebi, şiirlerini Anadolu insanına, daha özelinde 1917 yılında doğduğu yer olan Zile halkına özgü sade bir dille, türkülerden ve

¹⁰ Metin Turan, Zile'nin Yetiştirdiği Memleket Şairi Cahit Külebi, Tarihi ve Kültürüyle Zile Sempozyumu Bildirileri, 9-12 Ekim 2008, s.280

yöre âşıklarının söylemlerinden kaynaklanan rahat bir söyleyişle dile getirmiştir.

1977'de Turhal Belediye Başkanının vefatı nedeniyle Erdal İnönü ile birlikte Turhal'a geldiğinde kısa bir süre heyetten ayrılıp benimle birlikte Zile'ye gelmesi, zaman darlığı nedeniyle kısa bir şehir turundan sonra bir süre okuduğu Dutlupınar, bugünkü İstiklal ilkokulunu görmek istemesi anılarının hiç silinmeyişinin ifadesidir.

Şiiri, dilin en üst düzeyde kullanıldığı anlatım biçimi olarak düşünürsek, malzemesi dil olan Külebi, hayal gücünün süzgecinden geçirdiği duygu ve düşüncelerini en güzel biçimde Hikâye şiirinde sergilemiştir.

Külebi gerçekçi bir şairdir. Hikâye şiirinde her bölüm başında gerçekçi bir söylem içinde kalıp bir ifadeyle *Benim doğduğum köylerde* biçiminde vurguladığı yer 1917 yılında doğduğu Zile'nin Çeltek köyüdür.

Şiirin ikinci bölümünde şiir kurgusu adına şairane bir söyleyişle karşılaşıyoruz.

*Benim doğduğum köylerde
Ceviz ağaçları yoktu
Ben bu yüzden serinliğe hasretim
Okşa biraz.*

Burada da doğup büyüdüğü, çocukluk anılarıyla yüklü Zile'yi ve Çeltek köyünü vurgulamaktadır.

Oğlu Mehmet Ali Külebi'nin "*Şiir yazma yöntemi ise herhalde öteki şairlerin çoğundan farklıydı. Az yazardı. Bir ressam gibi uzun emek verip şiirini işlerdi. Şiirlerinin malzemesinin çoğunu özellikle ilk zamanlarında yazdıklarında doğadan ve büyüdüğü topraklardan almıştı. Kullandığı kaynaklar da herhalde başka şairlerden etkilenmek yerine yaşadığı, yaşamış olduğu çevrenin anonim anıları, ürünleriydi.*"¹¹ Deyişi de Metin Turan'la paralellik göstermektedir.

Zile'nin 1920-1930'lu yıllarındaki büyülu havasından büyük ölçüde etkilenen Cahit Külebi, sanat tutkusunu bu büyü ile mayalayan bir şairdir. Bu tutkunun başlangıcını şöyle anlatır:

"Zile'de bir akşam babam bana Altın Işık, Altın Çiflik ve Çocuklar Cenneti adlı üç kitap getirdi. Ben de onları okumaya çaba gösterdim.

¹¹ Ali Külebi, "Babam Cahit Külebi", Kümbet, 2009, S. 14, s. 8-9.

*Yazına karşı ilk tutkum o günlerde başladı sanıyorum. İhtimal o yaşımdan hatırladığım tek gün olan o aydınlık gecede edebiyatı sevmişimdir. ...Belki de her akşam, yassı kalesinden tellallar çağıran, sokaklarında yaz boyunca yük yük üzüm, alaca mısırlar, tenteneli uzun kavunlar taşınan, sabahlara kadar büyük leğenlerde pekmez kaynatılan, bu yüzden kışa kadar sokakları sıcak üzüm kokan ve geceleri uzaktan (Şu Zile'den gece de geçtim görmedim aman) diye türküler duyulan Zile bana sanatı sevdirdi."*¹²

Sanata olan tutkusunun Zile'de başladığını vurgulayan Cahit Külebi, Zile'den sonra Çamlıbel'in, sanatı üzerine etkisini de Naci Güngör'le yaptığı söyleşide "*Eski bir handa oturduğumuz Çamlıbel yıllarında, hanın önündeki arkta bent yapıp değirmen çevirdiğim, iç avluda kubbeli fırınlar, sağlam köprüler yaptığım sıralarda hep tek başıyım. O sıralar içime bir cılga su gibi akan duygusallığı, karşımdaki demirci dükkânında, altımsızdaki dispanserde ve gelip geçen jandarmaların atlarının nallarından parıldayan yaşamı uzun uzun izlediğimi şimdi çok belirgin olarak anımsıyorum. İşte böyle şiire başladım.*"¹³ biçiminde dile getirmiştir.

Ağaç nasıl kökü ile beslenerek büyürse kimi şairler de kendi köklerini oluşturan çocukluk yıllarının deneyimlerinden beslenerek kişiliklerini kazanırlar. Şiir yazmaya 13-14 yaşlarında başlayan Cahit Külebi, ilk şiirini babasının ölümü üzerine yazmıştır.

İlk şiirlerini, 1933'te Sivas Erkek Lisesi'nin dergisi olan *Toplantı*'da, M. Cahit imzasıyla yayımlayan Külebi, *Toplantı*'da yayımlanan "Gurbet Acısı"¹⁴ adlı bu şiirinden sonra aynı derginin Şubat 1934 sayısında, Mahmut Cahit imzasıyla "Keman" adlı şiirini, Mart 1934'teki sayısında da "Son Bahar" adlı şiirini yayımlamıştır.¹⁵

Cahit Külebi'nin, Yâdigâr Kânsel'le yaptığı bir mülakatta belirttiğine göre, "*Toplantı'dan sonra Mayıs 1935'te Yücel dergisinde, Sivas Erkek Lisesinden Ahmet imzasıyla Gidene adlı şiirini yayımlamıştır.*"¹⁶ Bu şiir, şairin büyük dergilerde yayımladığı ilk şiiridir.

¹² Cahit Külebi, *Şiir Her Zaman*, Kelebek Yay., İst., 1985, s. 59-99.

¹³ Naci Güngör, "Cahit Külebi'nin Yaşamı" (Söyleşi), *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1977, s.11

¹⁴ M. Cahit, "Gurbet Acısı", *Toplantı*, S. 8, Nisan 1933, s.20.

¹⁵ Mahmut Cahit, "Keman / Son Bahar", *Toplantı*, S. 9/10, Şubat/Mart 1934, s. 12/18.

¹⁶ Yâdigâr Kânsel, "Cahit Külebi" (Söyleşi), *Kemalist Ülkü*, S.12, Ekim 1969, s.15.

İstanbul'a geldikten sonra *Gençlik* dergisinde, Mahmut Cahit imzasıyla iki ve Nazmi Cahit imzasıyla yine iki şiiri yayımlanmıştır. Cahit Erencan adı ile *Sokak*, *Gençlik* ve *Varlık* dergilerinde de şiirleri çıkmıştır. Cahit Külebi adı ile şiirlerini, *Varlık* (1938'den sonra), *Sokak* (1940), *İnsan* (1941), *Türk Dili* (1951-1980), *Türk Dünyası* (1954) ve kurucuları arasında olduğu, sonraları dil ve düşünce farklılıkları nedeniyle aralarından ayrıldığı *Hisar*'ın ilk sayılarında; son yazılarını da yalnız *Varlık* ve Türk Dil Kurumundan ayrılıp kurum dışında yayımladıkları *Türk Dili* dergilerinde yayımlamıştır.

Şairin, Cahit Külebi adı ile şiir yayımlaması, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nda sınıf ve sıra arkadaşı Behçet Necatigil'in telki- niyle olmuştur.¹⁷

Cahit Külebi'nin *Yeşeren Otlar* adlı şiir kitabı 1955 yılında *Türk Dil Kurumu Edebiyat Ödülü*'nü, *Yangın* adlı şiir kitabı da 1981 *Yeditepe Şiir Armağanı*'nı kazanmıştır.

1992'de Türk Yazarlar Derneği tarafından edebiyata yaptığı katkılardan dolayı *Altın Şeref Madalyası* ile taltif edilen Külebi'ye, Türk toplumunun kültür ve sanatına verdiği hizmet için Cumhurbaşkanlığı, 1996 *Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü*'nü vermiştir. Ayrıca, Nüvit Kodallı, *Atatürk Kurtuluş Savaşında* adlı eserini *Atatürk Oratoryosu* olarak bestelemiştir.

Cahit Külebi, yalın ve rahat anlatımı, içtenlik ve duyarlılığıyla ilgi çeken titiz bir şair olarak hem Türk edebiyatında hem de Türk dünyası edebiyatlarında¹⁸ çok sevilmiş, okunmuş, izlenmiş bir şairdir.

Türk şiirinde, Anadolu insanının yaşam zorluklarını çığ bir realizmle değil, doyurucu ve tutarlı bir gerçekçilikle anlatması açısından Ataol Behramoğlu başta olmak üzere birçok toplumcu şaire örnek olmuştur. Duru dili, halk şiiri ile modern şiiri harmanlayan üslubuyla Türkiye dışında da etkileri sürmüştür. Feyyaz Sağlam'ın verdiği bilgilere göre, şairin "Hikâye" adlı şiiri başta olmak üzere, Azerbaycan'dan Makedonya, Kazakistan'a; Kosova ve Romanya'dan Bulgaristan ve Kuzey Kıbrıs'a dek birçok ülkede şiirleri çevrilmiş veya yayımlanmıştır. Azerbaycan'da Elçin İskenderzade, KKTC'de Özker Yaşın gibi şairler onun şiirinden etkilenerek şiirler yazmışlardır.¹⁹

¹⁷ Feyzi Halıcı, *Bir Şiirin Hikâyesi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., Ank., 1996, s. 122-124.

¹⁸ Bu konuda bkz. Feyyaz Sağlam, *Türk Dünyası Edebiyatında Anadolu'dan İki Cahit; Cahit Sıtkı Tarancı-Cahit Külebi*, İzmir, 2012, s.71

¹⁹ Feyyaz Sağlam, *a.g.e.*, s. 46-58.

Ahmet Oktay'ın işaret ettiği gibi²⁰ Cahit Külebi'nin şiir yazmaya başladığı yıllarda Türk şiiri, dört ayrı düşünce çerçevesinde gelişimini sürdürmekte idi. Bunlardan birincisi; Faruk Nafiz Çamlıbel, Ahmet Kutsi Tecer, Ömer Bedrettin Uşaklı, Kemalettin Kâmi Kamu vb. memleket edebiyatı çerçevesinde ürün verenler; ikincisi, Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hâşim'den beslenen Necip Fazıl Kısakürek, Ziya Osman Saba, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip Dranas, Ahmet Hamdi Tanpınar vb. sembolist ögelere önem veren, saf şiir anlayışı çerçevesinde yazanlar; üçüncüsü, Nâzım Hikmet Ran, İlhami Bekir, A. Kadir, Rıfat Ilgaz vb. şiirin toplumsal ve siyasal işlevi de olduğuna inanan, halkın yoksulluğunun yansıtılmasını savunanlar; dördüncüsü de Orhan Veli Kanık, Oktay Rifat Horozcu, Melih Cevdet Anday, Sabahattin Kudret Aksal, Necati Cumalı vb. bu üç anlayışa da karşı çıkan şairlerin yazdıkları şiirler, şiir ortamında varlıklarını sürdürüyordu. Cahit Külebi böyle bir ortamda şiirler kaleme almış ve hiçbir gruba girmeden kendine özgü bir yol tutturmuştur.

Şiir dili, konuşma diline ve halk söyleyişlerine yakın olan Cahit Külebi'nin şiirleri; duygu, düşünce, dil ve söyleyiş bakımından kendine özgü bir karakter taşır. Onun temaları yaşamından, doğadan, toplum koşullarından izler taşır.

Şiirini, halk şiirinin gür kaynağından besleyen, yalın şiirden yana olan Cahit Külebi, dil devriminden, çağdaş eğitimden ve şiir sanatından hiç ödün vermemiştir. Onun şiiri günceldir. O, günceli geniş boyutuyla özümsemiştir. Türkçenin duru şiirlerini yazmış; içimizi ısıtan, bize umut ve güç veren şiirler kaleme almıştır. Yaşanmış olan bir duyarlığı hep hissettirmiştir.

Elif Kap'ın: "*Cahit Külebi'nin, Sivas Lisesi yıllarında edebiyat öğretmeni olan Ahmet Kutsi Tecer, halk ozanlarını bir araya toplayarak güzel etkinlikler düzenlemiştir. Bu Anadolu'ya ve Türk folkloruna açılış rüzgârıdır. Cahit Külebi de yapılan bu etkinliklerden yararlanarak, şiirinin kaynağını oluşturur. Cahit Külebi, halk şiirinin önemini ve severek şiirlerini okuduğu şairlerle ilgili bilgileri Şiir Her Zaman kitabında belirtir: "Ben iki-üç yıl, bu ozanlarla beraber yaşadım. Ders aralarında, okul bahçesinde taşlar üzerinde saatlerce konuşurduk. Hiçbir zaman halk şiirini taklit etmedim ama bu rastlantı benim yapı-*

²⁰ Ahmet Oktay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, (1923-1950), Kültür Bak. Yay., Ank., 1993, s. 1042.

mi oluşturdu."²¹ Biçimindeki yazısı Külebi'nin şiirlerine halk şiirinin etkisinin belirgin ifadesidir.

Külebi'nin şiirleri, tematik açıdan özgün olduğu gibi teknik yönden de kendine özgü özellikler taşır. Şiirlerinin çoğunda varlık ve nesnelere hareket halindedir. Edebiyatımızda batı etkisinin görüldüğü yıllarda şiire giren hareket öğesini sürdüren Külebi, bir yandan da bu teknikle Halk şiirinin hareketli şiir örneklerinden yararlanmıştı. Bu hareketlilik Tokat'a Doğru ve Sivas Yollarında adlı şiirlerinde belirgindir.

Cahit Külebi'nin, 1946'da yayımladığı ilk kitabı *Adamın Biri*'nde umutlu özelemler, küçük kırılışların ardından iyimser direnişler, insanlara sevgi ve acılarıyla yaklaşımlar, gerçekçi bir yurt sevgisi, Anadolu insanının güçlü bir tasviri ve tertemiz aşklar görülmektedir.

1940 kuşağının en iyi temsilcilerinin başında yer alan Külebi için Kâzım Yetiş "(...) *bir taraflıyla, bazı özellikleriyle memleketçi şiirin içindedir; diğer taraflıyla da memleketçi şiirin çerçevesini aşmıştır. Memleketimizi, güzelliklerimizi sever ve anlatır; bununla beraber şiirini, sanatını her zaman ön plana çıkarır.*"²² görüşündedir.

Külebi'nin sanatı için 1940 sonrası bağımsız şairler arasında yer veren Ahmet Kabaklı doğru bir saptama ile "*1940 nesli içinde kendi üslubunu bulduktan sonra yenilik peşinde koşmayan nadir şairlerdendir.*"²³ demektedir.

Adamın Biri'ndeki şiirleriyle önemli bir çıkış yapan Cahit Külebi, 1940 toplumsal edebiyat hareketi içinde etkin bir rol oynamamasına, hiçbir gruba ve eğilime katılmamasına karşın şiirini kabul ettirmiştir. İçten dili ve doğal söyleyişle bu dönemde kabul görmüş, doğa ve memleket sevgisi yüklü şiirleriyle benimsenmiş, umut vaat etmeye devam etmiştir.

"Hikâye" şiirinde "*Benim doğduğum köylerde*" derken, tüm Anadolu köylerinin gereksinimlerini, akşamları eşkıyaların köyleri basmasını, gülmesini unutmış insanları, bıçak gibi esen rüzgârlarda Sivas yollarındaki kağnı gıcirtısını ve sürücülerini, buğday tarlaları bile olmayan köylüleri, tüm yalınlığıyla gözlerimizin önüne sermiştir. Büyük

²¹ Elif Kap, Cahit Külebi'nin Şiirlerinde Sosyal Problemler, Doğu Akdeniz Üniversitesi Ocak 2013 Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 27

²² Kâzım Yetiş, "Cumhuriyet Dönemi Şairi Cahit", *Bizim Kümbet* (Cahit Külebi Özel Sayısı), Aralık 2006, S. 6, s. 9.

²³ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı, 20. Yüzyıl Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst., 1991, C.4, s. 121.

kentte olmasına karşın köyden ve küçük kent yaşamından kopmayan aydınlardandır.

1949'da yayımladığı ve Garipçiler'den izler taşıyan “Cebeci Köprüsü”,²⁴ “Bizim Dağlar”,²⁵ “Denizin Getirdikleri”²⁶ gibi şiirlerin bir araya getirildiği hissini veren *Rüzgâr*'daki şiirlerin, *Adamın Biri*'ndekilerden daha usta işi olduğu da hemen sezilmektedir. Nitekim “Çare” şiirindeki:

*Türkiye uçsuz bucaksız ağacığım!
Bu yerlerin havası bize yaramadı,
Kalkıp başka şehirlere gidelim artık
Çare kalmadı.*²⁷

deyişinde olduğu gibi *Adamın Biri*'ndeki şiirlere göre *Rüzgâr*'daki şiirlerin daha uzun ve duygulardan düşüncelere yönelen bir tutum aldığı görülmektedir.

Rüzgâr'da, Anadolu coğrafyası, tarihi ve insanı daha bilinçli olarak gözler önüne serilir. Savaş yıllarının getirdiği bazı güçlükler de ustaca şiirleştirilmiştir.

Köyü ve köylü duyarlılığını en iyi anlattığı eserlerinden biri olan *Rüzgâr*'da, Cahit Külebi'nin derdinin de sevincinin de hep yurt için olduğu sezilir. Ağladığı, güldüğü hep Anadolu uğrunadır. Rüzgâr, aşkın, romantizmin, içli düşlerin kaygılarıyla yüklü şiirlerden oluşmaktadır.

Halk diliyle yazması, çocukluğunda halk şairlerinin en yoğun olduğu Zile, Artova ve Niksar gibi yörelerde yetişmesinden kaynaklanmaktadır.

Cahit Külebi, *Atatürk Kurtuluş Savaşında* adlı eserinde hiç de karamsar değildir. Tersine bilinçli ve umutludur. Şiirleri elle tutulurcasına canlı ve gümbür gümbürdür. Sanki bu kitapta Kurtuluş Savaşı'nın panoramasını çizmiştir. Cahit Külebi'de sonsuz bir Atatürk hayranlığı vardır. Bu hayranlık gün geçtikçe artarak büyür ve Atatürk için:

Önce adını öğrenir çocuklarımız

²⁴ Cahit Külebi, *Rüzgâr*, s. 7.

²⁵ Cahit Külebi, *a.g.e.*, s. 64.

²⁶ Cahit Külebi, *a.g.e.*, s. 65.

²⁷ Cahit Külebi, *a.g.e.*, s.18.

*Eli kalem tutup yazanda
Binler yaşa yurdumuza hizmeti büyük
Kemal Paşa! Ölümsüz insan, Şanlı Atatürk²⁸*

dizelerini yazar.

Dördüncü kitabı *Yeşeren Otlar*'da Külebi'de yeni bir değişme sezilmekte, *Adamın Biri*'ndeki olanaklar bizce daha gelişkin bir biçimde görülmektedir.

Yeşeren Otlar'daki şiirler incelendiğinde, sıradan insanların şiirini yazan, sevi ilişkilerini dile getirirken de yaşanmış bir duyarlılığın şairi olan Külebi'nin değişik konulara değindiği görülür. “Bir Gemi Bir Adam” adlı şiirde olduğu gibi kötümser ve umutsuz söyleyişlerle yüklü dizelerde *Adamın Biri*'ndeki mizahın gerilerde kaldığı, mizahın yerine güçlü bir lirizmin geçtiği ve bu kitapta “Yeşeren Otlar”, “Eski Bahçe”, “Tokat'a Doğru”, “Çoban”, “Avrat”, “Sevda Bahçesi” gibi unutulmayan, değişik ve güncelliğini yitirmeyen şiirlerin yer aldığı görülmektedir.

Külebi, *Yeşeren Otlar*'la kendisini de düşünmeye başlar. Özellikle ölüm korkusu, bu dünyayı bırakıp gitme korkusu onu üzer. Tüm acılarını sevide unutmak ister. “Yeşeren Otlar”, “Kayıp Sevda”, “Sevda Peşinde”, “Türküler” adlı şiirleri bu düşüncenin ürünleridir.

Külebi'nin beşinci kitabı *Süt*'te ise, düşünce yönü daha ağır basan şiirlerin yer aldığı görülmektedir.

*Erzurum'dan kalkar bir uçak
Hay benim yoksul memleketim!
Ne orman, ne bahçe bir dilim,
Dağlar omuz omuza kayalık çorak.²⁹*

biçimindeki dizelerinde yurtseverlikle uyarıcı örnekler vermektedir. Külebi, “Köy Öğretmenleri”, “Tek Tanrı Sevi” gibi şiirlerinde Anadolu'yu en çarpıcı biçimiyle verirken, “Ülser”de olduğu gibi, bazı şiirlerinde karamsar düşüncelere dalmaktadır. Denebilir ki “Süt”, Külebi'nin yaşamında umudun yitiminin ve karamsarlıkların egemen olduğu bir dönemin aynasıdır.

²⁸ Cahit Külebi, *Bütün Şiirleri*, s. 227.

²⁹ Cahit Külebi, *Süt*, s. 5.

Şair bu kitabında; bir yandan yurt üzerine yazdığı şiirlerle dikkat çekerken, bir yandan da kendine dönük duyguları dile getirir. Altıncı kitabı olarak yayımlanan *Şiirler* adlı kitap ilk beş kitabın toplamı olup bir eklenti bulunmamaktadır.

Yedinci kitabı *Türk Mavis'i*ndeki şiirlerini okuyunca yılların deneyimli şairinin usta söyleyişlerini bulmak mümkün olmakla beraber, uzun bir zaman içinde Külebi gibi üstada göre, oldukça az şiir yazılmış olduğunu görürüz. Bu durumda, usta şairin zaman zaman suskunluk dönemine girdiğini düşünmemek elde değildir.

Cahit Külebi'nin, *Türk Mavis'i*nden yedi yıl sonra yayımladığı *Yangın* ise, sekizinci şiir kitabı olarak, uzun bir suskunluk döneminin ardından sesini duyurduğu ve *Yeditepe Şiir Ödülü* ile ödüllendirilen önemli kitaplarından biridir. 1960-1980 yılları arasındaki kargaşayı dile getiren kitap, son yıllarda yazdığı şiirlerden ve önceki kitaplarından seçtiği şiirlerden oluşmaktadır.

Son kitabı *Güz Türküleri* ile kaynağına dönüp yalın anlatımın arkasındaki derinliği ustaca sezdirip Türkiye coğrafyasının şiirini yazan bir şair olarak Cahit Külebi ebedileşmiştir.

Çağdaş şairlerden Ataol Behramoğlu, Cahit Külebi'nin sanatı ve şiir anlayışı hakkında "*Külebi, ülke gerçeklerini, çocukluk dünyasını, halk şiirimizden ve özellikle türkülerimizden damıttığı yalın, aydınlık, lirik, yer yer izlenimci öğeler taşıyan bir şiire yansıttı. Bu özellikleriyle, çağdaş şiirimizin en çok sevilen, okunan, şiirleri gelip geçici modalar karşısında dayanıklılığını koruyan ustalardan biri oldu.*"³⁰ demektedir.

Külebi için Feyzi Halıcı'nın "*Anadolu'yu şekilleyen, nakış nakış bezeyen, tekmil sözcüklerin büyücek bir sözlüğüdür Külebi'nin şiirleri.*"

"*Bu dümdüz, bu tam anlamıyla sade söyleyişin, musikiyle dopdolu öyle bir yanı var ki, şiirden anlayanı zevkten dört köşe eder. Memleket şiirleriyle, aşk şiirleriyle, destanlarıyla Cahit Külebi şiirimizin bir doruk noktasıdır. Atatürk'e Kurtuluş Savaşı'nda milletimizin duyduğu minnet ve şükran duygusunu, resim, musikî ve şiir olarak nasıl da bütünleştirir. Bu görüş, bu sezgi, bu duyuş ve bu deyiş gönülce alkışlanır.*"³¹ biçimindeki yargısı kabul görececek bir duygunun ifadesidir.

³⁰ Ataol Behramoğlu, *Büyük Türk Şiiri Antolojisi*, İst., 1991, s. 1122.

³¹ Feyzi Halıcı, *Bir Şiirin Hikâyesi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İst. 1996, s.121.

10. Külebi'nin Dili

Şiirin ana malzemesi dildir. Nasıl ki bir heykeltıraşın sanatçılığı taşı biçimlendirmesiyle belli olursa bir şairin de şairliği dili kullanmadaki yeteneğiyle sergilenir. Külebi'nin dili kullanmadaki gücü doğallıktan kaynaklanır.

Külebi, hareketli varlıkların çıkardığı seslerle ahengi sağladığı durumlarda çok başarılıdır. Örneğin, "*Hamutlar şak şak eder, dön geri bak*" dizesi Külebi'nin şiirindeki ahenge en iyi örneklerden biridir. Külebi'nin şiirde en büyük başarısı Türkçeyi kullanmadaki gücü, tutumu ve yeteneğidir.

Külebi, yeniliğini yitirmeyen, yalın dili ve içten söyleyişi ile beğeni kazanmış bir şairdir.

Onun şiirlerinde bulduğumuz tanıdık ses, halk şiirinin sesi olmaktan öte, halk şiirini iyi bilen Külebi'nin kendi sesidir. Türkçenin güzelliği görülür onun şiirlerinde "*Belleğimizde akıp giden ırmak*" dediği Türkçe, doğumundan başlayarak kulağına yerleşen ninnilerin, masalların, türkülerin armağanıdır. Bu nedenle Külebi'nin dili okuyucuyu zorlamaz. Dizeler geride şiirsel bir tat bırakarak bir film şeridi gibi akıp gider.

Anadolu insanı türküyü çok sever. Bahçede, tarlada, harmanda hep yanık türküler söyler. Bunlarla yoğrulur. Çocuğunun ninnisi çoğu kez anasının yanık ezgisi olur. İşte Külebi'nin dili, Anadolu insanının bağrında elif elif tüten bir türkü, gerçekten bir türkü dilidir.

"Tokat'a Doğru" şiirinde:

*Bu dere baştan başa cevizli bağ
Cevizler şak şak eder dön geri bak*³²

bir türküde bulunan "*dön geri bak*" biçimindeki yinelemelerinden; "Çare" şiirinde "*Bir fakirlik, bir yalnızlık, bir gurbet*"³³ dizesi, türkülerden geçmekte olup bunlar Cahit Külebi'nin bilerek aktarmaları değil, onun benliğinde yoğrulmuş, sonra da ustaca dizelere geçip bir ulusun ortaklaşa sesi durumuna gelmiştir.

Cahit Külebi, doğaya özgü sözcükleri çok kullanan şairlerimizden biridir. Bu durum romantikliğini güçlendirirken, duygu ve söyleyiş

³² Cahit Külebi, *Yeşeren Otlar*, s. 13.

³³ Cahit Külebi, *Rüzgâr*, s. 17.

yönünden resme gidişi ve basit imgelerle yüklü dilinin sıcaklığı da kendine özgü bir anlatım kazandırmıştır ona. Külebi'nin romantizmi, kendine özgü bir romantizmdir.

Cahit Külebi şiir için "*İnsanın kendi anadilinin çalgısında söylenen bir türkü olduğu düşünülebileceği gibi, gerçek şiirin ulusal çalgısıyla çalınan bir ezgi olduğu da düşünülebilir.*"³⁴ demektedir. Bu görüşün kaynağı büyük bir olasılıkla halk şiiriyle olan kan bağında aranmalıdır. Külebi'nin sık kullandığı deyimler gündelik dilin olduğu kadar halk şiirinin de çarpıcı öğeleridir.

Emin Özdemir'in bir yazısında aktardığı gibi Külebi'nin "*Halk yazınının en değerli, en el değmemiş bölümü türkülerdir. Halk türkülerinde insansal bir derinlik vardır. Saptamalar, yansıtımlar, anlatımlar büyük bir özgünlük taşır. Halk yazınımızda benim sevdiğim ve şiirim tabanını oluşturan varlık halk şairlerinin şiirleri değil, halk türküleridir.*"³⁵ biçimindeki sözleri, çocukluğunda Zile ve Artova'da dinlediği âşıklardan büyük haz duyduğunu sık sık belirtmesi, bu görüşümüzü doğrular niteliktedir.

Cemal Süreya'ya "*Hiçbir şair bir şiiri bitirmeyi Cahit Külebi gibi bilmez.*"³⁶ dedirten, Külebi'de temel öge olan müziktir. Cahit Külebi, dizelerindeki müzikaliteyi ustaca yaptığı ikilemelerle güçlendirmiştir.

Halk şiirinden ve türkülerden geçen "*Gökyüzünde katar katar turnalar*" gibi yinelemeler, onun şiirinde daha coşkulu bir söylemle kullanılmıştır. Bizce Külebi'nin dili, kullandığı halk sözcükleri, doğduğu Zile'nin Çelték köyüne, çocukluk yıllarının geçtiği Zile'ye ve Artova'ya özgü sözcüklerdir. Bu savı, 1984'te Zile'de yaptığımız halk kültürü araştırmalarımız sırasında yaşlı bir kadının "*Vay hayın oğlan vay, derede çimmiş yine*" diye bağırması, Çelték köyündeki bir düğünde "*Güveynin sağdıç kim olacak bacanak*" biçiminde geçen bir konuşma ve Külebi'nin şiirlerinde geçen *çimmek, yalınayak, bebe, meyil, hark, konuk, buldır, güleşmek, makat (sedir), naçar, zahm, arık, güleç, yalaz, fışkı (gübre), ağız dil vermek* vb. sözcük ve deyimlerin Zile ve çevresine özgü sözcük ve deyimler oluşu doğrulamaktadır.

Cahit Külebi'nin dilini, çocukluğunun bir bölümünün geçtiği Niksar'a bağlayanlara da hak vermekteyiz; çünkü Niksar da Tokat'ın ilçe-

³⁴ Cahit Külebi, *Şiir Üstüne*, Şiir Her Zaman, s.40.

³⁵ Emin Özdemir, "Halk Şiiri ve Cahit Külebi", *Cahit Külebi'ye Saygı*, Ank., 1998, s. 21.

³⁶ Cemal Süreya Seber, "Cahit Külebi'nin Çıkışı Üstüne Notlar", *Papirüs*, İstanbul, 1967, s.11.

lerinden biri olup Zile'deki ağız özelliği ile birliktelik göstermektedir. Külebi, Anadolu gerçeğini uzak geçmişlerden günümüze kadar gelen çizgi içinde eşkıyası, sert rüzgârları, kağnıları, köylüleri, hamalları, çobanlarıyla birlikte gönül tellerini titreten yanık bir âşık edası ile dile getirmiştir.

Alçakgönüllülükle kendi şiirlerini dokuyup yol üstüne attığı birer küçük köylü kilimine benzeten ve bir konuşmasında "*Şiir dili vardır, vardır ya şiirin içinde. Bütün sözcükler şiirin emrindedir. Şair de bunlardan istediğini kullanabilir. Yeter ki gönlü hükmedsin, hükmedince de gücü yeterse her kelime şiir diline girebilir. Sözün kısıtı şiir dili ile düpedüz dil arasında ayrılık gayrılık yoktur.*"³⁷ diyen Külebi:

*Bacanak senin sevdiğin
Kızların gelinlerin
Kemikleri sürme oldu ama
Yaşadı türkülerin*

deyişle kendini Karacaoğlan'a yakın hissedip bir köylü kilimi gibi rengârenk, cıvıl cıvıl, el emeği göz nuru şiirlerindeki türkü dolu diliyle Türkçenin en sevilen şairlerinden biri olarak anılacaktır.

C. Külebi, o yıllardan beri Türk şiirinin ön sıralarında yer alan şairlerinden biridir.

³⁷ Nihat Kuşlu, "Cahit Külebi İle Şiir Üzerine Bir Konuşma", *Kaynak*, S. 12, Mart 1973, s.15.

PICTURE BOOKS OF JALVACH URAL

Jovanka DENKOVA *

ABSTRACT:

In this paper we consider the work for children of famous Turkish writer Jalvach Urals. Our attention will keep on his picture books, "Aludzhura tea shop" and "Smart Minichka and Lakomko." First, the paper will look at the picture book as a literary form, its definition in which we will specify its characteristics, the different classifications ... Then, in this context, we will take into consideration the aforementioned picture of Jalvach Urals and shall indicate their positive impact on child development.

Keywords: picture books, literature for children, Jalvach Ural.

YALVAÇ URALIN RESİMLİ KİTAPLARI

Özet

Bu çalışmada ünlü Türk yazarı Yalvaç Ural'ın çocuklar için yazmış olduğu çalışmaları konu olacaktır. Bizim dikkatimizi en çok onun "Alucuraçay Bahçesi" ve "Akıllı Miniçka ve Lakomko" adlı resimli kitapları olacaktır. Bu çalışmamızda ilkönce yazarın resimli kitaplarına bir edebi tür olarak değineceğiz, onu aydınlatacağız ve bunu ortaya atınca, ilk önce onun özelliklerini, ondan sonra onun farklı sınıflandırmaları hakkında durmaya çalışacağız... Dolayısıyla devamında Yalvaç Ural'ın yukarıda söz ettiğimiz resimli kitaplarının çocuk gelişiminde olumlu etkileri ile ilgili bilgilerimizi sunacağız.

Anahtar Kelimeler: resimli kitaplar, edebiyat çocuklar için, Yalvaç Ural

Introduction

Very old after birth (for it is known in the XIII and XIV century), picture book was a kind of coloristic flyer with different content

* Prof. Dr. Jovanka Denkova, PH.D., Department for Macedonian language and literature, Faculty of Philology, Goce Delcev University, Shtip, Macedonia, jovanka.denkova@ugd.edu.mk

(polemical, political, religious text or sensational story with intent to arouse the curiosity of the reader). Among the first picture, artistically decorated, is a famous work of Czech educator Jan Amos Comensky, *Orbis pictus* (1657), a book of drawings that gladly read and young adults.¹ Along with children's poetry, short story, novel, picture book belongs to the main types of children's literature. It is not pure form, but is a combination of artistic and literary expression. The picture book is a book in which the word should not be suppressed.²

Definitions of a picture books

There are different definitions for picture books and illustrated story books, and there have been many opinions on their differences and similarities. In general, all books that target preschool period children which have or lack a narrative context are called "picture books". However, if the emphasis is opposed to be on the narrative, it is called a "illustrated story book"³. In a Cambridge dictionary, picture books are defined as a book, especially for young children, that has a lot of pictures and not many words⁴. A similar, almost identical definition given in the Oxford dictionary⁵.

Perhaps the most appropriate is the definition given by the American Association of Librarians (ALA, 2008), according to which "... picture books for children differ from other books with illustrations that provide visual experience for children. The picture book has a content uniformity throughout the story, theme or conceptual fra-

¹ Blaze Kitanov, Voja Marjanović, *Za slikovnicata i stripot*, in *Literatura za deca i mladi*, Faculty of pedagogy „Goce Delcev“, Štip, 2007, p.92-93.

² Sunčana Škrinjarčić, *Život u slikovnici*, *Umjetnost I dijete*, XII (69/1980), Zagreb, str.56-59 (kaj Lidija Bakota, Valentina Majdenić, *Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 14*, Filofofski fakultet, Osijek, 2013)

³ Uzmen, F., S. (2001). *Okul Öncesi Egitim Kurumlarına Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Prososyal Davranmalarını Resimli Çocuk Kitapları ile Desteklenmesi*. (Ongoing Children Under Age Pre-School Education Institutions supported by Prosocial Behavior Illustrated Children's Books) *Yayamlanmamış Doktora Tezi* Ankara, Hacettepe Üniversitesi/

⁴ Meaning of picture book in the English Dictionary, <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/picture-book>, accessed on 11.11.2016

⁵ Picture book - definition of picture book in English, https://en.oxford-dictionaries.com/definition/picture_book, accessed on 11.11.2016

mework, developed through a series of images that make up the book“. And again Nodelman, also provides an important definition "picture books are primarily intended for young children and transmit information or tell the story through images that are combined with some text or no text, whereby images and text in picture books convey information differently than when they use other terms“.⁶

Although different definitions have been made with regards to the picture storybooks, it is seen that these are close to each other and complementing one another. Picture story books have a great importance of the lives of particularly pre-school children. Picture story books tell stories through word and picture combinations enrich a concept and give various information. Pre-school and school-aged children start to develop concepts of literature and reading by listening to the picture story books read to them. Picture story books are the first books that children experience.⁷

Features of the picture book as a genre

As far as the characteristics of the picture book genre, there are more opinions on the classification of picture books. Thus, Violeta Nikolić emphasizing the cognitive character of picture book, believes that this type of picture books include multimedia, Laporelo and problematic picture book⁸. The first kind is actually an electronic picture book, Laporelo is designed for children of preschool age and problem picture book refers to solving any particular problem. Thus understood, this classification is almost identical to the classification that gives us BatarelkoKokić and which has the following picture types: 1. Picture books for initial readers 2. picture books associated with a concept 3.

⁶ At Ivana Batarelko Kokić, Nove razne interaktivnosti dječjih slikovnica, Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja, Vol. 64 No. 3, Hrvatsko-pedagoško-književni zbor, ogranak Split i Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2015, str. 378.

⁷ Mübeccel Gönen, Mine Durmuşoğlu, Selma Severcan, Examining the views of Preschool education teachers on the content, illustrations and physical Characteristics of the picture story books used in education, Procedia Social and Behavioral Sciences 1 (2009), p. 753–759.

⁸ Violeta Nikolić, Značaj slikovnice za razvoj deteta, Book of proceedings from 10 international symposium "Vaspitač u 21 veku-14", Visoka škola za vaspitace strukovnih studija, Aleksinac, 2014, p.249-255.

Picture books in digital format 4. Picture books- toys and 5. picture books in verse 5.⁹ There are other classifications of picture books made by various theorists of this literary genre, as Campagnaro (2012), Roxburgh (1983) and others. and they can all be considered as relevant, because each classification and any kind of picture books have their own characteristics, strengths and positive impact on children.

Biography of Jalvach Ural

Jalvach Ural born in Konya, Republic of Turkey, but to complete their education they moved in many cities. And now as a writer to visit many schools go to all corners of Turkey. As a result of these migrations he met many people and many human destinies. As emphasized Mary Leontich, Jalvach Ural is an artist who loves children, literature, music, art and toys.¹⁰ He also is a writer who loves people and wants to know their life up close. So Jalvach Ural represents life through the best and worst sides. His books have game, toys, nature, street, family, children, school, love, music, sadness, poverty, famine, death ... Such is the story in the tale-picture book "Tea shop Aludzhura" that warns all toddlers to give importance to precious of life and be thankful that grow up with a father and mother and develop through play, through learning, surrounded by love from a young age.¹¹

Emphasis on picture books of Jalvach Ural

The picture book "Smart Minichka and Lakomko" is typical fable, in which the characters are mice and Minichka and Obur (symbolic and indicative called Lakomko, eng. Greedy). Contrary to the popular conception of mice as pests, author Urals applied narrative procedure for her children to bring closer the mice in a different way. Mice Minichka (nickname that means something small, sweet...) is harmful and hard-working. She collects daily grain which feeds secretly. Her

⁹ Ivana Batarelo Kokić, Nove razne interaktivnosti dječjih slikovnica, Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja, Vol. 64 No. 3, 2015, str.379.

¹⁰ Marija Leontič, Umnata Minička i Lakomko od Jalvach Ural, Autoprint, Skopje, 2014.

¹¹ Marija Leontič, Čajdzilnicata Aludzura, Jalvač Ural, Autoprint, Skopje, 2014.

neighbor Lakomko suspecting something, followed her, and learns about her secret grain in a hole near her home. Once he steals her corn, she wonders who could act so wickedly, though scarecrow indicates the culprit, Minichka is not impulsive, so decides first to ask Lakomko subtly will offer Lakomko story of the existence of another hole grain, and Lakomko, wanting to rob this hole, naively return the stolen grain in the first hole. Great subtlety will offer Lakomko story of the existence of another hole grain, and he greedy, wanting to rob this hole, naively return the stolen grain in the first hole. Once Minichka returns the stolen grain, leaves letter into the hole, which is filled with many instructive didactic lessons: „Insatiable Lakomko, the time you wasted to take the grain of your friend, if only you waste to run out of grain nor are called Lakomko, nor you could be stupid! But still i leave you a little grain, to pass the winter“. Humanistic note is strongly emphasized - despite injustice, Minichka pity Lakomko and not left him to die of starvation and leaves wheat to survive the winter.

The picture book "Tea shop Aludzhura", unlike the previous one, is a typical social story that the child should arouse a sense of responsibility, diligence, human understanding...In the picture book "Tea shop Aludzhura" has been presented the painful fate of the child Yasar that from dawn replaces ailing father to work in the tea shop in the factory. His life went in a different direction from the one he desired, and all that he ever wanted was to enroll in a vocational school, as it was the desire of his father: „ As the first day I'm fighting for bread. Neither rested nor are fed ... While I'm alive, learn my son- he said“. However, the harsh reality will make Yasar terminate their education after the fourth grade and he helps his father in the tea shop. Despite that, his great desire to go in school and learn not abated him and every day, he goes outside the school and observe, asking his friends about everything that happens in school. Faith that he will continue his education never leaves him: "When my father recovers, and I will start. Maybe I will get where you are!“. However, life turns ruthless to small and harmful boy. His desire to learn remains unrealized because of his father's death: „Comrades never once saw Yasar. Neither before school, or elsewhere. They waited for a long time. But he did not come, could not come Yasar“.

Otherwise, this work, according to the testimony of the author, arose as a result of true life story. The hero of the story, the little Yasar today is a grown man and his friendship with Jalvach Urals still on-

going. That small boy Yasar, now is a great father of two children. Although very much he liked, he could not be educated.¹² And without any pretensions, reading this book, there is a notion of cultural idea that brings. Namely, through the example of the small Yasar who makes tea in the tea shop, through his tremendous respect for parents and especially in the final scene, when after the death of his father, he became head of the family for which he has to take care and to abandon his dreams, in itself Yasar contains the fate of millions of children in Turkey and in the world, on their weak shoulders take that heavy load. Cultural heritage is thus considered a component of a system of values, an ideology that is conveyed to children in the process of reading pictures in Picturebooks.¹³ As John Stephens puts it: Ideologies [...] are not necessarily undesirable, and in the sense of a system of beliefs by which we make sense of the world, social life would be impossible without them. If a child is to take part in society and act purposively within its structures, he or she will have to master the various signifying codes used by society to order itself.¹⁴

Here undoubtedly arises opinion of Lana Mayer, that best picture book fascinates children and adults. According to her, these types of picture books which worked out problem situations in the life of the child, whether it is related to the child's feelings, his health, personal characteristics and behavior, as well as family and social relationships are called problem picture, and they mandatory should be read in the presence of a parent. Furthermore, according to Mayer, picture book that parent is about to read aloud to children or read with him, may be a prelude to a joint conversation, creating a pleasant atmosphere in which the child will be offered to answer his many questions¹⁵

¹² Marija Leontič, Čajdzilnicata Aludzura, Jalvač Ural, Autoprint, Skopje, 2014.

¹³ Merja Leppälähti, Cultural Heritage in Picture books: Mauri Kunnas's Doghill and The Canine Kalevala, Libri & Liberi, 4 (1), 2015, 103-120.

¹⁴ John Stephens, Language and Ideology in Children's Fiction. London and New York: Longman, 1992.

¹⁵ Lana Mayer, Alternativni obiteljski oblici u njemačkim dječjim slikovnicama, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost, Filozofski fakultet, Osijek, 2013, p.283-284.

The importance of picture books

The habit of reading books, which helps mental and social development, should be gained at an early age. The family's selection of the right kind of books help children internalize the reading habit and adapt it as a lifestyle. During the preschool period where children show significant improvement in many areas such as social, language, cognitive and psycho-motor, the correct choice of books is significant. The role of a good book is quite important especially in the language development and cognitive development field. At this stage, acquiring experience in any kind of literature will contribute to the development of preschool children's language skill. Both listening to the book being read and discussing while looking at the illustrations will not only contribute to the child's language and cognitive development, but it will also enrich his imagination. A book which is appropriate for the development of the child, fascinates him and meets his needs, helps him understand himself and his values as well as develop respect and commitment to his cultural heritage. Children find themselves in a properly selected book, discover their own talents and develop self-confidence.¹⁶

As Lazzarich points out, methodical approach to the stories presented in picture books, "must be adapted to the cognitive capabilities of students of junior school age. When choosing a picture book especially important are the principles of relevance, country longing, integration, interestingness, exemplariness and acceleration".¹⁷ The picture book is a faithful partner of the child who is always available and offers a fragment of the real world, which children can themselves slowly realize, because the interpretation is a process that allows the child to enter their thoughts, experiences and feelings that are tailored to his situation and needs. Particularly important is the psychological importance because it confirms to the children that it's okay to feel as they feel, that they be as they are, which strengthens their self-confidence, and also indicates an ability to solve problems and enable chil-

¹⁶ Miray Burcu Ozturk, Mine Canan Sendogdu, Esra Seker, Hatice Kubra Tekinsen, Parents with children in preschool children's picture book review elections, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 15 (2011) 1906–1910.

¹⁷ Marinko Lazzarich, Integracijske mogućnosti slikovnice u nastavi materinskog jezika, *Život i škola, Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, broj 26, Filozofski fakultet, Učiteljski fakultet, Osijek, 2011.

dren to fight the threat. In general, throughout the story, children learn how to recognize and name their feelings, so by way of a creative relationship to the story and to express them.¹⁸

REFERENCES

1. Batarelo Kokić, I. Nove razine interaktivnosti dječjih slikovnica, Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja, Vol. 64 No. 3, Hrvatsko pedagoško-književni zbor, ogranak Split i Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2015.
2. Gönen, M., Durmuşoğlu, M., Severcan, S. Examining the views of preschool education teachers on the content, illustrations and physical characteristics of the Picture story books used in education, Procedia Social and Behavioral Sciences 1, 2009.
3. Kitanov, B., Marjanović, V. Za slikovnicata i stripot, in Literatura za deca i mladi, book.1, Štip, Faculty of Pedagogy "Goce Delceva", 2007.
4. Lazzarich, M. Integracijske mogućnosti slikovnice u nastavi materinskog jezika, Život i škola, Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, broj 26, Osijek, Filozofski fakultet, Učiteljski fakultet, 2011.
5. Leontič, M. Čajdzilnicata Aludzura, Jalvač Ural, Skopje, Autoprint, 2014.
6. Leontič, M. Umnata Minička i Lakomko, Jalvach Ural, Skopje, Autoprint, 2014.
7. Leppälähti, M. Cultural Heritage in Picture books: Mauri Kunnas's Doghilland The Canine Kalevala, Libri&Liberi, 4 (1), 2015.
8. Mayer, L. Alternativni obiteljski oblici u njemačkim dječjim slikovnicama, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost, Osijek. Filozofski fakultet, 2013.
9. Nikolić, V. Značaj slikovnice za razvoj deteta, Book of proceedings from 10 international symposium "Vaspitač u 21 veku-14", Aleksinac, Visoka škola za vaspitace strukovnih studija, 2014.
10. Öztürk, M. B., Sendoğdu, M. C., Şeker, E., Tekinsen, H. K. Parents with children in preschool children's Picture book review elections, Istanbul, Procedia Social and Behavioral Sciences 15, 2011.

¹⁸ Lana Mayer, Alternativni obiteljski oblici u njemačkim dječjim slikovnicama, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost, Filozofski fakultet, Osijek, str.283.

11. Škrinjarić, S. Život u slikovnici, Umjetnost i dijete, XII (69/1980), Zagreb, str.56-59 (kaj Lidija Bakota, Valentina Majdenić, Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Zlatni danci 14, Filozofski fakultet, Osijek, 2013.
12. Stephens, J. Language and Ideology in Children's Fiction. London and New York: Longman, 1992.
13. Uzmen, F., S. Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Prososyal Davranmalarını Resimli Çocuk Kitaplarıyla Desteklenmesi. (Ongoing Children Under Age Pre-School Education Institutions supported by Prosocial Behavior Illustrated Children's Books.) Yayamlanmamış Doktora Tezi Ankara, Hacettepe Üniversitesi/, 2001.

Internet sources

Meaning of picture book in the English Dictionary, <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/picture-book>, accessed on 11.11.2016

Picture book - definition of picture book in English, https://en.oxford-dictionaries.com/definition/picture_book, accessed on 11.11.2016

**OSMAN CEMAL KAYGILI'NIN (1890-1945)
“ÇİNGENELER” ROMANINDA TÜRKÜ-ŞARKI-
KANTO-NİNNİ VE MANİLER**

Hayrettin İVGİN*

Özet

Osman Cemal Kaygılı (1890-1945); hikâye, roman, oyun ve inceleme yazarıdır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında bazı mizah dergileri ile o yılların büyük gazetelerinde mizahi şiirler, hikâyeler, fıkralar, makaleler yazmış ve roman tefrikaları yayımlamıştır.

Onun en bilinen romanı “Çingeneler” adını taşımaktadır. Bu roman, 1909 ve 1914 yılları arasında yaşanmış gerçek bir olayların anlatıldığı ve Çingenelerin aşklarını konu edinen bir macera romanıdır.

Romanın kahramanı İrfan'ın bir Çingene kadınına tutulması çerçevesinde gelişen olaylar; İstanbul'da, Topçular, Sulukule, Ayvansaray Çingeneleri arasında geçmektedir. Romanda geçen türkü, şarkı, kanto, ninni, mani ve dualar bu yazıda incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Osman Cemal Kaygılı, Çingeneler, roman, türkü-şarkı-konto-ninni ve mani.*

Osman Cemal Kaygılı'nın Kısa Hayatı:

İstanbul'da doğdu (1890). Bir mahalle bakkalının oğludur. Eğrikapı Merkez Rüşdiyesi'nde ve Menşe-i Küttâb-ı Askeriyye'de (askerî kâtip yetiştirme okulunda) okudu, askerî kâtip oldu (1906). Mahmut Şevket Paşaya yapılan suikast dolayısıyla düzenlenen listeye adı katılarak Sinop'a sürüldü (1913). Birinci Dünya Savaşı sırasında askerî birliklerde kâtiplikte çalıştı, hastalanınca emekliye ayrıldı (1918). Sur dışındaki bir mahalleye yerleşti. Hayatı boyunca oradan ayrılmadı. Bir aralık inek besleyip sütçülük, Haliç vapurlarında biletçilik, pazarlarda manifaturacılık yaptı. Bir yandan da Mütareke devrinin *Alay, Ayine, Aydede, Güteryüz, Akbaba* vb. gibi mizah dergileriyle *Sabah, İkdâm, Alemdar, Payitaht* vb. gazetelerinde mizahî şiirler, hikâyeler, fıkralar, ayrıca makaleler yazdı. Cumhuriyet devrinde İstanbul İmam Hatip Okulunda, Çemberlitaş Ortaokulunda, Fener Rum Kız Lisesinde Türkçe öğretmenliği yaptı (1925-1945). *Cumhuriyet, Son Saat, Vakit, Ha-*

ber, Son Posta, Son Telgraf vb. gazeteleriyle bazı dergilerde fıkralar, makaleler, hikâyeler, romanlar yayımladı. İstanbul'da 09 Ocak 1945 tarihinde öldü. (Kudret 1967, s. 227)

Osman Cemal Kaygılı'nın Eserleri:

Hikâye: *Bir Kış Gecesi* (1923, Anber takma adıyla), *Çuvalcı Şeyhinin Halefi* (1923), *Altın Babası* (1923), *Çingene Kavgası* (Anber takma adıyla, 1925), *Goncanın İntiharı* (1925), *Eşkîya Güzeli* (1925), *Sandalım Geliyor Varda* (uzun öykü, 1938), *Tekin Olmayan Kedi, Perili Bostan*.

Roman: *Çingeneler* (1939 yenibaskı, 1972), *Bekri Mustafa* (1944), *Aygır Fatma* (1944), *Kovuk Palas* (önce *Son Telgraf*'ta tefrika edildi. *Kovuk Palas'ın Esrarı* adıyla 2003), *Akşamcılar-Eski Bir Akşamcının Defterinden* (2003, 1937'de *Son Telgraf*'ta tefrika).

Oyun: *İstanbul Revüsü* (oyun. Ferah Tiyatrosu, 1925), *Mezarlık Kızı* (oyun. 1926), *Üfürükçü* (bas. 1935, Kaygısız soyadıyla; oyun. 1949).

İnceleme: *İstanbul'da Semaî Kahveleri ve Meydan Şairleri* (1937). (Işık 2006; s. 2110).

Çingene Romanı:

Osman Cemal Kaygılı bir kenar mahalle de yetişmiştir. Ama 55 yıllık hayatında yetiştiği bu çevreden kopmamıştır. Gençliğinde ve ilk çocukluk dönemlerinde meddah, ortaoyunu, türkü vb. gibi halk sanatlarına ilgi duymuştur. Eserlerinde bu folklorik unsurları yansıtmıştır. Bu nedenle, çağdaşlarından farklı bir zevk ve sanat anlayışı yolunu seçmiştir. O, diyebiliriz ki halkın yazarı olmuştur. Onun bu sanat anlayışını, Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim'le aynı sıraya koyabiliriz.

Eserlerinin hemen hemen hepsinde; İstanbul'un Kağıthâne ve Haliç çevresi, Fatih, Aksaray, Bayrampaşa, Topçular gibi yetiştiği dönemlerin kenar semtleri ile Sur dışı mahallelerinin insanlarının hayatı yer alır. Bu insanların acınası hayatları ve gülünç yanları konu edinilir.

Romanların işlenişinde Ahmet Mithat Efendi'nin (1844-1912) etkileri görünmektedir.

Eserlerinin hemen hemen hepsinde kendi kişiliğini romanda ortaya koyar. O kadar ki sanki romanın ikinci kahramanıdır. Romanda anlattığı olay ve durumlarla ilgili düşüncelerini yazar olarak açıklar, hatta okuyucuya seslenir, okuyucunun görüşlerini sorar. Sanki okuyucuyla konuşuyormuş gibi eserini yazar.

Çingeneler romanında sanki bir belgesel kaleme alıyormuş gibi okuyucuya, yazar olarak bilgiler verir. Ne yapar? Çingene dili, Çingene müziği konularında ayrıntılı açıklamalar yapar. Çingenelerden yetişen ünlü musiki sanatçıları üzerinde bilgiler verir. Bu sebeble Çingeneler romanını bir “anı-roman” olarak nitelendirirsek yanlış olmaz.

Çingeneler romanı gerçeğe uymayan çok tesadüflerle örülüdür. Bu durum çok açık görünmekle birlikte gerçek hayat sahneleri de az değildir. Kağıthâne âlemleri, çalgılı eğlentiler, Şehzadebaşı yaşantısı, Çingene kavgaları vb. sahneler hayatın kendisidir. Buna rağmen Çingeneler romanı bu gerçek hayat sahneleri, tipler ve günlük konuşma durumları tamamen inandırıcı ve ikna edici görünmemektedir. Diyebiliriz ki romanın üslubunda bir dağınıklık ve rastgelelik vardır. Bilerek veya bilmeyerek yazdığı uzun cümlelerde özne-yüklem uygunluğu bulunmamakta, cümle kuruluşlarında bozukluk göze çarpmaktadır.

Romanda kişileri konuştururken Çingene şivelerini taklit yoluyla vermekte ustalık göstermektedir. Ancak bunlarda bir nezahat ve incelik zayıflığı göze çarpmaktadır. Tasvirler ve benzetmeler çok başarılı değildir.

Yazar, Çingeneler arasında yetişmiş, onları çok yakından tanımış olduğu için onların halk yaşantılarını ele almıştır. Şurası çok önemlidir ki Çingeneler romanı; özellikle Çingene halkının ninnileri, türküleri, kantoları, manileri, şarkıları ve musikîleri konusunda bir derlemeci kadar malzeme zenginliğine sahiptir. Çingenelerin folkloru, hattâ inanışları, yaşam tarzlarının inanışlarına nasıl etki ettiği dualarının, beddularının nasıl olduğu halk bilimcileri ilgilendirmektedir.

Osman Cemal Kaygılı iyi bir romancı olmamıştır. Ancak onun bu eksikliği hep hoşgörülle karşılanmıştır. Edebiyat ders kitaplarında, romanlarıyla ilgili okuma parçaları yer almamıştır. Ama Cumhuriyet Dönemi romancıları arasında daima zikredilmiştir.

Çingeneler romanı 1942 yılında “Cumhuriyet Halk Partisi Roman Yarışması”nda derece almıştır. Çingeneler romanının ünlü olmasının sebebi herhâlde bu olsa gerektir. Eserin konusu, İstanbul çevresindeki

Çingenelerin yaşayışlarıdır. Gerçi bu romanın yazılış yıllarına kadar Çingenelerle ilgili üç eser (hikâye) yazılmıştır. Refik Halit'in 1910 yılında yayımlanan "Yılda Bir," Salâhattin Enis'in 1918 yılında yayımlanan "Çingeneler", Sabahattin Ali'nin 1929 yılında yayımlanan "Değirmen" adlı hikâyeleridir. Bu konuda Osman Cemal Kaygılı'nın eseri neden ünlenmiştir?

Çünkü, Çingeneleri konu edinen roman ve hikâye yok denecek kadar az olduğundandır.

Çingeneler romanının konuları gerçek yaşanmış olaylar olup 1909-1914 yıllarını yansıtmaktadır. Osman Cemal Kaygılı, kitabın yayımlandığı 1939 yılında, kitaba eklediği notta bu tarihleri kendisi vermektedir.

Eserin ilk bölümü yazarın kendi ağzından kaleme alınmıştır. Diğer bölümler "mektep ve ilk gençlik arkadaşım" dediği roman kahramanı "İrfan"ın anı defteri olarak tanıtılmıştır. Sanki bu roman İrfan'ın anı defteridir.

Çingeneler Romanın Kısaca Konusu:

"Musiki meraklısı İrfan bir Temmuz gecesi Topçular semtinde, harmancı Çingenelerin çadırları yanında dolaşırken, Nazlı adında bir Çingene kadının söylediği ninniye duyar, kadına âşık olur. Her gün oraya gitmeye başlar. Bir ara Nazlı'yı evine getirirse de, kırları ve başıboş hayatı seven kadın, kısa bir süre sonra yine kendi çevresine döner. İrfan bir süre de Sulukule ve Ayvansaray'daki çalgıcı, şarkıcı, oyuncu Çingeneler arasında vakit geçirir. Sulukuleli Çakır Emine, İrfan'a tutulur. İrfan bu sefer de onu evine getirir. Fakat Emine'nin başka bir aşığı ile ettiği kavgada adamı öldürünce, on iki buçuk yıl hapis yatar. Bu arada annesi ölür, evi barkı satılır. Yeryüzünde hiçbir dayanağı kalmaz. Hapisten çıkınca Sulukule arkasındaki kale kovuklarında oturmaya başlar. Arasına Çingenelerle birlikte ufak-tefek eğlen-tilere gidip keman çalar, beş on para alır." (Kaygılı 1972, s. 233)

Romandaki Ninniler:

Zaten romandaki olaylar İrfan'ın bir temmuz gecesi Topçular semtinde harmancı Çingenelerin çadırlarının yanında dolaşırken Nazlı adlı Çingene kadının söylediği ninni ile başlar.

*“Rağnuk kela, beşe kana
Avrupa dana dana dana!
Rağnuk dana, tospaa dana dana,
Kele dana, beşe kana!
Rağnuk dana dana,
Dana din nan...Dan din nan ...
Dini dini dini...din nani dini.
Dina dina dina Dinana dina!”¹*

(Kaygılı 1972, s. 11)

Başka bir ninni ise Çingene diliyle romanda şöyle verilmiştir.

*“Nenni meçyaski ta purol
Romestelal keste Horol
Paşlo miçay nenni
Habe miçay nenni
Pami miçay neni
Dol romanda miçay nenni
Borya telav miçay nenni”*

(Kaygılı 1972, s. 102)

Romandaki Çingene Türküleri:

Romanda hayli türkü sözleri bulunuyor. Bunların çoğu Türkçe olarak romanda yer alıyor. Bir kaynana türküsü şöyledir.

*“Kaynana kaynana
Kalk gelin oynana
Oynaması senden
Çalması benden
Hülürük yavrum hülürük
Avşama kalmaz gelürük!”*

(Kaygılı 1972, s. 15)

Bir mani dördlüğü, romanda türkü olarak verilmiştir.

¹ Git yavrum, oyna, sıçra, hopla yol al! Yorulursan otur, dinlen...Uyu! Mışıl mışıl uyu!

“Oğlan kolunu sallama
Nafile benim için ağlama
Annem beni sana vermiyor
Ağlayıp da siyahlar bağlama”
(Kaygılı 1972, s. 37)

Çümbüşle çalındığı ve söylendiği romanda ifade edilen bir türkünün sözleri şöyledir: bu bir oyun türküsüdür.

“Ablanı alacağım
Enişten olacağım
Sana para vereceğim ben...

*

Ördek mancasına
Tarhana çorbasına
Misafir geleceğim ben...
(Kaygılı 1972, s. 92)

Klarnetle çalındığı ve söylendiği romanda belirtilen Çingene dilyle verilen türkü bir dörtlüktür.

“Nega kesko Anadolu neklas
Uşti şil te gumira ya vinera
Kaven tuki bahtali dünira
Leki te Bakira Capa miski...”²
(Kaygılı 1972, s. 93)

Romandaki Kontolar:

Kontonun doğuşu 19. yüzyıl olarak kabul edilir. Başlangıcı için 1870 tarihi verilir. Kanto adı İtalyanca “şarkı söylemek” anlamına gelen Cantare’den alınma bir kelimedir.

² Amcamın öküzleri, Anadolu yakasından Rumeli yakasına geçtiler. Onlarla birlikte seni alacak dünürler de (görücüler de) geldiler. Uğurlu kalemli olsun kız! Durma kalk artık ortalığı süpür. Her şeyi derle topla...Ve yeni kalaylı bakırları al pınara koş, dünürlere (görücülere)pınar suyu getir.

Ansiklopedilerde; “Sahnede hareket ederek şarkı söylemeye ve bu yolda yazılmış özel şarkılara kanto denir” biçiminde tanımlanır. Yine kaynaklar bu şarkıların ilk örneğinin Güllü Agop Tiyatrosu’nda uygulandığını söylemektedir. Kantoları, bir çeşitleme ve programların bir tamamlayıcı unsuru olarak uygulamaya koydukları ifade edilir. Kantolar Çingenelerin karakterlerine, yapılarına ve seslerine uygun düşmektedir. (Hiçyılmaz 1999, s.7 -8)

Bir alafrağa Çingene Todi kantonunun sözleri şöyledir:

*“Todilerde çengi çıkar
Nazik dilber hem şivekâr
Nerede duysa düğün dernek
Koşar gider, göbek atar, oynar
Kızlar sarılar giyince
Zurna davul çalınca
Gönüllerde cümbüş oynar
Nakarat
Haydın kızlar bahar geldi
Giyinelim hep beyazlar!”* (Kaygılı 1972, s. 26)

Romanda başka bir kantonun sözleri tam bir Çingene sözleridir. Çingenelerin bir bölümü maşa, kürek üreten, kalaycılık yapanlardır.

*“Maşacıyım maşacı!
Ah kokuzluk pek acı!
Kocam değirmen yapar
Kaynatam da sıpacı!
Maşa yapar, satarım
Çayırlarda yatarım
Öğür alan olursa
Bir de göbek atarım!
Nakarat
Haydi haydi keriz edelim
Ebegömece ile perhiz edelim!”* (Kaygılı 1972, s. 27)

Tulumla çalınan, oynanan ve söylenen kantonun sözlerinin baş sözleri şöyledir:

“Todillerde Çingene çıkar

Nazih dilber hem şivekâr” (Kaygılı 1972, s. 77)

Bir Konya türküsü, Çingeneler arasında kanto haline gelmiştir. Romanda bu türkünün sözleri kanto sözleri olarak verilmiştir.

*“Hani benim elli dirhem konyağım
İçer içer artar benim merağım
Konyalım yürü
Yürü yavrum yürü
Dümenini sürü.! (Kaygılı 1972, s. 1976)*

Romandaki Şarkılar:

Romanda iki şarkı sözü bulunuyor. Birisi Çingene diliyle veriliyor, diğeri Türkçe.

*“Elenin da avela
Palenin da ravela
Ojamutru namola
Bori hube kerala
Dale Kolonçi yala
Dade Kolondi kela!”³ (Kaygılı 1972, s. 107)*

Romanda tulumla çalınan ve söylenen dili Türkçe olan kantonun sözleri şöyle:

*“Felek bana neler etti
Bu gençliğim elden gitti
Bu iftirak cana yetti
Bende takat makat bitti.” (Kaygılı 1972, s. 28)*

Romandaki Maniler:

Romanda iki adet mani yer alıyor. Bu manilerin sözleri Türkçedir.

³ Derelerden gidiyor, tepelerden geliyor, damat yıkanıyor, gelin yemek yiyor, ana çorbaya tuz atıyor, baba mancanın tadına bakıyor.

*“Bu gece çon çıktı mı
Yârim benden bıktı mı
Benim gibi senin de
Yüreğini yıktı mı? (Kaygılı 1972, s. 99)*

*“Etem baba, Etem baba
Sakalcığı keten baba
Eğer ki işim olursa
Sana göbek atam baba!” (Kaygılı 1972, s. 211)*

Romandaki Çingene Duaları:

Romanda olayların akışı içinde Çingene dualarına da rastlıyoruz. Bu dualara dikkat edilirse ki –uç adet dua var– bunlar mani tarzındadır.

*“Yalvarırım Mevlâya
Düşmeyesin belâya!
Düşesin genç yaşında,
Bir gözleri elâya!” (Kaygılı 1972, s. 38)*

*“Şoparlar (Çocuklar) oynar hampor (hoplar)
Dalenin (Babanın) sırtı kambur
Ha versin Odel (Allah) sana
Çil çil altın bir kalbur.” (Kaygılı 1972, s. 38)*

*“Pınar başı senindir
Çinçukuru derindir
Bu çukurdan korkarsan
Şoparları sevindir.” (Kaygılı 1972, s. 39)*

Romanda Çingene'nin namazı nasıl kıldığı ve hangi duayı nasıl okuduğu anlatılıyor. Namaz duası şöyledir.

*“Kamata mançes
Bilekten palançes*

*Akine nanay
 Dikine nanay
 Lop aşağı mançes
 Lop yukarı mançes
 Diklâm toparles
 Kuklam taparles
 Peş kana tahtaya yat
 Sağına selâm
 Soluna selâm
 Paca devlasa
 Ve alikümselâm!” (Kaygılı 1972, s. 218)*

Romanda başka bir dua var ki Çingenelerin Allah’a karşı ne kadar samimi olduklarının sanki bir örneğidir.

*“Neüzü şeytan...besmele rahman
 Abe Allahım...duyarsın ahım! Çoktur günahım!
 Ayakta papuç...başta külahım!...
 Açtım elimi kırdım belimi...!. Tuttum dilimi!
 Zeytin tanesi...ekmek dilimi!...
 Yüreğim sızlar, kulağım vızlar...okur hafızlar...
 Bayılır buna, çadırda kızlar!...
 Kusurum çoktur...mangizim yoktur!
 Halim bombomktur!
 Ben aç gezerim: İrfan Bey toktur!...
 Çektim çok acı, sen bana acı!
 Etem duacı...olmuştur şinci: Mübarek hacı!
 Amin, amin, amin Veledi Ali amin!” (Kaygılı 1972,*

s. 251)

Sonuç

Osman Cemal Kaygılı romanı; 1909-1914 yıllarında “yaşanmış olan gerçek ve gayet derin Çingene aşklarını gösteren bir macera” olarak tanımlamaktadır. Eserin birinci bölümü yazarın ağzından kaleme alınmıştır. Diğer bölümler; Osman Cemal Kaygılı’nın “mektepe ve gençlik arkadaşım” diye tanıttığı roman kahramanı “İrfan’ın anı defteri” biçiminde yazılmıştır. (Kaygılı 1972, s. 7)

Bir Çingene kadınına tutulması yüzünden Çingenerler arasında iki buçuk yıl yaşayan İrfan'ın aşk macerası çevresinde, Topçular'daki harmançı Çingenerlerle Sulukule ve Ayvansaray'daki çalgıcı ve oyuncu Çingenerlerin hayatı, bütün girdisi çıktısıyla-fal bakmaları, dilenmeleri, kavgaları, düğünleri, evlerde ve gezme yerlerindeki eğlentileri, çalgıları, şarkıları vb.- anlatılmıştır. Şu var ki çoğu zaman ana vakanın gelişmesinde etkisi bulunmayan bu gözlemler ve olaylar dizisi ile tıklım tıklım doldurulmuş olan eser, yer yer roman bütünlüğünden çıkmakta, bir röportaj derlemesi gibi görülmektedir. (Kudret 1967, s. 233)

KAYNAKLAR

1. KUDRET, Cevdet (1967); *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 2 Cilt*, İnceleme ve Örnekler, Meşrutiyetten Cumhuriyete 1910-1923, Varlık Yayınları: 1258 Faydalı Kitaplar: 67, İstanbul, 227-2475.
2. IŞIK, İhsan (2006); *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Cilt: 5, I-K, Elvan Yayınları: 5, Ankara 2108-2110 S.
3. KAYGILI, Osman Cemal (1972); *Çingenerler (Roman)*, 3. Bsm, Bilgi Yayınevi: 171 Roman Dizisi: 52 Bütün Eserleri: 1, Ankara, 328 S.
4. HİÇYILMAZ, Ergun (1999); *İstanbul Geceleri ve Kantolar*, Sabah Kitapları 102 Türkiyeden Dizisi: 13, İstanbul, 178 S.

PSİKOLOJİK AÇIDAN AHMET SAFFET İGCİLERİ'İN HİKAYELERİNİN TÜRK KÜLTÜRÜNE ETKİSİ

Nalan KAZAZ*

Özet

Bu araştırmada, Ahmet Saffet İgciler'in hikâyeleri William Glasser tarafından geliştirilen "Gerçeklik Terapisi" araştırılarak Kosova'daki Türk kültürüne uyarlanmaya amaç edinilmiştir. Bu çalışmada İgcilerin hikâyelerinden örnekler alınarak, gerçeklik terapisinin temel kavramları göz önünde bulundurulmuştur. Çalışmada metod olarak betimleyici medot kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı Ahmet İgcilerin öğretmen olarak çalıştığı yıllarda öğrencilerinde gözlemlediği davranışlar sonucu onların ihtiyaçlarına uygun, yazmış olduğu gerçekte yaşanan olayları hikâyeleştirmesi bizi gerçeklik olgusuna ulaştırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, Gerçeklik Terapisi, İgciler

Giriş

William Glasser 1961 yılında ilk Kitabı "Ruh Sağlığı veya Ruh Hastalığı" adlı kitabı yayınlanmıştır. 1965 yılında "Gerçeklik Terapisi" adlı kitabı yayınlanmış ve burada insanların temellerine odaklanmıştır. İlk olarak "Kontrol kuramı" nı sonrada "Seçim kuramı" nı ortaya atmıştır. Glasser 1960'lı yıllardan sonra halka açık okullarda danışman olarak çalışmaya başlamıştır ve burada gerçeklik terapisini uygulama fırsatı bulmuştur. 1967 yılında Gerçeklik Terapisi (Reality Therapy) Enstitüsünü kurmuştur (Gültekin, 2001:185).

Şu anda dünyanın birçok ülkesinde uygulanan gerçeklik terapisinin asıl teması, birey olarak her zaman yaptıklarımızın sorumluluğunu taşımamız gerektiği görüşüne dayanmaktadır. Ne istediğini bilmek, kendi gerçekliğini yaratmanın ilk adımıdır (Özden, 2002, 16).

Glasser 1970'lerin sonunda, bütün çalışmalarını açıklayabilecek bir kuram arayışına girmiştir. 1996'ya gelindiğinde, bu gözden geçirmelerin kontrol kuramının önemli ölçüde değiştirdiğini gören, bu kuramı artık kontrol kuramı olarak adlandırmanın yanıltıcı olacağına inanan

* Doç. Dr. Makedonya – Gostivar, Uluslararası VİZYON Üniversitesi, Öğretim Üyesi, nalan.kazaz@vizyon.edu.mk

Glasser, geliştirdiği tüm fikirleri yansıtmaya açısından bu kuramın ismini “seçim kuramı” olarak değiştirmiştir.

Gerçeklik terapisi, Glasser'in son çalışmalarında açıklandığı "seçim kuramına" dayanmaktadır. Gerçeklik terapistleri, danışanların çoğunun aslında benzer bir altta yatan probleme sahip olduklarını belirtmektedirler. Danışanların problemlerinin çoğu, yaşamlarındaki önemli insanlardan en az biriyle doyurucu ve başarılı bir ilişki kuramamalarından ya da diğer insanlarla yakınlaşım onlara bağlanamamalarından kaynaklanmaktadır.

Glasse'ye göre inançlar ve değerler, felsefe kimliğe katkıda bulunur. Araştırmalara göre Glasser'in dini ve siyasi görüşü belli değildir. Çünkü Glasser yaptığı ve yayınladığı bütün çalışmalarında kendi dinine ve siyasi görüşüne önem vermemiştir.

Glasser'in de vurguladığı gibi, mutsuzluk semptomlarını tedavi etmek için ilaç kullanmak ters etki yapar ve hemen hemen acı çeken hiç kimsenin temel sorununu çözmez. Terapi temel olarak, danışanlara, hayatlarında gereksinim duydukları insanlarla ilişkileri konusunda daha etkili seçimler yapmayı öğretmekten ibarettir. Danışman, danışana neden yardım etmek istediği konusunda açık ve samimi açıklamalarda bulunur (Eisenberg, J. Delaney, 1993, 152).

Beynimiz bir kontrol sistemi olarak işler. Beyin, hayatımız boyunca, bu gereksinimleri karşılamaya yönelik çabalarımızın ne kadar başarılı olduğunu belirlemek için, duygularımızı sürekli denetler. Kendimizi iyi hissetmiyorsak, bu beş gereksinimden biri karşılanmıyor demektir. Gereksinimlerimizin farkında olamayabiliriz, fakat kendimizi daha iyi hissetmek istediğimizi biliriz. Gerçeklik terapistleri, danışanlara, seçim kuramını öğretmek için danışanların hangi gereksinimlerinin karşılanmadığını belirlemesine ve bu eksikliği gidermelerine yardımcı olur.

“Ahmet İğciler, realist bir yazardır. Hikâyelerinin malzemelerini, içinde yaşadıkları gerçek dünyanın realist müşahedesi çevresinden temin eder. Hikâyelerindeki olay ve insanlar veya metnin bütünü içindeki hayat tabidir. Her zaman, her yerde, her insanın yaşayabileceği günlük hayat içindeki alelade olayları tercih eder. Ahmet İğciler'in hikâyeleri, Anton Çehov hikâyeleri gibi hikâyeye bittikten sonra kişilerin yine eski hayatı devam eder. Çehov hikâyelerinde çeşitli psikolojik hallerinin sezdirilmesi esas alınarak çok açık ve mizahi bir atmosfer içinde takdim eder. Ahmet İğciler ise gelenek ve görenekleri, eğitim ile aşılardan kendini alı koyamaz. Bu hikâyelerde sezdirmeden çok öğ-

renme, okuyucularına gerçeği sezdirme ve davranışları düzeltme öncelliğidir” (Kazaz, 2010: 31-33).

Glasser’e göre Terapi temel olarak, danışanlara, hayatlarında gereksinim duydukları insanlarla ilişkileri konusunda daha etkili seçimler yapmayı öğretmekten ibarettir. Seçim kuramı, insanların, sosyal varlıklar olmaları nedeniyle, hem sevgi almaları hem de vermeleri gerektiği fikri üzerine kurulmuştur. Sevgi aynı zamanda karşılanması en zor gereksinimdir, çünkü bu gereksinimimizi karşılayabilmek için karşımızda bizimle işbirliği kurabilecek bir insan olmalıdır. Gereksinimlerimizin farkında olamayabiliriz, fakat kendimizi daha iyi hissetmek istediğimizi biliriz.

Ahmet İgciler, yazdığı hikâyelerinde çocuk okuyucularına bir danışman gibi yardım etmeye çalışmıştır. Bazen kendisini anlatıcı yerine koymuş, bazende anlatmak istediği davranışları başka kahramanlar üzerinde kurgulamıştır. Hikâyelerinde vermek istediği gerçek hayatı, başarılı bir şekilde okuyucunun anlayacağı bir dille çok açık ve bütün gerçekleri gözler önüne sermiştir.

AHMET İGCİLER’İN ESERLERİNDE KULLANILAN GERÇEKLİK TERAPİSİ TEKNİKLERİ

Biçimlendirme

Bu teknik, danışmanın danışanın beklentilerinin biçimlendirilmesini, doğayı, sınırlılıkları ve terapinin amaçlarını anlamasını içerir. Bu biçimlendirme danışanın beklentilerini ayarlamasına yardım eder ve danışanlara değişimin olabileceğine dair umut verir.

İgciler okuyucuya bu hikâyelerle adeta bir terapi yapar gibidir. “Şeftali Ağacı” Hikâyesindeki olay avludaki bir şeftali ağacının süslenmesi ile örülüdür. Kardeşler şeftali ağacını yeni yıl ağacı yerine koyarlar. Burada verilmek istenilen mesaj umutla yeni bir yıla bakılmasıdır. Burada çocukların yenyıldan beklentileri işlenmiştir.

Olay, çocukların yaratıcılığı üzerine kuruludur. Normal bir şeftali ağacını çocuklar çam ağacı gibi süsleyerek çam ağacının şeklini değiştirirler. Yazarın amacı, oradaki gayri müslimlerin yaptıkları gelenek ve göreneklerin, Türk ve aynı zamanda Müslüman olan ailelerin yapmamalarını eleştirmektir. İgciler, o yaşta olan çocukların geleceğini kendi gelenek ve göreneklerine hazırlama (biçimlendirme) çabasını gösterir(İgciler,1991: 41-42).

Genellikle hikâyelerinde gelenek ve göreneklerden bahsederek bazen bir anlatıcı rölünde bazen de dede ve nine tiplerini kullanarak istediği mesajı okuyucuya vermektir. Bunu cemre adlı hikâyesinde şu şekilde görürüz:

Cemre –“Kadın, torununun anlına dek düşen saçlarını okşadı. Güler: Daha küçüksün, ondan bilmezsin, biraz büyüyünce anlarsın. Ama mademki ısrar ediyorsun söyleyeyim. Bahardan önce ilkin havada, sonra suda ve en son toprakta meydana geldiği sanılan sıcaklık yükselişine halk cemre der. Yani halk, ağır kıştan kurtulmak için, cemrelerin düşmesini sabırsızlıkla bekler. Hele üçüncü cemre düştükten sonra, herkesin yüzü gözü güler. Hele çiftçiler. Çünkü yalın ayak gezsen bile artık üşümezsin. Toprak bile başka kokar üçüncü cemreden sonra” (İgciler, 1991: 47). İgciler, bu hikâyelerde okuyucuların beklentileri, umutları, davranış değişimlerine yardımcı olur.

İYDP

Diğer yaklaşımlara göre, daha fazla soru kullanan gerçeklik terapisinde bu sorularla danışanın kendini daha geniş açıdan değerlendirmesi amaçlanır. İYDP gerçeklik terapisinde kullanılan temel soru sorma becerileriyle ilgilidir. İ= Ne istiyorsun, Y= Ne yapıyorsun, D= Değerlendirme, P= Eylem planı anlamına gelmektedir.

İ Ne istiyorsun? : Danışanın ne istediğinin farkına varmasını amaçlayan bu soru danışana içgörü kazandırmaktadır. Böyle bir soruyla danışanlar daha önce, başkalarıyla paylaşmadıkları isteklerini dile getirebilirler.

Y Ne yapıyorsun?: Bu soruyla danışanın gerçekte ne yaptığı araştırılır. Burada araştırılan davranış daima şimdiyle ilgili olan davranıştır. Daha açıkçası danışanın şimdi ne yapmakta olduğu üzerinde durulur.

D Değerlendirme: Burada danışanın kendini değerlendirmesine yardımcı olunur. Danışanlar eylemlerinin işe yarayıp yaramadığını anlamalıdır.

P Eylem Planı: Gerçeklik terapisine göre, davranışlar düşünceleri değiştirir. Danışan davranışları konusunda bir değişimde bulunmaya karar verdiğinde terapist, bu davranışsal değişimin planlanmasına yardımcı olur. Her hafta bir plan yapılır ve danışman danışana geribildirim verir.

İYDP'yi İgciler'in hikayesinde şu şekilde görürüz: “Hıdrellez” Olay, akşamdan sabaha doğru Mehmet Ağa ve ailesinin yolculuğu ile başlar. Yolculuğun amacının, “Karabaş Baba”nın beş Mayıs'ta yapılan kutlama için olduğunu anlarız. Hikâye, gelişme bölümünde Mehmet Ağanın şu açıklamalarıyla devam eder: “Okuduğum eski Türkçe kitaplara göre insanlar bir yılı ‘Hızır’ ile ‘Kasım’ olarak ikiye ayırmışlar. Mayısın altısında ‘Hızır’ ile yaz dönemi başlar. Bu dönem, 186 gün sürer. Yazın ilk günü sayılan Hızır'ın gelmesini, halk eğlencelerle kutlar. İşte bu nedenle yazın gelişi için, insanlar Karabaş babaya çıkarlar. Bunu hiçbir zaman unutmamalısn ki, bugün kışın son günü yarın ise yazın ilk günüdür. Buna Hıdrellez denir. Hıdrellez sözü, ‘Hızır’ ile ‘İlyas’ asırlarının türemesinden gelir. Eskiden ‘ bab-ı hayat’ dedikleri ölmezlik suyundan içen Hazreti İlyas, bastığı yerden sular fişkırtır, ortalığı yeşillğe büründürmüş. Onun içinde yeşil demek olan ‘Hızır’ takma adını alan İlyas olur”. Ahmet Ağa çocukluk anılarını şöyle dile getirir:

Ben çocukken her görenek ve günleri bilirdim. Hele hıdrellez gelince, onu büyük şenliklerle kutlardım. Karabaş baba'ya yâda Kruşa'ya, ondan sonra Prizren'in bağlıklarında ki ‘Toçila’ çeşmesine girdik. Orada testilerle su alır, üstümüzü başımızı sarmaşıklarla sarar, öyle evlerimize dönerdik. Annem beni evde bekler, getirdiğim suyla ceviz dalarını ıslatır, sonra ev insanlarını onunla uyandırır. Testideki suyu ise hepimiz yudum yudum içer ve komşulara dağıtırdık; o suya şifa suyu derlerdi (İgciler, 1984: 95 – 96). Hikâyenin ismi olan Hıdrellezin, ne olduğu bu açıklama ile anlaşılır.

İgciler bu hikâyesinde temel soru sorma yöntemini şu şekilde izah etmektedir: ne istiyorsun sorusunda çocukların karabaşa gitmek istemesini açıklar. Ne yapıyorsun sorusuna okuduğu kitabı araştırmak ayrıca Toçila çeşmesine sadece su almak için gitmelerini açıklar. Eylem planına ise Hıdrellezin kışın son günü olması, yazın ise ilk günü olması nedeniyle yaptıkları kutlamayı örnek verir. Değerlendirmenin örneği ise Hıdrellezin oradaki yaşayan toplum için önemli bir gün olduğunu vurgular (İgciler, 1984: 93-102).

Yüzleştirme

Gerçeklik terapisinde danışan kendisine sorulan bazı sorular vasıtasıyla gerçekle yüzleştirilir. Bu sorular danışanın amaçlarına ulaşmayı

nasıl planladıkları ve bu amaçlarında samimi olup olmadıklarıyla ilgilidir. Danışanlar kendi eylemlerinin içsel ya da dışsal sonuçlarıyla yüzleştirilir.

İgciler'in Bağda adlı hikâyesinde açıkça yüzleştirmeyi şu şekilde görmekteyiz:

Hikâyede bir bağ gezintisi anlatılır. Bağ gezisi akşamdan yapılan hazırlıklarla başlar. Dayıları Namık, kuzenlerini bağa götürecektir. Çocukların sevinci yine açıkça belirtilir. Olay, bir gün içerisinde geçtikleri yollarda, derelerde ve tepelerde geçer. Önemli olan mesaj, olayın sonuna doğru "Kara Potok" dereciğe gitmeleri ve oradaki siyah boyaları toplamalarıdır. İgciler'in amacı, çocuklara siyah boya yapılan taşları toplatırken Kara Potok isminin o siyah boyadan geldiğini göstermektir. Kara Potok ismi oradaki siyah taşların var olması ve Namık dayı küçük kuzenlerini Kara Potok'taki siyah taşlarla yüzleştirmek istemesidir. Namık dayı bu olayda çocuklara olan samimiyetini açıkça gösterir. Çünkü çocukların amacı yıllardır duydukları Kara Potoğa gitmek ve oradaki siyah taşlarla yüzleşmek istemelerinden ibarettir.

Çocukların sürekli sordukları siyah taşlarla ilgili soruya İgciler bu hikâyesinde başkahraman Namık dayıyı kullanarak cevap vermiş ve onları Kara Potoktaki siyah taşlarla yüzleştirmiştir (İgciler,1989: 35-39).

Bilgi Verme

Gerçeklik terapisinde danışanın eyleme geçebilmesi için bazı bilgi ve becerilere ihtiyacı vardır. Terapi sürecinde danışana bu bilgi ve beceriler terapist tarafından öğretilmektedir.

İgciler, Yugoslavya döneminde 1 Mayıs bayramının önemini vurgulamak istemiş bu bayram hakkında hikâye diliyle okura bilgi vermiştir.

"1 Mayıs Gezisi" – Hikâye, aynı kahramanlar, aynı mekân, değişik kurgular ve değişik günlerde yazılan günlük olaylardan biridir. Burada en önemli mesaj hikâyenin sonuna doğru verilen 1 Mayıs'ın İşçiler Bayramı olduğu ve o günün 1 Mayıs nedeniyle kutlandığını ayrıca okuyucu çocuklara bu bayram hakkında bilgi vermektedir. İgciler, burada bir ailenin çocuklarına verdiği eğitimi sunarken okuyuculara dolaylı olarak bunu öğretmektedir (İgciler, 1982: 73-76).

Kontrat

Gerçeklik terapisinde sözel vaadin yanı sıra danışanla yazılı bir sözleşme de yapılmaktadır. Bu kontrat danışanın planlarındaki özel bir sıranın ve programın hatırlatıcısı ve danışanın davranışsal amaçlarının somut bir delili niteliğindedir.

İgciler, “Dost Ana” adlı hikâyesinde, Yugoslavya döneminde yaşanan hayatı gözler önüne serer. Kardeşlik ve birliği simgeleyen meşale gösterisinden, piyoner şapkalarından, boyun bağlarından ve o güne olan saygıdan da söz eder. Çocuk kahramanları aralarında geçen tartışmada Türk çocuklarının anne ve baba eğitimini sergilerken asıl olan dürüstlük unsuru üzerinde durur.

Yalan söylemenin kötü bir davranış olduğunu, yalan söylemeden de sorunlara çare bulunacağını göstermiştir. Annesinin, oğlu Cengiz’i güç durumdan kurtarması, onun sorununa çözüm bulması, çocuğun ne derece eğitildiğinin ispatıdır. Annesi çocuğun davranışını anlaşmayla affeder (kontrat yapar) (İgciler, 1989: 40-43).

Rol Oynama

Rol oynama tekniği, danışanın yeni öğrendiği davranışları pekiştirmesi ve pratiğe dökmesi açısından faydalıdır. Bu teknik özellikle, kişiler arası ilişkilerdeki zorlukları ve sorunları ortadan kaldırmada yardımcıdır.

İgciler “Noel Babanın Armağanı” adlı hikâyesinde yaşadığı çevrenin getirdiği bazı alışkanlıkları gösterir. Orada oynanması gereken bazı rollerin de farkında olmalarını sağlar. Noel babanın çocuklara hediye paketi getirmesi onların sevinmelerine sebep olur. Diğer taraftan anlatıcı, çok uluslu bir ülkede yaşamının ve Türklerin diğer ulusların yaşam tarzlarının etkisi altında kaldıklarını gösterir. Bu hikâyede anlatılmak istenen olay multi etnik bir ülkede yaşamının getirdiği avantaj ve dezavantajların sonuçlarının bazı rolleri üstlenmeleri söz konusudur (İgciler, 1989: 100 - 102).

Destekleme

Bazı danışanlar, çabalarının desteklenmesine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu destekleme danışanı, yeni davranışları deneme konusunda ken-

dilerine olan güveni artırır. Böylece danışanlar davranışlarının sorumluluğunu üstlenme konusunda daha istekli davranırlar.

İgciler'in "Çilli Horoz" hikâyesinde olay, aynı mahallede başka bir günde sergilenmektedir. Anlatıcının olaya yine güneşli bir günden başlaması, okuyucunun aklına mahalle çocuklarının bugün neler yaptığı sorusunu getirir. Kurgunun öznesi çilli horozdur. Bu horozun kaçmasıyla çocukların onu bulma çabaları ile hikâye aralarında büyüklerinde yardım etmesi ile gelişir ve istedikleri horoza ulaşırlar. Çocukların birbirlerine olan yardımlaşmasından bahseder ve bu olaya büyüklerin desteğiyle, birbirine yardım eden insanları başarıya veya istedikleri sonuca ulaşabileceklerini gösterir. Çünkü çocuklar paylaşma ve yardımlaşma duygusunu en fazla bu yaşlarda kazanırlar. Yazar da bunun bilincindedir (İgciler, 1989: 27-31).

Kendini Açma

Danışmanın kendini açması, kendi kişisel deneyimlerini ve yaşadıklarını danışma ortamına getirmesi, danışanın kendisini daha güvenli bir ortamda hissetmesine neden olur. Yerinde yapılan kendini açma, danışma sürecini olumlu yönde etkiler.

İgciler, bu hikâyesinde Kemal'in babasına kendi derdini anlatmasını yazıya dökerek kendisini açmasını sağlamıştır. "Tembel Kemal" hikâyesinde, olay, Cuma Cami Mahallesi'nde Kemal, ailesi, okulu ve oynadığı oyunlarla örülmüştür. Hikâyede anlatılmak istenen, oyun oynamanın çocuğun vazgeçilmezi olmasıdır. Çocuğun, ödevlerini yapmaması, onun yanlış bir hareket yaptığını gösterir. Tembelliğin yalana sevk ettiğini gösterir. Bu iki davranış biçiminin de çok yanlış olduğu anlatılır. Olay çok güzel bir nasihatle bittirilir. "Babası yavrum dedi. Niçin, bunu yaptın? Sana yakışmaz, sen soylu bir aile çocuğusun. Soyumuzda ne yalancı, nede hırsız vardı. Ev ödevlerini yapmalıydın, yalan söylememeliydin. Kemal, babasının sözlerini dinlerken içi sızladı. Gözyaşları kendiliğinden akmaya başladı. Sonra babasının boynuna sarılarak: - Affet beni babacığım !... dedi. Affet... Artık seni ve anmeni dinleyeceğim. Öğretmenimi de kırmayacağım" diyerek babasına duyduğu güven duygusundan dolayı kendini açtı ve ikiside gerçeklerle yüzleşerek yanlışları görürler (İgciler, 1989: 91).

Mizah

Bu yöntemin yerli yerinde ve uygun bir şekilde kullanılması önemlidir. Mizahın yerinde ve uygun bir şekilde yapılması danışanın daha objektif olmasını sağlarken, alaycı ve küçültücü bir niteliğe bürünmesi durumunda danışma sürecine zarar verir.

İgciler, “Anneyi Sevindiren Hediye” hikâyesinde annelere verilen önemi burada bir kez daha kanıtlar. Sekiz Mart’ın dünyada bütün kadınların günü olduğunu söylerken, çocukların annelerine verilen hediye için, ne kadar değerli olduğunu gösterir. Hikâyenin sonuna doğru, babalarının annelerine getireceği hediye için çocukların merak etmeleri annelerini güldürür. Aslında anne için, değerli olan hediye zaten çocukları tarafından verilmiştir. Annenin gülüşünü kontrol etmesi abartmaması o yaşlarda olan çocukların, psikolojilerini bilen İgciler bu olayda alaycı ve küçültücü bir niteliğe bürünmeyen anneyi kalem almıştır (İgciler, 1989: 96 - 99).

Terapötik Amaçlar

Amaç; danışanı gerçeklikle yüz yüze getirip davranışlarının sorumluluğunu almasını sağlamak, ihtiyaçlarını gerçeklik sınırları içinde gidermeyi danışana öğretmek, yani başarılı bir kimlik oluşturmaktır.

Bu temel amaca ulaşmak için danışanlara; duygu ve fizyolojilerinden çok, düşünce ve davranışları üzerinde kontrole sahip oldukları öğretilir, yaşamdan ne istediklerini belirginleştirmelerine yardım edilir, güçlerinin ve sınırlılıklarının farkına varması sağlanır. Terapist danışanın kendine ve başkalarına zarar veren davranışlarını fark edip, bunları değiştirmesi için danışana yardım eder. Gerçeklik terapisinde sıcak, kabul edici, içten, anlayışlı, gerçekçi, ilgili bir danışman şarttır. Gerek sözel, gerekse sözel olmayan mesajlarla bunu danışana iletebilmelidir.

Terapistin İşlev ve Rolü

Terapistin temel amacı, danışana, ihtiyaçlarını karşılamakta kullanacağı sorumlu davranışı öğretmektir. Sorumlu olmayan davranışlarını değiştirmek için danışanın yapacağı planda danışana yardım eder. Yine terapist, sorumlu davranışı öğretmek için danışana model olur. Terapist kendini açabilir, danışanla tartışmalara girebilir.

Terapistin işlevlerinden biri de, danışanın ne istediğini netleştirmesine yardım etmektir. Danışmada şu andaki davranış odak alınır. Geçmiş tartışmaktan kaçınılır. Çünkü bütün problemler doyurulmamış "şu andaki ilişkiden" çıkar. Danışman, toplam olan davranışı, aktif davranışı, düşünceyi, duyguları ve fizyolojiyi anlamalıdır. Aktif davranış ve düşünceler değişince duygular ve fizyoloji de değişebilir.

Gerçeklik Terapisine Yöneltilen Eleştiriler

Gerçeklik terapisinin temel sınırlılıklarının başında, yönlendirme sürecinde aşağıda belirtilen konulara yeterince önem vermemesi gelmektedir: bilinçsizlik, geçmişin gücü ve çocukluk döneminde yaşanan travmatik deneyimler, rüyaların tedavi edici etkileri, ve duyguların psikolojik olarak başkalarına aktarılmasının yeri ve önemi.

Gerçeklik terapisi neredeyse yalnızca bilinçliliğe önem verdiğinden, bastırılmış çatışmalar ve bilinçsizliği nasıl düşündüğümüz, nasıl hissettiğimiz, nasıl davrandığımız ve nasıl seçtiğimiz hususlarındaki gücü gibi faktörler göz önünde bulundurmamaktadır.

Rüyalarla çalışmak, gerçeklik terapistinin görevlerinden değildir. Glasser'a göre, rüyaları derinlemesine incelemek, tedavi edici anlamda işe yaramamaktadır. Ona göre, rüyaları tartışarak vakit geçirmek, kişinin davranışından bahsetmekten kaçınmak için bir savunma olarak değerlendirilebilir ve bu bir zaman kaybıdır.

Başarılı Bir Kimliği Kazanmanın Unsurları:

- Yaşadığı dünyanın gerçeğini inkâr ya da göz ardı etmemek,
- Kendi davranışının sorumluluğunu kabul etmek,
- Plan yapmak ve gerçekleştirmede sorumlu davranmak,
- Başkalarını sevmek ve onlara katılmak, kendini başkalarına vermek ve karşılığında sevmek,
- Kendine ve başkalarına yararlı etkinliklere katılmak,
- Standartlara uygun etik davranışlar içeren bir şekilde yaşamaktır.

SONUÇ

Bu çalışmayla Kosova Türk Medeniyetinin uzun yıllar geçmesine rağmen yok olmadığı bu durum Türklerin her ne kadar azınlık sayılı-salar bile kendi dillerine, dinlerine, gelenek ve göreneklerine, eğitim seviyelerine kısacası medeniyetine sahip çıkan bir ulus olduklarının göstergesi olarak da ifade edilebilir. Eğitimlerine vermiş oldukları önemle örnek aldığımız edebiyatçı Ahmet Saffet İgcilerin hikâyelerinden kesitler alınarak Psikolojik Danışmada Gerçeklik Terapisinin uygulanabilmesi bunun bir göstergesidir.

Kaynakça:

ALTINTAŞ, Ersin, GÜLTEKİN, Mücait, 2003 “**Psikolojik Danışma Kuramları**”, Alfa Kitabevi.

DAVISON, G. Neale J, Anormal Psikoloji, 2004: **Türk Psikologlar Derneği Yayınları**, Ankara.

EISENBERG, Sheldon, J. Delaney, Daniel, 1993 “ **Psikolojik Danışma Süreci**” Milli Eğitim Basımevi.

GLASSER, William, 1999 “**Kişisel Özgürlüğün Psikolojisi**”, Hayat yayınları.

GLASSER, William, 1990 “**Reality Therapy**” , U.S.A. Harper & Row, Publishers, Inc.

GLASSER, William, 1999 “**Başarısızlığın Olmadığı Okul**” , Çev. Tek-söz, K. Ankara, Beyaz Yayınları.

İĞCİLER, S. Ahmet, 1987, “**Arife Hanım**”, Tan Gazetesi, Priştine – Kosova, 14 Kasım.

İĞCİLER, S. Ahmet 1981, “**Canan**”, Kuş Dergisi, Priştine – Kosova, Sayı 10, Yıl 3, Aralık.

İĞCİLER, S. Ahmet 1982, “**Erdoğan’ın Yaşantıları**”, Çevren, Priştine – Kosova, YU ISSN 050-6126, No. 34, Haziran.

İĞCİLER, S. Ahmet 1982, “**Erdoğan’ın Yaşantıları**”, Tan Yayın Evi, Priştine.

İĞCİLER, S. Ahmet (1984, “**Hidrellez**”, Çevren, Priştine – Kosova, YU ISSN 0350-6126, No. 41, Mart.

İĞCİLER, S. Ahmet 1984, “**Yüreksiz Adam**”, Tan Yayın Evi, Priştine.

İĞCİLER, S. Ahmet 1989,” **Ağlayan Bebek**”, Tan Yayın Evi, Priştine.

İĞCİLER, S. Ahmet 1991, “**Keskin Göz Öğretmen**”, Tan Yayın Evi, Priştine.

İĞCİLER, S. Ahmet 1998, “**Saklambaç**”, Kuş Dergisi, Priştine – Kosova, Yıl 20, Sayı 151, Ağustos - Eylül.

İĞCİLER, S. Ahmet 2002, “**Arife Hanım**”, Bay Dergisi, Prizren – Kosova, Yıl 9, Sayı 80.

İĞCİLER, S. Ahmet, 1985, “**Çilli Horoz**”, Tan Gazetesi, Priştine – Kosova, 27 Nisan.

JONES, Richard Nelson, 1982 “**Danışma Psikolojisi Kuramları**”, Cassell Educational Limited.

KARAHAN T. F., Sardoğan 2004, “**M. E. Psikolojik Danışma Ve Psikoterapide Kuramlar**”, Samsun: Deniz Kültür Yayınları.

KAZAZ, Nalan 2010 “**Ahmet İğciler’in Hayati, Sanati Ve Eserleri Hakkında Bir İnceleme**”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniv, Fen Bilimler Enstitüsü.

ÖZDEN, Yüksel, 2002 “**Kendini Gerçekleştir**”, Pegem A Yayınları.

E Ğ İ T İ M

TÜRKÇENİN VE TÜRKÇE EĞİTİMİN MAKEDONYA İÇİN ÖNEMİ

Nazim İBRAHİM*

Özet

Balkanlarda Türk dilinin ve kültürünün önemi büyüktür ve kökleri çok eski tarihlere dayanmaktadır. Balkanların Türklerle tanışması Hunlarla başlar. Bu dönem Türk-Balkan halkları arasındaki dil ve kültür etkileşimine dair bilgiler kısıtlıdır.

Daha sonarki dönemlerde Osmanlının bölgeye gelişiyle birlikte Türkçe de bölgede konuşulan diller arasında yerini alır. Bu topraklarda Türklerle yerli halkların birlikte yaşamaları sonucunda dil, din, kültür, sanat, ticaret ve eğitim gibi sosyal hayatın her alanında etkileşimlerin olduğu bilinmektedir.

Bilindiği üzere, ana dilinde eğitim görmek her insanın temel hakkıdır. Günümüz Makedonya devletinin kurucu unsurlarından olan Türkler, diğer halklar gibi ilköğretim, lise ve üniversite düzeyinde ana dilinde eğitim görebilirler. Türkler beraberinde getirdikleri ve bu coğrafyaya bıraktıkları bu maddi ve manevi kültürün derin izlerini günümüz Balkan halklarında görmemiz mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Türkçe Eğitim, Makedonya, İlkokul, Lise, Üniversite

THE IMPORTANCE OF TURKISH AND THE TURKISH EDUCATION FOR MACEDONIA

Abstract

It is very important the Turkish and Turkish Education for Macedonia, and its origins are very ancient. The installation of Turks in the Balkans begins with the Huns. The informations about the interaction among languages and cultures of the Turk-Balkan nations in this period are very poor. During the next periods, with the

* Prof. Dr., Üsküp (Makedonya) "Aziz Kiril ve Metodiy" Üniversitesi, "Blaje Koneski" Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Üsküp - Makedonya, nazimvr@gmail.com

installations of Ottomans in some region, the Turkish is taking its place among the languages of the region. As the result of the life in common among the native nations with the Turks in those regions, it is known as the common interaction in the field of language, religion, culture, art, commerce and education, but in the same time in each field of social life. It is the basic right of every human being for education in his mother tongue. The Turks, which are the factors of the constitution of today's Macedonia, have the right of education in their mother tongue. The Turks in this region brought and left material and spiritual culture which marks today are visible in the Balkan nations.

Keywords: *Turkish, Turkish Education, Macedonia, Primary School, High School, University*

Balkanlar, tarihi boyunca farklı milletlere ve devletlere ev sahipliği yapmıştır. Bu tarihi süreç içerisinde Balkanlar değişik zamanlarda Türklerin batıdaki yerleşim alanları olmuştur. Balkanlara ilk Türk akınları, Hunlar tarafından yapılmıştır. Daha sonraki dönemlerde Bulgarlar, Avarlar, Peçenekler, Uzlar ve Kıpçaklarla devam etmiştir. Bu dönem Türk-Balkan halkları arasındaki dil ve kültür etkileşimine dair bilgiler çok sınırlıdır.

Daha sonraki dönemlerde, Türklerin bölgeye gelişi Selçuklu Devleti zamanında Sarı Saltuk'la başlar. Fakat, Balkanlarla kurulacak olan kalıcı ve asıl ilişkiler Osmanlı Devleti zamanında gerçekleşir. Osmanlı Devleti'nin bölgeye gelişiyle birlikte Türkçe de bölgede konuşulan diller arasında yerini alır.

XIV. asrın sonlarından itibaren Balkanlara gelen Osmanlı'nın Balkanlar üzerindeki kültür ve dil açısından etkisi tartışılmazdır. Dolayısıyla, günümüz Balkanlarda Türk dilinin varlığı Osmanlı ile gerçekleşmiştir. Bugün Balkanlarda binlerce insan Türkçe konuşmakta ve Balkan dillerinde hâlâ binlerce Türkçe kelime yaşamaktadır. Türkçenin Balkan dilleri üzerindeki etkisini anlayabilmek için Türk topluluklarının Balkanlardaki tarihini bilmemiz gerekir. Bu tarih, bize, Türklerin Balkanlarda en eski çağlardan itibaren yaşadıklarını gösterir¹.

¹ Erman Artun, "Geçmişten Günümüze Kültürel Değişim ve Gelişim Sürecinde Balkanlarda Türkçe", Beder Journal of Humanities (B.J.H.), Issue: 4, Volume: 2, Fall 2014 (Special Issue), s. 13.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye yayılmasından itibaren fethedilen topraklara yerleşen Türklerle yerli halkın birlikte yaşamaları sonucunda dil, din, sanat, ticaret, giyim-kuşam ve gelenek gibi sosyal hayatın her alanında etkileşimler olmuştur. Türkçe bir yandan mekteplerde eğitim ve öğretim yoluyla, bir yandan da resmî ve günlük işlerde kullanılarak yayılmıştır².

Makedonya Türkleri, Osmanlı Devleti'nin buradan ayrılmasıyla kültür, din, dil, eğitim ve diğer sorunlarla karşı karşıya kaldığı bir gerçektir. Bu durum özellikle 1912-1945 yılları arasında görülmektedir. 1945'ten itibaren Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nde etnik topluluklara ana dilinde eğitim görme hakkı verilmiştir, dolayısıyla Makedonya Türkleri de bu haklardan yararlanmışlardır³.

Eski Yugoslavya'nın parçalanmasıyla, Makedonya Cumhuriyeti 08 Eylül 1991 yılında bağımsızlığını ilân etti. Makedonya'nın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri Türkiye Cumhuriyeti oldu. Dolayısıyla, iki ülke arasında dostluk ve dayanışma açısından yepyeni bir sayfa açıldı. İki ülke insanları arasında gidiş gelişler yoğunlaştı ve kültürler arası bir yakınlaşma oluştu. Bunun neticesi olarak, Makedonya vatandaşlarında Türk diline, edebiyatına ve kültürüne büyük bir ilgi uyandı.

Günümüzde, devletin kurucu unsurlarından olan Türkler ilköğretim, lise ve üniversite düzeyinde ana dilinde eğitim görebilirler.

Eğitim, dünya milletlerini ileriye götürecektir en önemli unsurlardan biridir. Bir milletin varlığının özü eğitimidir. Dolayısıyla, ana dilinde eğitim görmek her insanın temel hakkıdır.

Eğitimin insan için bu kadar önemli olduğundan dolayı müsadenezle sizlere Makedonya Cumhuriyeti'nde 2015-2016 okuma yılında Türkçe eğitim veren ilköğretim, lise ve üniversitelerdeki durumlarla ilgili bazı bilgileri aktarmak istiyorum.

2015-2016 okuma yılında Türkçe eğitim veren ilköğretim ve bu okullarda eğitim gören öğrencilerin sayısı şöyledir. Makedonya genelinde 66 ilköğretim Türkçe eğitim verilmektedir. Bu okullarda 1'ci yıldan 9'cu yıla kadar toplam 6024 öğrenci eğitim görmektedir. İlkokullarda çalışan öğretmen sayısı ise 486'dır⁴.

² Nuri Yüce, "Balkan Kökenli Mehmet Âkif'in Türkçeye Hizmeti ve Milliyet Anlayışı", *Beder Journal of Humanities (B.J.H.)*, Issue: 4, Volume: 2, Fall 2014 (Special Issue), s. 1.

³ *Makedonya'da İlkokul ve Lise Türkçe Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, MATÜSİTEB, Üsküp – 2009, s. 7.

⁴ MATÜSİTEB Arşivi, Eylül 2015, Üsküp/Makedonya.

Günümüz Makedonya Cumhuriyeti'nde 7 düz ve 6 mesleki devlet lisesinde Türkçe eğitim verilmektedir. 2015-2016 okuma yılında Türkçe eğitim veren düz liselerin isimleri ve öğrenci sayısı şöyledir:

1. Gostivar - Belediye Lisesi, öğrenci sayısı 251.
2. Üsküp - Yosip Broz Tito Lisesi, öğrenci sayısı 222.
3. Kırçova - Mirko Mileski Lisesi, öğrenci sayısı 190.
4. Radoviş - Kosta Susinov Lisesi, öğrenci sayısı 160.
5. Merkez Jupa - Ata Lisesi, öğrenci sayısı 95.
6. Resne - Tsar Samoil Lisesi, öğrenci sayısı 72.
7. Struga - İbrahim Temo Lisesi, öğrenci sayısı 60.

2015-2016 okuma yılında düz liselerde Türkçe eğitim gören toplam öğrenci sayısı 1050 dir⁵.

2015-2016 okuma yılında Türkçe eğitim veren mesleki liselerin isimleri ve öğrenci sayısı ise şöyledir:

1. Gostivar Sağlık Lisesi, öğrenci sayısı 204.
2. Kalkandelen Sağlık Lisesi, öğrenci sayısı 128.
3. Gostivar Ekonomi Lisesi, öğrenci sayısı 80.
4. Üsküp Tsvetan Dimov, öğrenci sayısı 77.
5. Gostivar Endüstri Lisesi, öğrenci sayısı 62.
6. Üsküp Dimitar Vlahov, öğrenci sayısı 15.

2015-2016 okuma yılında mesleki liselerde toplam 566 öğrenci Türkçe eğitim görmektedir⁶.

Makedonya Cumhuriyeti'nde düz ve mesleki liselerde Türkçe eğitim gören toplam öğrenci sayısı 1616'dır. Bu liselerde toplam olarak 120 öğretmen çalışmaktadır.

Üsküp "Aziz Kliment Ohridski" Pedagoji Fakültesi'nde Türkçe Bölümü mevcuttur. Bu bölümden okul öncesi ve sınıf öğretmenliği için öğretmen kadrosu yetişmektedir. Bölümde 2015-2016 okuma yı-

⁵ MATÜSİTEB Arşivi, "2015-2016 Okuma Yılında Makedonya Cumhuriyeti'nde Türkçe Eğitim Yapan Devlet Düz Liselerinin İsimleri ve Öğrenci Sayısı", Eylül 2015, Üsküp/Makedonya.

⁶ MATÜSİTEB Arşivi, "2015-2016 Okuma Yılında Makedonya Cumhuriyeti'nde Türkçe Eğitim Yapan Devlet Mesleki Liselerinin İsimleri ve Öğrenci Sayısı", Eylül 2015, Üsküp/Makedonya.

lında 1. sınıfta 18, 2. sınıfta 12, 3. sınıfta 20 ve 4. sınıfta 7, toplam 57 talebe eğitim görmektedir⁷.

Son yıllarda Balkanlarda ve Makedonya’da Türkçe’ye ilginin oldukça arttığını söyleyebiliriz. Makedonya’da Türk diline, edebiyatına ve kültürüne bu büyük ilginin neticesi olarak, farklı üniversitelerde yeni Türk dili ve edebiyatı bölüm ve gruplarının açılmasına sebep oldu. Dolayısıyla, 2009-2010 okuma yılında İştip “Gotse Delçev” Üniversitesi, Filoloji Fakültesi bünyesinde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü açıldı. Bölümde toplam 110 talebe eğitim görmektedir. 2009-2010 okuma yılından bugüne kadar 33 talebe mezun olmuştur⁸. 2012-2013 okuma yılından itibaren bölümde yüksek lisans eğitimi de verilmektedir. Şimdiye kadar 11 talebe yüksek lisansa kayıtlanmıştır. Bunlardan 2015 yılında 2 ve 2016 yılında 1 talebe mezun olmuştur⁹.

Aynı zamanda Tetova (Kalkandelen) Devlet Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Şarkiyat Bölümü dahilinde Türk Dili ve Edebiyatı Grubu bulunmaktadır. Talebeler üçüncü sınıftan itibaren Türk Dili ve Edebiyatı grubunu seçebilirler. Bu grupta 2015-2016 okuma yılında 3. Sınıfta Kalkandelen’de 8 Üsküp’te 13 talebe ve 4. sınıfta Kalkandelen’de 5 Üsküp’te 8 talebe olmak üzere, toplam 34 talebe eğitim görmektedir

Türkiye Cumhuriyeti dışında Makedonya’da ve Balkanlarda Türkçe eğitim veren en eski ve en köklü bölümlerden biri Üsküp Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’dür. Bölüm “Aziz Kiril ve Metodiy” Üniversitesi “Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi dahilinde 1976/77 okuma yılında Prof. Dr. Olivera Yaşar Nasteva’nın girişim ve katkılarıyla kurulmuştur¹⁰.

Bölümün kuruluşunun asıl amacı Makedonya’da Türk dilinde eğitim yapan okullara öğretmen yetiştirmek, bizden sonra bölümü ayakta tutacak ve bu topraklarda dil ve kültürümüzün varlığını devam ettirecek yeni uzman kadrolar yetiştirmektir. Bölümden mezun olan

⁷ MATÜSİTEB Arşivi, Eylül 2015, Üsküp/Makedonya.

⁸ Mahmut Çelik & Zeki Gürel, *Makedonya İştip “Gotse Delçev” Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Monografisi*, Makedonya İştip “Gotse Delçev” Üniversitesi Filoloji Fakültesi Yayını, 1. Baskı, İştip – Ekim 2016, s. 44.

⁹ Age., s. 43.

¹⁰ Monografi, “Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi’nin 60. Kuruluş Yılı Dönümü (1946-2006), Art Print Plus Yayınları, Aralık 2006, Üsküp, s. 43.

kadrolar gazete, televizyon, radyo ve değişik alanlarda çalışarak, başarılar elde ettikleri de görülmektedir.

1992/1993 eğitim-öğretim yılında Türkçeye yoğun ilgiden dolayı bölümümüzde ana dili Türkçe olmayanlar grubu açıldı. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü o dönemde iki devlet arasındaki kültürel işbirliğinin gelişmesinde ve derinleşmesinde köprü vazifesini görmüştür¹¹.

Ana dili Türkçe olmayanlar grubuna Makedon, Boşnak, Arnavut, Sırp, Roman ve ana dilini unutmuş Türk asıllı talebeler ilgi göstermektedir. Bu gruba ayrı bir program uygulanmaktadır. Bu program dahilinde birinci ve ikinci yılda dersler Makedon dilinde yapılır, üçüncü ve dördüncü yılda ise dersler tamamen Türkçe yapılmaktadır¹².

2015-2016 okuma yılında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne 61 talebe kaydını yaptırmıştır. Bunlardan 26'sı ana dili Türkçe olanlar grubunda, 35'i ise ana dili Türkçe olmayanlar grubunda eğitimlerini sürdürmektedir. 2015-2016 okuma yılında Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde toplam olarak 250 talebe lisans eğitimi görmektedir¹³. Bölümümüzde Türkiye, Sırbistan ve Kosova'dan gelen talebeler de eğitim görmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1976/77 kuruluş yılından itibaren 17 Aralık 2015 tarihine kadar toplam olarak 503 talebe mezun olmuştur.

1992-1993 okuma yılından itibaren bölümümüzde dil ve edebiyat programları olmak üzere iki alanda yüksek lisans eğitimi verilmektedir. Son zamanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, dil ve edebiyat alanında yeni uzman kadroların yetiştirilmesi için büyük gayret sarf edilmektedir.

Dolayısıyla, bölümümüzde 2010-2011 okuma yılından 2014-2015 okuma yılına kadar edebiyata 26 dile 14 olmak üzere toplam 40 talebe yüksek lisansa kaydını yaptırdı¹⁴. 2011 yılından 2015 yılına kadar 13

¹¹ Nazim İbrahim, "Makedonya – Üsküp Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tarihçesi", Hikmet (Uluslararası Hakemli İlmî Araştırma Dergisi), Yıl 11, Sayı: 21, Mayıs 2013/1, ADEKSAM Gostivar, s. 29.

¹² Agm., s. 31.

¹³ Talebelerle ilgili verilen istatistik bilgileri, "Blaje Koneski" Filoloji Fakültesi Öğrenci İşlerinden 17 Aralık 2015 tarihinde alınmıştır.

¹⁴ Yüksek lisans talebeleriyle ilgili verilen istatistik bilgileri, "Blaje Koneski" Filoloji Fakültesi Öğrenci İşlerinden 17 Aralık 2015 tarihinde alınmıştır.

yüksek lisans ve 5 doktora talebesi tezlerini başarılı bir şekilde savunarak, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldular.

Makedonya'da Türkçenin önemini gösteren delillerden biri de Filoloji Fakültesi'nde Türkçe'yi yabancı seçmeli ders olarak almayı isteyen talebe sayısının günden güne artmasıdır. Lakin, imkanlarımızın kısıtlı olduğu için bu ders bir ara donduruldu, inanırız ki ileride talebelerin yeniden bu dersi seçme imkânı olacaktır.

Makedonya Cumhuriyeti Gostivar şehrinde 07.10.2014 tarihinde M.C. Bakanlar Kurulu onayı ile Uluslararası Vizyon Üniversitesi kuruldu. Uluslararası Vizyon Üniversitesi Balkanlarda Türk dilinde eğitim veren ilk ve tek Türk üniversite olarak, 2015-2016 eğitim-öğretim yılına beş fakültesiyle başlamış bulunmaktadır. Şu anda 248 yerli ve yabancı talebe Türkçe eğitim görmektedir. Vizyon Üniversitesi'nin kuruluşu, Balkanlarda Türkçe'ye ve Türkçe eğitime ilginin ve ihtiyacın ne derecede olduğunu göstermektedir.

Makedonya'da Türkçe'nin önemi, gerek yerli Türk kurum ve kuruluşlarının çalışmaları, gerek Türkiye'den gelen ve faaliyet gösteren Türk kurumlarının çalışmaları, gerekse Türk dizi ve müziklerinin etkisiyle günden güne daha da arttığı görülmektedir. Bu Türk kurumlarından biri, dünyanın çeşitli ülkelerine din, dil, ırk bakmadan yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'dır (TİKA). TİKA Makedonya'da da sayısız yardım ve hizmetlerde bulunmuştur. Dolayısıyla, Türk dili ve kültürünün gelişmesi ve tanıtılmasında büyük katkısı olmuştur.

TİKA'nın yanı sıra, Yunus Emre Vakfı'na bağlı olarak kurulan Yunus Emre Enstitüsü de değişik ülkelerde açmış olduğu merkezleriyle faaliyet göstermektedir. Üsküp Yunus Emre Türk Kültür Merkezi dersliği, konferans salonu, kütüphanesi ve sergi salonuyla Makedonya vatandaşlarına hizmet etmekte, kursiyerlere merkezde Türkçe öğretmektedir. Kursu tamamlayan ve sertifika sınavında başarılı olan kursiyerler Avrupa Konseyi Ortak Dil Kriterlerine uygun olarak hazırlanan ve kursiyerlerin Türkçe bildiklerini belgelendiren Yunus Emre Enstitüsü Sertifikası'nı almaktadır. Ayrıca başarılı olan kursiyerleri Türkiye'de gerçekleştirilen Yunus Emre Enstitüsü Türkçe Yaz Okulu programına da göndermektedir.

YETKM, gerek Makedonya'ya gerekse Türkiye'ye ait özel günlerde ve haftalarda sosyal etkinlikler düzenlemektedir. Bu tür etkinliklerde Türkçe öğrenen Makedonyalılar bir araya getirilmektedir. Mer-

kezlerde Türk müziği dinletileri, kitap tanıtımları, şiir günleri, ebru ve yemek kursları düzenlenmektedir.

Üsküp YETKM, Türkoloji projesi kapsamında protokol imzaladığı Makedonya'daki devlet üniversitelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerine her yıl ikişer öğretim elemanı göndermektedir.

Üsküp Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, gerek Türkçenin gerekse Türk kültürünün Makedonya'da tanıtılması amacıyla birçok faaliyet yapmaktadır.

Makedonya Türkiye'ye ve Türkçeye güçlü bağlarla bağlıdır. Bu bağlar kullanılan dilde de kendisini göstermektedir. Öyle ki Türkçe ve Makedonca arasındaki ortak kullanımların fazla olduğu göze çarpmaktadır. Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda, Makedoncada yer alan Türkçe kelime sayısının beş binin üzerinde olduğu söylenmektedir.

Türkler kendileriyle birlikte getirdikleri ve Balkan coğrafyasına bıraktıkları bu maddi ve manevi kültürün derin izlerini günümüz Balkan halklarında açık bir şekilde görebiliriz. Bu ortak dil ve kültür unsurlarımızın son zamanlarda Türk televizyon dizileri vasıtasıyla tekrar canlandırıldığını ve Balkan halklarının ortaklaşa hafızasında halen yaşadığını görmekteyiz.

Balkanlarda Türk dili ve kültürünün önemi çok büyüktür. Bu dil ve kültürün kökleri çok eski tarihlere dayanmaktadır. Türk dili ve kültürü bu topraklarda yaşayan diğer dil ve kültürlerle kaynaşmış bir vaziyettedir ve bunları ayırmak çok zordur. İnaniyorum ki dünya döndükçe Balkanlarda Türkçenin önemi devam edecek ve hatta artmış olacaktır.

KISALTMALAR:

ADEKSAM – Abdülhakim Hikmet Doğan Eğitim Kültür ve Sanat Merkezi

age. - Adı geçen eser

agm. - Adı geçen makale

B.J.H. - Beder Journal of Humanities

MATÜSİTEB - Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği
s. – Sayfa

TİKA – Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

YETKM – Yunus Emre Türk Kültür Merkezi

KAYNAKLAR:

- ARTUN, Erman, “Geçmişten Günümüze Kültürel Değişim ve Gelişim Sürecinde Balkanlarda Türkçe”, Beder Journal of Humanities (B.J.H.), Issue: 4, Volume: 2, Fall 2014 (Special Issue), Tiran/Arnavutluk. “Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi Öğrenci İşleri, Lisans Eğitimi, 17 Aralık 2015, Üsküp/Makedonya. “Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi Öğrenci İşleri, Yüksek Lisans ve Doktora Eğitimi, 17 Aralık 2015, Üsküp/Makedonya.
- ÇELİK, Mahmut & GÜREL, Zeki, *Makedonya İştîp “Gotse Delçev” Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Monografisi*, Makedonya İştîp “Gotse Delçev” Üniversitesi Filoloji Fakültesi Yayını, 1. Baskı, İştîp – Ekim 2016.
- İBRAHİM, Nazim, “Makedonya – Üsküp Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Tarihçesi”, Hikmet (Uluslararası Hakemli İlmî Araştırma Dergisi), Yıl 11, Sayı: 21, Mayıs 2013/1, ADEKSAM Gostivar, s. 26 - 35. *Makedonya’da İlkokul ve Lise Türkçe Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, MATÜSİTEB, Üsküp – 2009.
- MATÜSİTEB Arşivi, Eylül 2015, Üsküp/Makedonya. Monografi, “Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi’nin 60. Kuruluş Yıl Dönümü (1946-2006), Art Print Plus Yayınları, Aralık 2006, Üsküp/Makedonya.
- YÜCE, Nuri, “Balkan Kökenli Mehmet Âkif’in Türkçeye Hizmeti ve Milliyet Anlayışı”, Beder Journal of Humanities (B.J.H.), Issue: 4, Volume: 2, Fall 2014 (Special Issue), Tiran/Arnavutluk.

KOSOVA CUMHURİYETİ İLKÖĞRETİM OKULLARININ TARİH DERSİ MÜFREDATI VE DERS KİTAPLARINDA TÜRKİYE CUMHURİYET TARİHİNİN YERİ VE ÖNEMİ*

Bedrettin KORO**

Özet

Kosova Cumhuriyeti, 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan eden, 10.908 km² yüzölçümüyle, Balkan Yarımadası'nın ortasında yer alan, küçük ve en genç bir Balkan, Avrupa devletidir.

Daha 1999 yılında Sırbistan'a karşı düzenlenen NATO'nun müdahalesinden sonra Kosova'da kurulan BMÖ'nün Geçici İdari Misyonu (UNMİK) ile eğitim-öğretim dört öğretim dilinde: Arnavutça, Türkçe, Boşnakça ve Sırpça yapılmaya başlandı. Kosova'da Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça yapılan eğitim-öğretim Kosova Eğitim Sistemine göre düzenlenmektedir. Sırp topluluğu ise 1999 yılında Kosova'da kurulan UNMİK yönetimini ve daha sonra Kosova'nın bağımsızlığını ve 2008 yılı Anayasası'nı kabul etmediğinden dolayı, şimdiye dek eğitim-öğretimi Sırbistan Eğitim Sistemine göre uygulamaktadır.

Bu çalışmanın, Kosova Cumhuriyeti'nde dört öğretim dilinde yapılan eğitim-öğretimin Tarih dersi müfredatı ve ders kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nin yeri ve önemine değinme amacı vardır. Çalışmanın giriş bölümünde Kosova'da üniversite öncesi eğitim-öğretime ait genel bilgiler verildikten sonra, gelişme bölümünde ilk-öğretim okullarının tarih dersi müfredatı ve bu müfredata dayanarak hazırlanan ders kitapları analizi yapıp kıyaslanarak, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'ne ne kadar yer verildiği ve öneminin vurgulandığını tespit edilecektir. Çalışma sonuç ve önerilerle sona erecektir.

***Anahtar Sözcükler:** Türkiye Cumhuriyeti, Kosova Cumhuriyeti, Tarih dersi müfredatı ve ders kitapları*

THE PLACE AND IMPORTANCE OF REPUBLIC OF TURKEY IN PRIMARY SCHOOL HISTORY COURSE CURRICULA AND TEXTBOOKS IN THE REPUBLIC OF KOSOVO

Summary

* Bu çalışma Eskişehir'de 22-26 Ekim 2013 tarihleri arasında düzenlenen "Kuruluşundan 90. Yılına Türkiye Cumhuriyeti" Uluslararası Sempozyumunda sunulan bildiridir.

** Tarih bilimleri uzmanı (mastırı), Prizren/Kosova, b_koro@hotmail.com

Republic of Kosovo, which declared its independence in 17 February 2008 is the smallest and newest European state in Balkans covering the area of 10.908 km² and located in middle of Balkan peninsula.

After the NATO intervention against Serbia as late as in 1999, education during UN Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) started to be conducted in four languages: Albanian, Turkish, Bosnian and Serbian. Education in Albanian, Turkish and Bosnian languages in Kosovo is regulated according to Kosovo Education System. While on the other hand, due to non-recognition of the UNMIK administration established in Kosovo in 1999 and subsequently the independence of Kosovo and 2008 Constitution by the Serbian community, it has been pursuing its education according to Serbian Education System.

The aim of this paper is to address the place and importance of History of Republic of Turkey covered in the History course curricula and textbooks used in four language education in Republic of Kosovo. Following the introduction part providing general information on pre-university education in Kosovo and upon analysis and comparison in the body text of primary school history course curricula and textbooks prepared thereupon, the level of emphasis put on the place and importance of History of Republic of Turkey will be identified. The paper ends with conclusions and recommendations.

Keywords: *Republic of Turkey, Republic of Kosovo, History course curricula, History textbooks*

GİRİŞ

Kosova, Güneydoğu Avrupa'nın merkezinde ve Balkan Yarımadası'nın ortasında bulunan ve Kadastro Ajansı'nın son verilerine göre 10.908 km² olan küçük bir ülkedir. 2011 yılının Nisan ayında yapılan nüfus sayımının resmi verilerine göre, Kosova'nın 1.739.825 nüfusu vardır. Kosova'nın toplam nüfusundan 1.616.869 ya da % 92,93'ü Arnavut, 25.532 ya da % 1,47'si Sırp, 18.738 ya da % 1,08'i Türk, 27.533 ya da % 1,58 Boşnak, 8.826 ya da % 0,51 Rom, 15.436 ya da % 0,89 Aşkali, 11.524 ya da % 0,66'si Mısırlı, 10.265 ya da % 0,60

Goralı ve 5.204 ya da % 0,29 diğerleri teşkil etmektedir¹. Kosova'nın bu toplam nüfusundan 1.663.412 ya da % 95,61 İslam, 25.837 ya da % 1,48 Ortodoks, 38.438 ya da % 2,21 Katolik , 1.242 ya da % 0,07 Ateist, 1.188 ya da % 0,06 si, diğerleri ve 9.708 ya da % 0,56 dini mensubiyetini belirtmemişlerdir². Buna göre, Kosova çok etnikli, çok kültürü ve çok dinli bir ülkedir.

1999 yılından önce, Kosova Sırbistan'nın bir özerk bölgesiyken, eğitim-öğretim üç dilde: Arnavutça, Türkçe ve Sırpça yapılmaktaydı. Ancak, 1999 yılında Sırbistan'a karşı düzenlenen NATO'nun müdahalesinden sonra Kosova'da kurulan BMÖ'nün Geçici İdari Misyonu (UNMİK) ile eğitim-öğretim dört dilde: Arnavutça, Türkçe, Boşnakça ve Sırpça yapılmaya başlandı. 2011/12 öğretim yılından başlayarak Kosova'da RAE (Rom, Aşkali ve Mısırlı – Roman) topluluğu için, ilköğretimin II-IX sınıflarında, haftada 2 ders olmak üzere – seçmeli ders olarak – Roman Dili, Tarihi ve Kültürü derslerini görme olanağı yaratılmıştır.

Kosova 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ve 9 Nisan 2008 tarihinde Anayasası'nı ilan etmiştir. Bu güne dek Kosova'nın bağımsızlığını yüzden fazla devlet tanımıştır.

1. Üniversite Öncesi Eğitim-Öğretim

Kosova'da, 1999 yılında, NATO'nun müdahalesinden sonra, BM'nin Geçici İdare Misyonu (UNMİK) yönetimi oluşturulmuştur. Daha BM yönetimi döneminde (1999-2008) Kosova'da eğitim reformu yapılarak üniversite öncesi eğitim-öğretim 4+4+4 yerine 5+4+3-4 sistemi uygulanmaya başlanılmıştır. Bu dönemde yeni eğitim sisteminin başka, Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (EBTB), yeni müfredat ve ders kitapları da hazırlamıştır. Kosova'da Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça yapılan eğitim-öğretim, Kosova Eğitim Sistemi'ne göre geliştirilmektedir. Sırp milli topluluğu ise 1999 yılında Kosova'da kurulan UNMİK yönetimini ve daha sonra Kosova'nın

¹ **Agjencia e Statistikave të Kosovës**, “Regjistrimi i Popullsisë, Ekonomive Familjare dhe Banesave në Kosovë 2011 – Rezultatet Përfundimtare Të Dhëmat Kryesore, s.60”. http://esk.rks-gov.net/rekos_11/repository/flipbook/1/Te%20dhenat%20Kryesore-Alb/ Erişim:14.11.2012. Belirtmek gerekir ki Kosova'da 2011 yılında yapılan sayımlara Kuzey Kosova'da yaşayan Sırp topluluğu katılmamıştır.

² **A.g.m.**, s. 62.

bağımsızlığını ve Anayasası'nı kabul etmediklerinden dolayı şimdikiye dek Sırbistan Eğitim Sistemi ve eğitim müfredatı ve ders kitaplarına göre öğretim uygulanmaktadır. Sırbistan Eğitim Sistemine göre üniversite öncesi eğitim 4+4+4 şeklinde uygulanmaktadır. Bu durum, BM'nin Genel sekreterinin özel temsilcisi olan Marthy Ahtisari'nin 2 Şubat 2007 yılında getirilen Genel Kapsamlı Kosova Statüsü Anlaşma Önergesi'nden³ geliştirilen Kosova Cumhuriyeti Belediyelerinde Eğitim Yasası⁴ (2008) ve Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Yasası⁵ ile (2011) yasalaştırılmıştır.

Araştırmadaki eğitim istatistik veriler Kosova EBTB yayın ve verileriyle sınırlıdır. Bunun nedenleri arasında Kosova'da yaşayan Sırp topluluğu Kosova hükümetini tanımaması ve buna bağlı olarak eğitim istatistiklerini EBTB'na vermemesidir. Bundan başka Kosova'da Sırpça eğitim yapan kurumlar ve öğrenciler hakkında bilgi ve veriler Sırbistan Eğitim, Bilim ve Teknoloji Gelişme Bakanlığı tarafından da verilmemektedir.

Kosova devleti çok genç bir nüfusa sahiptir. EBTB verilerine göre 2012/13 öğretim yılında Kosova eğitim sistemine göre kamu ve özel üniversite öncesi eğitim-öğretimde (ana, ilk ve orta öğretimde)

³ **Genel Kapsamlı Kosova Statüsü Anlaşma Önergesi**, 2. Şubat 1997, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8304/genel-kapsamli-kosova-statusu-anlasma-onergesi.html>. Genel Kapsamlı Kosova Statüsü Anlaşma Önergesi'nin 7.1.1 maddesine göre "*Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığını haberdar ettikten sonra öğretimin Sırp dilinde yapıldığı okullar, Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ders planı ve ders kitaplarını uygulayabilirler*" denilmektedir.

⁴ **Kosova Cumhuriyeti Belediyelerinde Eğitim Yasası** (Sayı 03/L-068), 2008, http://www.masht.gov.net/advCms/documents/9.LIGJI_I_ARSIMIT_Ne_KOMUNA2008_03_L_068_al_ars_e_kom.pdf; Kosova Cumhuriyeti Belediyelerinde Eğitim Yasası'nın 12.2 maddesi gereğince; "*Kosova Cumhuriyeti Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'na bildirdikten sonra Sırpça öğretim yapılan okullarda Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığın hgazırlanmış olduğu müfredat ve ders kitaplarını uygulayabilirler*" .

⁵ **Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Yasası** (Sayı 04/L-032) 2011,http://www.masht.gov.net/advCms/documents/1_Ligji_per_arsimin_Parauniversitar.pdf; osova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Yasası'nın 27 maddesinin 1. noktasına göre ; "*I. ve II. Kadamedeki Sırpça ders kitapları uygulanmakta olan yasa ile belirtildiği gibi kullanılacak ve ücretsiz dağıtılacaktır*".

424.305 öğrenci öğrenim görmüştür⁶. Bu veriler Kosova Cumhuriyeti nüfusunun dörtte birini (4/1) üniversite öncesi eğitim-öğretimde öğrenciler teşkil ettiğini göstermektedir. Kosova EBTB'nın vermiş olduğu verilere göre 2012/13 öğretim yılında, kamu⁷ ve özel⁸ eğitim kurumlarında (özel eğitimde öğrenim gören 1221 öğrenci hariç), üniversite öncesi eğitim-öğretimde 406.974 Arnavut, 5.427 Boşnak, 4.068 Aşkali, 2001 Rom, 40 Hırvat, 3.152 Türk, 1.196 Mısırlı, 23 Goralı ve 203 diğerleri öğrenim görmüştür.

Kosova eğitim sistemine göre yapılan üç öğretim dilinde (Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça), Goralıların anadili Boşnakça olduğundan dolayı Boşnakça eğitime katılmaktadır. Rom, Aşkali ve Mısırlılar ise yeter derecede eğitim kadrosunun olmamasından dolayı büyük çoğunluğu Arnavutça eğitim görmektedirler. Türk topluluğuna mensup olan öğrenciler Türkçe, Boşnak öğrencileri ise Boşnak dilinde eğitim-öğretimini devam ettirmeye gayret etmektedirler.

2. Kosova Eğitim Sisteminde Reform ve Tarih Dersi Müfredatı

XX. yüzyılın 1980'li yıllarında Yugoslavya Federasyonu'nda ekonomi, siyasi ve toplumsal kriz belirmesi ve 1990'lı yıllarda federasyonun dağılma sürecinde savaşların yürütülmesi Yugoslavya devletinin çeşitli uluslararası örgütlerden çıkartılıp izole edilmesine neden olmuştur. Bu durum, Yugoslavya Federasyonu'nun XX. yüzyılın sonunda her alanda olduğu gibi eğitim alanında da gerilemesine neden olmuştur.

XX. yüzyılın sonunda ve XXI. yüzyılın başlangıç yıllarında bilim, teknoloji, ulaşım, iletişim vb. öyle hızlı gelişti ki beraberinde büyük fırsatlar da getiren dünyamızda büyük değişimler ve yeni meydan okumalar belirdi. 1999 yılında NATO güçlerinin müdahalesinden sonra, yeni nesillerin bu yeni meydan okumalarla başa çıkabilmesi için Kosova'da kurulan BMÖ'nün Geçici İdari Misyonu (UNMIK) üstlenip, eğitimde yapmış olduğu reformlarla, yukarıda belirtildiği gibi, Kosova'da yeni eğitim sistemi ve yönetimi geliştirilmiştir.

⁶ **Kosova'da 2012/13 Eğitim İstatistikleri**, Kosova Cumhuriyeti Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, Priştine, 2013, s. 44-48.

⁷ **Üniversite Öncesi Eğitim 2012/13 İstatistik Bilgileri**, Kosova Cumhuriyeti Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, Priştine, 2013, s.2.

⁸ **Kosova'da 2012/13 Eğitim İstatistikleri**, s. 40.

UNMIK yönetimi, daha 2001 yılında Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi'ni⁹ ve 6 yaşını doldurmuş olan çocukların ilköğretim okulunun birinci sınıfına kaydını yaptırma yönetmeliği ile 2002 yılında Kosova İlk ve Orta Eğitim Yasası'nı¹⁰ kabul ettikten sonra, Kosova'da 2002/03 öğretim yılında yeni eğitim sistemine (5+4+3-4) geçildi.

Kosova'da 2002/03 eğitim ve öğretim yılında uygulanmaya başlanan yeni eğitim reformuyla, zorunlu ilköğretim, sekiz yıldan dokuz yıla çıkarılmasından başka, Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu yeni öğretim müfredatları uygulanmaya başlandı. Buna karşın ise Kosova'da Sırpça eğitim-öğretim yapılan okullarda, hala sekiz yıllık zorunlu ilköğretim devam etmektedir ve Sırbistan Eğitim, Bilim ve Teknoloji Geliştirme Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu müfredata göre çalışılmaktadır.

Daha 2001 yılında hazırlanan Kosova Yeni Müfredat Çerçevesi Tarih dersinin genel öğretim içeriklerini belirtmişti. Çerçeveye göre: *“Tarih dersi müfredatı bütün olarak Kosova ve dünya tarihini kapsayacaktır. Tarih ders müfredatlarında Kosova'da yaşayan farklı toplulukların tarihine ve geleneklerine özel dikkat gösterilecektir. Öğrencilerin yerel, bölgesel, ulusal kimliği ve geleceğimize giderek birbirine bağlanan dünyadaki geniş kimlik kavramı da tarih dersi müfredatları ile verilmesi”*¹¹ vurgulanmıştır. Yeni Kosova müfredat Çerçevesi Tarih dersinin özel amaçlarını da belirtmektedir. Bu çerçeveye göre Tarih dersinin şu özel amaçları vardır:

- Kosova'da yaşayan farklı toplulukların tarihine ve geleneklerine özel dikkat göstermek;
- Öğrencilerin yerel, bölgesel, ulusal kimliği ve ayrıca günümüzün giderek birbirine bağlanan dünyadaki geniş kimlik kavramını vermek;
- Farklılıklara karşı hoşgörülü olmayı ve karşılıklı saygıyı aşılama;
- Demokratik toplumlarda ulusal kimliğin ve tarihi geleneklerini geliştirmek;

⁹ **Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi**, Kosova Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, Priştine 2001, s.113.

¹⁰ **Kosova İlk ve Orta Eğitim Yasası**, No. 2002/2, Priştine, 2004.

¹¹ **Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi**, Kosova Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, Priştine, 2001 s.38.

- İnsanlar arasında barışçıl anlayışı geliştirmek ve yapıcı bir şekilde beraber yaşayabilme düşüncesiyle bilgi, tutum ve becerileri geliştirmek;
- Geçmişle yapıcı bir şekilde hesaplaşmaya olan ihtiyacı uyardırmak¹².

Kosova’da Yeni Müfredat çerçevesinde vurgulanmış amaçlara göre Tarih dersi öğretim planı ve programı hazırlanıp, 2002/03 yılından başlayarak ilköğretim okullarında uygulamaya başlandı. Sırbistan Cumhuriyeti’nde ve dolayısıyla Kosova’da Sırpça yapılan ilköğretimde yeni Tarih dersi öğretim plan ve programı 2007/08 öğretim yılından başlayarak uygulanmaya başlandı.

EBTB’in hazırlamış olduğu ilköğretim öğretim planına (haftalık ders çizelgesine) göre, Tarih dersi V – IX sınıflarda haftada 2 saat olarak yapılmaktadır. Kosova Cumhuriyeti’nde hazırlanmış olan konseptiyona göre her milli topluluk V. sınıfta ulusal tarihten öğretim içeriklerini ve IX. sınıfta çağdaş XX. yüzyıl tarihi işlenmesini öngörmektedir. Buna göre, konumuz olan Türkiye Cumhuriyet Tarihi dersinin, Arnavutça ve Boşnakça öğretimde IX. sınıfta, Türkçe öğretimde ise V. ve IX. sınıfta işlenmesi planlanmıştır. Sırpça öğretimde ise çağdaş dönem ilköğretimin VIII. sınıfında işlenmektedir. Sırbistan Eğitim, Bilim Teknoloji Geliştirme Bakanlığı hazırlamış olduğu ilköğretim müfredatına göre tarih dersi V. sınıfta haftada 1, VI,VII. ve VIII. Sınıflarda haftada ikişer ders saati görülmesini yasallaştırmıştır.

Kosova eğitim-öğretimiyle ve tarih dersi müfredatıyla ilgili bu genel bilgilerden sonra, Kosova Cumhuriyeti’nde dört öğretim dilinde (Türkçe, Arnavutça, Boşnakça ve Sırpça) ilköğretim Tarih dersi müfredatında Türkiye Cumhuriyeti tarihine ne kadar yer ve önem verildiğini görelim.

3. İlköğretim Tarih Dersi Müfredatında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Kosova EBTB’nin her üç öğretim dilinde (Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça) hazırlamış olduğu ilköğretim tarih dersi müfredatı giriş, hedef, öğretim içerikleri değerlendirme, öğretim araçları ve kaynakça

¹² A.g.e., s.40.

bölümlerinden oluşmaktadır. Sırbistan Eğitim, Bilim ve Teknoloji Geliştirme Bakanlığı ilköğretim için hazırlamış olduğu Tarih dersi müfredatı ise tarih dersinin hedefleri, ödevleri, operasyonel (işlevsel) ödevleri, öğretim içerikleri ve öğretim programının uygulama biçimi bölümlerinden oluşturulmuştur.

Kosova Cumhuriyeti'nde Türkçe eğitim-öğretim yapılan ilköğretimin V. sınıfında 5 ders saatinde açıklanması öngörülen bir ünite Türkiye Cumhuriyeti tarihine yer verilmiştir. Türkçe eğitim-öğretim gören V. sınıf öğrencileri için Tarih dersi müfredatı Türkiye Cumhuriyeti için neler öğrenmelerini öngördüğünü tablo 1-de gösterilmiştir:

Tablo 1¹³.

Sayı	Ünite	Öğretim İçerikler	Kazanımlar
1.	Türkiye Kurtuluş Savaşı	Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti. Çanakkale Savaşı Mondros Barış Antlaşması. Savaşın sonradan Türkiye'de durum. Kurtuluş Savaşı için siyasi ve askeri hazırlıklar Kurtuluş Savaşı ve Türk Devrimleri	-Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu kavrayabilme. -Kurtuluş Savaşının belirme nedenleri ve gelişimine ait bilgiler edinme. Türk Devrimlerinin önemini kavrayabilme

Türkçe Tarih dersi müfredatı, V. sınıf öğrencilere Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra anaülkemizde toplumsal-siyasal ve iktisadi durumu ve Kurtuluş Savaşı'nın belirme nedenleri ve başarılarına ait öğretim içerikleri aydınlatılmasını öngörmektedir.

Anadilinde, Türkçe eğitim-öğretim gören ilköğretim IX. sınıf öğrenciler için Cumhuriyet Tarihine daha çok yer ve önem verilmiştir.

¹³ **Öğretim Plan ve Programı**, EBTB, 5, Priştine, 2006, s.106.

İlköğretim IX. sınıf Tarih dersi müfredatı, 4 ünite de yer alan 9 ders saatinde, 9 konuda Türkiye Cumhuriyet tarihi işlenmesini planlamıştır. IX. sınıf tarih dersi müfredatı Türkiye Cumhuriyeti tarihinden hangi öğretim içerikleri işlenmesi gerekli olduğunu tablo 2-de verilmiştir:

Tablo 2¹⁴.

Sayı	Ünite	Öğretim İçerikler	Kazanımlar
1.	1919-1945 Yılları Döneminde Türkiye	-Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin durumu -İstiklal Savaşı için siyasi hazırlıklar: Kongrelerden Meclise. -Cephelerde Savaşlar -Atatürk ilke ve inkılapları -İki Dünya Savaşı arasında Türkiye'de siyasi gelişmeler.	- Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin durumu izah etme. -Kongrelerden Meclise konusunda siyasi hazırlıklarla ilgili belli başlı tarih olayları kronolojik sırasıyla hazırlayabilme. - Cephelerde savaşları harita üzerinde gösterme. - Atatürk ilke ve inkılaplarını çağdaş Türkiye'nin gelişmesi için önemini kavrayabilme. - İki Dünya Savaşı arası dönemde Türkiye'de gelişmeleri açıklama.
2.	1919-1945 Yılları Döneminde Türkiye' de, Ekonomik, Toplumsal, Eğitim, Kültür ve	-1919-1945 yılları döneminde Türkiye' de ekonomik, toplumsal, eğitim, kültür ve sanatta gelişmeler	-1919-1945 yılları döneminde Türkiye'de ekonomik, toplumsal, eğitim, kültür ve sanatta

¹⁴ Öğretim Plan ve Programı 9, EBTB, Priştine, 2005, s.186-191.

	Sanatta Gelişmeler		gelişmeleri değerlendirme
3.	-1945-2000 Yılları Döneminde Türkiye ve Türk Dünyası	-Türkiye’de çok partili hayata geçiş (1945-2000). -1960-2000 yılları döneminde Türkiye’de gelişmeler. - Savaştan sonra Türk Dünyası	-1945-2000 yılları döneminde Türkiye ve Türk Dünyasında gelişmelerin ana hatlarını açıklama. -Türk devletlerini harita üzerinde gösterme.
4.	Savaştan Sonra Bilim, Kültür ve Sanattaki Gelişmeler	-Savaştan sonra Türkiye’de ekonomik, toplumsal, kültür, sanat ve eğitimde gelişmeler	-Savaştan sonra Türkiye’de ekonomik, toplumsal, kültür, sanat ve eğitimde gelişmesinin ana hatlarını açıklama.

Tablo 2-de görüldüğü gibi Türkçe ilköğretim IX. sınıflarında müfredat Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan XX.yüzyılın sonuna dek öğretim içerikleri açıklanmasına önem verilmiştir.

Kosova EBTB-nin Arnavutça ve Boşnakça ilköğretim okulları için hazırlamış olduğu Tarih dersi müfredatında da Cumhuriyet tarihine yer verilmiştir. Arnavutça ilköğretim Tarih dersi müfredatı Türkiye Cumhuriyeti tarihinin kuruluşuyla ilgili öğretim içeriklerine yer ve önem vermiştir (bakınız tablo 3).

Tablo 3¹⁵.

¹⁵ **Plani dhe Programi Mësimor 9**, Ministria e Arsinit e Shkencës dhe e Teknologjikë, Prishtinë, 2005, s. 194.

Sayı	Ünite	Öğretim İçerikler	Kazanımlar
1.	Yeni Siyasi Koşulları Bağlamında Güneydoğu Avrupa (1918-1939)	Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan, Türkiye ve Yunanistan'da önemli siyasi, ekonomi ve toplumsal gelişmeler ve devletler arasında ilişkiler.	Yeni Dünya - Düzeninde-Versay Sistemi'nde Balkan'ın rolünü kavrayabilme

Tablo 3'e göre, Arnavutça ilköğretim dokuzuncu sınıfları için Tarih dersi müfredatında Türkiye Cumhuriyeti tarihinin kuruluş dönemine yer verilmektedir. Bu konu, üç ders saatinde işlenmesi öngörülen "Yeni Siyasi Koşulları Bağlamında Güneydoğu Avrupa (1918-1939)" ünitesinde yer almaktadır. Çünkü, Türk halkı, emperyalist devletleri Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yeni Dünya Düzenine, Anadolu'nun işgal edilmesine ilk karşı gelen hareketi geliştirmekle, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde yeni bir Cumhuriyet devletini kurmuştur.

Bu bağlamda Kosova'da geliştirilen Boşnak ilköğretim Tarih dersi müfredatında da Türk Cumhuriyeti tarihine yer ve önem verilmiştir. Konuyla ilgili Boşnakça ilköğretim Tarih dersi müfredatını tablo 4-te görebilirsiniz.

Tablo 4¹⁶.

Sayı	Ünite	Öğretim İçerikler	Kazanımlar
1	1919-1939 Yılları Arasında Dünya	İslam Dünyası ve Türkiye Kurtuluş Savaşı. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilişi ve Kemal Paşa Atatürk	İslam Dünyasında özellikle Türkiye'de genel durumu ve koşulları söyleme-yazma.

¹⁶ **Nastavni Plan i Program 9**, Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije, Prištine, 2006, s.215.

Görüldüğü gibi Boşnakça'da Türkiye Cumhuriyeti tarihi bir ders saati içerisinde, daha çok kuruluş yılları dönemi vurgulanmakla, işlenmesini istemektedir.

Sırbistan Eğitim, Bilim ve Teknoloji Geliştirme Bakanlığı ilköğretim için hazırlanmış ve Kosova'da da Sırp topluluğu uygulamış olduğu tarih dersi müfredatı Türkiye Cumhuriyeti tarihiyle ilgili dersler işlenmesini öngörmemektedir¹⁷.

4. İlköğretim Tarih Ders Kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Türk eğitim bilimcilerine göre; “ders kitapları, öğretme-öğrenme sürecinde, özellikle planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğreneceğini, öğretmenlerin ise neler öğreteceğini önemli ölçüde etkileyen bir kaynaktır”¹⁸. Hırvat eğitim bilimcisi Yosip Maliç (Josip Malić) ders kitaplarının tanımını verirken, “ders kitapları bir dersin müfredatına göre öğretim içeriklerin (malzemenin) bilimsel ve aşamalı sergilenen bir ders aracı, kitabıdır”¹⁹ demektedir. Vladimir Polyak (Vladimir Poljak) ise bir kitabın ders kitabı olması için dört özelliği olması gerekliliğini vurgulamaktadır:

- Diğer kitaplara kıyasen ders kitabı temel okul kitabıdır;
- Ders kitabı uygulanmakta olan ders müfredatına göre yazılıdır;
- Ders kitabını öğrenciler eğitimde her gün kullanmaktadırlar;
- Ders kitabı didaktik bakımından şekillendirilmiştir²⁰.

Verdiğimiz ders kitabı tanımına ve özelliklerine dayanarak Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı ders kitapları hazırlatmıştır. Uygulanmakta olan tarih ders müfredatına göre Türkçe ilköğretim V. sı-

¹⁷ **Nastavni Plan i Program za Osmi Razred Osnovnog Obrazovanja Vaspitanja**, Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnološkog Razvoja, s. 138-40, <http://www.mpn.gov.ts/propisi/propis.php?id=212> 05.07.2011.

¹⁸ Neşe Tertemiz, Leyla Ercan, Yücel Kayabaşı, “**Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**”, içinde, **Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi**, Editör: Leyla Küçükahmet, Nobel yayınları, Ankara, 2011, s.34.

¹⁹ Yosip Malić, **Koncepcija Savremenog Udzbenika, Školska Knjiga** Zagreb, 1986, s.7.

²⁰ Vladimir Poljak, **Didaktičko Oblikovanje Udzbenika i Priručnika**, Školska Knjiga, Zagreb, 1980, s.29.

nıflar için Tarih ders kitabını Fetnan Derviş²¹, IX. sınıflar için Bedrettin Koro²², Arnavutça IX. sınıflar öğretimi için Fehmi Rexhepi²³, ve Boşnakça ilköğretim IX. sınıfları için Tarih ders kitabını Hivzo Goloş, Esat Kureşepi ve Rasim Rama hazırlamışlardır²⁴.

Kosova Cumhuriyeti'nde yaşayan ve Sırpça eğitim gören ilköğretim VIII. sınıf öğrenciler Tarih ders kitabını Corce Curiç ve Momçilo Pavloviç hazırlamışlardır²⁵. Ancak, Sırbistan Eğitim, Bilim ve Teknoloji Geliştirme Bakanlığı hazırlamış olduğu ilköğretim Tarih dersi müfredatında Türkiye Cumhuriyet tarihinden dersler okutulmasını öngörmediğinden dolayı IX. sınıf tarih dersi kitap yazarları bu konuyu işlememişlerdir.

Tarih dersi müfredatına göre, Türkçe öğretimi için Fetnan Derviş hazırlamış olduğu Tarih 5 ders kitabında Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, "Türkiye Kurtuluş Savaşı" ünitesinde işlenmiştir²⁶. Ders kitabında "Türkiye Kurtuluş Savaşı" ünitesi beş başlık altında anlatılmıştır: I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti, Savaştan Sonra Türkiye'nin Durumu, Kurtuluş Savaş İçin Siyasi Hazırlıklar, Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı ve Türk Devrimleri. Ders kitabı yazarı, her öğretim konusunun başlangıcında haydi düşünelim bölümünde hazırlık sorularına ve hemen sonra anahtar sözcüklere yer vermektedir. Bu bölümlerden sonra öğretim konusu, alt başlıklar altında öğretim içerikleriyle anlatılmaktadır. Her öğretim konusunun sonunda sözlük, sorular, ödevler ve okuma parçası bölümüne yer verilmektedir. Bu üniteye daha açıklık getirilmesi için yazar, 18 resim ve 3 haritaya da yer vermiştir.

Bu ders kitabı yazarı, ilköğretim Tarih dersi müfredatına göre öğretim konuları başlıklarını belirttiği gibi ilk önce Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesi, savaştan sonra durumunu, Kurtuluş Savaşı'nın nedenlerini, hazırlıklarını, savaşlarını ve sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve devrimlerine açıklık getirmektedir.

Ders kitabı yazarı, 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ilan edildiğinden başka, Cumhuriyetin ilk yıllarında birçok inkılaplar (

²¹ Fetnan Derviş, **Tarih 5**, Libri Shkollor, Prishtine, 2010, s. 1-176.

²² Bedrettin Koro, **Tarih 9**, Libri Shkollor, Prishtine, 2008, s.1-160.

²³ Fehmi Rexhepi, **Historia 9**, Libri Shkollor, Prishtinë, 2011, s. 1-192.

²⁴ Hivzo Goloş, Esat Kureşepi ve Rasim Rama, **Historia 9**, Libri Shkollor, Prishtine, 2013, s. 1- 160.

²⁵ Corce Curiç - Momçilo Pavloviç, **İstorija za Osmi Razred Osnovne Skole**, Zavod za Izdavanje Udzenbenka, Beograd, 2010 s. 1-191.

²⁶ Derviş, **a.g.e.**, s.123-145.

kadınlara seçme ve seçilme hakkı, Türk alfabesi, soyadı kanunu, takvim, saat, ölçülerde değişmeler vb.) yapıldığına dair bilgiler vermektedir²⁷.

Arnavutça ilköğretim IX. sınıfları için Fehmi Rexhepi'nin hazırlanmış olduğu Tarih 9 ders kitabında "1918-1939 Yeni Siyasi Koşulları Bağlamında Güneydoğu Avrupa" ünitesi 3. ders konusunda açıklanmıştır. Ders kitabı yazarı, İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve Yunanistan başlığı altında öğretim konusunu işlerken, Atatürk'ün bir resmine yer vermekten başka, konunun sözlük, tarihler, olaylar ve kanıtlar ve tartışma bölümünde öğrencilerden açıklamalar, sorulara cevaplar ve analiz yapmalarını istemektedir²⁸. Arnavutça Tarih 9 ders kitabında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda İttifak bloku tarafında savaşta bulunduğu belirtilir ve bu savaşta İttifak güçleri tarafından yenilgiye uğrayınca Filistin, Suriye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Arabistan'ı kaybetmesinden başka Anadolu'nun da emperyalistler tarafından işgal edilmesini açıklar. Emperyalistlerin Türkiye'yi bölme planı uygulanmaya başlamasıyla, tüm Türk toplum tabakaları Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyip, yeni ve güçlü bir devlet kurmak için savaştıklarını vurgulamaktadır. Mustafa Kemal önderliğinde 29 Ekim 1923 tarihinde TBMM, Türkiye Cumhuriyeti'ni ilan etti. Ders kitabı yazarı, Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde iktisadi, siyasi ve sosyal hayatı çağdaşlatırmak için birçok reformlar uygulanmaya başladığını da vurgulamaktadır. Bu reformlardan devlet işlerinden dinin ayrılması, Batı Avrupa gibi hukuk sistemi uygulanması, Arap alfabesi yerine yeni Türk alfabesi kabul edilmesi, kadınlara haklar tanınması, ulusal sanayi ve ekonominin gelişmesine önem verildiğini belirtilmektedir. Konunun sonunda yazar Türkiye'nin Atatürk'ün döneminde tüm devletlerle iyi ilişkiler geliştirmek için çaba harcadığını da vurgulanmaktadır²⁹.

Görüldüğü gibi Arnavutça Tarih 9 ders kitabında da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş nedenleri ve Cumhuriyetin ilk gelişme ve kalkınma dönemine yer ve önem verilmiştir.

Hivzo Goloş, Esat Kureşepi ve Rasim Rama'nın ortaklaşa Boşnakça hazırlanmış oldukları "Tarih 9" kitabında Cumhuriyet Tarihi "1919-1939 Yılları Döneminde Dünya" ünitesinin beşinci "İslam Dünyası:

²⁷ Derviş, a.g.e., s.142-144.

²⁸ Rexhepi, a.g.e., s.36-38.

²⁹ Rexhepi, a.g.e., s.36-37.

Türkiye Kurtuluş Savaşı, Türkiye Cumhuriyeti'nin İlan Edilişi ve Kemal Paşa Atatürk'ün öğretim konusunda işlenmiştir. Yazarlar, konunun giriş bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Araplar, Fransa ve İngiltere'nin işgali altına düştükleri için bağımsızlıklarını kazanamadıklarını yazmaktadırlar. Giriş bölümünden sonra Boşnakça Tarih 9 ders kitabında Türkiye- Ulusal hareket ve bağımsız Cumhuriyetin ilan edilmesi, Kemal Paşa Atatürk alt başlıklarda Türkiye'de Kurtuluş Savaşı'nın gelişimini ve Cumhuriyetin 29 Ekim 1923'te ilan edilmesini açıklamaktadırlar. Yazarlar, Cumhuriyet'in ilanından sonra tüm hayat alanlarını kapsayan reformlar getirildiğini vurgulamaktadırlar. Bu reformlarla halifelik kaldırıldığını, devlet işlerinin dinden ayrıldığını, alfabe değişimi yapıldığını, kadınlara eşitlik ve seçme hakkı verildiğini belirtmektedirler. Bu reformlarla Türkiye'yi Avrupa devletleri biçiminde çağdaş burjuvazi-demokrasi devlet olarak geliştirme amacı olduğu vurgulanmaktadır. Bu konu içinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün bir resmi verildikten başka, konunun son tartışma soruları bölümünde, dersle ilgili beş soru öğrencilere yöneltilmiştir³⁰.

Türkiye'de İstiklal Savaşı ve bunun sonucu olarak saltanatın yerine cumhuriyetin kuruluşu ile ilk gelişme yılları ve inkılapları, ister Türkiye, ister Balkan ve Dünya tarihinde önemli bir yeri ve ilgi odağı olduğundan dolayı, Türkçe ilköğretim V. Arnavutça ve Boşnakça IX. Sınıflarda tarih ders müfredatı ve ders kitaplarında yer ve önem verilmiştir.

İlkokulların IX. sınıfları için Bedrettin Koro tarafından hazırlanmış olan "Tarih 9" ders kitabında Türkiye Cumhuriyeti tarihi iki ünite: "1919-1945 Yılları Döneminde Türkiye"³¹ ve "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye ve Türk Dünyası"nda işlenmiştir³². "1919-1945 Yılları Döneminde Türkiye" ünitesi: Kurtuluş Savaşı Öncesi Osmanlı Devleti'nin Durumu, Kurtuluş Savaşı – Siyasi Hazırlıklar Dönemi, Kurtuluş Savaşı – Savaş Dönemi, Türk İnkılapları ve Türkiye'de Siyasi Gelişmeler, İki Dünya Savaşı Döneminde Ekonomi, Toplumsal, Eğitim ve Kültür'de Gelişmeler öğretim konularından oluşmaktadır. "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye ve Türk Dünyası" ünitesi ise: İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye, XX. yüzyılın İkinci Ya-

³⁰ Goloş, Kureşepi ve Rama, a.g.e.,s. 16-18.

³¹ Koro, a.g.e., s. 27-46

³² Koro, a.g.e., s.127-139.

rısında Türkiye'nin Gelişmesi ve XX. yüzyılda Türk Dünyası adlı 3 öğretim konusunda işlenmektedir. Ders kitabı yazarı, ünitelerin başlangıç bölümünde hazırlık çalışmalarına ve son bölümde ise sözlük bölümünden başka değerlendirme çalışmalarına yer vermiştir. Her öğretim konusu alt başlıklar, 6 harita ve 15 resim aracılığıyla açıklanmıştır.

Türkçe Tarih 9 ders kitabı yazarı Bedrettin Koro, Türkiye Cumhuriyeti tarihiyle ilgili birinci ünitenin ilk üç öğretim konusunda Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin durumunu, Kurtuluş Savaşı için siyasi hazırlıklardan sonra yurdun düşmandan kurtuluşu için milli mücadeleleri açıklamıştır. Birinci ünitenin Türk İnkılapları ve Türkiye'de Siyasi Gelişmeler adlı dördüncü öğretim konusunda, 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilanından başka, yeni medeni kanunun getirilmesi, laiklik, harf, giyim inkılaplarına ve soyadı kanunu çıkarılmasına açıklık getirmiştir. Bu öğretim konusunda Türkiye'de çok partili sisteme geçme girişimi yapılmasına karşın tek parti sistemin uygulandığı açıklanmıştır. Bu ünitenin beşinci öğretim konusunda, Osmanlı Devleti'ne kıyaslan Türkiye Cumhuriyeti'nin İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde ekonomide, toplumda, eğitim ve kültürde nasıl gelişmeler yapıldığına dair bilgiler verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türkiye ve Türk Dünyası adlı ünitenin ilk iki öğretim konusu 1945-2000 yıllarında Türkiye'de siyasi, ekonomi ve kültür gelişmelere ayrılmıştır. Bu ünitenin birinci öğretim konusunda, Türkiye'nin çok partili sisteme geçişi, 1960 yılında, 27 Mayıs Hareketi alt başlığı altında Türk Silahlı kuvvetlerin hükümete müdahale etmesine yer verilmektedir. Ders kitabında, 27 Mayıs Hareketi Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin ilk müdahalesidir denilmektedir. İkinci öğretim konusunun Siyasi Gelişmeler alt başlığında 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 yıllarındaki askeri müdahalelerine açıklık getirilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu darbesiyle 12 Mart askeri muhtırası ile sadece hükümet iş başından uzaklaştırılmış, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle ise hükümete el konularak Meclis ve siyasi Partilerin kapatılması anlatılmıştır. Bu öğretim konusunun devamında özellikle XX. yüzyılın seksenli yıllarından bugüne dek ekonomi, toplumsal ve kültür gelişmeler vurgulanmıştır.

Görüldüğü gibi Türkçe Tarih 9 ders kitabında, müfredat gereğince XX. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti Tarihine daha çok yer ve önem verilmiştir. Tarih dersi müfredatı ve ders kitabı aracılığıyla Türkçe öğre-

nim gören öğrenciler kendi anaülkesi saydıkları Türkiye Cumhuriyeti Tarihinden bilgiler edinmesine ve anülke sevgisini pekiştirilmesine çalışılmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

XXI. yüzyılın başlangıcında Kosova EBTB her üç dilde (Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça) hazırlamış olduğu ilköğretim Tarih dersi müfredatında ve buna bağlı yayınlanmış olan ders kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, ilk gelişme yıllarında çağdaş bir devlet geliştirmek için yapılan inkılaplara ve bu gelişmede Atatürk'ün rolü ve önemine yer verilmiştir.

Türkiye Kurtuluş Savaşı, yalnız Türkiye tarihi için değil, Balkan ve Dünya tarihi için de önemlidir. Türkler İstiklal Savaşı'yla I. Dünya Savaşı'ndan sonra Versay Barış sistemiyle kurulan yeni dünya düzenine karşı gelip, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yeni modern Türkiye Cumhuriyeti devletini kurmuşlardır. Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin bu özelliğinden ve Kosova halkının Türk halkıyla uzun bir tarihi birlikteliği nedeniyle Arnavutça ve Boşnakça ilköğretim Tarih dersi müfredatında ve ders kitaplarında Cumhuriyet tarihinin kuruluşu ve ilk yıllardaki gelişmelerine yeterince yer verilmiştir.

Kosova'da Sırpça eğitim-öğretim yapılan ilköğretim okullarında Sırbistan Eğitim, Bilim ve Teknoloji Geliştirme Bakanlığınca hazırlanmış olan Tarih dersi müfredatında dolayısıyla Tarih ders kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti tarihine yer verilmemiştir. Bu farklılık da Kosova'da paralel eğitim sistemin ortadan kaldırılması gerekliliğinin nedenlerinden biridir.

Kosova'da anadili Türkçe olan öğrencilerin ilköğretim okullarında Tarih dersi müfredatı ve ders kitaplarında, diğer öğretim dillerine kıyasen, daha çok yer ve önem verilmiştir. Türkçe eğitim-öğretim gören öğrencilere Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve ilk yıllarda gelişmeler hakkındaki bilgilerden başka XX. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel gelişmeleri hakkında bilgiler sergilenmektedir. İlköğretim tarih dersi müfredatı ve ders kitaplarıyla Kosova Türklerinin genç nesillerinde diğerlerinden başka:

- Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen Türk İnkılabı'nın tarihi anlamının ve öneminin kavranılmasına,

- Türk Milli Mücadelesi ve İnkılabın'ın, milli ve milletler arası özelliklerini kavratarak, başka milletlerce de örnek olduğunu fark etmesine,
- Atatürk ilke ve inkılaplarının Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesindeki yerini kavratarak öğrencilerin laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmasına,
- İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye de meydana gelen siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik gelişmeleri fark etmesine,
- Kendi kültür değerlerine bağlı kalarak farklı kültürlerle etkileşimde bulunabilmelerini sağlanmasına çalışılmaktadır.

Müfredat ve ders kitapları bir süreçtir. Bundan dolayı devamlı geliştirilip zenginleştirilmelidir. İlk önce Kosova'da Sırpça yapılan ilk öğretim okullarının Tarih dersi müfredatı ve ders kitaplarında Türkiye Cumhuriyeti tarihine yer verilmesi gerekmektedir.

Kosova'da Arnavutça ve Boşnakça hazırlanan tarih dersi müfredatı ve ders kitaplarında XX. yüzyılın ikinci yarısındaki Türkiye Cumhuriyeti tarihine yer verilmesi gerekir.

XX. yüzyıldaki Türkiye Cumhuriyeti tarihi işlenirken göze ve kulağa hitap eden öğretim araçları: Tarihi tablolar, resimler, haritalar, kaset, film, film şeridi, slaydlar, DVD, CD hromlar ve başka T.C. MEB aracılığı ile özellikle Türkçe öğrenim yapılan 11 ilköğretim okul ihtiyaçları için temin edilmelidir.

Kosova Türklerinin anaülkeye olan sevgisini pekiştirmek, Arnavut, Boşnak ve diğer toplulukların genç nesillerinde Türkiye Cumhuriyeti dostu, hayranı yetiştirmek amacıyla periodik müzelere gezi düzenlemek ve bu döneme ait kitaplarla okul kütüphaneleri donatmak gerekmektedir.

Kaynakça

- Agjencia e Statistikave të Kosovës**, “Regjistrimi i Popullsisë, Ekonomive Familjare dhe Banesave në Kosovë 2011 – Rezultatet Përfundimtare Të Dhënat Kryesore ,s.60”.http://esk.rks-gov.net/rekos_11/repository/flipbook/1/Te%20dhenat%20Kryesore-Alb/ Erişim:14.11.2012.
- Curç, Corce – Pavloviç, Momçilo, **İstoriја za Osmi Razred Osnovne Skole**, Zavod za Izdavanje Udzenika, Beograd, 2010.

- Derviş, Fetnan, **Tarih 5**, Libri Shkollor, Prishtine, 2010.
- Genel Kapsamlı Kosova Statüsü Anlaşma Önergesi**, 2. Şubat 1997, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-8304/genel-kapsamli-kosova-statusu-anlasma-onergesi.html>.
- Goloş, Hivzo, Kureşepi, Esat ve Rama, Rasim, **Historia 9**, Libri Shkollor, Prishtine, 2013.
- Koro, Bedrettin, **Tarih 9**, Libri Shkollor, Prishtine, 2008.
- Kosova Cumhuriyeti Belediyelerinde Eğitim Yasası** (Sayı 03/L-068), 2008, http://www.masht-gov.net/advCms/documents/9.LIGJI_I_ARSIMIT_Ne_KOMUNA2008_03_L068_al_ars.e_kom.pdf.
- Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Yasası** (Sayı 04/L-032) 2011, http://www.masht-gov.net/advCms/documents/1_Ligji_per_arsimin_Parauniversitar.pdf.
- Kosova İlk ve Orta Eğitim Yasası**, No. 2002/2, Prishtine, 2004.
- Kosova'da 2012/13 Eğitim İstatistikleri**, Kosova Cumhuriyeti Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, Prishtine, 2013.
- Malić, Yosip, **Koncepcija Savremenog Udzbenika, Školska Knjiga** Zagreb, 1986.
- Nastavni Plan i Program za Osmi Razred Osnovnog Obrazovanja i Vaspitanja** Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnološkog Razvoja, s. 138-140, <http://www.mpn.gov.ts/propisi/propis.php?id=212> 05.07.2011.
- Nastavni Plan i Program 9**, Ministarstvo Obrazovanja, Nauke i Tehnologije, Prishtine, 2006.
- Öğretim Plan ve Programı 9**, EBTB, Prishtine, 2005.
- Öğretim Plan ve Programı**, EBTB, 5, Prishtine, 2006.
- Plani dhe Programi Mësimor 9**, Ministria e Arsimit e Shkencës dhe e Teknologjikë, Prishtinë, 2005.
- Poljak, Vladimir, **Didaktičko Oblikovanje Udzbenika i Priručnika**, Školska Knjiga, Zagreb, 1980.
- Rexhepi, Fehmi **Historia 9**, Libri Shkollor, Prishtinë, 2011.
- Tertemiz, Neşe, Ercan, Leyla ve Kayabaşı, Yücel, "Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu", içinde, **Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi**, Editör: Leyla Küçükahmet, Nobel yayınları, Ankara, 2011.
- Üniversite Öncesi Eğitimi 2012/13 İstatistik Bilgileri**, Kosova Cumhuriyeti Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı, Prishtine, 2013.
- Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi**, Kosova Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, Prishtine 2001.

HALKBİLİMİ

UYGUR TÜRKLERİNDE NEVRUZUN BUGÜNKÜ ANLAMI VE KULLANMA ŞEKLİ

Rukiye HACI*

Nevruz - Uygur ve Orta Asya halklarının hayatında sanki şenlikler gibi halk etnik uygarlık olayıdır. O kendisinin uzun tarihi , takvimi ve faaliyet şekillerinin bir araya gelmesiyle ün salan halk edebiyatı ve yazılı edebiyattır. Nevruz bayramının folklorik önemini ve tarihi aşamalarını araştırdığımızda onun kıymetini makam şenliklerimizde bulabiliriz. Şimdi geleneksel nevruz bayramımız son zamanlarda hiç görülmemiş yeniden var olup “Nevruz Çeşmesi“ olarak göz önümüze gelmeye başladı. Bu vesileyle halkımız kutlamaya değer olan Nevruz bayramını kutlamaktadırlar.

Etnolojik bilgilere göre , Doğu İranlıların Tacik dili teleffuzuyla “Nev“ - yeni, “Ruz“ gün sözünden oluşarak “Yeni Yılın Girdiği Gün“ anlamına gelmiştir. Doğu Uygurları bu bayramı bugüne kadar “Mavi Şenlik“ adı altında devam ettirmiştir. Burada ben Çin’in Sincan Uygur Özerk Bölgesinin Kumul şehrinde her sene düzenlenen tarihten kalma “Mavi Şenlik“ yani “Nevruz Şenliği“ üzerinde duracağım. Bu şenlik derin anlamlı, başka şenliklere benzemeyen öze ilişkin bir özelliği vardır.

Nevruz, Sincan’da yaşayan Uygur, Özbek, Tatar, Kazak, Kırgız ve Tacik olmak üzere her milliyetten halk kendi geleneklerine göre kutluyorlar. Kumul kapsamında ise Nevruz şenliği “Mavi Şenlik“ adı altında şehirden tutunuz da köy, dağlık bölge, hatta fabrika ve okullara kadar büyük bir heyecanla kutlanıyor. Uygurlar mavi rengi sevdiği için bu rengi hayatın sembolü gözleriyle bakarlar.

“Mavi Şenliği“ bol mahsulü anlatmakla kış aylarını manalı geçirerek yeni yıl - nevruzu neşe içinde kutlamak, yeni yılda daha da bol mahsul elde etmek için iyi dilekler dileniyor. “Mavi Şenliği“ önce ilk kar yadığında kar oyunundan başlıyor. Bu oyunda iyi yetişmiş bir kabağın dibi bir leğen büyüklüğünde yuvarlak kesilip atıldıktan sonra kabağın içine pamuk yerleştiriliyor ve üzerine seçilmiş taze buğday ekleniyor. Buğday 20 santimetre büyüklüğünde filizlendiğinde patlatılmış mısırlı filizin dibine diziyorlar. Dizilen bu patlatılmış mısır bem-

* Türkolog, Pekin

beyaz karı bir sembol olarak gösterilip kış mevsimini anlatıyor. Bu konuda şöyle bir koşuk ta var:

*Buz üstüne ektik tane tane buğdayı,
Sulamaya erkek var mıdır şu buğdayı.
Sulamaya erkek olsaydı şu buğdayı,
Gece-gündüz unutmuyacaktık şu allahı.*

“Mavi Şenlik“ te ay çiçeği o kadar süsleniyor ki, ay çiçeği nur saçan güneşin bir sembolü olsa, onu tutturan havuç güneşin rengini gösteriyor, onu çevreleyip kuşatan kırmızı goncalar bol mahsulü anlatıyor. Ay çiçeğine eklenen her şey ayrı ayrı anlamlıdır.

Kumul Uygurlarının kendi bölgesine has özelliği olan 12 makamı var. Makam çalındığında onların oynadıkları dans diğer bölgelerin danslarına benzemiyor. Üstelik güldürücü oyunları da çok ilgi çekicidir. Nevruz günü “Mavi Şenlik“ vasıtasıyla nevrüz kutlanarak “Bahar Şenliği“ yani “Nevruz Bayramı“ başlanıyor.

Nevruz koşuğu şöyle:

*Kış gidip bahar geldi,
Tün gidip gündüz geldi.
Halk-cemaat mutluluğa,
Nevruz mübarek şad geldi.*

Buradaki bahar şenliği, her yıl 21 martta düzenlenen eski yılı uğurlayıp yeni yılı karşılama amacıyla düzenleniyor.

Nevruz günü Nevruz yemeği yeniliyor. Nevruz yemeği sırf buğday filizinden yapılıyor. Buğdayı ayıkladıktan sonra bir tencereye koyup filizlendiriliyor, filiz bir buçuk santimetre olduğunda durduruluyor. Bu zaman filizin çok lezzetli olduğu zamanı, bunu kurutup filiz ile buğdayı ayırıyoruz sonra buğdayı eziyoruz, ezilen bu buğdayla nevrüz yemeği yapılıyor. Bu yemek yeni yıl tam girdiği gün ilk filizlenen buğdaydan yapıldığı için insanlar buna “Nevruz Yemeği“ diye ad vermiştir. Yemekten sonra halk şenlik meydanına başlarında çiçekten çember şeklinde yapılmış baş giyisi ellerinde çiçek dolusu sepetlerle dans etmeye başlarlar.

Nevruz Çin’de 1970 den sonra daha da gelişmeye başladı. Bundan önce Çin çok fakirdi. Bir milyar 300 milyonluk bir Çin’de etnik grupların bayramlarını kutlamak zordu. Hızla gelişen Çin şimdi başta Uy-

gurlar olmak üzere diğer Özbek, Kazak, Kırgız, Tatar ve Tacik gibi azınlıklara özerklik hakkı verdi ve bundan etkilenen Çin'deki müslümanlar kendi örf ve adetlerine göre Nevruz bayramını kutlamaktadırlar. Nevruz günleri hizmet gösteren adamlara ödül verme konferansları da yapılıyor.

İslamiyetten sonra Uygur- dokuz oğuzlar arasında nevrüz, geleneksel bir milli bayram olarak tanındı. Karahanelerden sonra tekrar canlanmaya başlayan nevrüz gösterileri son zamanlara kadar devam edegelmektedir.

Uygur etnik gruplarını teşkil eden batı ülke halklarının uygarlık tarihinde nevrüz iki dönem halinde islamiyetten önce ve sonra kutlanmıştır. 579. yılları nevrüz bayramı Çin'in Çan An şehrinde iki buçuk esir devam edegeldiği tarihte ispatlanmıştır. Çinli yazar Hı Çao "Meyhanedeki Uygur Kızına" adındaki şiirine göre Çan An'da nevrüz adında bir meyhanenin bulunduğunu görebiliriz. Şiir şöyle:

*Baş bahar meyhanesinde oturur Uygur kızı,
Elinde zar telli çalgı, gece yarısı dans edip.
Hafif kırağı olsa da, alt üstünde vardır kaban,
Kıpkırmızı çarşaf üstünde ay durur gölge saçıp.*

Tanınmış Uygur şairi Elişir Navayı "Şadlık şarabını durmadan iç, tabiat mavi boz ata bindiğinde sen de yem yeşil genç dur" demişti.

Nevruz - tabiatın uyanması, baharın başlanması demektir. Nevruz geldiğinde goncalar açılıyor, kokuları her tarafa yayılıyor. Nevruz bir dostluk bayramıdır, aynı zamanda bu bir köprüdür. Bu köprüyle Çin'deki Uygur Türkleriyle Türkiye Türkleri arasındaki dostluk ve kardeşlik ilişkilerinin ebediyen yaşamasını diliyorum.

DERLEMELER

PRİŞTİNE’DE UNUTULMAYA YÜZ TUTAN SÖZCÜKLER

Enver BAKİ*

Merhum hocamız Nevzat Hüdaverdi “Priştine’de Türkçe Eğitim 1951-2001” kitabında Priştine kentinin coğrafi durumunu en iyi bir biçimde açıklayanlardan biri olduğu düşüncesindeyiz. Adı geçen hocamız, Priştine’nin coğrafya durumunu açıklarken diyor:

“Priştine, Güneydoğu Avrupa’da yer alan orta ölçekli bir şehirdir. Osmanlı tarih kitaplarında saygıyla anılan Kosova’nın başkentidir. Coğrafya konumu bakımında Kosova’nın kuzeydoğusunda yer alır. Deniz üstü yüksekliği 585 ile 640 metre arasında değişen bir yayla üzerinde kurulmuş olan Priştine’de; güneyinde bulunan Veternik, güneydoğusunda yer alan Matiçan ve kuzeydeki Pozderka bayırlarıyla kuşatılmıştır. Arkasını, doğusundaki Girmi ormanını barındıran sağ eteklerine dayatmış bu şehir; güneybatıya dönük yüzüyle engin Kosova Ovası’nı seyrederek. Daha önceleri üstü açık, 60’lı yıllardan bu yana dev kanalizasyon borularından akıtılan Priştine ve Veluşa dereleri, şehrin içinden geçip güneydeki Sitniça deresine dökülürler... Ilıman kara ikliminin hüküm sürdüğü Priştine’de kışlar karlı ve soğuk; yazın günler bir hayli sıcak geçmekle birlikte, güneş batışıyla kuzeyden esmeye başlayan ılık rüzgârın etkisiyle geceleri serin ve ferahlatıcıdır.

Hocamız Hüdaverdi bu kitapta da vermiş olduğu nüfus tabelasına göre, bugün Kosova Cumhuriyeti başkenti Priştine 1981 yılı nüfus sayımına göre, 200.000 iken, bugün Priştine başkentinde yaklaşık 550 bin nüfus yaşamaktadır.²

Dedelerimizin, ninelerimizin, bacılarımızın günlük yaşamında yüzyıllarca kullanmış oldukları Türkçe sözcüklerin (kelimelerin) bazılarının gençler tarafından kullanılmadığı, hata hatta bilmedikleri ya da kullanmadıkları bu sözcüklerin anlamını bilmediklerini hergünkü konuşmalarımızdan öğreniyoruz. Bu sözcüklerin kullanılmaya kullanıl-

* Yazar, Araştırmacı, Priştine

¹ Mr. Nevzat Hüdaverdi: Priştine’de Türkçe Eğitim – 1951-2001, KFOS – Kosova Açık Toplum Vakfı; TVVINS matbaası, 2001, Priştine.

² Bu yazının yazarının bilgilerine göre bu kentte bu sayıda nüfus yaşamaktadır.

maya unutulmaya başladığı düşüncesindeyiz. Bu yüzden “unutulmaya yüz tutan sözcük” leri kaydedip, derlemeye başladık. Kolay bir iş olmadığını, bu işin uzun bir zaman istediğini bile bile bu işe giriştik. Sonu olmayan bir işe giriştiğimiz bilincindeydik. “Unutulmaya yüz tutan sözcükleri derlemek kolay bir iş değil. Elimizde ne bir malzeme, ne de bir kaynak var. Var olan arkadaşlarla, kimi yaşlılarla yürüttüğümüz konuşmalar ve bu konuşmalarda geçen kimi sözcükler. Doğrusu yerli Priştinelilerin arasına girip, çayhanelerde, düğünlerde, mevlit ve düğünlerde toplanan yaşlılar arasında yürütülen konuşmalarda çok nadir kullanılan sözcükleri yakalayıp kaydettik.

Hergünkü konuşmalarda çok seyrek kullanılan sözleri derleyerek, bir sözlük yapmaya çalıştık. Kaydettiğimiz her sözcüğü Türk Dil Kurumu’nun 1955 yılında yayınlamış olduğu TÜRKÇE SÖZLÜK’ün basınında yer alan sözler arasında, kaydettiğim sözleri arayıp taradım. Kaydettiğim sözcük adı geçen sözlükte yoksa, bu sözü “sözlüğüme” aldım. Priştine ağzında kullanılan, unutulmaya yüz tutan sözcükler bu derlemede yer almaktadır. Tabii ki unutulmaya yüz tutmuş sözcüklerin sadece bir bölümünü oluşturduğumuz inancındayız. Araştırılıp kaydedilmesi gereken sözcükleri kaydetmek bireysel kişinin işi değildir. Ancak örgütlü bir biçimde takımsal çalışmanın bir iştir inancındayım. Bu işin, çalışmanın üstesinden ancak bilim enstitüleri çıkabilir.

Bu bireysel çalışma, daha örgütlü ve takımsal çalışmalara sebep olacağı kanaatindeyim. Bu yöndeki derlemelere devam edip, ileride yeni bir derlemeyle karşınıza çıkacağım umuduyla BAL-TAM DER-GİSİ’nin tüm okurlarına sağlıklı bir ömür dilekleriyle.

A

Abey – Büyük kardeş

Abi – Abey sözcüğünün kısaltılmış biçimi

Aco – Amca, babanın erkek kardeşi

Adet – 1)Alışkanlık (bu hareketi adet etmek)

Acül – 1.Tez, hızlı (Acül olmak her zaman gerekmez).

Agda – Yanık şekerden yapılan bulamaç. Bu bulamaç sayesinde kadınlar kol ve bacaklardaki tüylere sürerek, tüylerden kurtulurlar.

Alabatına – Raslantı, (Bu işi alabatına yaptım, ama iy oldu).

Alma – Elma

Alışmak – Öğrenmek, (Bu işe çok kolay alıştım).

Akşamlık – Yatağa yatmadan önce yenilen akşam yemeği (Dün

Akşam akşamlık yedim ama, bütün cece ra(h)t olmadım).

Atki – Şal (Omuzlara atılan, boğaza sarılan örtü).

B

Bahse girmek – Kavullaşmak, bahse girmek.

Beriye – Buraya, bu tarafa

Beyane – Eksik, hatalı (Bu elbise beyaneli).

Bi – Bir sayısının kısaltılmış şekli (Bu ayakkabının daha bi çifti yoktur) . (Benzeri yoktur bu kazağın)

Birden – Hemen (Kalkın kızlar hemen cidelim).

Bezbeli – Beki (Bezbeli sen da bu işi yaparsın) 2. Mutlaka (Bezbeli sen da Gırmıya cidebilirsin.) 2.Şüphesiz (Bu işler bezbeli çok kolay yapılabilir.)

Benz – Yüz, sima (Bu çocuğun benzi çok sarı.)

Buka – Bu kadar (Buka ekmele doyulur mi?)

Buzagi – Buzağı

Burgi – Burgu (Çukur açma, delik açma aleti).

Bük – Büyük (Bük almalar tez çürür).

C

Cail – Cahil, bilgisiz (insan, caildan lazım korksun).

Covur – Gavur, Hristiyan

Cemper – Kazak

Ceriz – Kab sularının, kirli suların atıldığı vada.

Cevcir – Sıvıların arıtıldığı, sızdırıldığı alet.

Cecelik – Yatağa gidilmeden önce giyilen entari.

Cevşeklik – 1.Güçsüzlük, zayıflık.

Cüvegi – Damat

Cüt – Kıç (Bu çocuğun cüti pislenmiş.)

Cütrüm – 1.Sakat (Bu delikanlı savaştan cütrüm kalmış.) 2.İki ayağından sakat kalan, hareket edemeyen (Cütrümlere çok iyi bakmak, dikkat etmek gerekir.)

Ç

Çadır – Şemsiye (Priştine dilinde).

Çafir – 1.Dinsiz. 2.Merhametsiz, kafir. (Çafir bir adam dinsi, merhametsiz biri.)

Çaralaz – Boşboğaz, çok konuşan, konuşkan bir kimse.

Çelepür – Kazanç, çıkar (Bu işte çok çelepürücü çıktı).

Çevirmek – 1. Tercüme etmek (bu ders parçası çok iyi çevrilmiş.
2. Alınan bir şeyi geriye çevirmek. Akşam dostumdan aldığım parayı, sabah çevirdim.)

Çemlik – Kötülük (Bu komşi adami, komşularına çok çemlikler yapmıştır.)

Çerçi – Mahallelerde, pazarlarda eşya satan kadın.

Çerçicilik – Mahallelerde, pazarlarda eski eşya satışı uğraşısı.

Çityan – Kadın şalvarı.

Çuka – Küçük çocuklarda erkek bezi.

Çüçan – 1.Güçsüz (Bu çocuk çok çüçan. 2.Yeteneksiz. Bu herif o kadar çüçan çi elinden bir şey celmez.)

D

Da(h)a – Daha (Bana da(h)a ekmek ver.)

Dal – Kol (Dernegimizin çok dallari var. 2.Dal. (Bu agacın çok dallari bizim çeremitlere dek yetişmiş).

Dane – Evet, üle (Dana üleden sora eve cel beraber çalışırsık).

Dadanmak – Bir yere alışmak (Bu hareketi tekrarlayarak bir harekete alışmak). Tekrarlaya tekrarlaya bu harekete dadandı.

Damlamak – Bir yere ansızın gelivermek. (Damdan düşer gibi aramıza damladı).

E

Erbap – Becerikli, yetenekli.

Eşiya – Giysi, elbise.

Ey – İyi

Eyam – Zaman (Be elbiselerin eyami ceçmiştir).

F

Falta – Kat (Bu entarının faltalari çok iyi olmuş). Entari kırıklari

Fıstan – Kadınların, kızların giydikleri entari

Fanta – Çizilen üçgen ve üç taşla oyun oynanır.

Firavermek – 1.Birini satmak -2.Ayrılmak (Fira verdi, kaçtı).

Fiçfiriç – Küçük çocuk, ufak insanlar.

Firade – Bir bir; ayrıntılı. (Komşu adamı son olayı firade firade anlattı.)

Firaklanmak – Heyecanlanmak, duygulanmak.

G

Gaga – 1.Ucuza (Bu yemekleri gagaya yedik).

Garamet – 1. Azap (Bu halk savaşta çok garamet çekti). 2. Sıkıntı (Komşu celininin garameti çok büyüktür).

Gari – Artık (Bu işler bitsin artık da bizler da kurtulalım.)

Gayle – 1.Sıntı, 2.Dert, 3.Üzüntü (Bu delikanlının hiçbir gaylesi yok).

Guguman – Çamurdan yapılmış siklet, pil

H

Hasıl – Çok çalışkan (Bu kız çok hasıl); 2.Becerikli (Leyla öğrenciler arasında en hasıl):

Hayırlı – 1. Yararlı, hayırlı (hayırlı işler bereçet cetırır). 2. Ugurli (Hayırlı yolcu, hayırlı ceceler).

Hane – Nerde (Hane bu çocuk, ha(h)a celmedi).

Helaç – 1.Kirli (Bu peştemallar hiç ikanmamış, çok helaç). 2. Düzgün olmayan (Bu oda çok helaç, karışık).

Hayt – 1. Git, defol anlamında.

Hicran – Öc (Komşu adamı, komşısından hicranını hemen çıkardı.)

Hince – Yenge

Hinka – Huni

Holta – Volta, (Gençler çarşıda birkaç volta yaptılar).

İ

İlç – Koşuda Ali ilçü oldi.

İlan – Bildiri (Bu ilandan ügrendik çi dersler yarın başlay).

İnce – Yenge

İsla – İyi, güzel (Bu perdeler çok isla).

İstintak etmek – Soruşturmak.

J

Jar – Yanan odundan kalan küçük ateş parçaları

K

Kast – 1. Amaç (Bu süzi kastiyle süledım). 2.İnat. Dostumun kalemini kasten kırdım.)

Kakalamak – Çalmak (Kapi uzun zamandan beri kakalani, çimse duymay).

Kaşıcak – Mide boşluğu (Bu çocuğun kaşıcığı sık sık ağrı).

Kavullaşmak – Bahse girmek

Kail olmak – Razi olmak

Koseçi – Güya (Bu üdevler koseçi bitmiş). 2.Sanki. Komşu çocuğu koseçi bu bahçey temizlemiş.

Koftor – Kümbet

Koma – Acüle (Koma bu işleri bitirelim zire daha çok işler var yapalım.)

Klobodan – İnce sarı telle işlenen nakış türü.

Kuku – Vay vay anlamında

L

Lagım – Kili suların atıldığı vada.

Lapazan – Boşboğaz, çok konuşan.

Laper – 1. Yüzsüz, utanmaz (Mahalledeki laperlerle konuşulmaz.)

Lokna – Kadınlarda iyice taranmış düzenli saç bölümü.

Lovsa – Lağusa, yeni doğuran kadın. (Bu celine lovsalık çok uydi).

M

Mecal – Kuvvet, sağlık hali (Bu hastanın mecali kalmamış.)

Madem – Demekçi (Mademçi coldunuz, komşiyi da çağırılım.)

Malak – Takla (Malak atmak bükler için telicelidir.)

- Masere** – Yarıda bırakmak, eksik bırakmak (Bu trezi entarimi bitirmesi, beni masere brakti.)
Mehlem – İlaç, yağ.
Merak – İlgi
Merak etmek –

N

- Na** – Al (Na bu çitabi)
Naks – Ters (Bu insan hareketlerinde da, konuşmasında da çok naks bir herif).

O

- Oçişi** – Dargın, birbiriyle konuşmayanlardan biri.

P

- Patara etmek** – Kurşuna dizmek.
Paçavra – Temizleme bezi
Patika – Çocuklara kışta örülüp cidırılan kısa yün terlik.
Patiska – Bez
Patispanya – Yumurta akı ve şeker karıştırılarak yapılan bir nevi tatlı.
Peştamal – ünlük (Berber müşterisini tıraş etmeden önce önüne bez)
Peştirmek – Dadandırmak, Bir yere sık sık uğrar oldurmak. (Bu adami evimize peştirma).
Pitarka – Pide ekmeği.
Piplemek – Yolmak (Tavugun tüyelerini pipleye pipleye temizledik.)
Pite – Börek
Posipka – Çürek (Kürek).
Potur – İslam dinine geçen Hristiyan.
Posteçi – Koyun derısından yapılan şilte.
Pupi – Çocuklarda mide (Bu küçüğün pupisi çok şişmiş.)

R

Rabuş - Manavda ödünç mal alındığında deftere kaydedilen çizgi.

Sabalık – 1. Kahvaltı. (Bu saba(h) Zencin bi sabalık yedik. 2.

Kadınların ciydikleri entari, üstlük.

Sakatlanmak – Düşüp vurulmak

Sançi – Sanki

Saplak – Su taşı (hamamlarda kullanılır)

Strugaci – Model bastıran kişi.

Suturka – Ekşiyen sütün kalan suyu

Surayka – Çocukların ottan yaptıkları düdük.

Ş

Şara – Hayvanın kalın yağı

Şte – İşte (şte, alsana bu almalari (elmalari)

T

Tagar – Ateş ve korlarının konulduğu mangal. (Bi tagarle bütün oda isini).

Talkin – Mezarlıkta ölünün okunan duası. (Ülinin talkini çok uzati hocam.)

Tangal kalmak – Hiçbir şeysiz kalmak (Av çalındıktan sonra tangal kaldı, yani bomboş, hiçbir şeysiz kalmak).

Tamaçar – Pinti, tamahkar (Tamaçarları Allah bile sevmez.)

Tavli – 1. Semiz, şişman 2. Bakımlı, 1. Bu inek çok tavlı.

(Koyunlar çok bakımlı).

Teçe – Tarikat adamlarının bulunduğu ayin yaptıkları mekan.

Teçmil – Teçmiş (Eviniz çok düzenli ve teçmil.)

Tepiştirmek – Bir şeyi yerinden oynatmak.

Topurlak – Yuvarlak (Dünya topurlaktır.)

Tirpiyan – Gözü doymaz, aç.

Tırto – Şişman , tombul.

Truç – Çok ağır, bağıulun çok truç, kaldırılmay ağırlıktan.

Tuçna – Buğday, mısır, pirinç gibi tahıl ve yiyecekleri öğütmek için kullanılan alet.

U

Ufaklık – Bozuk para

Ulice – Aile büğü

Ustra – Tıraş bıçağı

Ü

Üle – Öyle (bu iş üle olmaz.)

Ügrenmak – Çalışmak (Okursen dersini ügrenebilirsin.)

Ürmek – Örmek

Ütüri – Dolayı, (Senin cekaldığın için düğüne cidemedik.)

V

Vada – Kirli suların aktığı lagım

Vala – Vallahi (Valai ben bu işi bitirecem).

Vafir – Yeter (Vafir oldi be bu konuşmalar).

Y

Yaglanmak – Dalkavukluk yapmak

Yakık – Acı (Biberler çok yakık).

Yamboli – Bataniye

Z

Zapur – Sert, yavuz bir kişi

ANILAR

TARİHİN UNUTAMIYACAĞI ÇANAKKALE'Yİ 2015 YILINDA ZİYARET ETTİM

Nimetullah HAFIZ*

I.

1915 yılının 19 Şubat ila 18 Mart tarihleri arasında süren Çanakkale Savaşı'nda, Avrupa müttefikleri donanmalarının büyüklüğüne aldanan deniz kuvvetleri komutanı General Hamilton, sonu geldiğine inanılan ve herhangi bir savunma müdahalesini yapamayacağı zannedilen Boğaziçi Boğazındaki, "hasta adam"la kolay başa çıkabileceğini kesin olarak inanıyordu. Oysa Türk halkı inanç gücü, gurur ve cesaret dolu bedenleri, dönemin en güçlü çelik zırhlı kuvvetlerini parçalamış, o güne kadar da tarihte görülmemiş bir savaş yürütmekle siper oluşturmuştu. Orada Türk devleti kurtuluşunun bedelini 253.000 evladıyla ödemek zorunda kalmıştır.

Çanakkale Savaşı adıyla anılan bu savaş tarih boyunca yürütülen savaşlar arasında en çetin, en kanlı ve en son, ölüm kalım savaşı idi. Bu savaşın ne kadar önemli olduğunu ve ne kadar can kaybına neden olduğunu en iyi İslam alemi bilmektedir, çünkü bu savaşta sayısını kesin olarak bilemediğimiz İslam aileleri evlâtsiz, İslam çocukları ise babasız kalmışlardır. Fakat ne pahasına olursa olsun bu savaşta Türk ulusu, Avrupa müttefikleri İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan güçleriyle kahramanca savaşarak hem Çanakkale Boğazı'nı kurtarmış, hem bununla başta Türk ulusu olmak üzere bütün İslam aleminin egemenliğini savunmuş, hem de bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşlarını da atmış olmuştur. Bu mücadele verilmeseydi bugün dünyamız, özellikle bugünkü Türk Cumhuriyeti kim bilir nasıl bir görünüm kazanacaktı...

Çanakkale Savaşı'nda günümüz Türkiyesini kurtarmak için şehit düşen Anadolu Türkleri bugünkü Türkiye dışında yaşayan çok sayıda Türk, Boşnak, Pomak, Arnavut, Tatar, Goralı ve diğer uluslardan da, eski Türk hâkimiyetini arayan ve Türkiye'yi bu cehennem felâkatten kurtarmak için yaşamlarını feda etmeye hazır bulunan savaş gönüllüleri de vardı. Çanakkale Savaşı aynı darbeyi sırtlarında hisseden bu halkların tarihlerinde de silinmeyen ve unutulması mümkün olmayan

* Prof. Dr., Türkolog, Prizren

izler bırakmıştır. Onlar, bu duygularını sözlü ve yazılı olarak kamuoyuna duyurtmaya çalışmışlardır. Bunların arasında kimi şair ve yazarlar da vardır ki, bu yazarlar birçok eserinde Çanakkale Savaşı ile ilgili olayların mucizelerini, acı duygularını onlardan sonra gelen kuşaklara iletmeye çalışmışlardır.

Kosova'nın Prizren şehrinde daha küçük yaşlarımda Türklerin, Arnavutların, Boşnakların hemen her sunnet, evlilik veya diğer toplum merasimlerinde söylenen türküler arasında Çanakkale türküsünü ilk duymuştum. Bu türkünün tarihçesini ilk olarak babamdan öğrenmişimdir. Daha geçlerde okul sıralarında iken bu türkü hakkında öğretmenlerimden daha geniş bilgiler edindim. Bu nedenle Türk dili ve Edebiyatı Bölümünde bir Türkolog olarak mezun olduktan sonra Kosova Rumeli türkülerinin en çok söylendiği bu türkünün derlenmesine giriştim. İlk olarak radyolarda söylenen türküyü ondan sonra Prizren halkı arasında ve daha geçlerde tüm Balkan ülkelerinde söylenen ve hatta yayınlanan Çanakkale türküsü verziyonlarını derledim. Bu türkü ile İslam aleminin yaşamda kalmak için ölümü seçtiklerini, en yakınlarının can kayıpları, ve diğer çekileri ile ilgili özel duyduklarını, acılarını ve üzüntülerini ifade eden birkaç mısrasını şurada örnek olarak göstermeyi uygun buluyorum.

Çanakale içinde sıra sıra söğütler
Söğütler altında yatır baba yigitler.
Oy cençlığım eyva!

Çanakale içinde bi yeşil testi
Analar babalar ümüdi çesti.
Oy cençlığım eyva!

Çanakale içinde vurdılar beni
Anasız, babasız cümdilar beni
Oy cençlığım eyva!

Çanakale içinde zincirli bunar
İçmanın be arkadaşlar zehirli sular
Oy cençlığım eyva!

Atma be Fransız atma pişman olursun
Türk topraklarında şehit kalırsın

Oy cençlığım eyva!

Çaka çaka çakmagi fitili yandı
Çevrdim başımı duşman kalmadı.
Oy cençlığım eyva!

Çanakale evleri dağlara karşı
Görmedim yüzünü beş yılı aştı
Oy cençlığım eyva!

Çanakale içinde vurdılar beni
Sarmanın belimi yürek mi kaldı.
Oy cençlığım eyva!

Çanakale çüprüsi dardır ceçilmez
Al kan olmuş su7lari bi tas içilmes.
Oy cençlığım eyva!

Çanakale'den çıktım yan basa basa
Cigerlerim çürüdi kan kusa kusa.
Oy cençlığım eyva!

Çanakale içinde mermerden direk
Ana ben cideyi dayansın yürek.
Oy cençlığım eyva!

Prizren'de tarih eserleri Koruma Kurumu'nda çalışırken bir sürü yazma eserler arasında eski hurufatla yazılmış “Gaziler Türküsü”, “Çanakkale Zaferi” ve “Osmanlı Muharebe Marşı” adlı daha üç türkü elime geçti. Bu türkülerin Balkanların ilk ne tarafında söylendikleri, ne zaman ve kimin tarafından yazılıp söylendikleri hakkında kesin bir bilgimiz yok. Aşağıda bunların arasından tek “Çanakkale Zaferi” türküsü ile “Osmanlı Muharebe Marşı”nı bütün olarak göstermeye uygun buluyoruz:

Çanakkale Zaferi

Çanakkale düşmanları
Topçumuz verdi şanları,
Süngülerle aslan asker
Telef etti hep anları.

Düşmanlar belâyı buldu
Sürünüp denize doldu,
Şükür olsun insanlara
Duaları kabul oldu.

Ölür isek böyle ölelim
Kalır isek gazi olalım,
Bin yaşasın vatanımız
Yoluna kurban olalım.

Ölür isek böyle ölelim
Kalır isek gazi olalım
Bin yaşasın vatanımız
Yoluna kurban olalım

İngilizler, Fransızlar
Yükleri şimdi sizler
Bü dünyayı yutmak için
Birleştiler bu dinsizler

Koşalım haydi koşalım
“Kabatepe”yi aşalım
Sahildeki düşmanlarla
Süngülerle uruşalım

Osmanlılar birleşiyor
Herbir yere yerleşiyor
Askerlerin süngüsünü
Gören düşman titreşiyor

“Ariburun”, “Kabatepe”
Düşmanlara olsun küpe

Osmanlıya teslim etsin
Tüfeğini öpe öpe

Osmanlı Muharebe Marşı

Asker oldum gideceğim vatan imdat bekliyor
Anacığım başın itme tali' bizi yokluyor
Yetişeyim arkadaşlar çantasını yokluyor
Kıralım düşmanı, verelim şanı
Kalmasın nam ve nişanı

İntikamlar yüreğimde büyüdükçe büyüyor
"Uyan artık" diye beni burgu gibi oyuyor
Bilmiyor ki ne hâldeyim zannetmiş ki uyuyor
Uralım düşmanı kalmasın biri
Osmanlı namları tutsun her yeri

Bugünlerde düşmanların yürekleri sızlıyor
Fırsat bulup kanımızı içmek için özlüyor
Bir İslamı bin top ile öldürmeği gözlüyor
Sürelim düşmanı kurtulsun yerler
Bizlere "Kahraman Türkoğlu" derler

Osmanlıyı korku almaz asla bir tek neferde
Hasta olsa, zaif olsa dimdik ölür seferde
Sevinerek şad olurlar futuhatla zaferde
Düşmanlar gayrı görün Türkler'i
Korusun İngiliz, Fransız gökleri

1878 Türk-Rus harbi, Ayestefanos Andlaşması ve Berlin Kongresi'nden sonra Osmanlı Devleti Rumeli'den çekilmeleriyle Rumeli'deki bölgelerde yaşamak mecburiyetinde kalan Türkler âdet ve anelerini muhafaza ederek günümüze kadar yaşamlarını sürdürürken her güçlüğe rağmen Türkiye ile ilişkilerini de devam ettirmişlerdir. Rumeli'nin muhtelif yerlerinde ve özel kütüphanelerde yazıp çizdiklerini, kaydettiklerini evrak ve vesikalarını gözlerinin rurlarını gibi korumuşlardır.

Eski Yugoslavya'nın Kosova Bölgesi'ndeki Prizren şehrinde şarkı-yatçı olarak "Tarihi Anıtları Koruma Kurumu"nda çalışırken Arap hurufatıyla yazılmış bir 200'ü aşkın sürü cönk, mecmua ve kabarık sayıda din, tarih, edebiyat eserleriyle birlikte sayısını henüz bilemediğim çeşit çeşit evrak derledim. Bu yazılar içinde çok sayıda ilahi, nefes, şarkı, türkü ve destan gibi Türk halk edebiyatı metinleri de elimize geçti. İşte bunların arasında birkaç destan ihtiva eden bir defterde Çanakkale Savaşı üzerine yazılmış bir destan buldum. Destanın sonunda "Seddülbahir'de Sağ Cenahta Birinci Fırkanın Şehitler Sırtı Destanı" ve Çanakkale Savaşı'ndaki **Fıkra 1) alay 124, tabur 3, bölük 12 de bulunan Konya vilâyetinin Koçhisar kazasından Solak Uşak karyeli İbrahimoğlu Ömer'in** adı geçmektedir. Fakat, Türkiye'de yayınlanmış ve gazete, dergi ve kitaplar bulunmadığı yüzünden uzun zaman bu destanın yayınlanıp yayınlanmadığını ve bu âşığın kesin olarak kim olduğu ve bu hakkında bir bilgiye sahip olmadan ve bu destanın Türkiye Cumhuriyetinde yayınlanıp yayınlanmadığını bilmeden ilk olarak Türk Kültürü dergisinde¹ günümüz Türk alfabesinde, ondan sonra aynı yazıyı olduğu şekilde Priştine'de basılan Çevren dergisinde² (2) yayınladım. Fakat uzun bir zaman sonra İstanbul'da düzenlenen bir Türkoloji kongresinde Türk destanlarıyla alınan değerli bir hocadan bu destanın yayınlandığını söyledi ve onun fotokopisini gönderene söz verdi ve gönderdi. Bu fotokopiden görülüyor ki aynen 65 kıtalı bu destan 10 X 14,5 sm boyutlu, yirmi sayfalı küçük bir broşür içinde 1332 (1913)³ (3) yılında İstanbul'da Askeri Matbuasında yayınlandığı ortaya atılmıştır. Bu fotokopi sayesinde elimde olan yazmanın bu baskıdan kopyanmış olduğu ve böylece Kosova'ya taşınmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bu eski yazısının da kopyesini yazının sonunda eklemeyi uygun buluyorum:

¹ Türk Kültürü, Aylık dergi, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yıl XIII, Sayı 150-152, Nisan, Mayıs, Haziran 1975, Ankara.

² Çevren, Yıl 4 , Sayı 9 , s. 141-151, Mart 1976, Priştine.

³ Bkz. Seddülbahir'de Sağ Cenahta Birinci Fırkanın "Şehitler Sırtı Destanı", Askeri Matbuası, 1332 Dersaadet.

**Seddülbahir'de Sağ Cenahta Birinci Fırkanın
“Şehitler Sırtı Destanı”**

1

İstanbul'dan geldiydik pınar başına
Tamam ki yerleştik dağı taşına
Denildi bir gece, “silâh başına”
Yeniden kaldırdık tepdik tabanı

2

Yürüdük, yetiştik Çanakkale'ye
Oradan geçildi karşı yakaya
İki gün sonra da girdik vak'aya
Dinleyin ideyim size beyanı

3

Dediler askerler haydi düğüne
Anamız doğurdu ancak bu güne
Zabitler, âmirler geçtiler öne
Hep tuttuk sür'atle râh-ı revanı

4

On altı Haziran hareket ettik
Sağ cenah dediler yürüdük, gittik
Bir saat sonra da menzile irdik
Taarruz emri var, geldi zamanı

5

Hocalar, zabitler geldiler bize
Telkinler dualar yaptılar bize
Helâllik diledik birbirimize
Herkesin parladı nûr-i imânı

6

Topçular deresi, sağından asker
Tırmandı bir sırta şevk ile gider
Açıldı, yayıldı birden bölükler
Düşmanın ateşi sardı her yanı

7

“Yere yat”, emriyle hep birden yattık
Az sonra süratle kalktık, sıçradık
Bir hayli mesafe geçtik, atladık
Yaklaştı düşmanla çarpışmak ânı

8

Trandafil cenub-ı garbına geldik
Dört yandan dehşetli ateşler yedik
Yârabbi bu nedir, ne hâldir dedik
Diledik, istedik avn-ı Yezdâni

9

“Hücum var” denince süngü takıldı
“Allah Allah” diyerek herkes atıldı
Düşmandan yüzlerce mehtab yakıldı
Gündüze benzetti kara zindanı

10

Aşk ile şevk ile düşmana saldı
Her yandan ateşler içinde kaldık
Şehidler mecruhlar verdik bunaldık
Kesildi askerin tâb ü tüvânı

11

Zabitler uruldu, asker uruldu
Orası şehidle yaralı doldu
Ortalık ağardı gün güneş doldu
O vakit anladık dökülen kanı

12

Bir emir verildi, dereye indik
Sonra da Trandafil yanına geldik
İhtiyat olarak orda geçirdik
On yedi, on sekiz haziranı

13

“On dokuz Haziran”, dedi zabitler
“İkinci hücum var, haydiyin asker”
“Bu vatan, bu millet bizden iş ister”
“Bu yolda verelim baş ile canı”

14

Alaylardan üçüncü taburlar geldi
Bunlardan bir alay tertip edildi
Buna da müfreze nâmı verildi
Bu tertip yapıldı pek nâgihânı

15

Müfreze emrini verdi binbaşı⁴
Taksimat yaptırdı düşmana karşı

⁴ Alay 124, tabur 3 kumandanı binbaşı Şerif Bey.

Tabura emretti bizim yüzbaşı⁵
Ateşler açıldı, aldı ceryanı

16

Top, tüfek, mitralyoz kaydadı, taşıtı
Yüzbaşı kalkarak hattı dolaştı
Dedi ki:”Çocuklar hücum yanaştı
Ha gayret böyledir yiğitlik şanı”

17

Binbaşı kalkarak dedi: Çocuklar
Rabbımız muindir yine hücum var
Allah'ı sevenler erkek olanlar
Hiç durmaz ilerler alırlar şanı

18

Taburlar hücumu başladı yine
“Yâ Allah” diyerek düşen düşene
Bu hücum benzedi evvelkisine
N’idelim bu da bir hükm-i Rabbani

19

Mitralyoz top tüfenk çeşit fişekler
Envâi bombalar neler var neler
Ortada yalnız makine işler
Görmedik bir düşman kaldı hicrânı

20

Trandafil cenub-i garbındaki yer
Şehidler yatağı oldu serteser
Oraya şehidler sırtı dediler
Böylece söylenir şimdi ünvânı

21

Sığındık Mevlâ'ya, kaldık o yerde
Aklımız derdimiz lâkin ilerde
Dedik sebatdır devâ bu derde
Ölürüz dönmeyiz dökeriz kanı

22

Ateşler yağdırdı dönmedik geri
Hatları bir azacık sürdük ileri
Becerdik çarçabuk bir baş siperi

⁵ Alay 124, küme 12 kumandanı yüzbaşı Tevfik Efendi

Yerleştik kurtulduk savduk şeytânı

23

Uyku yok, yorgunluk, susuzluk yaktı
Düşmanlar durmayıp muttasıl çaktı
Mitralyoz şarapnel su gibi aktı
Birkaç gün geçirdik böyle buhranı

24

Taburun mevcudu bine karipdi
Bu mevcud üç yüze tenezzül etti
O müdhiş ateşler eritti gitti
Bir anda yüzlerce cengâverânı

25

Onuncu yüzbaşı Osman Efendi
Elini çırparak “ya Allah”, dedi
Tekbirler alarak fırladı gitti
Şehid düştü gösterdi yiğitlik şanı

26

Mülâzım Ağa, Ekrem Efendi
İkisi ilerde giderler idi
Bir müdhiş şarapnel yetiştirdi geldi
Şehid etti ki dilâverânı

27

Üç zabıt deryâ-yı rahmete daldı
Dört zabıt uruldu, yaralar aldı
On zabitten taburda üç zabıt kaldı
Gösterdiler hepsi mertlik şânı

28

Bir baktı sağ, sola, öne, arkaya
Cafer Bey bir çare buldu firkaya⁶
Açıldı boş geçen her dakikaya
Gösterdi cevher-i ilm ü irfanı

29

“Tahkimât yapılısın”, dedi kumandan
“İsterim bu işi mutlaka heman”
“Başlayın, geçmesün bir lâhza zaman”
Fırkanın bundadır emen-ü âmânı

30

⁶ Birinci fırka kumandanı Miralay Cafer Tayyar Bey

Mıntaka taksimi yaptı kumandan
Her alay cephesi oldu nümâyan
Üç alay yan yana gelince heman
Tatbıka başlandı tahkim pilânı

31

Bilirdik ki hayrı var kendimize
Boğazda yüzbaşı anlattı bize
İstihkâm yaparken Karadeniz'e
Gazve-i hendeki, fahr-i zîşânı

32

Sarıldık aşk ile kazma, küreğe
Hüdâ kuvvet verdi bâzu bileğe
Gayret-i Allah geldi girdi yüreğe
Kal'aye çevirdik koca meydanı

33

Cephede bombalar mahalli yaptık
Düşmana kırk adım vardık, yanaştık
Bir yandan çalıştık lağımlar attık
Yıkıldı düşmanın bomba mekânı

34

Bombalar yerinde verdi yüzbaşı
Ateşle bombayı Ahmet onbaşı
At fırlat kırılınsın düşmanın başı
Duyulsun buradan âh ü fîğanı

35

Muttasıl hatları ileri sürdük
Cephede örümcek gibi ağ ördük
Düşmanın azmini kırdık öldürdük
Bırakmadık düşmanda hücum imkânı

36

Bu işe ingiliz şaşırıldı kaldı
Avali derinden düşünce aldı
Gittikçe kederi gamı çoğaldı
Çürüdü, bozuldu büsbütün pilânı

37

Tahkimât sür'atle hitâma erdi
Taburlar sipere yerleşti girdi
Fırkamız bu işde hayli nâm verdi

Ordu da kazandı hakk-ı rüçhânı

38

Duymuşlar paşalar geldiler heman
Gezdiler, gördüler, oldular hayran
Kumandan bu yüzden aldı bir nişan
Hakkıdır kurtardı binlerce canı

39

Fırkamız orduya nümune oldu
Ta'mimler serâpa takdirle doldu
En tehlikeli cenah en emin oldu
Demişti tahminde grub kumandanı⁷

40

Kumdere, Trandafil, Zıbgın deresi
Bu hattır birinci fırka cephesi
Bilmeyen öğrensin o yer neresi
Vacipdir bizlere öğrenmek anı

41

Burada hiçbir gün ateşsiz geçmez
Muttasıl yağdırır gün gece demez
Kâfirin mermisi bitmez tükenmez
Geçmedi sükûtle bir gün zamanı

42

Tayyareler keşf eder hem bomba atar
Bir yandan denizden balonlar çıkar
Denize karaya işaret yapar
Seyreyle sen artık bombardımanı

43

O büyük toplardan çıkan mermiler
Havada haykırır bağırır inler
Düştüğü yerleri târümâr eyler
Doğrusu durdurur akl-ı inşânı

44

O müdhiş seslerden kulak işitmez
Topraktan, dumandan göz gözü görmez
Kâfirin topları hiç aman vermez
Hasılı belâdır bombardımanı

45

⁷ Cenub-i garbî kumandanı Vehib Paşa hazretleri

Biliriz düşmanda vesâit hüner
 Pek çoktur velâkin etmeyiz hazer
 Yanlız bir süngü bize hep yeter
 Ateşten demirden yılmaz Türk kanı
 46

Denizden karadan havadan her gün
 Yağdırır ateş demirler bütün
 Ceddimiz görmedi böyle bir düğün
 Zapt etsün tarihler bu şanlı ânı
 47

Karşımızda düşman İngiliz Fransız
 Toplanmış bir sürü korkak tabansız
 İlerle bakalım behey imansız
 Bir adım atmağa yoktur imkânı
 48

Hep gördük ne yaptı düşman askeri
 Hücuma kalktılar kaçtılar geri
 Mümkün mü bir adım atmak ileri
 Karşılar süngümüz keser dermanı
 49

Yirmi beş kânunda bir bombardıman
 Yaptık cebhede fakat pek yaman
 Bir yandan taarruz gösterdik heman
 Düşmanda kalmadı sebat imkânı
 50

Mağluben, makhuren def oldu düşman⁸
 Hamdolsun kurtuldu mübarek vatan
 Kardeşler olalım artık hep şâdân
 Edelim Allah'a hamd u şükranı
 51

Allah'a çok şükür gördük bu günü
 Mazinin kalmadı lekeli günü
 Hep sildik, şan aldık, yaptık düğünü
 Şeref ü sânimiz tuttu cihanı
 52

Çok şükür Mevlâ'ya kıldı 'inayet

⁸ 26-27 Kânûn-i evvel, 331.

Zaferler lütf etti bize nihayet
 Bu günün ahvalı buna işaret
 Durmayüp edelim hamd u şükranı.

53.

Yedi ay orada fî seb'il-Allah
 Uğraştık düşmanle, şahiddir Allah
 Bu kanlı siperler oldu celângâh
 Yarabbi sen göster lütf ü ihsanı.

54.

Çanakkale harbı erlik meydanı
 Erkeklik edenler alır nişanı
 Nişanlı askerin başkadır şanı
 Bu şanı alanın halisdir kanı.

55

Kardaşlar, işimiz sebat u gayret
 Bu işte gerektir bir hayli himmet
 Vatana bu yolda edenler hizmet
 Hakk'ın da böyledir bize fermanı.

56.

Gazilik bir şandır, şehidlik ni'met
 Zaten bu can da bize emanet
 Verirsek bu yolda, verilir cennet
 Şehidin şüphesiz cennet mekânı.

57.

Baş kumandan vekili Enver Paşa
 Harbiye nazırımız o mert yekta
 Geldi siperleri, gezdi serapa
 Özüyle, gözüyle gördü her yanı
 Yaşasın, yükselsin o büyük şanı
 Yarabbi sen hıfz et o kahramanı

58.

Yanında bir küçük şehzade vardı
 Siperden ona da kurşun attırdı
 Bu vak'a tarihine şan kazandırdı
 Yükselsin böylece devletin şanı
 Kurban olsun bunlara milletin canı

59

O siper güzelce tanzim edildi
 Şehzade siperi nâmı verildi

“Oraya bir âbide lâzım”, denildi
 Göstersin cevher-i şehzâdegâni
 Anlatsın kıymet-i Âl-i Osmâni
 60

Fırkaya kumanda eden kumandan
 Miralay Cafer Tayyar Bey yaman
 Azimkar sabatkâr cesur u irfan
 Mevlâm bağışlasun o kahramanı
 61.

Cafer Bey askerle yâranlık eder
 Hiç durmaz her vakit cepheyi gezer
 Bir yandan düşmanı keşf eder, gider
 Gösterir böylece şân-ı erkânı
 62

Kaymakam Şükrü Bey eroğlu bir er
 Siperden sipere durmayup gezer
 Askerin hâlini yakından sezer
 Var olsun alayın mert kumandanı
 63

Hey ne arslanmış be bizim binbaşı
 Şerif Bey taburun emîri başı
 Askeri sürerdi düşmana karşı
 Yaşasın, varolsun, yükselsin şânı
 64

Bu millet, bu devlet yakında elbet
 Hûda'nın izniyle bulacak izzet
 Cihana salacak satvet ü şevket
 Allahım âlî et mülk-i hakanı
 65

Bu vak'a bu günler bunlar hep bir ân
 Bir zaman gelir ki olurlar nisyân
 Dedim ki, yazayım böyle bir destan
 Bilinsün fırkanın şöhret ü şânı

Fırka 1, alay 124, tabur 3, bölüm 12 efradından Konya vilâyetinin Koçhisar kazasından solak Uşak karyeli İbrahimoglu Ömer destanı.

Kosova halk edebiyatı metinleri dışında Prizrenli Ömer Lütfü de Çanakkale Savaşı ile ilgili birkaç şiir yazmaktan geri kalmamıştır.

Lütfü, Dragaş ile Brod arasında bulunan Rapçe köyünden gelen Paçariz ailesinden İmam Mustafa Efendi'nin çocuğudur. 13. Ocak 1870 yılında doğdu. Türkçe'den başka, Boşnakça, Arnavutça, Arapça, Farsça ve Fransızca dillerini konuşan nadir kişilerden biridir. Öz adı Ömer, mahlası ise Lutfi'dir. Prizren'de ilköğrenimini bitirdikten sonra Askeri İdadiyeye kaydını yaptırmak için İstanbul'a gider. Başaramadığından dolayı Fatih Medresesi'ne girer ve beş yıl sonra mezun olur. Tekrar İstanbul'a döndükten sonra orada Jön Türkler ülküsünü ve idealini destekleyen şiirler yazdığından devletin gözünde "tehlikeli" bir kişi olarak 1901 yılında Mısır'a gidip Al-Azhar Üniversitesi'ne kayıt olunur. Beş yıl sonra 1905 yılında Prizren'e döndüğünde İttihad ve Terakki Kulübü'nü kurar. 1911 yılında Yemen'de ayaklanma olur ve bu ayaklanmayı yürüten Kahire'deki arkadaşı Şeyh Seyyid İdris olduğu için Talat Paşa tarafından Yemen'e gönderilir. Kısa bir hastalıktan sonra 25 Ekim 1928 yılında Prizren'de ölür.

Kosova neoklasik divan edebiyatının kurucusu olan şair Ömer Lütfü 48 yıllık bir ömürde altmıştan fazla Türkçe, Arapça ve Farsça eser yazmıştır. Arapça ve Farsçadan Türkçeye de çevirileri vardır. Yayınlanan "Seçmeler" ve "Divan"ı dışında tüm eserleri yayınlanmamış, yazmadır.

Çanakkale Savaşı tüm Türk dünyasını sarstığı gibi Ömer Lütfü'yü de etkilemiştir. Bu savaşla ilgili duygularını da şiirlerine aktarmıştır. "Tuhfe-i Zafer Şanlı Orduya", "Tirane-i Zafer Muzaffer Ordumuza Armağan", "Cihad-i Mukaddes Kahramanlarına Yadigâr-i Zafer", "Bir Asker Lisanından", "Terane-i Zafer Muzaffer Ordumuza Armağan"... gibi başlıklı şiirlerini "Tevarih" adlı şiir kitabında derlemiştir. Aşağıda hepsinin transkripsiyonlarını olduğu şekilde veriyoruz.

Tuhfe-i Zafer Şanlı Orduya

Şevkile sahn-i vegâye vardın
 Düşman-ı dine döner mi ârdın
 Her cihetten onu muhkem sardın
 Muhteşem cebhelerin hep yardın
 Kahramansın vatani kurtardın

İktidâ sevgili peygamberine
 Eyledin koştun o mahşer yerine

Satvetin benzedi Hak Hayderine
Yaptığın şanlı gazâ hayberine
Kahramansın vatani kurtardın

İngiliz Fransa denizden geldi
Geldi amma belâsın buldu
Denize zırhlıları gark oldu
Kareler lâşerlerle doldu
Kahramânsın vatani kurtardın

Boş boğazdır diye gelmişti heman
Bize bombardumanından neziyan
Kalâ'mız onlara oldu tûfân
Nice diritnotlarına kabristân
Kahramânsın vatani kurtardın

Bir siper oldu Çanak-Kal'a sına
Gülleye karşı demirden sine
Eyledin sıdk ile hidmet vatana
Boş olur vâsf-i şerifin dehene
Kahramânsın vatani kurtardın

Hamleler itti dokuz ay o adû
Bilmedi harb-i mukaddestir bû
Doldu gülbang-i zaferle hû sû
Şanlısın şanlı muzaffer ordû
Kahramânsın vatani kurtardın

Hayret etmez mi cihân satvetine
Koydun altun tacını devletine
Avn-i Hak yaver olup kudretine
Şîr karşı gelemes savletine
Kahramânsın vatani kurtardın

Sendedir nûr-i necâbet, şevket
Sendedir sa'y u adâlet, gayret
Sendedir azm-i metânet, heybet
Sendedir fart-i hamâset, satvet

Kahramânsın vatani kurtardın

Böyledir kalbi büyük Osmanlı
Yüreği canlı metin imanlı
Süngüsile kılıcı alkanlı
Yaşa bu dehrin içinde şanlı
Kahramânsın vatani kurtardın

Mazhar oldun o zaferden zafere
Yakışır süngüler eroğlu ere
Daldın arslan gibi herbir sipere
Gömdün a'da-yı bütün kanlı yere
Kahramânsın vatani kurtardın

Sizsiniz siz bugün ey şanlı gazât
Bahş eden millet-i islâma hayât
Böyle bir ma'reke de azm u sebât
Sığmaz idrâke o ulvi harekât
Kahramânsın vatani kurtardın

Kuvvet-ı kâhireni düşmen-i dîn
Gördü kaçtı olarak hâr u zebûn
Sa'yin olmaz mı rizâyeye makrûn
Eyledin Fahr-i Cihâni memnûn
Kahramânsın vatani kurtardın

İngiliz ordusu makhûr oldu
Kahkarı ricâta mecbur oldu
O büyük şevketi meksûr oldu
Ona matem bize bir sûr oldu
Kahramânsın vatani kurtardın

Bunu bilmez ne "Hamilton" ne "Gray"
Ki bize nasir idi kadir u hayy
Müslüman çeşmine manende'i fî
Düşman ordusu göründü lâşey
Kahramânsın vatani kurtardın

Açılır süngüne şehrh-i reşâd

Ki o sayend emasûn oldu bilâd
 Eyledin devlet ihem milleti şâd
 İngiliz Fransız kıldın berbâd
 Kahramânsın vatanı kurtardın

Şevket u şan Süleyman Paşa
 Yeniden odu cihânda ihya
 Şenlenir rûhi Kemâlin zira
 Verid ümidini bu şanlı gaza
 Kahramânsın vatanı kurtardın

Hazret-i Fatih u Sultan Selîm
 Ediyor şanlı gazana tekrîm
 Millet eyler sana arz-ı ta'zîm
 Ettin Allah bilir harb-i azîm
 Kahramânsın vatanı kurtardın

Ezdiniz hem de mükemmel Rûsı
 Ber taraf oldu o din kâbûsu
 Gitti nare sakarin camûsi
 Çalıyor şimdi hazin nâkûsi
 Kahramânsın vatanı kurtardın

Sana şâbâş okuyor ecdâdın
 Böyle görmek diliyor ahfâdın
 Titretir ceşş-i adûyı yadın
 Anılır şanlı cihande âdın
 Kahramânsın vatanı kurtardın

Geldi ervâh-ı kirâm imdâde
 Bu zafer oldu ne fevk-al-âde
 Her nefer safder olup heycâde
 Çalışır halkalar icâde
 Kahramânsın vatanı kurtardın

Sana bu sahn-ı vegâ ma'idedir
 Düşmenin yaptığı bî-fa'idedir
 Bu gazâ târihe bir âbidedir

Böyle yapmak bize bir kaidedir
Kahramânsın vatani kurtardın

Mevce'i aşk-ı vegâdır serde
Sana galib gelecek er nerde
Sancağın dalgalanır her yerde
O siperler sana olmaz perde
Kahramânsın vatani kurtardın

Şarkten garbe kadar islâme
Söylenir sâtin o hâs u âme
Müslümân erdi büyük bayrâme
Yollar açıldı bugün ehrâme
Kahramânsın vatani kurtardın

Yükselir şâ'şâ'i necm u hilâl
Bize parlak görünür istikbâl
Şahid nûr-i zafer arz-i cemâl
İdiyor gördü adû izmihlâl
Kahramânsın vatani kurtardın

Berk urüp dalgalanır râyetimiz
Şanlı bir mu'cizedir âyetimiz
Verdi târihe şeref satvetimiz
Yaşasun devletimiz, milletimiz
Kahramânsın vatani kurtardın

Dili pür şevk ediyor **Lûtfî** fütûh
Çırpınır feth u zaferlerden rûh
Fikrime târih tâm etti sünûh
“En büyük bu zafer oldu oh oh” (1334/1915)
Kahramânsın vatani kurtardın

Terâne-i Zafer
“Muzaffer Ordumuza Armağan”

Harbi Umumi oldu cihan kahramânları
Sahn-i vegâya çıktı gazâ pehlivanları

Harbi mukaddes oldu ne pek şanlıdır gazâ
Şenletti böyle ma'reke kerûbiyanları

Etti hücûm kal'amıza Fransız, İngiliz
Şiddetli oldu sâhile bombardımanları

Kasd etti payitahtımıza dizdi sahile
Ejder misal-i saika'i cân-sitanları

Saçtı cehennem ateş-i dritnotları o gün
Sündürdü, yaktı, yıktı nice hanümanları

Oldu o gülle ateş etrafa şu'le-rîz
Sardı semayı ma'reke de top dumanları

Asker çıkardı sahile uğraştı bir çok ay
Gelmez hesaba pek büyük oldu ziyanları

Ol sahai vasâye girdikte nâgihân
Gördü önünde satvet-i sahib-kırânları

Geçemeğe teşebbüs etti Boğazdan boğazlanûp
Kaldı akın kurduğu cümle pılanları

Zehr-i helâil ağzına almış koşar bize
Farz olmasın mı ademe ezmek yılânları

Ölmüş sanırdı millet-i islâmi ser-te-ser
Ruûh-ül-küdüste gördü o gün canlananları

Hâk-i helâke düştüler ol yerde âkibet
Gördü safây-i gülşe-i badi hazanları

Arslanca salvet eyledi Osmanlı ordusu
Sardı cihanı galgalai izz u şânları

Ceyş-i adaya saldırarak kahramânca hep
Pek kanlı oldu darbe'i dehşet resanları

A'dâ boğazda gördü büyük hezimetini
Çıktı semaya ateşi ah u figânları

Bir ahinîn kal'a idi anda her bir nefer
Sedd-ül-Bahirden bahre bütün döktü anları

Hiç dönmesün mü Akdeniz ol Bahri Ahmere
Teşkil ederdi sîl-i dem âb-i revanları

Savlet görünce munhezimen ettiler firâr
Arslan önünde kalmadı tâb ü tüvanları

Mağrûr idi şahametine pek çok İngiliz
Burnu kırıldı gördü o zill ü havanları

Tahtelbahirle zihirliler oldu nâbedîd
Torpille buldu ka'r-i bî-girânları

Tâk-i zafer cihanda Çanakkal'emizdedir
Dinle "Tanini" dinleme "Taymis" li "Tanları"

Onlar çalıştı ketmine bu galibiyetin
Neşr-i ekâzib eyledi çoktur yalanları

Millet cihânda gördü büyük pek büyük zafer
Hep bir lisânda söylenir dasitanları

Manend-i berk, berk uruyor şanlı askere
Sahn-i vegâde şu'le-i seyf ü sinanları

Tekbir sesiyle top sesi bir sayha-i muhibb
Etti ihâta hakile bu asumanları

Millet cihâna berikâlar gösterir bugün
Yâd itme şanlı millete geçmiş zamanları

Gazi Halife Hazreti Sultan Reşad Han
Geçti şükûh ü şevketi hakan u hanları

Sardı cihânı şa'şa-i mihr-i devleti
Gelmez lisana menkabe'i âlîşanları

Arz-ı cemal kıldı bize sahib-i zafer
Avni hudâdır ordumuzun sâyebânları

Oldu muzaffer ordumuz islâma müjdeler
Mansûr kıldı hazreti Hak müslimânları

Şam ü Yemenle, Hindi zafer kıldı şedmân
Afganı, Farsi, Kaşigirle İsfihanları

Altun kalemle târihe şanlı yiğitlerin
Tahrîr olundu menkabe'i dilsitanları

Hengâm-ı harb içinde de şanlı şehîdlerin
Hıfz-ı vatanla din için aktı kanları

Gösterdi sahn-ı ma'rekede hûn-i la'l fâm
Fevkat-türâb lâle ile erguvanları

Onlar hayât, bize verdiler hayât
Bezm-i hudâda buldu ne devlet revanları

Davet kılındı cümlesi dergâh-i izzete
Serhadd boyunda top sesi oldu ezânları

Kıldı bu dinin uğruna onlar fedâyı cân
Olmaz mı kasr-i huld-i berîn hoş mekânları

Göçtü ne mutlu her birisi bağ-i akdesi
Âramgâh kıldı o kasr-ı cınanları

Bağ-i safâyı cennet ola âşiyânları
Buldu safâyı sermedi şâd oldu hûrileri

Kasr-i cinânda hürmet ü ikrâm gördüler

Oldu güşade dâr-ı beka gülistanları

Fazl-ı ilâhî zahir olup hazır oldu hep
Onlar değil mi hazreti Hak mihmanları

Müjde ne mutlu gülşen-i ukbada onların
Bezm-i hudû da maide'i cavidanları

Ebvâb-ı arş-i rahmet-i rahmân açıldı hep
Oldu o rûhı Fahri Cihân yâr-i canları

Onlar cihânda zevk ile oldukça bermurâd
Gördü o pâk rûhları kenz-i nihânları

Esnayı harb içinde de mecrûh olanların
Daim muzaffer eyleye Hak sağ kalanları

Hayrân bu şanlı ordumuza akl-ı kâinât
Üstünde muzaffer eyleye Hak sağ kalanları

Titretti dehri ordumuzun berk uran mudâm
Fevkalhayal savlet-i şir-i jıyanları

Lem'a fûrûz oldu ol necm ü hilâlimiz
Tîg-i muhibb barika'i hûn feşânları

Her bir tarafta dalgalanan râyet-i zafer
Bî-fer semâda kıldı meh ükehkeşânları

Târih sitayiş eyletecektir müebbeden
Gösterdi mülk ü devlete emn u emanları

Millet bugünde buldu şeref şenlenir cihân
Zerrîn varakta saftır râyet güşânları

Oldu cihânda millete bir sûr-i mes'adet
Kıldı bekâm nusret-i Hak kâmranları

Parlar yüzünde barika'i şu'le-i ilâh

Seyr it surûr-u neş'e- pîr u civanları

Verdi safâlar ümmete bu neşve'i zafer
Şîr ile avn-i hakla muzaffer olanları

Pür şevk u neş'e oldu bugün şanlıdır gazât
Cuşa getirdi şâiri ateş zebanları

Gelmez beyne oldu büyük şanlı ma'reke
Söyler cihâna vasfını halkın lisânları

Var pek büyük menâkibi eroğlu erlerin
Dembeste kıldı elsine'i nüktedânları

Takdîm edildi **Lûtfî** ne hoş bir terânedir
Şanlı muzaffer ordumuzun armağanları

Cihad-i Mukaddes Kahramanlarına "Yadigâr-ı Zafer"

Seni tebriğe şâyân görür sükkân kaddese
Mukaddestir cihânın verir rûha safa pek
Anınçün bu lisâna, sana ey şanlı asker!
Gelir bi târih tâm "Gazân ola mubarek"

Sene: 1334 (1915)

Asker büyük Osmanlısın İmanlısın vicdanlısın
A'dâyı kır ez bahre dök Arslan yürekli canlısın
Asker bugün pek şanlısın
Sen kahramân ünvânlısın

Ey şanlı ordu sende var Fevküttesavvur iktidâr
Ahlafe kaldı tâ ebed Nâm-ı bülendin yadigar
Asker bugün pek şanlısın
Sen kahramân ünvânlısın

Pertev saçarız göklere Necm ü hilâl düşmez yere

A'dâye olmaz pây-mâl Sancak verilmiştir ere
Asker bugün pek şanlısın
Sen kahramân ünvanlısın

Şemşirin oldu barika Tebrik sesindir sâika
Bu harb içinde âleme Gösterdin elhak harika
Asker bugün pek şanlısın
Sen kahramân ünvanlısın

Süngün elinde tâb-dâr A'dâyıkıldım târ-mâr
Heycâde ateş püsküren Sensin o şîr-i hûn nisâr
Asker bugün pek şanlısın
Sen kahramân ünvanlısın

İşte Çanakal'e bize Şanlı büyük bir mu'cize
Zerrin sahifeler bugün Hazırlıyor târih size
Asker bugün pek şanlısın
Sen kahramân ünvanlısın

Târih-i âlemde ricâl Görmüş değil böyle cidâl
Gerdin göğüs dritnotlara Bir ahenin kal'a misal
Asker bugün pek şanlısın
Sen kahramân ünvanlısın

Yok askeri islâm gibi Yükseldiler ecrâm gibi
Târihte kalsün tâ ebed Bu hatıra ehrâm gibi
Asker bugün pek şanlısın
Sen kahramân ünvanlısın

Açtı Iraka bir sefer Düşman yine gördü zarar
Avn-i hudâ ile bugün Gördün ne parlak bir zafer
Asker bugün pek şanlısın
Sen kahramân ünvanlısın

Bağdâd yolunda bîm-nâk Gördü edâ oldu helâk
Selman- ı Pâkın rûhunu Şad eyledi "Selman-i Pâk"
Asker bugün pek şanlısın
Sen kahramân ünvanlısın

Hayrân cihân bu kudrete Bu savlete bu satete
 Güt-ülemara verdi bak Şan üzre şan bu millete
 Asker bugün pek şanlısın
 Sen kahramân ünvanlısın

Dünyayı pür nûr eyledin Islâm-ı mesrûr eyledin
 Mağrîş olan bir devleti Hakkile makhûr eyledin
 Asker bugün pek şanlısın
 Sen kahramân ünvanlısın

Olmuşsa da ejder adâ Karşında oldu serfurû
 en muhteşem bir orduya Döndürmedin heycâ'iru
 Asker bugün pek şanlısın
 Sen kahramân ünvanlısın

Gördü seni ey şir-i ner A'dâ dedi "Eyn-el-meferr"
 Kuvvetli bazun devlete Koydu bir iklîl zafer
 Asker bugün pek şanlısın
 Sen kahramân ünvanlısın

Osmanlılar şendir bugün Yaptın ne pâlân bir döğün
 Ey kahramân millet size Medyûn-i şükrandır bugün
 Asker bugün pek şanlısın
 Sen kahramân ünvanlısın

Gazi Reşad Han, enveri Hak kıldı mülk-i zîveri
 Takdis-i tebcil eyliyor Millet bu geth-ül ekberi
 Asker bugün pek şanlısın
 Sen kahramân ünvanlısın

Mağlûbtur düşman san Yaptın ne şanlı bir gazâ
 Bu satvetinledehirde Ey şanlı gâlib bin yaşa
 Asker bugün pek şanlısın
 Sen kahramân ünvanlısın

Avn-i Hudâ ile bize Etti tekerrür mu'cize
 "Peygamberin imdadile" hoş Târih nusrettir mu'cize
 Asker bugün pek şanlısın

Sen kahramân ünvanlısın

Sene: 1334 (1915)

**Ehli İslâm Halife-i Zîşanı ve Osmanlıların Padişahı Âlicahı Gazi
Mehmed Reşid Han Hamis Hazretlerinin Dilnişinin Tahmisidir**

Nusret-i islâma bu yıl eyledi ihsân zü-lmen
Kıldı müminleri bu harbi mukaddes pek şen
Eyledi nûr-i zafer dîde'i kalbi rûşen
"Savlet etmişti Çanakkale'ye bahr u berden"
Ehl-i İslâm'ın iki hasm-ı kavısı birden"

Pek kolaylıkla Boğazdan geçecek aldı göze
Saldı dritnotları ateş-i harb açtı bize
Kasd idüp cân yerine koştı aziz yurdumuza
"Lakin imdâd-i ilâhî yetişüp ordumuza"
"Oldu her bir neferi kal'a-i pulâd-i beden"

Gösterir harikalar askerimiz rezminde
Sahne'i harbe çıkar kahr-ı adû cezminde
Şahid-i nûr-i zafer cilve ider bezminde
"Asker evladlarımın pîşîne'i azminde"
"Ecrini eyledi idrâk nihayet düşman"

Oldu düşmanlarına süngüleri sâika bar
Ejder olsaydı adû eylemez sabr u karar
Hamle'i şir-i ner altında kalınca nâçâr
"Kadr u haysiyyeti pâmâl olarak etti firâr"
"Kalb-i islâma nüfûs eylemeğe gelmiş iken"

Şanlı askerlerimiz eyledi pek şanlı gazâ
Rayet-i nûrî zafer olmada mevce nümâ
Ordumuz oldu muzaffer ne büyük **Lûtfî** Hudâ
"Kapanup secde-i şükrâne Reşad eyled duâ"
"Mülk-i islâmi Hudâ eyleye daim mü'min"

Osmanlıların Galibiyeti

Peygamberin imdâdile bir nusret-i Mevlâ
 Her dilde meserretle safâ eyledi peydâ
 Askerlerimiz her biri bir şîr-i jiyandır
 Bir şîr-i jiyân olduğu meşhûd-i cihândır
 Heybetle ider düşmanına süngü havâle
 Benzer neferin her biri bir Rustem-i Zâle
 Düşmana ucb ettiler ibrâz-i şecaat
 Etvâr-i gazanferleri hep mûcib-i hayret
 Allah diyerek girdi Yunan mülküne onlar
 Afakı bütün kapladı bu şöhet ü şanlar
 Ettikçe hücum cümlesi Haydar gibi erler
 Feth eylediler Kal'a-i Haybergibi yerler
 Mecbur-i firâr oldu bütünleşker-i a'dâ
 Geçti yed-i teshîre temâm mülk-i Tesalya
 Erdikte simâh-i dile ol bâng-i ezânlar
 Bir taze hayât buldu bütün tende bu cânlar
 Hoşnûdile şâd oldu buna seyyid-ül ebrâr
 Tahsîn-i gazâ eyledi hem Haydar-i kerrâr
 Pek şevk ile birdenbire raks etti felekler
 Tebrike şitâbân oluyor gökte melekler
 Ya hû edelim şu kameri göklere i'lâ
 Gülbang-i zaferlerle bütün doldu bü dünya
 Sultanımızın şevketile satvet u şânı
 Titretti bu yıl dehşetile cümle cihânı
 Ya Rabb oŞehinşah-i Cihân zübde'i hakân
 Binler yaşasün âleme hep verdi büyük şân
 Meydâna çıkan **Lûtfî** bu târih zaferler
 Erbab-i kalem yazmadı hiç böyle eserler

*

YAZMA ESERLERİN İLK SAYFALARININ FOTOGRAFLARI

سربرده سطح پنجمه برهمنی تورکجه

شهیدلر صرتی دستانی

- تورک کولتورور 52-150 ، نیسان ۱۵ ، هریر ۱۵
1975

F.A. ، خبری . تورک لورده سترکلر - چنده مقعه
لصیر میر 5 تورک ادبیاتینه میناده مقعه (مینه ۱۲)،
۱۳۰۵ ، ۱۹۶۸ ، ص ۶۰۶-۶۰۷ ، تورک لورده



در سعادت - مطبعه عسکریه



سدرالهرده صاغ هناجره برهمنی فرقانک

« شریرار صرتی دستانی »

استابولدن کلدیکن بیکار باشنه
تاممکه برلشدنک طغانی طاشنه
دینلدی بر کیجه سلاح باشنه
بکیدن قالدیردنق تیدک طغانی

بورودک یتشدیک چناق قلمهیه
اورادن کیکلیدی قارشى پشهیه
ایکی کون سکرمده کردک وقعهیه

سبب و اسرار جدید او نه
هپ طوئدق سرعتله راه روانی

اون آلتی حزریران حرکت ایندک
صاع جناح دیدیلر یوردک کیندک
بر ساعت صکره ده منزله ایردک
تعرض امری وار کلدی زمانی

خواجهلر ، ضابطلر کلدیلر یزه
تلقینلر ، دعا لر یایدیلر یزه
حلاللق دیله دک بر بریزه
هر کسک بار لادی نور ایمانی

طو بیجیلر درمی نساغندن عسکر

بره یات امریابه هپ بردن یاندق
آز صکره سرعتله فالقدق صیچرادق
بر حریق مسافه کچمک آتلادق
یاقلاشدی دشمنله چارشمق آتی

تراندافیل جنوب غریبه کلدک
دوت یاندق دهشتلی آتشر بدک
یارلی بو نه در نه سالدیر دبدک
دیلمدک ایسته دیک عون زرداق

هموم واردینجه سونکوخا قلدی
الله دیبهرک هر کس آغلدی
دشمندن یوزلرجه مهناب یاغلدی
کوندیوزه بکیر تدی قره زنداق

۶۵

عشق ایله شوق ایله دشمنه صالاق
هر یاندق آتشر ایچنده قالدق
شهبیلر ، بجزو سحر ووردک یواندق
کسیدی عسکرک قاب و توانی

او وقت اكلامق دوگيلىن قانى

12

بر امر ورلدى درجه ايندىك
سكردده تراندافيل پاشه كيندىك
احتياط اوله قى اوردن كيردىك
اون يېدى اون سكتن جزيرانى

13

اون طقوز جزيران ديدى شايطلار
ايكشنى هجوم وار هاندى يك عسكەر
بو وطن بو ملت بزدن ايش ايسز
بو بولده ويرهلم باش ايله جانى

14

آلايم دن اوجنجه طابور كلدن

مفرزه امرينى درلدى بيكاشنى [۱]

تقسيمت بايبردى دشمنه قارنى

طابورده امر ايندى بزم پوزيشنى [۳]

آئشور آيجلدى الهى جيرهنى

16

طوب تفلك مزاليوز قايتدى خاشدى

پوزيشنى قانقورن خطلى دولاشدى [۲]

ديديك جوجنلر هجوم ياشدى

ها غيرت بو يله در يكتلاك شانى

17

بيكاشنى قانقورن ديدى جوجنلر [۱]

زتر ميشلر ينه هجوم وار

الهى جوجنلر ارگنك اولانلر

هيچ دورماز ايلارلر آليرلر شانى

18

شا بورلر هجومه باشلادى ينه

ياش ديه يرك دوسن دوشنه

بو هجوم بگنردى اولنگيننه

نيدنه بوده بر حاكم ريانى

[۱] ۱۲۲ هـ اوماهدانى بيكاشنى نيزك بك

[۲] ۱۲۴ هـ قومانمانى پوزيشنى توبق ائندى

تورگه سگورگور

اورتدهه يانگنر حاكنه ايشل
كوزمديك بردشمن قالى جيرانى

20

تراندافيل جنوب غرمندهكى بر

شهريلر يئانغى اولدى سرتسر

اورايه شهريلر صيرنى ديديلر

بو يله سه سوييغنر شمدي عنوانى

21

سيندىق مولايه قانلق اوردده

عقلغز درديز لگن ايلرده

ديديككه تبايتز . دوا بو درده

اولوروز دونهيز دوگورن قانى

22

— ۹ —
 اوقۇ بۇنى ، ابۇرغونلۇق سوسۇزلىق ياقىدى
 دشمنىر دورمىويۇپ مئىسل چاقىدى
 مۇتاپۇز ، شرايىل سو كى آقدى
 بر قاچ كۇن كىچىردىك بويە بىخراى

24
 طاپورك موجودى بىكە قىرىدى
 بو موجود اوجىپوزە تۇن ايشدى
 او مدەش آتلىق اويىتىدى كىتىدى
 بر آندە بوزل چە چىككورانى

25
 اوتقىن يوزىلىش عىنان اقدى
 الى چىرايى باققە دىدى
 تىكىرل ائەرق فولادى كىتىدى
 شەيد دوشدى كوسرىدى بىكەك شانى

26
 ملازم فەيم انا اكرم اقدى
 ايكىسى ايندە كىدرل ابدى
 بر مدەش شرايىل يىتىدى كەلدى
 شەيد ايتىدى او ايكى دلاورانى

اول ضابطىنن طاپورده اوچ خابىط قالىدى
 كوسرىدىلر هېسى مردانك شانى

28
 بر باقدى خابىط دولە اولكە آرقەپە
 جعفرىك بر چارە بولدى فرقهپە [۱]
 آچىدى بوش كىچىن مە دىققەپە
 كوسرىدى خوجىرى علم دىجىرغانى

29
 تىككيات بايبىسون دىدى قوماندان
 اىستىم بو ايشى مطلقا ، خان
 باشلاپك كىسون بر خىطە زمان
 فرقهك بونددەر امن و آمانى

30
 منطەقە تىقسىمى ياقىدى قوماندان
 مەر آلاى جېمىنى اولدى ، نمايان
 اوچ آلاى يان يانە كىكچە خان

غزوه خندق ، فصر دهبانی

32

دارلدی عشق ایله قازمه کوره که
خدا قوت ویردی یازو سینگه
غیرت الله کلدی کوردی یوردکه
قلعه به چور دک توجه میدانی

33

چپمه بوباز شلی یالاق
دشمنه قوق آدم واردریق باشدق
بر یاندن چالیشدق لغمیر آندق
بیغدی دشمنک بودیا مکانی

34

بوسا رنده دردی بوزمانک

برافادق دشمنده هجوم امکانی

36

بو ایشه انکیز شائیردی قالدی
آوالی دوتندن دوشونجه آندی
کیندیگه ککری غمی چوتالادی
چورودی بوزولدی بستون یلانی

37

تکبات سرعنه ختامه اوردی
طابورلر سیره رلشندی کیردی
هرقه من بو ایشده خیللی تم ویردی
اردوده قراندی حق رججانی

38

دشمنده تقبیده غروب قوماندانی [۸]

40

قوم دره ، تراندانلین ، زینین درهسی
بو خطلر . برنجی فرقه چپهسی
بیلیمین اوکرتسون او بر ترمسی
واجبدر بزره اوکرتنک آتی

41

بوراده هیچ بر کون آتشنز کیمز
متصل یاشدورور کون کچه دیز
کافرک مریمی یشمز توکنمز
کیمدی سکوتله بر کون زمانی

42

طیاره لر کشف ایدر هم بومیا آتار
بر یاندن دکزدن بلونلر سیمار

طوبى لى دوردير عقل انسانى

44

او مدحتى سىلردن قولاق ايشتىز
طوبى اققن دومانن كوز كوزى كورمن
كافرك طوبىلى هيچ امان ويرمن
ساحلى بلادر بومباردمان

45

بيليرز ديشيد، وسالغظ هر
يك چوقدور وليكن ايچر سذر
يالكنز بر سرتكو بزه هب يتر
آنشدن ديمردن بيلماز ترك قانى

46

دكردن قردمن هوانن هر كون
ماغدور ايتك- قيسم ايتك
پر آديم آتته بوقدر امكانى

48

هب كوردك نه ايدى دشمن عسكرى
جومه قانديلر قاچيديلر اكرى
تكمسى پر آديم اتق ابرى
قارشيلار سونكوزم كسر درمانى

49

يكرى يش كاتونده پر بومباردمان [N]
بايدىق چيهده فقط يك يمان
پر يندن تعرض كوستردك هان
دشمنده قاندى ثبات امكانى

50

ملاو مقهور آتق اولدى دشمن [۲]
حد اولسون قورتهدى مبارك وطن
قارداشلر اوله اوتقن هب شانان

هب سيبلك شان اولدى ۰ يازم د درى
شرف وشانيز طوبى جهمان

52

چوق شكر مولايه قيدي عتابت
ظفر لطف ايتدى بزه نهايت
بو كوئك احوالى بوكا اشارت
دور ميون ايدم حموشكرانى

53

يدى آى اوراده فى سبيل الله
اوهراشدق دشمنه شاهد در الله
بو قانى سبرل اولدى جولانگاه
يادى سن كوستر لطف واحسانى

54

ساز قله د اذك ميدانى

حتك دد بو يهدو بزم فرماني

56

عالمك پر شاندر شهيدك نعمت
ذاتاً بو جانده بزم امانت
ويررسهك بو يولده ويرباير جنت
شهيدك شهسز جنت مكاني

57

باشنده بر ⁵⁷كوجوك شهزاده واردي [۸]
سيردن او كاده قورشون آنديردي
بو وقته تاريخه شان قزانديردى
يوكلسك بو يله چه دولتك شاي
قربان اولسون بونزه ملتك جاني

58

او سهر كوزيله تنظيم ايندى
شهزاده سيري نامي ويرلدي
اورايه بر آيده لازم ديشلدي
كوسرسون چوهر شهر اذكاني
اكتلاتسون قيمت آل عهني

60

فرقه يه قوماندا ايندن قومانبان
ميرالاي جعفر طيار بك چان

ئوسۇر بويەجە شان ارەبى

62

قائىمقام شىكرى بك از اوغى بزار

سېردىن سېرە دورمىوب كۆز

ئىسكرك خانى يېقىندىن سۆز

وار اولسون الايك مرد قوماندانى

63

ئەي نە ارسلاننى بە بزم بېكياشنى

شىرىف بك ، ملاپورك امرى باشى

ئىسكركى سوردى دىشمە قارشى

باشسون وار اولسون يوكىلىك شانى

64

بۇ ئورنىدە سەمەن سەمەن

بۇ وقىمە ، بۇ كۆنلەر بولدى غەب بىر كۆن

بىر زەمان كىلىركە اولدۇر ئىستان

دېدىمكى بىزىم بويىدە بىر دىستان

بىغىلسون فرقىك نىھت وئاشى

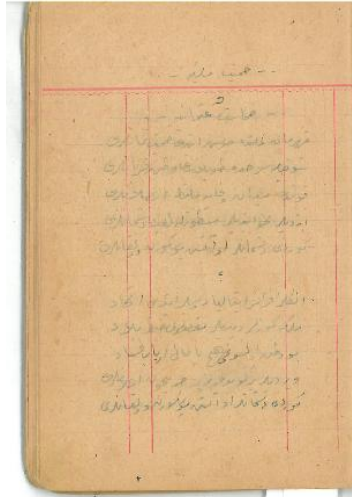
فرقة ۱، ۱۲۵، ۳۱۲، ۱۲۲ افرادتىن

قۇتۇپە و ئارىلىك قۇجىچە، قۇتۇپە خەتەر

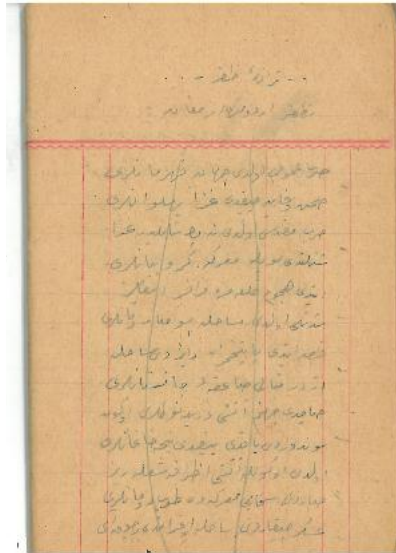
ھوللانى اوشىنى قۇرىق

ابراھىم اۇتۇقى عھىر

**İstanbul'da 1332 (1913)'te yayınlanan Seddülbahir'de Sağ
Cenahta Birinci Fırkanın “Şehitler Sırtı Destanı”,**



Hamiyet-i Milliye



Tirane-i Zafer Muzaffet Ordumuza Armağan

20. IX 2015 tarihinde internet adresimde Türkiye Yazarlar Birliği Başkanı Sayın Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ'ın göndermiş olduğu davetiyeyi aldım. Bu davetiyede Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli savaşlarından biri olan Çanakkale Cephesi'ni görmek üzere, 17. X. 1915 tarihinde Suriye, Filistin ve Lübnan'dan Çanakkale'yi ziyaret eden İlim Heyeti gibi, 100 yıl sonra 25-26 Ekim 2015 tarihlerinde de ona benzer bir heyet oluşacak davet edillen Mısır'dan, Suriye'den, Filistin'den, Ürdün'den, Lübnan'dan, Bosna-Hersek'ten, Kosova'dan 20 aydının 20. Ekim 2015 tarihinde İstanbul'da bir araya geldikten sonra Çanakkale'ye gidecekleri, orada Çanakkale Muharebeleri'nin ceryan ettiği yerleri gezecekleri, daha sonra İstanbul'a döndüklerinde üst düzey devlet yetkililerince kabul edilecekleri, burada katılan bilim adamları tarafından Çanakkale ziyareti değerlendirilecek, ertesi gün ise ülkelerine gittikten sonra 10-20 gün içinde söz konusu gezi ile ilgili intibalarının gönderecekleri ve bu intibaları, tıpkı yüz yıl önceki gibi bir kitap olarak yayımlanacağı bildirilmiştir.

Ben 1969 yılından bu yana, makalemin başında yazdığım gibi, Türk dili ve edebiyatı yanında Balkanlarda Türk tarihi ile ilgili eserlerle ilgilenmeye başladım. Bu eserler arasında Çanakkale Savaşı hakkında tarihi ve edebiyat nazım ve nesir metinlerini derlemeye başladım, hatta bunlardan birkaçını yayınladım. Bu şekilde Çanakkale Savaşı hakkında oldukça bilgi edindim, fakat üzülecek bir şey varsa o da günümüze kadar ne Çanakkale şehrini ne de savaş alanlarını görmüş değildim. Bu yüzden bu davetiyeye çok sevindim ve böylece bu davetiyeyi hiç düşünmeden hemen kabul ettim.

21. X. 2015 tarihinde Mısır'dan, Suriye'den, Liban'dan, Yemen'den, Ürdün'den, Filistin'den, Bosna-Hersek'ten gelen bilim adamları bir araya geldik ve ertesi sabah (22. X. 2015) saat 8,00'de bir otobüsle İstanbul'dan Çanakkale'ye hareket edildi. Hava kapalı ve yer yer az çok yağışlı idi. Tam saat 12 sularında Bolayır'da babasıyla birlikte gömülü olan Rumeli Fatih Şehzade Gazi Süleyman Paşa (1316-1359) ve Tanzimat edebiyatının en değerli şairlerinden biri olan Namık Kemal (1840-1888)'in kabrını ziyaret ettk. Çanakkale Savaşı yıllarında savaş gönüllüleri Çanakkale'ye bu yoldan geçerken bu kabırları ziyaret ederken mezar taşlarına "Sizin öcünüzü almaya gidiyoruz" cümleler yazdıktan sonra yollarına devam etmişlerdir.

Bir süre sonra feribotla karşı yakaya geçer geçmez, Türk bayrağını düşmana teslim etmemesi için bayrağı çiğneye çiğneye yuttuğundan “Bayraklı Baba” adını alan ve burada gömülmüş olan Bayraklı Baba Türbesi ziyaret edildi. Bu türbeye yakın Bayraklı Baba, “Ahmediye” eserini yazan Ahmed Bican ve “Muhammediyye esrini yazan kardeşi Mehmed Bican gibi büyüklerin kabirleri bulunmaktadır.

Çanakkale’de öğleden sonra otelimize yerleştikten sonra akşam üzere otelin bir salonunda bir değerli tarihçi tarafında genel olarak Çanakkale Savaşı tarihi hakkında bilgi verildi ve slaytlarla gösteriler yapıldı.

Ertesi gün (23. X. 2015) Çanakkale Destanı Tanıtım Merkezi’nde büyük bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıya başta Yazarlar Birliği Başkanı D. Mehmet Doğan olmak üzere Çanakkale Valisi T. C. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı ve Üniversite Rektörü Yardımcısı katıldı ve onlar birer konuşma yaptıktan sonra Çanakkale Valisi Çanakkale Valisi bu karşılaşmaların örgütlenmesinde en büyük emeği geçen T. C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanına plâket, katılımcılara ise Çanakkale Savaşı hakkında değerli kitaplarla dolu birer poşetle hediyeler tagdim etti.

O gün yağmur durmadan yağdığı halde mümkün olduğu kadar savaş alanları ziyareti yapıldıktan sonra misafir olarak Üniversite Rektörü’nün akşam yemeğinde bulunduk. Yemek yenildikten sonra katılan misafirler birer birer kendilerini tanıttılar ve Çanakkale Savaşları hakkında bildiklerini açıklamaya çalıştılar ve sonunda katılımcılara Üniversite Rektörü tarafından katılımcılara Mehmet Akif’in “Çanakkale Şehitleri” adlı şiiri levhası tagdim edildi.

Ertesi gün (24. X. 2015) geniş çapta bir Çanakkale alanlarının gezisi oldu. O gün hava azıcık iyileştiği yüzünden gezimiz oldukça daha rahat gerçekleşti. İlk önce 57. Piyade Alayı Şehitliği”, ondan sonra çok kan döküldüğü için “Kanlı Tepe” ve toprak kırmızı renginde olduğunda “Kırmızı Sırt” adıyla anılan tepelerle birlikte İngiltere anzaklarının çıkartma yaptıkları “Kaba Tepe”de Anzak Anıt Sitesi gözetlendi. 25 Nisan 1915 tarihinde Avusturya ve Yeni Zeland karaya ayak bastıktan sonra onların tüm gücüne rağmen azimli Türk savunması karşısında amaçlarına varamadan hayatlarını kurtarmak için geriye çekilmişlerdir. İşte bu nedenle buraları bir barış, uyum, anlayış ve özgürlük arayışına dönmüş parkı olarak kullanılmaktadır. Bu çetin savaş hakkında Yeni Zeland’tan bir kanın “**Türk kumandanları kumanda et-**

mesini, Türk askeri de ölmesini bildi” demesine, Atatürk de “*Harbi kazanışımızın sırrı bundan ibarettir*” demiştir.

Akbaş şehitliği ziyaret edildi. Bu mezarlıkta mümkün olduğu kadar mezar taşlarını gözden geçirmeye başladım. Bu mezar taşlarında Kastamonlu, Kütahyalı, Halepli, Konyalı, Çorumlu, Bolulu, Aydınli, Afyonkarahisarli gibi şehitlerin adları geçmekte idi. Hatta bunların arasında İşkodralı Sahitođlu Tahir (-1915) ve Kosovalı İbrahimodđlu Gâzi (1892-1915) adında Balkanlı şehitlerin adlarını gördüm. Bunları seyrederken Atatürk’ün řü cümleleri söylediğine hak verdim: ***Türk Milleti bağımsız yaşamış ve bağımsızlığı varolmalarının yegâne koşulu olarak kabul etmiş cesur insanların torunlarıdır. Bu millet hiçbir zaman hür olmadan yaşamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır.***

YAYINLAR – TANITMALAR

TEKİRDAĞ FOLKLOR ARAŞTIRMASI

Prof. Dr. Erman Artun'un 296 sayfadan oluşan "Tekirdağ Folklor Araştırması" isimli çalışması 1978 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.

Çalışmada folklor, halk adetlerini, gelenek ve göreneklerini, inançlarını, efsanelerini, edebiyatlarını kısacası halka ait her şeyi içine alan ve inceleyen bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Anonim olan ve halkın düşünce dünyasının birer yansıması olan edebiyat ürünleri incelemeye tabi tutulmuş, bunun sonucunda Tekirdağ yöresi insanının dünya görüşü ve estetik zevkleri belirlenerek kültürün birer parçası olarak kayıt altına alınmıştır.

Milletlerin çağdaş bir medeniyet seviyesine ulaşabilmeleri için öz değerlerine sahip çıkma gerekliliğini düstur edinen Prof. Dr. Erman Artun, öz değerlerimizin yabancı kültürlerin baskısı altında eriyip tükenmemesi, milli kültür bağlarının kopmaması amacıyla bu çalışmayı gerçekleştirip sonraki nesillerle paylaşmıştır. Çalışma yedi yıl boyunca toplanan kişisel folklor malzemelerinden, arşivlerde bulunan folklor malzemelerinin taranması ve öğrenciler kanalıyla edinilen 3000'i aşkın köy folkloruyla ilgili ödevlerin taranıp değerlendirilmesiyle ortaya çıkarılmıştır.

Derlenen folklor ürünleri folklor araştırma metoduna göre düzenlenmiştir. Folklor ürünleri yazıya geçirilirken orijinalliğinin bozulmaması için özellikle ağızdan çıktığı gibi alınarak kaynak kişinin anlatımına sadık kalınmıştır.

Tekirdağ Folklor Araştırması, ön söz ile başlamış ve Tekirdağ folklorundan örneklerle, adet ve inanmaların yer aldığı bölümlerden sonra sözlük, bibliyografya, fotoğraflar ve içindekiler kısmıyla son bulmuştur.

Çalışmada 20 masal, 32 efsane, 31 fıkra, hikâyeleri eşliğinde verilen 22 ağıt, 598 mani, 557 atasözü ve deyim, 230 bilmece, 77 tekerleme, 59 ninni, 41 çocuk sevmesi, 50 alkış, 146 kargış, 9 destan, 47 türkü yer almaktadır. Görüldüğü üzere âdeta Tekirdağ folklorunun hazinesi durumunda olan çalışmada bütün bu örneklerin yanı sıra çeşitli adet ve merasimler, inanmalar ile yöre folkloruna ışık tutulmuştur.

Bu denli kıymetli bir çalışmayı Türk folkloruna kazandıran Sayın Prof. Dr. Erman Artun'a teşekkürü bir borç addediyoruz.

Begüm KURT*

* Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, Adana.

SEYİRLİK KÖY OYUNLARI VE ANONİM HALK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI*

Prof. Dr. Erman Artun'un "Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı" adlı çalışması 2008 yılında Kitabevi Yayınlarından çıkmıştır. 422 sayfa olan çalışma iki ana bölümden meydana gelmektedir.

Prof. Dr. Erman Artun, çalışmanın önsözünde seyirlik köy oyunları ile anonim halk edebiyatının önemini şu şekilde açıklamıştır: "Seyirlik köy oyunları ve anonim halk edebiyatı ürünleri Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerler bütünüdür. Seyirlik oyunlar ve anonim halk edebiyatı ürünleri sözlü gelenekte yaşatılan bütün ürünlerle beslenir. Bu ürünlerin özünde bağlı bulunduğu kültüre ait örnek değerler ve ahlak anlayışı yatar. Din, gelenek ve güncel yaşam, halk kültürü ürünlerini besleyen diğer kaynaklardır."

Yirmi makalenin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş olan bu çalışma, ki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümü, Seyirlik Oyunlar Üzerine Araştırmalar başlığını taşımaktadır. Bu bölümde şu başlıklar ele alınmıştır: Köy seyirlik oyunları kültürel mirasının müzelenmesi, Adana köy seyirlik oyunlarından örnekler, Tekirdağ köy seyirlik oyunları, Ritüel kökenli Çukurova tören ve köy seyirlik oyunlarında canlandırma, hayvan benzetmeleri ve semboller, köy seyirlik oyunlardaki düğünlerde gelin güvey motifinde eski kültür izleri, Ritüel kökenli Trakya ve Balkan köy seyirlik oyunlarında ölme, dirilme, kız kaçırma motifleri, Tekirdağ ritüelleri ve Balkanlardaki varyantları.

Çalışmanın ikinci bölümü Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları başlığını taşımaktadır. Burada yer alan makaleler şu şekilde sıralanmıştır: Yaşayan Adana Karatepeli fıkraları, Çukurova ağıt söyleme geleneğinde ölüm dışı söylenen ağıtlar, Çukurova halk kültüründe yerel fıkra tipi abdal fıkraları, Muğla mani söyleme geleneğinde mizah, taşlama, takılma, Türkiye'de ve Kıbrıs'ta mani söyleme geleneğine karşılaştırmalı bir bakış, Adana'da mani söyleme geleneği, Tekirdağ'da bilmece sorma geleneği, Tekirdağ'da mani söyleme geleneği, Tekirdağ'da ninni söyleme geleneği, Osmaniye'de ağıt söyleme geleneği ve Osmaniye ağıtları, Türk halk kültüründe mani söyleme geleneği, manilerin iletişim boyutu ve işlevselli, adana'da bilmece sorma geleneği.

Çalışmanın sonunda kişi adları dizini de bulunmaktadır.

Cevdet AVCI**

* Prof. Dr. Erman Artun, Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı, Kitabevi, İstanbul, 2008., 422 s.

** Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk

HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI*

Prof. Dr. Erman ARTUN'un 2008 yılında basılan bu kitabı kendisinin Milli Folklor ve Folklor Halkbilim gibi dergilerde yayınlanmış makalelerini, yurt içinde ve Hırvatistan, Bosna-Hersek, Azerbaycan ve Ukrayna'daki üniversitelerde sunmuş olduğu bildirileri kapsamaktadır.

Türk halkbiliminin yurt içi ve yurt dışında anlaşılıp tanınması yönünde çalışmalara imza atan Erman Artun'un bu kitabı, bahsi geçen çalışmaların bir bölümünü içine almaktadır. Bu çalışmalarda eski Türk inançlarının izleri Çukurova konar-göçer Türkmenlerine olan yansımaları aranmış, Çukurova yörelerinin düğün adetleri, halk hekimliği uygulamaları, inanmaları, yağmur duaları, doğum adetleri vb. uygulamalarına değinilmiş, Adana halk hekimliğinde atalar kültürünün izlerine yer verilmiş, Adana'daki ziyaret yerleri tanıtılmış, Adana'da asker uğurlama törenlerine ilişkin yapılan araştırmaların sonuçları verilmiş, aynı bölgedeki giyim kuşam ve mutfak gelenekleri üzerinde durulmuştur.

Kitaba alınan çalışmalar sadece Çukurova yöresini anlatanlarla sınırlı kalmamıştır. Bunun yanında Tekirdağ'da hıdrellez geleneği ve geçiş dönemlerinde uygulanan törenler çeşitli makalelerle aktarılmış, Güney-Doğu Avrupa'da Osmanlı ile birlikte Türklerin diğer uygarlıklarla olan etkileşimleri ve Mevlana Celalettin Rumi'nin Anadolu ve Rumeli'de Türk kültürünün oluşmasındaki etkisi araştırılmıştır.

Günümüzde Türkiye'de ve dünyada hızlı bir kültürel değişim süreci yaşanmaktadır. Bu durum karşısında halk kültürünün içerisinde bulunduğu çerçeveyi çizebilmek ve halk kültürünü geleceğe taşıyabilmek amacıyla yazılan yazılara da kitapta yer verilmiştir. Bunlar arasında Güney Anadolu'da halk kültürünün geleceğinin tartışıldığı, Türk halk kültürünün tanıtımında medyanın rolüne dikkat çekildiği makaleler sayılabilir.

Prof. Dr. Erman Artun, kitabının önsözünde halkbilimi hakkındaki görüşlerini birkaç cümleyle özetlemiştir: "Halkbilimi yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerler bütünüdür. Halk kültürü sözlü gelenekte yaşatılan bütün ürünlerle beslenir. Halk kültürü ürünlerinin özünde bağlı bulunduğu kültüre ait örnek değerler ve ahlak anlayışı yatar. Din, gelenek ve güncel yaşam, halk kültürü ürünlerini besleyen diğer kaynaklardır." Bu düşünceden yola çıkarak uzun yıllar Türk halkbilimine emek veren yazar bu kitabıyla, halk kültüründeki kültürel değişim ve gelişime dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Mısra UĞURLU**

Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

* Prof. Dr. Erman Artun, Halk Kültürü Araştırması, 2008

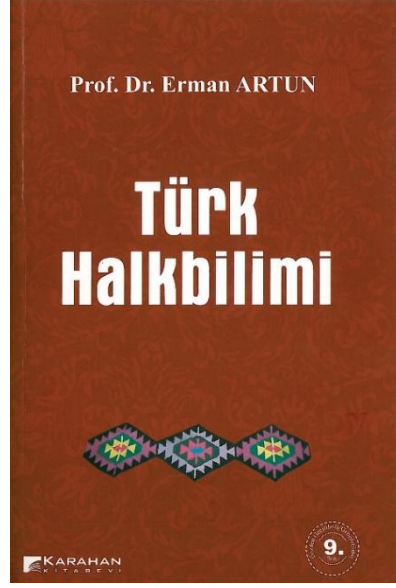
** Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

TÜRK HALKBİLİMİ³

“Türk Halkbilimi”, Prof. Dr. Erman Erman Artun’un 2013 yılında dokuzuncu baskısı yapılan kitaplarından biridir. Kitap 552 sayfadan ve on altı bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler pek çok alt başlıkta ele alınıp incelenmiştir.

Kitabın birinci bölümünde, halkbiliminin tanımı, konusu, önemi ve etnografya, etnoloji, sosyoloji gibi bilim dallarıyla olan ilişkisi ele alınıyor. İkinci bölümde, halk edebiyatı ve halkbiliminin kaynakları sözlü, yazılı, görsel ve maddi kaynaklar olmak üzere dört başlık altında değerlendirilmiştir. “Halkbilimi Alan Araştırma Teknikleri” başlığını taşıyan dördüncü bölümde, halkbilimi alan araştırmaları açısından dikkat edilmesi gereken yöntem ve teknikler hakkında açıklamalar yapılmıştır. Beşinci bölümde, halkbiliminin metin merkezli ve bağlam merkezli kuramlarına, yöntemlerine yer verilmiştir. Altıncı bölümde ise Anadolu halkbilimini besleyen İslamiyet öncesi inanç sistemleri ile bu inanç sistemlerine bağlı kültürler, adet, inanç ve pratikler üzerinde duruluyor. Yedinci bölümde, halk kültüründeki sosyal normlar, yaptırımlar ve davranış türleri; sekizinci bölümde ise doğum, evlenme ve ölüm ana başlıkları altında halk kültüründeki geçiş dönemleri değerlendiriliyor.

Halkın uzun bir zaman dilimi içerisinde edindiği bilgi ve tecrübeleri neticesinde şekillenen halk hekimliği, halk veterinerliği, halk takvimi ve halk botanigi gibi konular dokuzuncu bölümde ele alınıyor. Halkın birlik ve beraberliğinin simgesi olan bayramlar, törenler ve kutlamalar onuncu bölümde; inanışlar ise on birinci bölümde incelenmiştir. On ikinci bölümde, çocuk oyunları ve halk oyunları; on üçüncü ve on dördüncü bölümlerde ise halkın mutfak kültürü ve giyim-kuşam kültürü ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. On beşinci bölümde, günümüzde değişim ve gelişimle yeniden yapılanan halkbilimi genel bir bakış açısıyla değerlendiriliyor. Son bölüm olan on altın-



* Prof. Dr. Erman Artun, Türk Halkbilimi, Karahan Kitabevi, Adana, 2012, 550 s.

cı bölümde, halk kültürünü kümeleme kılavuzuna ve alan araştırması derleme soru örneklerine yer verilmiştir. Eser, kaynakça ve dizin bölümleriyle son bulmaktadır.

Prof. Dr. Erman Artun'un Türk Halkbilimi kitabında Türk halkbiliminin kültürel değişim ve gelişimi bakış açısıyla genel çerçevesi çizildikten sonra tanıtılmıştır. Erman Artun kitabın önsözünde kitabı şöyle tanıtmaktadır: "Halkbilimi, doğumdan ölüme kadar insanların yaşamında yer alan maddi ve manevi bütün kültür öğelerini bilimsel olarak derleyen, araştıran, değerlendiren ve bunların sistematik bir açıklamasını yaparak insanlığın kültür tarihini ve özellikle halk kültürünün genel gelişme kurallarını inceleyen, kültürler arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyip ortaya koyan, gerektiğinde de bu bilimsel sonuçları halkın yararına olacak biçimde düzenleyip halka aktaran bir bilim dalıdır. Halkbilimi insanların yaşadığı kesimi ve çevreyi daha iyi tanımasını, yorumlamasını ve değerlendirmesini sağlayarak halkın düşünce, duygu ve sezgisinin temeldeki karakteristiklerini yakalamasını sağlar. Halkbilimi, halk yaşamının temel dinamiklerini, töre ve geleneklerini, tutum ve davranışlarını, yaratı ve becerilerini, sevgi ve beğenilerini inceleyip araştırarak ulusal kültürün doğru bir biçimde işlenmesine, değerlendirilmesine ve yorumlanmasına önemli katkılarda bulunur".

Erman Artun'a göre, "Halkbilimi ürünlerinde Anadolu insanının dünya görüşünü, yaşama biçimini, bireysel ve toplumsal sorunlarını görürüz. Halkbilimi, kültürel yaşamın bütününe inceleyen bir disiplindir. Kültürün sürekliliği kadar değişmesini ve bu değişmeye neden olan çeşitli etmenleri de çözümlenmek temel amacıdır. Halkbilimi bir toplumun kültürünün temelini oluşturur".

Türk halkbilimini genel çizgileriyle belirleyip bir kültür varlığı olarak tanıttıp gelecek kuşaklara aktaran Prof. Dr. Erman Artun'a teşekkürü bir borç biliyoruz.

Esra ÖZKAYA**

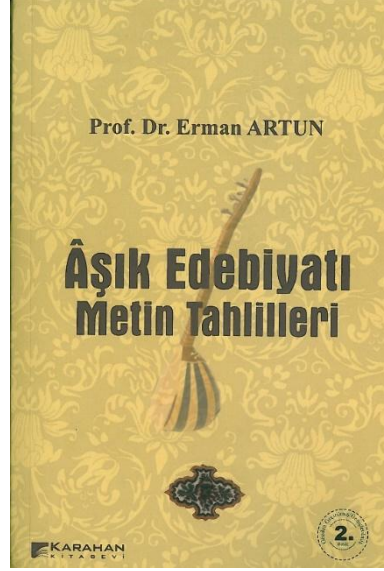
** Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Araştırma Görevlisi

ÂŞIKLIK GELENEĞİ VE ÂŞIK EDEBİYATI Edebiyat Tarihi/Metinler*

Prof. Dr. Erman Artun'un "Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Edebiyat/Tarihi Metinler" adlı çalışması, 2012 yılında Karahan Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş olarak beşinci baskısı yapılan çalışma, 521 sayfa ve 11 bölümden oluşmaktadır. Her bölüm ayrıntılı alt başlıklar içermektedir.

Çalışmanın "Âşıklık Geleneği" adını taşıyan ilk bölümünde konuyla ilgili temel kavramlar izah edilmiş ve âşık edebiyatının kökenleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Türk Dünyasının diğer bölgelerinde âşıklık geleneğinin durumu da ele alınmıştır. "Âşık Edebiyatının Oluşumu" başlığını taşıyan çalışmanın ikinci bölümünde, geleneğin oluşumu ve gelişimi, kökeni,

geleneği oluşturan sosyo-kültürel kurumlar, âşıkların yetiştikleri sosyal çevreler ele alınmış ve âşıklar çeşitli yönlerden sınıflandırılmıştır. Üçüncü bölüm "Âşıkların Yetiştirilmesi" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde âşıklık geleneğinde çıraklık (kapılanma) kalfalık, ustalık başlıklarında bir âşığın yetiştirme aşamaları izah edilmiş ve mahlas alıp bâde içerek geleneğin bir ferdi olan âşığın uyması gereken kurallar da ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümü, "Âşıklık Geleneğinin Yürütüldüğü Ortamlar, Âşık Toplantıları" başlığını taşımaktadır. Geleneğin icra ortamları olan yazılı, sözve elektronik kültür ortamları hakkında bilgi verilen bu bölümde, âşık karşılaşmaları ve âşık fasılları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. "Âşık Edebiyatında Biçim ve Tür" başlığı altında beşinci bölümde, âşık edebiyatı nazım biçimleri, heceli şekiller ve aruzlu şekiller hakkında geniş bilgi verilmiştir. Çalışmanın altıncı bölümünde "Âşık Edebiyatında Üslup" başlığını taşıyan altıncı bölümde, âşık edebiyatının ortak anlatı özellikleri, ortak anlatım şekilleri ve kalıpları ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde âşık edebiyatında üslubun şekillenmesini sağlayan atasözleri, deyimler, alkış ve kargışlar, âşık şiirinde yerel anlatım, anlam ve söz sanatları-



* Prof. Dr. Erman Artun, Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Edebiyat/Tarihi Metinler, Karahan Kitabevi, Adana, 2012, 571 s.

la anlatım konularına da değinilmiştir. Yedinci bölüm olan “Âşık Edebiyatında İçerik” başlığı altında âşık edebiyatında işlenen konu ve temalar hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Çalışmanın sekizinci bölümü, “Günümüzde Âşıklık Geleneğinin Sosyo-Kültürel Boyutu-Rolü-İşlevi ve Geleceği” ana başlığını taşımaktadır. Bu bölümde âşıklık geleneği çeşitli bakımlardan ele alınmış ve âşıkların sosyal tarihe kaynaklık etmeleri ile iletişim çağında geleneğin yarını ele alınmıştır. Dokuzuncu bölüm “Âşık Edebiyatında Motifler” başlığını taşımaktadır. Çalışmanın onuncu bölümünü oluşturan “Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı Terimleri” başlığı altında şekil ve muhteva bakımından varlığını oluşturan terim ve kavramlar maddeler halinde açıklanmıştır. “Geçmişten Günümüze Âşıklar ve Âşıkların Şiirlerinden Örnekler” başlığını taşıyan on birinci bölümde on altıncı asırdan itibaren yüzyıllara göre âşıklar sınıflandırılmış, âşıklar hakkında şiirlerinden örneklerle birlikte bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde kadın âşıklar ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Çalışma, Sözlük, Dizin ve Kaynakça başlıklarıyla son bulmaktadır. Kitabın kaynakça bölümü, âşık edebiyatı ve âşıklık geleneği ile ilgili yapılacak olan çalışmalar için önemli bir yol gösterici özellik taşımaktadır. Bu alanda yapılan bilimsel yayınların tamamından çalışmada faydalanılmış ve tam künye şeklinde kaynakça kısmında listelenmiştir.

Prof. Dr. Erman Artun’un Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı adlı çalışması içerik açısından da çok zengin olup, gelenekle ilgili olarak ortaya konulan en kapsamlı çalışma niteliği taşımaktadır. Kitap, üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır ve bu alanda yapılan bilimsel yayınlarda en önemli başvuru eserlerinden birisidir.

Cevdet AVCI**

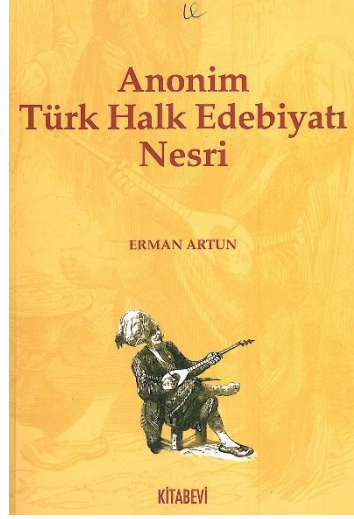
** Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

ANONİM HALK EDEBİYATI NESRİ Edebiyat Tarihi/Metinler*

Prof. Dr. Erman Artun'un "Anonim Halk Edebiyatı Nesri Edebiyat Tarihi/Metinler" adlı çalışması adlı çalışması, 2012 yılında Karahan Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş olarak altıncı baskısı yapılan çalışma 558 sayfa olup, beş ana bölümden oluşmaktadır. Her bölüm ayrıntılı alt başlıklar içermektedir.

Ön sözde halk edebiyatı ve sözlü kültür kavramları hakkında kısa bilgi veren Prof. Dr. Erman Artun, anonim Türk edebiyatını şu şekilde açıklamıştır: "Anonim halk edebiyatı, kimin tarafından söylendiği bilinmeyen, halkın ortak malı olan edebiyattır. Anonim edebiyatın en belirgin özelliği sözlü olmasıdır. Anonim halk edebiyatı ürünleri millî bir karaktere sahiptir. Anonim edebiyat ürünleri, sözlü olduğu için halk arasında dilden dile geçerken değişikliğe uğrar. Aynı ürün çeşitli bölgelere yayıldığında bölgenin özelliklerini alır. Anadolu sahasındaki anonim edebiyat, İslâmiyet öncesi Türk edebiyatının İslâm kültürü içindeki devamıdır. Anonim halk edebiyatı ürünlerinde Anadolu insanının dünya görüşünü, yaşama biçimini, bireysel ve toplumsal sorunlarını görürüz."

Çalışmanın birinci bölümü, "Anadolu Kültürünü Besleyen İslâmiyet Öncesi İnanç Sistemleri-Öğretiler-Dinler" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde İslâmiyet öncesi inanç sistemlerinden Totemcilik (Totemizm), Canlıcılık, Ruhçuluk (Animizm), Şamanizm, Budizm, Zerdüştilik ve Maniheizm hakkında bilgi verilmiştir. Türklerin Kabul Ettiği Semavi Dinler alt başlığında Musevilik ve Hıristiyanlık ele alınmıştır. İslâmiyet Öncesi İnanç Sistemlerine Bağlı Kültler, Âdet, İnanç ve Pratikler alt başlığı altında Put-Fetişler (Totem - Töz - Ongun), Atalar Kültü, Gök Tanrı Kültü, Tabiat Kültleri, Ateş ve Su Kültü, Hayvan Kültü, Ölüm ve Ölüler Kültü, Sihir ve Büyü, Falcılık ve Kehanet, Şekil -Don Değiştirme (Metamorphose), Tanrının İnsan Şeklinde Görünmesi, Bayram, Tören ve Ayinler, Tenasüh (Reincarnation, Metempsyco-



* Prof. Dr. Erman Artun, Anonim Halk Edebiyatı Nesri Edebiyat Tarihi/Metinler, Karahan Yayınları, Adana, 2012, 558 s.

se) İnancı, Yada Taşı ve Yağmur Tılsımları, Havada Uçma (Levitation) başlıkları ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü “Mitten Destana Sözlü Anlatım Ürünleri” başlığını taşımaktadır. Mitoloji ve destan başlıklarının ayrıntılı olarak ele alındığı bu bölümde, mitlerin tanımlanması, sınıflandırılması ve mitlerin bütün anlatı türlerinin zeminini oluşturması bakımından önemi ve işlevleri gibi başlıklar üzerinde durulmuştur. Destan başlığı altında, destan türüyle ilgili olarak teorik bilgiler verildikten sonra, Türk Destanları başlığı altında Türk destan sınıflandırılmaları verildikten sonra örnek destan metinleri de sıralanmıştır. Destan ana başlığı altında Dede Korkut Hikayeleri de ele alınmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili yapılan çalışmalar, hikâyelerde konular, tipler, mekân, zaman ve sosyal yapı üzerinde durulmuş; nazım-nesir yönünden özellikleri incelenmiştir.

“Anlatı Türleri” başlığını taşıyan çalışmanın üçüncü bölümünde, efsane, masal, halk hikâyeleri, fıkra alt başlıklarını taşımaktadır. Efsane alt başlığında, efsanelerin oluşması ve oluşum kuralları, efsanelerin sınıflandırılması, ISFNR sınıflandırması, efsanelerin konuları ve amacı, efsanelerde yapı, dil ve anlatım özellikleri, efsanelerin diğer türlerle ilişkisi, motif kavramı, efsanelerde folklorik öğeler ele alınmıştır. Masal başlığında, masalarda konu, masalı oluşturan bilinç, masal anlatma geleneği, masalların kaynağı, masal üzerine çalışmalar, masalların sınıflandırılması, masalarda yapı, masalarda anlatım, masalarda zaman, masalarda mekân, masallardaki tipler, masalların önemi, masalarda toplum yaşantısından izler, masalın diğer türlerle ilişkisi, çıkış kaynaklarına köre masallar alt başlıkları incelenmiştir. Bir diğer alt başlık olan Halk Hikâyelerinde, genel olarak Türk edebiyatında halk hikâyesi konusu hakkında bilgi verildikten sonra halk hikâyeciliği geleneğinin Türk halk anlatı türleri içerisindeki yeri, şekil ve içerik özellikleri ayrıntılı alt başlıklarda incelenmiş, halk hikâyelerinin diğer anlatı türleriyle ilişkisi üzerinde durulmuştur. Fıkraların yapısı, fıkralarda kişiler, fıkralarda zaman ve yer, Türk fıkralarının sınıflandırılması, fıkraların konuları, fıkra tiplerinin değişmesi, fıkraların dili fıkraların diğer türlerle ilişkisi fıkra tipleri Bektaşî fıkraları Nasrettin Hoca fıkraları, Bekri Mustafa fıkraları, İncili Çavuş fıkraları, bölge ve yöre tipleri, günlük fıkra tipleri alt başlıklarında Fıkra türü incelenmiştir.

Çalışmada dördüncü bölüm “Türk Seyirlik Oyunları” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, Anadolu’da oyun-dans, dinsel oyunlar ve dernek dansları, tiyatronun tanımı ve işlevi, tiyatronun kökeni ve kaynakları, geleneksel Türk tiyatrosunun gelişmesi, geleneksel Türk tiyatrosunun türleri alt başlıklarından oluşmaktadır, Halk tiyatrosu ve köy seyirlik oyunları olarak ikiye ayrılmış olan türler içerisinde kukla, karagöz, ortaoyunu, meddah, tuluat konuları incelenmiş ve köy seyirlik oyunları hakkında ayrıntılı alt başlıklarda bilgi verilmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde “Anonim Halk Edebiyatı Nesri Anlatı Türlerinden Örnekler” başlığı altında destan, efsane, Dede Korkut, halk hikâ-

yesi, masal, fıkra, meddah hikâyesi, ortaoyunu ve köy seyirli oyunu metin örnekleri verilmiştir. Çalışma Kaynakça başlığıyla son bulmaktadır. Anonim Türk halk edebiyatının bütün türlerinin ayrıntılı olarak ele alındığı bu çalışmada, kaynakça kısmı da araştırmacılar türlerle ilgili önemli bir yol gösterici niteliğindedir.

Cevdet AVCI**

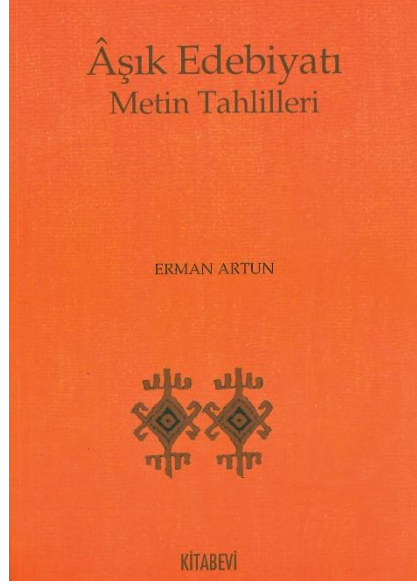
** Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

ÂŞIK EDEBİYATI METİN TAHLİLLERİ*

Prof. Dr. Erman Artun'un "Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri" adlı çalışması 2012 yılında Karahan Kitabevi tarafından yayımlanmıştır. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş olarak ikinci baskısı yapılan bu 320 sayfalık çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın Giriş bölümünde, âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı ile ilgili geniş bilgi verilmiştir. Geleneğin oluşumu ve gelişimi, yüzyıllara göre âşıklık geleneği ve geleneğin temsilcilerinin ele alındığı giriş kısmında, âşıklık geleneği, âşık toplanmaları ve âşık fasılları, âşık edebiyatında işlenen başlıca konu ve temalar, âşık şiirinde biçim ve tür, âşık edebiyatında üslup konuları hakkında geniş bilgi verilmiştir. Üç alt başlığın açtığı çalışmanın birinci bölümünde, âşık edebiyatı metinlerinin tahliline genel bakış, âşık şiiri geleneğine tematik bakış, âşık edebiyatında motifler konuları ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümü, "Yüzyıllara Âşık Edebiyatı Şiir Tahlilleri" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yüzyıllara âşıkların şiirleri ele alınmış ve Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Âşık Ömer, Ercişli Emrah, Âşık Dadaloğlu, Âşık Seyrani gibi âşıklar hakkında bilgi verildikten sonra ve şiirlerinden örnekler verilmiş, şiir tahlilleri yapılmıştır. "Konularına Göre Şiirlerinden Örnekler" çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde güzelleme, semai, yiğitleme, taşlamalı-takımlı şiirler, yalanlama, öğütleme, alkışlama-kargışlama, yaşname, âşık destanları, şikâyetname, sicilleme ve âşık destanlarından örnek metinler verilmiştir.

Çalışma, Sözlük, Kaynakça ve Dizin başlıklarıyla son bulmaktadır. Prof. Dr. Erman Artun'un "Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri" adlı çalışması bu alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Âşık edebiyatı ve âşıklık geleneği ile ilgili olarak hem metin merkezli hem de bağlam merkezli yapılan çalışmalarda metin tahlili kısımları daima eksik kalmıştır. Halk şiirinin ve



* Prof. Dr. Erman Artun, Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri, 2. Baskı, Karahan Kitabevi, Adana, 2012, 320 s.

geleneksel âşık şiirinin dil ve üslubunun divan şiirine nazaran daha anlaşılır olması ve kullanılan kalıp ifadelerin halkın günlük hayatından izler taşıması, tahlile gerek olmadığı düşüncesini doğurmuştur. Bu bakış açısının şiir tahlilleri konusunda eksik kalınmasına yol açmıştır. Bu nokta Prof. Dr. Erman Artun'un Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri başlıklı çalışması söz konusu eksikliği tamamlamakta ve önemli bir kılavuz kitap niteliği taşımaktadır.

Cevdet AVCI**

** Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

DİNÎ TASAVVUFÎ HALK EDEBİYATI Edebiyat Tarihi/Metinler*

Prof. Dr. Erman ARTUN'un Dinî Tasavvufî Halk Edebiyatı-Edebiyat Tarihi/Metinler (2011) kitabı eserin genişletilip güncelleştirilerek yapılmış dördüncü basımı olup dokuz bölümden oluşmaktadır.

Kitabın giriş kısmında, dinî tasavvufî halk edebiyatını besleyen İslamiyet'in kabulünden önceki dönemlerin inanç sistemleri, dinleri ve inanışları ana çizgileriyle anlatılmıştır. Türklerin İslamiyet öncesi dönemde benimsedikleri inanışlar totemcilik, canlılık, Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük ve Maniheizm'dir. Türkler, İslamiyet'ten önce Hıristiyanlık ve Musevilik dinleri ile de etkileşimde bulunmuştur. Bu dönemde inanç sistemlerine bağlı olarak put-fetişler ve kültler geliştirilmiştir. Kitapta bu konu hakkında tanım ve örneklerin yanı sıra Türklerde sihir-büyü, falcılık-kehanet, şekil-don değiştirme, Tanrı'nın insan şeklinde görünmesi, bayram-tören ve ayinler, tenasüh inancı, yada taşı ve yağmur tıslımları ve havada uçma kavramlarına ulaşmak da mümkündür.

Birinci bölümde tasavvufun doğuşu, gelişmesi, yayılması ve edebiyatı etkilemesi üzerinde durulmuştur. Oluşum ve gelişim açısından tasavvufa genel bir bakış kısmından sonra Türklerin İslamiyet'i kabulü ve Türklerde dinî tasavvufî edebiyatın başlangıcına değinilmiştir.

İkinci bölüm Anadolu'daki tasavvuf akımlarına, tarikatlar, zümreler ve kurumlara ayrılmıştır. Bu bölümde 11-13. yüzyılda Anadolu'nun sosyo-kültürel yapısına genel bir bakışın ardından 11-13 yüzyıllarda sosyal zümreler ve bu dönemden sonra oluşan tasavvuf akımları ve tarikatlar, tasavvuf zümreleri, tasavvuf kurumları ve Anadolu halk sufiliği geleneği hakkında bilgi verilmiştir. Halk sufiliğinin Bunun yanında Anadolu'da yeniden yapılanması ve tasavvufun toplum yaşamına etkisi üzerinde durulmuştur.

Kitabın üçüncü bölümü dinî tasavvufî edebiyatın Anadolu'daki oluşumu ve gelişimi üzerinedir. Tasavvufun ve tasavvuf edebiyatının Anadolu'ya taşınması, Anadolu'da Türk edebiyatının yeniden yapılanması, Anadolu'da dinî-tasavvufî halk edebiyatın oluşması ve bu çığır açanlar, dinî-tasavvufî halk edebiyatı zümreleri, dinî-tasavvufî halk edebiyatında iki sanatçı tipi olan dinî-tasavvufî halk şairi-Hak âşığı ve dinî-tasavvufî halk edebiyatının genel özellikleri bu bölümde karşımıza çıkan konulardır.

Dördüncü bölümde dinî tasavvufî halk edebiyatı nesri dini metinler, menkabevî İslam tarihi, dinî-destanî metinler ve destanî tarihler açıklanarak irdelenmiştir. Beşinci bölümde biçim ve tür konusu üzerinde durulmuş, dinî tasavvufî halk edebiyatının biçim özellikleri, nazım türleri ve nazım biçimleri

* Prof. Dr. Erman Artun, Dinî Tasavvufî Halk Edebiyatı-Edebiyat Tarihi/Metinler, Karahan Yayınları, Adana, 2012.

tanıtılmıştır. Dinî tasavvufî edebiyat altıncı bölümde üslup, yedinci bölümde içerik yönünden ele alınmıştır. Sekizinci bölümde bu edebiyatta en çok kullanılan motiflere yer verilmiştir. Kitabın son bölümünde ise 12. Yüzyıl ve 20. yüzyıl arasında dinî tasavvufî edebiyatın temsilcileri olmuş şairlerin kısa hayat hikâyelerini ve onların şiirlerini bulmak mümkündür.

Kitap, doyurucu bir sözlüğün ardından kaynakça ve dizin ile son bulmaktadır.

Prof. Dr. Erman Artun, bu kitapla dinî tasavvufî halk edebiyatını ana çizgileriyle bir kültür varlığı olarak tanıtmış, gelecek kuşaklara aktarılmasına önemli bir katkı sağlamıştır.

Mısra UĞURLU**

** Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

DİNÎ TASAVVUFÎ HALK EDEBİYATI METİN TAHLİLLERİ*

Prof. Dr. Erman Artun'un Dini Tasavvufî Halk Edebiyatı/Metin Tahlilleri kitabı, eserin gözden geçirilip genişletilmiş ikinci baskısıdır. Nesnel ve anlaşılır bir dille yazılmış olan kitap üç bölümden oluşmuş ve 280 sayfadır.

Kitabın önsözünde dinî tasavvufî halk edebiyatını anlayabilmek ve tahlil edebilmek için tasavvuf kavramını ve tasavvufun oluşum ve gelişim çerçevesini iyi kavramak gerektiğini belirten Prof. Dr. Artun, giriş kısmında tasavvufu genel hatlarıyla açıkladıktan sonra bu edebiyatın Anadolu'da nasıl oluşup geliştiğine, genel özelliklerinin neler olduğuna ve biçim-üslup yapısına değinmiştir.

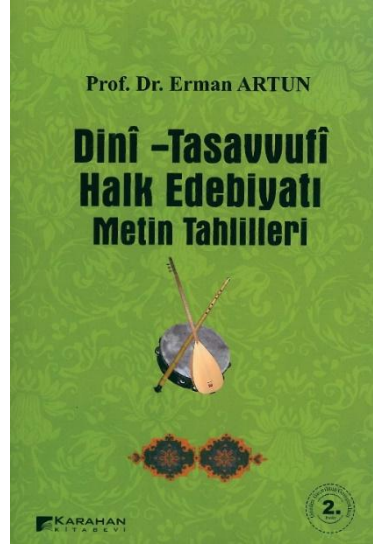
Birinci bölümde dinî tasavvufî edebiyat metinlerinin tahliline yönelik olarak edebi metin, şiir dili, doğal dil, edebiyat tarihi, edebi çözümleme, edebi metni anlama, estetik, içerik, mecaz, mazmun-imge-motif, simge-sembol, kinaye, konu, tema-izlek, düşünce, biçim, ölçü, kafiye, üslup, ahenk-ritim, tenkit, metin inceleme, metin şerhi ve metin tahlili kavramları açıklandıktan sonra bu alanda işlenen temalara yer verilmiş ve yine bu alanda en çok kullanılan motifler sıralanmıştır.

İkinci bölüm, ilk bölümdeki kavramların uygulamalar ve örneklerle somutlaştığı, yüzyıllara göre dinî tasavvufî halk edebiyatı şiir tahlillerini içermektedir. Okuyucu, bu bölümde alanda eser vermiş sanatçıları ve eserlerini tanıırken yaşadıkları dönem hakkında da bilgi sahibi olmaktadır.

Üçüncü bölüm, konularına göre dinî tasavvufî halk şiirinden örnekler içermektedir. Kuramsal açıklamanın ardından örnekleri verilen ilahiler, nefesler, mirâciyeler, devriyeler, nutuklar, şathiyeler, münâcatlar, na'lar, ramazaniyeler, methiyeler, hikmetler, maktel-merciyeler, medednâmeler ve düvaz/düvazdeh/düvazımlar okuyucuyu türler hakkında bilgi sahibi yapmaktadır.

Çalışma, sözlük, kaynakça ve dizin bölümleriyle son bulmaktadır.

Mısra UĞURLU**



* Prof. Dr. Erman Artun, Dini Tasavvufî Halk Edebiyatı/Metin Tahlilleri, 2. Baskı, 280 s.

** Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

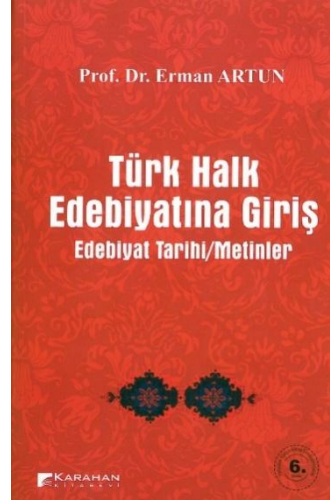
TÜRK HALK EDEBİYATINA GİRİŞ Edebiyat Tarihi/Metinler*

Türk Halk Edebiyatına Giriş kitabı 2012 yılında gözden geçirilip genişletilerek 7. Baskısı yapılmıştır. Kitap bir giriş bölümünün ardından sekiz bölümden ve 275 sayfadan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde edebiyat kavramı üzerinde durulmuş, edebiyatla ilgili terim ve kavramlar incelendikten sonra halk edebiyatı ve halk edebiyatının kaynakları tanıtılmıştır. Halkbilimi ve halk edebiyatı ürünleri sözlü kültür ortamında oluşturulur ve aktarımı da sözlü iletişim ortamında yapılmaktadır. Bundan dolayı bu ürünlerin en temel kaynağı sözlü kaynaklardır. Kitapta Türk halk edebiyatının sözlü kaynaklarına değinildikten sonra bilinen yazılı kaynaklar sıralanmıştır. Halk edebiyatının oluşumundan bahsedilirken Türk edebiyatının, yazılı edebiyatın başladığı 8. yüzyıla kadar sözlü kültüre dayalı olarak geliştiği, Türklerin yazılı ve sözlü edebiyatlarının ortaya çıktığı İslamiyet öncesi dönemlerden başlayarak İslamiyet'in kabulüyle özellikle içerik olarak önemli değişiklikler yaşadığı belirtilmiştir. Bu bölümde Türk edebiyatının sınıflamasına yer verilmiştir. Giriş bölümünde son olarak, İslamiyet öncesi inanç sistemlerine ve bu inanç sistemlerine bağlı kült, adet, inanç ve pratiklere değinilmiştir.

Kitabın "Halkbilimine Genel Bakış" başlıklı "Birinci Bölüm"ünde halkbiliminin tanımı yapılmış, eski çağlardan bugüne oluşumu ve Türkiye'deki gelişimi anlatılmıştır. Halkbilimi pek çok bilim dalıyla ilişkilidir. Halkbilimi ürünlerinin araştırılması, tarihte pek çok noktayı aydınlatılabilir. Bunun yanında etnografya, etnoloji, sosyoloji, psikoloji, arkeoloji, filoloji ve diyalektoloji gibi bilim dalları ile halkbiliminin birbirine yardımcı olabilecek dallar olduğuna kitapta değinilmiştir. "Birinci Bölüm"de yer verilen diğer bir konu ise halk bilgisi ve halk edebiyatı ürünlerinin derlenmesi ile ilgili dikkat edilmesi gereken hususlardır. Bu bölümde halkbilimi araştırma teknikleri ayrıntılı bir biçimde anlatılarak alan araştırmasına yönelik faydalı bilgiler verilmiştir.

"İkinci Bölüm" "Halk Edebiyatında Biçim, Tür, Üslup ve İçerik Özellikleri" başlığını taşımaktadır. Türk şiirinin hece ve kafiyeye yapısı, durak ve redif kavramları örneklerle anlatıldıktan sonra "Halk Edebiyatında Üslup" başlığı altında estetik, mazmun, anlatım yolları ve anlatım çeşitlerine değinilmiştir.



* Prof. Dr. Erman Artun, Türk Halk Edebiyatına Giriş Edebiyat Tarihi Metinler, 7. Baskı, 2012, 275 s.

“Halk Edebiyatında İçerik” başlığında ise halk edebiyatının konuları anlatılmıştır.

“Üçüncü Bölüm”de İslamiyet öncesi Türk edebiyatı sözlü edebiyat ve yazılı edebiyat olmak üzere iki kısımda işlenmiştir. İslamiyet öncesi edebiyatın sözlü ürünleri “mit, destan, koşuk, sagu ve sav; yazılı edebiyat ürünleri ise Yenisey Yazıtları, Orhun Yazıtları, Uygur Edebiyatı başlıkları altında ele alınmıştır.

“Dördüncü Bölüm” ise İslamiyet sonrası Türk edebiyatına ayrılmıştır. Bu dönem anonim Türk halk edebiyatında nazma dayalı türler mani, türkü, ağıt, ninni ve çocuk sevmelerinden oluşmuştur. Bu dönem ürünlerinin bir kısmı ise manzum-mensur tarzda oluşturulmuştur. Bunlar bilmeceler, tekerlemeler, atasözleri, deyimler, alkış-kargışlar ve halk hikayeleridir. Anonim Türk halk edebiyatında nesre dayalı ürünler ise efsane, masal ve fıkradır. Kitapta her bir tür hakkında tanımlama ve sınıflamalar yapıldıktan sonra türe ait örnekler yer verilmiştir. Bu bölümde değinilen son konu ise seyirlik oyunlardır. Köy seyirlik oyunları ve halk tiyatrosu ilgili alt başlıklarla ele alınmıştır.

Kitabın beşinci bölümünde dini tasavvufi halk edebiyatı ana hatlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Tasavvufun kökeni, ilk tarikatların ortaya çıkması, dini tasavvufi edebiyatın ortaya çıkışı bu bölümde ele alınmıştır. Dini tasavvufi halk edebiyatında biçim ve tür konusu vezin ve nazım türleri alt başlıkları ile incelenmiştir. Bu bölümde dini tasavvufi halk edebiyatıyla ilgili pek çok bilgi derli toplu bir biçimde sunulmuştur.

Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı başlıklı “Altıncı Bölüm”de bu tür edebiyatın gelişim ve oluşumu ve âşık edebiyatının genel özelliklerine yer verilmiştir. Yüzyıllara göre âşık edebiyatının izlediği çizgi ve bu yüzyıllarda yaşamış âşıklar ve âşıklık geleneği de bu bölümde incelenen konular arasındadır. Altıncı Bölüm, okuyucunun zihninde Âşık edebiyatının genel çerçevesini çizmektedir.

Kitabın yedinci ve son bölümünde ise halk edebiyatında kullanılan bazı motifler sıralanmıştır. Bu alanda çalışanlara yardımcı dokunacak bir çalışmadır.

Kitap, kaynakça ve dizin bölümleri ile son bulmaktadır.

Bu kitapta Türk halk edebiyatının genel çerçevesinin çizilmesi amaçlanmaktadır. Türk halk edebiyatının, tarihi seyrini doyurucu bir biçimde ele alan bu çalışma alanın uzmanlarına, öğrencilere ve bu alana ilgi duyan okuyuculara hizmet etmektedir.

Mısra UĞURLU**

** Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

ANONİM TÜRK HALK EDEBİYATI NAZMI*

“Anonim Türk Halk Edebiyatı Nazmı”, Prof. Dr. Erman Artun’un 2012 yılında baskısı yapılan kitabıdır. Kitap 178 sayfadan ve girişten sonra yedi bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler pek çok alt başlıkta ele alınıp incelenmiştir.

Kitabın giriş bölümünde anonim halk edebiyatının sınırları genel hatlarıyla çizilmiştir. Halk edebiyatının oluşumu özetlenerek anonim Türk halk edebiyatı tanımlanmış ve ana başlıklarla tasnif edilmiştir.

Kitabın birinci bölümünde, Anonim Türk Halk edebiyatı ürünlerinden mani türü ele alınmıştır. Mani söyleme geleneğinden bahsedilerek, maniler yapı ve içerik özelliklerine göre tasnif edilmiştir. Manilerden örnekler de mevcuttur.

İkinci bölüm türkü ana başlığını taşımaktadır. Burada türkü söyleme geleneğinden sonra, türkülerin oluşması ve yayılması konusundan bahsedilmiştir. Türkülerde tarih alt başlığıyla tarihi olayların türkülerdeki yansımalarına dikkat çekilmiştir. Ardından türkülerde işlenen konular belirtilerek; ezgi, konu ve yapılarına göre türkü tasnifi verilmiştir. Türkülerden örnekler de mevcuttur.

Üçüncü bölümde ağıt üzerinde durulmuştur. Ağıt yakma geleneği, ağıtların biçimi ve özellikleri, ağıtların işlevi ve diğer türlerle ilişkisi bölüm içeriğini oluşturmaktadır. Bölüm sonunda ağıt örnekleri yer almaktadır.

Dördüncü bölümde ninniden bahsedilmektedir. Ninni söyleme geleneği hakkında bilgi verildikten sonra, ninniler yapıları bakımından incelenmiştir. Ninnilerin özellikleri sıralanmış ve ardından ninni örneklerine yer verilmiştir.

Beşinci bölüm bilmecelere ayrılmıştır. Bu bölümde bilmece sorma geleneği anlatılmaktadır. Bilmecelerin kaynakları, oluşması-kökene hakkında bilgiler yer alır. Ayrıca bilmece sınıflandırması ve biçim özellikleriyle beraber, bilmecelerin çözülmesinden bahsedilerek, bilmece çeşitleriyle birlikte örnekler verilmiştir.

Tekerleme bölümü kitabın altıncı bölümüdür. Tekerlemelerin kökeni ve kaynaklarının verildiği bölümde; tekerlemelerin biçimsel özellikleri, bağlı oldukları metne göre tasnifi ve tekerleme çeşitleri de yer almaktadır. Tekerlemelerde anlatım ve içerik ile ilgili bilgilerden sonra tekerlemelerin özellikleri ve işlevleri örneklerle sunulmaktadır.

Atasözleri ve Deyim, kitabın yedinci ve son bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde, genel olarak atasözü kavramının açıklanmasından

* Prof. Dr. Erman Artun, Anonim Türk Halk Edebiyatı Nazmı, Karahan Kitabevi, 2012, 178 s.

sonra atasözlerinin tarihçesi hakkında açıklamalar yer almaktadır. Türklerde atasözü kullanımından bahsedilerek atasözlerinin kaynakları, sınıflandırılması ve özellikleri belirtilmiştir. Üslupları bakımından atasözleri incelendikten sonra deyimler üzerinde durulmuştur. Deyimler ile ilgili birtakım değerlendirmeler yapılarak deyim örneklerine yer verilmiştir. Kitabın sonunda kaynakça ve dizin yer almaktadır.

Anonim halk edebiyatı kimin tarafından söylendiği bilinmeyen, halkın ortak malı olan edebiyattır. Anonim halk edebiyatı ürünleri milli bir karaktere sahiptir. Anonim edebiyatın en belirgin özelliği sözlü olmasıdır. Bu yüzden anonim edebiyat ürünleri halk arasında dilden dile geçerken değişikliğe uğrar. Aynı ürün çeşitli bölgelere yayıldığında, o bölgenin özelliklerini alır. Anadolu sahasındaki anonim edebiyat, İslamiyet öncesi Türk edebiyatının İslam kültür dairesi içindeki devamı olarak kabul edilmektedir. Anonim halk edebiyatı ürünlerinde Anadolu insanının dünya görüşünü, yaşama biçimini, bireysel ve toplumsal sorunları açıkça görülmektedir.

Bu kitapta halk edebiyatının kültürel değişim ve gelişim bakışıyla genel çerçevesi çizildikten sonra anonim Türk halk edebiyatı nazım ürünlerinin tanıtılması amaçlanmıştır. Prof. Dr. Erman Artun, eserin önsözünde şöyle der: “Sözlü edebiyat aynı zamanda insanların hangi durumda ne tutum takınacağına, neler yapmaları gerektiğinin örneklerini sunar. Sözlü edebiyatın bu tam anlamıyla eğitici işlevi atasözleri, özdeyişler, bilmeceler ve masallarla ortaya çıkar.” Bu değerlendirmelerle anonim Türk halk edebiyatı ürünlerinin Türk toplumu için önemi bir kez daha vurgulanmaktadır. Çünkü sözlü edebiyat toplumun ortak ruhudur.

Türk halk edebiyatı ürünlerini genel çizgileriyle belirleyip bir kültür varlığı olarak tanıtip gelecek kuşaklara aktaran ve kendinden sonrakilere yol gösteren Prof. Dr. Erman Artun’a teşekkürü bir borç biliyoruz.

Ahmet Emin ŞAHİNER**

** Arş. Gör., Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

ÇUKUROVA HALK KÜLTÜRÜNDE MİZAH / PROF. DR. ERMAN ARTUN

"Çukurova Halk Kültüründe Mizah", Prof. Dr. Erman Artun'un 2013 yılında ilk baskısı yapılan çalışmalarından biridir. Kitap 351 sayfadan ve giriş bölümü dışında iki bölümden oluşmaktadır.

Kitabın giriş bölümü, Çukurova halk kültürünü meydana getiren başlıca unsurlar ve Türk halk kültürü içerisindeki önemi ile ilgili değerlendirmeleri içermektedir. Birinci bölümde öncelikle Türk kültürünün değişim ve gelişim sürecinde mizah kavramının geçirdiği aşamalar ele alınmıştır. "Çukurova Anonim Halk Edebiyatında Mizah" başlığı altında ise öncelikle Çukurova'daki yerel fıkraları tek tek incelenmiştir. Daha sonra Çukurova yöresinde tanınan fıkra tiplerine yer verilmiştir. son olarak da yapılan tasnifte yer almayan çeşitli Çukurova fıkraları ele alınmıştır. İkinci bölümde Çukurova âşıklık geleneğinde mizah kavramı değerlendirilmiştir. Çukurova âşıkları tarafından icra edilen yalanlamalar, taşlamalı-takılmalı atışmalar, taşlamalar ve taşlamalı ağıtlara yer verilmiştir. Kitabın son kısmında kaynakça ve kaynak kişiler bulunmaktadır.

Prof. Dr. Erman Artun'un "Çukurova Halk Kültüründe Mizah" kitabında mizah kavramının genel çerçevesi çizildikten sonra Çukurova yöresindeki mizah kavramı tüm yönleriyle değerlendirilmiştir. Kitabın yazılma amacını Prof. Dr. Erman Artun önsözde şöyle açıklamaktadır: "Çukurova halk mizahı, yıllar süren araştırmalar sonucunda incelenmiştir. Bu kitap, Çukurova halk mizahıyla ilgili araştırmalardan oluşmaktadır. Kitapta yer alan Çukurova mizah araştırmalarının bir bölümü çeşitli uluslararası, ulusal kongre ve sempozyumlarda bildirisi olarak sunuldu. Bir bölümü çeşitli kitap ve dergilerde yayınlandı. Bu araştırmalara yeni araştırmalar da eklenmiş ve Çukurova halk kültürüne ilgi duyanlara sunulmak amacıyla toplanmıştır".

Çukurova halk kültürünü genel hatlarıyla belirleyip bir kültür varlığı olarak gelecek kuşaklara aktaran Prof. Dr. Erman Artun'a teşekkürü bir borç biliyoruz.

Esra ÖZKAYA

ANSİKLOPEDİK HALKBİLİMİ/HALK EDEBİYATI SÖZLÜĞÜ - PROF. DR. ERMAN ARTUN

"Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü", Prof. Dr. Erman Artun'un 2014 yılında ilk baskısı yapılan kitaplarından biridir. Kitap 524 sayfadan oluşan halkbilimi ve halk edebiyatına ait terim, motif ve kavramları içeren bir çalışmadır.

Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü'nde üç bini aşkın terim, motif ve kavram bulunmaktadır. Halk kültürü, halkbilimi, anonim halk edebiyatı, âşık edebiyatı, dini tasavvufi halk edebiyatına ait mazmunlar, nazım şekilleri, vezin ve kafiye, edebi türler, estetik teknikler, motifler, mazmunlar, mitolojik şahsiyetler, inanç, örf ve âdetlerle ilgili terimleri, motifleri ve kavramları ele almaktadır.

Ansiklopedik Halkbilimi/Halk Edebiyatı Sözlüğü'nde terimler, motifler ve kavramlar; halk edebiyatı (anonim halk edebiyatı, âşık edebiyatı, dinî tasavvufi halk edebiyatı), halkbilimi ve halk kültürüyle ilgili terim, motif ve kavramları bir bütün olarak yer almaktadır.

Halk kültürü, halkbilimi, anonim halk edebiyatı, âşık edebiyatı ve dini tasavvufi halk edebiyatını her yönüyle değerlendirebilmede başvurulabilecek bir çalışma olma özelliği taşımaktadır.

Prof. Dr. Erman Artun bu çalışmanın yapılma amacını çalışmanın önsözünde şu şekilde açıklamaktadır: "Bu sözlük Türk halkbilimi ve halk edebiyatı alanında yapılacak çalışmalara katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Halk edebiyatına ve halkbilimine ait terimleri, motifleri ve kavramları, genel çizgileriyle belirleyip bir kültür varlığı olarak tanıtarak gelecek kuşaklara aktarmayı bir görev bildik".

Halkbilimi ve halk edebiyatıyla ilgili olarak yaptığı bu çalışması ve halk kültürüne sağladığı katkısı dolayısıyla Prof. Dr. Erman Artun'a teşekkürü bir borç biliyoruz.

Esra ÖZKAYA

DR. TANER GÜÇLÜTÜRK'TEN “KOSOVA ÇAĞDAŞ ŞİİRİ ANTOLOJİSİ” ÇIKTI

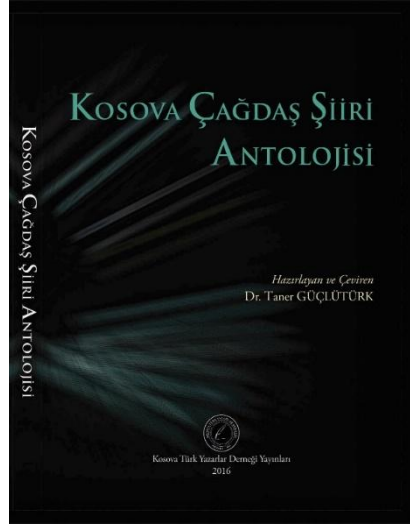
Merkezi Kosova-Prizren’de bulunan Kosova Türk Yazarlar Derneği yayınlarından Dr. Taner Güçlütürk’ün hazırlayıp çevirdiği “*Kosova Çağdaş Şiiri Antolojisi*” adlı kitabı yayımlandı. Kosova Türk Yazarlar Derneği’nin 9. eseri olarak gün yüzünü gören antoloji, müellifin sırasıyla beşinci kitabı ve toplam 256 sayfadan oluşuyor. “*Kosova Çağdaş Şiiri Antolojisi*” adlı eserde, Kosova’nın yaşayan çağdaş şairlerinin seçkin eserleri yer alıyor. T.C. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı’nın desteğiyle yayımlanan eserde, Kosova’dan Arnavut, Türk ve Boşnak şairlere yer veriliyor.

Yayınevi adına Enver Baki’nin imzaladığı kitabın değerlendirmesi

Prof. Dr. Tacida HAFIZ ve Mr. Ümran AŞIKFERKİ’ye, dil redaktörlüğü Canan ÖZER’e, kapak fotoğrafı Vakkass SHTİN’e ait. Takdim yazılarıyla T.C. Priştine Büyükelçisi Kıvılcım KILIÇ ve Kosova Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi Avni SPAHİU’nun onurlandırdığı eserin girişinde, Güçlütürk’ün “*Kosova Edebiyatları Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme*” adlı bilimsel makalesi de bulunuyor.

Konuyla ilgili açıklamada bulunan Güçlütürk, “Projemiz Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi hocalarıyla birlikte, Kosova’daki Arnavut dilinde yaratılan çağdaş edebiyatı ve türlerini Türk okuyucusuna tanıtmak amacıyla başladı. “Kosova Çağdaş Arnavut Şiir Antolojisi” fikriyle yola çıktık. Ancak bu çalışmanın gün yüzünü görmesinde büyük emeği ve desteği geçen Kosova’nın Ankara Büyükelçisi Sayın Avni Spahiu Bey’den gelen teklif üzerine çalışmaya Kosovalı Türk ve Boşnak şairleri de ekleyince, eserimiz yeni bir çehre kazanarak, “Kosova Çağdaş Şiir Antolojisi” olarak son şeklini aldı. Öyle ki bugün elinize ulaşan bu eser, kapsamlı düşünülmüş bir projenin ilk adımı olarak nitelendirilebilir. Bu yöndeki çalışmalarımız bununla kalmayacağı gibi, bundan sonra da Kosova’daki değişik kültürlerle ait edebiyatları daha geniş kapsamlı projelerle tanıtmaya devam edeceğiz, bu yönde kararlıyız.

Eserin yayınlanmasında desteklerinden dolayı başta T.C. Yurt Dışı Akriba ve Toplulukları Başkanlığı’na, Kosova Dış İşleri Bakanlığının değerli diplomatı Güner Ureya’ya, Kosova Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği Başkatipli Gülşen Bölükbaşı’na, YTB Uzmanı Caner Süleyman’a, takdim yazılarıyla



böyle değerli bir eseri onurlandıran Türkiye Cumhuriyeti Priştine Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç'a, Kosova Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi Avni Spahiu'ya, kitap kapağı fotoğrafıyla katkılarını esirgemeyen çok kıymetli sanatçı dostum Sayın Vakkass Shtin'e, Priştine Üniversitesi'nden çok değerli meslekdaşlarım Prof. Dr. Milazim Krasniqi'ye ve Prof. Dr. Basri Çapriqi'ye teşekkürü borç bilirim.

Üzerinde epey emek verilen bu çalışmada önce Arnavutça ve Boşnakça şiirleri yazıldığı dilde okumaya, anlamaya ve kendi şiir dünyasında içselleştirmeye çalıştık. Sonra da Türk dilinin ve şiirinin estetiğine en uygun, aynı zamanda şiirin orjinalitesine bir o kadar sadık kalmaya özen göstererek, deyim yerindeyse nakış işler gibi, mısra mısra yeniden yaratmaya çalıştık. Kosovalı Türk şairlerin şiirleri ise bu coğrafyada kendi ana dilinde, Türkçe şekillendikleri için, şairlerin kendi eliyle karaladıkları şekilde yer verdik. Umamız bu zorlu emek layık olduğu niteliğe erişmiş, okuyucularımızın beğenisini kazanacaktır.

2015 yılında “Kosova Şairleri Güldestesi” olarak gün yüzünü görmesi ve Ankara’da “Şemsettin Sami Kültür Merkezi”nin açılışı vesilesiyle tanıtımı planlaştırılan bu çalışmamız, oluşan teknik bir aksaklık yüzünden baskıya gecikince, Kosova’nın Ankara Büyükelçiliği tarafından söz konusu açılış için özel olarak çoğaltılarak taslak çalışma olarak tanıtılmıştı. Bu defa yeni bir konsepsiyonla baskıya verdiğimiz antolojimiz, “Kosova Çağdaş Şiir Antolojisi” adıyla okuyucusuyla buluşmaktadır.

Bu çalışmanın iki ülkenin kültür ve sanat camiasına olumlu yönde katkıda bulunacağına, diğer yandan da farklı kültürleri anlama ve onların bu seçkin eserlerinden yeni ilhamlar edinmede güzel bir kaynak oluşturacağına inanıyoruz” dedi.

Bu güne kadar Güçlütürk’ün yayımlanan eserlerinin kronolojisine göz atıldığında öne çıkan eserleri arasında, müellifin 2011 yılında yazar Jeton Kelmendi’ye ait “Nasıl Sevmeli” adlı şiir kitabının ABD’de yayımlanan çevirisi bulunuyor. Devamında müellifin “Dilime Yaslar Yakışmaz”, adlı özgün şiir kitabı 2014 yılında İstanbul’da Değişim Yayınevi’nde gün yüzünü gördü. Güçlütürk’ün, 2014 yılında Kosova’da Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Yayınlarından yayınlanan “Kosova’da Türk Edebiyatı (1951-2001)” adlı araştırma ve doktora tezi kitabı bulunuyor. “Yeni Yol Arkadaşları” adlı Kosova’nın yazında, görselde, müzikte genç sanatkar ve yetenekleri seçkisi ise 2015 yılında Kosova’da gün yüzünü görürken, en son eseri “Kosova Çağdaş Şiir Antolojisi” de Kosova Türk Yazarlar Derneği Yayınlarından okuyucuya ulaştı. Güçlütürk’ün yayınlanmayı bekleyen yazar Milazim Krasniqi’ye ait “Ali Paşa’ya Rus Ruleti” adlı dram eseri de bulunuyor.

BAL-TAM

OLAYLAR

11. “TÜRKÇE’NİN ULUSLARARASI ŞİİR ŞÖLENİ”NDE KOSOVA’YI DR. TANER GÜÇLÜTÜRK TEMSİL ETTİ

Türkiye Yazarlar Birliği tarafından “Türkçe’nin Uluslararası Şiir Şölen”lerinin on birincisi, Tataristan’ın başkenti Kazan’da düzenlendi. 1-4 Ekim 2015 tarihlerinde Kazan’da düzenlenen şölene Türkiye’den, Türk cumhuriyetlerinden ve dünyanın çeşitli ülkelerinden yüzün üzerinde şair katıldı. Daha önce gerçekleştirilen on şölenin tecrübesine sahip olan Şölen Daimi Heyeti, TYB Şeref Başkanı D.Mehmet Doğan’ın başkanlığında, şölenin programı, bütünleyici faaliyetler, yurt içinden ve yurt dışından katılacak şairler ve büyük ödüllerin tespiti gibi konularla ilgili çalışmalar gerçekleştirildiğini söyledi.



Türkçe’nin Uluslararası Şöleni

Kazan şöleninde Tataristan’ın ünlü şairi Abdullah Tukay, Başkuristanlı şair Remi Garipov ve Muhibbi Mahlasıyla şiir yazan Kanunî Sultan Süleymanadına büyük ödüller verildi. Şölen boyunca konferan-

slar, konserler yanında şiir atölyelerinde şairler şiirle ilgili çeşitli konularda görüşlerini ortaya attı.

Şölene Türkiye’den Osman Özbahçe, Hicabi Kırlangıç, Ali Ural, Fatma Şengil Süzer, M.Ali Köseoğlu, İbrahim Eryiğit, Vedat Güneş, Mehmet Kurtoğlu, Eyüp Azlal, Kadir Karaman, Metin Önal Mengüşoğlu, Mehmet Narlı, Yılmaz Daşcıoğlu, M. Muharrem Tüfekçi, Hıdır Toraman, Ömer Korkmaz, Süleyman Çelik, Ali K. Metin, Atakan Yavuz, Şakir Kurtulmuş, Arif Dülger, Mustafa Uçurum, Rıdvan Canım, Zeynep Arıkan katıldı. Türkiye dışından katılan isimler, Karaçay: Muraddin Ölmezov, Çuvaşistan: Liudmila Nikolaeva, Başkurdistan: Gulnara Halfitdinova, Fanil Bulyakov, Selavat Abüzer, Hismet Yuldaşev, Ethem Gumer, Tamara İskenderiya, Altay: Brntoi Bedyurov, Kırım: Rustem Calilov, Azerbaycan: Əkbər Yolcuyev (Qoşalı), Faiq Seferov (Balabəyli), Kazakistan: Dauren Kassenov, Tanagoz Ilyassova, Jaysıbay Galim, Kosova: Taner Güçlütürk, Hollanda: Zekiye Doğan, İran: Esmaeil Bahrami Aghjenziveh, Mohammad Jafari Fard, Irak: Mustafa Ziya, Almanya: Gülnihal Ölçüm, Tuva-Hakas Cumhuriyeti: Eduard Micit, Kırgızistan: Narsulu Gurgubai, Altynbek Ismailov, Özbekistan: Fahriddin Nizamov, Azam Abidov, Hakasya: Timur Davletov, Kumuk: Bagautdin Samadov, Gürcistan: Akif Xansultanlı, Dağıstan: Issa Kapaev, Aynara Tolubaeva Makedonya: Mehmed Arif oldu.

Açılışta Türkçe’nin Uluslararası Şiir Şöleni Daimi Heyet Başkanı D. Mehmet Doğan, Türkiye Yazarlar Birliği Başkanı Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç, Tataristan Yazarlar Birliği Başkanı Rafis Kurbanov, Tataristan Kültür Bakanı birer konuşma yaptılar. Prof. Dr. A. Yavuz Akpınar “Tataristan-Türkiye edebi ve fikri ilişkileri” konulu açılış konferansını verdi. İlk gün Abdullah Tukay Şiir Faslı ile tamamlandı. İkinci gün Remi Garipov Şiir Faslı ile başlayıp Reşit Rahmeti Arat Şiir Faslı ile devam etti ve Mehmet Âkif Ersoy şiir faslı ile tamamlandı. Aynı gün, şairler “Şiirde millilik, gelenek-evrensellik ve yenilik kriterleri”, “Şiirin kültürel, sosyal ve metafizik değerlerle ilişkisi”, “Modernleşme süreci ve dildeki değişimlerin şiire yansması”, “Tatar edebiyatı ve şiirinin niteliği ve eğilimleri” konularını atölyelerde tartıştılar.

Üçüncü gün Derdemend şiir faslı ile başladı. Büyük ödüller ve katılım beratları takdiminden sonra Fatih Kerimi ve Abdürreşid İbrahim şiir fasılları yapıldı, şiir atölyeleri sonuç bildirileri okundu. Program Kazan ve çevresi kültür gezisi ile tamamlandı.

Şölen Büyük Ödülleri Türkçe'nin Uluslararası Şiir Şölenlerinde, Türk dünyasının üç büyük şair ve yazarı adına büyük ödüller verildi. Büyük Ödüllerin, hem maddi değeri, hem de sanat değeri taşıması gözetildi. Bekir Soysal tarafından hazırlanan büyük ödüller, adına ödül verilen şair ve yazarların altın kaplama rölyefleri ile klasik cilt ve süsleme unsurlarının bir kompozisyonu şeklinde tasarlandı.



Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK Şiirini okurken

Kazan Kerim Tincurin Tiyatrosu'nda başlayan programda ilk olarak Tataristan Yazarlar Birliği Başkanı Rafis Kurbanov açış konuşması yaptı. Kurbanov, Türk dünyasının şairlerini Kazan'da ağırlamaktan duyduğu memnuniyeti dile getirerek, şölenin Türk dünyası yazarlarının tanışmasına ve kaynaşmasına vesile olacağını söyledi. Daha sonra sırasıyla TYB Onursal Başkanı D. Mehmet Doğan, Altay Cumhuriyeti Parlamento Başkanı İvan Belekov, TC Kazan Başkonsolosu Turhan Dilmaç, Tataristanlı şair ve Cumhuriyet Devlet Konseyi Milletvekili Razil Valkev, Tataristan Kültür Bakan Yardımcısı Güzel Niğmatullina, Kazan Federal Üniversitesi Filoloji Enstitüsü Müdürü Radif Zama-

letdinov ver TYB Genel Başkanı Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç birer konuşma yaptılar.

TÜRKİYE TÜRK HALKLARIN VATANI

TYB Onursal Başkanı D. Mehmet Doğan, konuşmasında Türkiye'nin bütün Türki halkların birinci vatani değilse de, ikinci vatani olduğunu vurguladı. Doğan, "Türk dünyasının bütün renkleri, sesleri, tadları, kokuları, hüznüleri heyecanları, ümitleri... Bu birkaç günlük şiir şöleni vesilesiyle bir araya geliyor, o geniş coğrafyaların enginliğini, köklü tarihin ihtişamını bir daha hatırlatıyor. Bu şölenler



Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK katılım belgesini alırken

Bizim için hafıza tazelemesi... Geçmişten bugüne getirebildiğimiz güçlü edebiyat mirasımızı geleceğe taşımanın zeminlerinden biri, hatta rakipsiz birincisi şiir şölenlerimiz... Her şölenin uyandırdığı heyecan sonlara doğru bir sonraki şölenin heyecanını selâmlıyor. Bakalım iki yıl sonra hangi medeniyet merkezimizde 12. şölenimizi icra edeceğiz?" dedi. TYB Başkanı Hicabi Kırlangıç da "Şiir bizi buluşturdu. Böylesi bir buluşma için şiirden güzel bir bahane olamazdı. 23 yıl önce başlayan şölenimizin başlaması önemliydi, ama devam etmesi de

çok önemli. Bunun sağlanmasında en büyük katkı şairlerimizindir. Onlar başta olmak üzere tüm emeği geçenler teşekkür ediyorum” diye konuştu.

Konuşmaların ardından Tatar Milli Müziği konseri verildi. Programın açılış konferansını ise Prof. Dr. A. Yavuz Akpınar, “Türkiye Tataristan Edebî-Fikrî İlişkileri” başlığı altında gerçekleştirdi. Daha sonra Abdullah Tukay Şiir Faslı’nda dünyanın dört bir yanından şölene gelen şairler şiirlerini seslendirdiler.

BÜYÜK ÖDÜLLER VERİLDİ

Tataristan Yazarlar Birliği Abdullah Tukay Toplantı Salonu’nda gerçekleşen program, büyük ödüllerin ve katılım beratlarının takdimi, şiir atölyelerinin sonuç bildirimlerinin okunmasıyla sona erdi. Büyük ödülleri açıklayan TYB Onursal Başkanı D. Mehmet Doğan, bu yıl ödüllerin Tataristan Milli Şairi Abdullah Tukay, Remi Garipov ve Muhibbi mahlasıyla şiir yazar Kanuni Sultan Süleyman adına verileceğini belirterek, özellikle Muhteşem Yüzyıl dizisinin tüm dünyada oluşturduğu tahribatı silmek üzere, onun adına büyük ödül verme kararı aldıklarını söyledi.

Remi Garipov adına verilen büyük ödülü Özbekistan’dan Fahriddin Nizamov’a Türkiye Yazarlar Birliği Başkanı Prof. Dr. Hicabi Kırılancı, Muhibbi Büyük Ödülü’nü Kırım’dan Rustem Calilov’a Tataristan Yazarlar Birliği Başkanı Rafis Kurbanov, Abdullah Tukay adına verilen Büyük Ödülü ise Türkiye’den Ali Ural’a Tataristanlı şair Renat Haris takdim etti. Büyük Ödül’e layık görüldüğü için Türkiye Yazarlar Birliği’ne teşekkür eden şair Ali Ural, “Ödüller başa konulan taşlar değil, omuzlara konulan yüklerdir. Umarım layıkıyla taşırız” dedi. Özbekistanlı şair Fahriddin Nizamov da, üç gündür Türk dünyasından gelen şairleri hayretler içerisinde dinlediğini belirterek “Türk şiiri ne kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış ve ne kadar başarılı” diye kaydetti. Kırım’dan Rustem Calilov ise “Bu ödüle layık olmak için daha güzel şiirler yazmaya devam edeceğim, daha çok çalışacağım” dedi. Etkinlik boyunca Türk dünyasından 100’a yakın şair şiir fasıllarında şiirlerini okuyup, şiir üzerine düşüncelerini dile getirdi. Programda ayrıca tüm şairlere katılım beratları takdim edildi. Şölen, Abdürreşid İbrahim Şiir Faslı’nın ardından Tataristan yöresel müzik akşamının ardından sona erdi.

ÜSKÜP’TE “KIRIL METODİ” ÜNİVERSİTESİ “BLAJE KONESKİ FİLOLOJİ FAKÜLTESİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI FAKÜLTESİ’NDE YENİ BİR TÜRKOLOG DOKTOR TEZİNİ SAVUNDU

Uzun yıllardır gerek Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gerek Sancak Novi Pazar Üniversitesi Humanist İnsani Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, gerekse Üsküp “Kiril ile Metodi” Üniversitesi “Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Fakültesi’nde master ve doktora savunmalarını mümkün olduğu kadar dergimizin



Mr. Almira doktora tezini savunurken

“Olaylar” sayfalarında BAL-TAM, Balkan Türkoloji Araştırmaları’nın okuyucularına duyurmaya çalıştık. Oldukça Türkologlar ve onların master ve doktora konuları ve savunmaları hakkında en önemli fotoğraflarıyla birlikte yazılar yayınladık. Geçenlerde, yani 2016 yılının Aralık ayında “Osmanlı Döneminde Türk-Boşnak Destanlarının Karşılaştırılmalı Motifler” başlığı altındaki doktora tezini Üsküp’te “Kiril

Metodi” Üniversitesi “Blaje Koneski Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Fakültesi’nde Danışman Prof. Dr. Fadıl HACA, Komisyon Üyeleri Prof. Dr. Tacida HAFIZ, Prof. Dr. Oktay Ahmet, Prof. Dr. Nazim İBRAHİM ve Prof. Dr. Mahmut ÇELİK önünde büyük başarıyla savunmaya muvaffak oldu ve savunmayı ilgi ile takip eden genç Türkologlar tarafından alkışla karşılandı. Bu savunmada Mr. Almira Sulyeviç çalışmalarını esnasında yardımlarını esirgemeyen Tez Danışmanı Prof. Dr. Fadıl Hoca’ya Komisyon üyeleri olan Prof. Dr. Tacida Hafız’a, Prof. Dr. Oktay Ahmet’e, Prof. Dr. Nazim İbrahim’e ve Prof. Dr. Mahmut Çelik’e sonsuz saygılarını sundu.

BAL-TAM

DOKTORA SAVUNMASINDAN BİRKAÇ GÖRÜNTÜ



Danışman Prof. Dr. Fadıl HOCA komisyon tarafından doktora savunmasının başarıyla sona ermesini ve Mr. Almira Sulyeviç’in doktor ünvanını kazandığını açıklarken




Dr. Almira Sulyeviç doktora savunması hocalarıyla birlikte




Doktora savunmasına katılan dinleyiciler

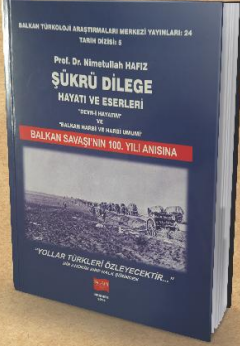
PRİZREN'DE YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ “ŞÜKRÜ DİLEGE, HAYATI VE ESERLERİ” KİTABINI TANITTI


Yunus Emre Enstitüsü
 Gendra Kulturare Turke
 Prizren





Kitap Tanıtımı
Şükrü Dilege - Hayatı ve Eserleri
 25.11.2015 / 18.00
 Prizren Yunus Emre Enstitüsü





Konuşmacı:
Prof. Dr. Nimetullah Hafız











Fotoğraf Sergisi
 Şükrü Dilege • 1. Dünya Savaşı
 Balkan Savaşları • Balkan Göçleri


 Discover
the potential



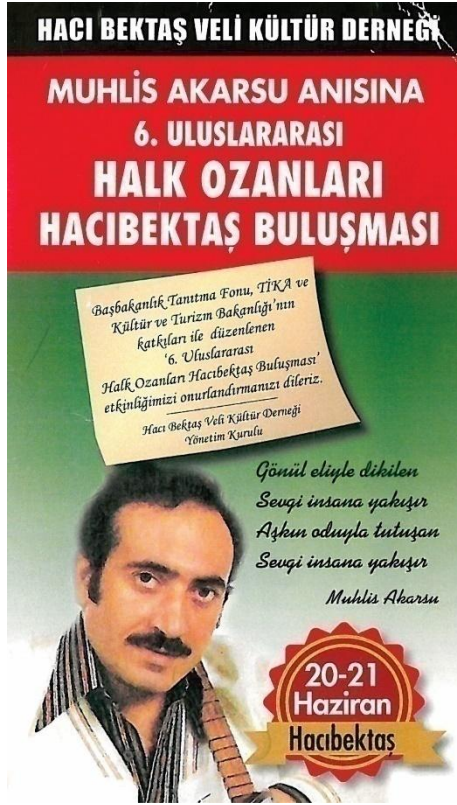
 Rr. Shuajip Spabin Nr. 46 20000 Prizren  029 222 400
 prizren@yee.org.tr  prizren.yee.org.tr     /yeeprizren

Kitap tanıtımının afişi

HACI BEKTAŞ VELİ KÜLTÜR DERNEĞİ'NİN BÜYÜK ETKİNLİKLERİ

I.

HACIBEKTAŞ'TA 20-21 HAZİRAN 2015 TARİHİNDE MUHSİN AKARSU ANISINA 6. ULUSLARARASI HALK OZANLARI BULUŞMASI GÖRKEMLİ DÜZENLENDİ



Muhlis Akarsu Anısına 6. Uluslararası Halk Ozanları Hacibektaş Buluşması afişi

Kitaplar yoksulluğu nedeniyle Eski Yugoslavya bölgelerinde tari-
katlar, inşa edilmiş olan tekkeler ve bu tarikatları kurucuları hakkında

pek bilinmiyordu. Özellikle Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli ve Hacı Bektaş Veli Derneği hakkında pek bilgimiz yoktu. Zamanla araştırmaların yazıları yayınlanırken bütün tarikatlar hakkında bilgiler ortaya atılmaya başlar. Böylece Kosova'da da tüm tarikatlarla ilgili bilgi edinmeye başlanır ve onların tekkeleri, tarihleri, tekkeler çerçevesinde yetişen şair, yazar ve eserleri hakkında genişçe araştırılmaya başlanır.



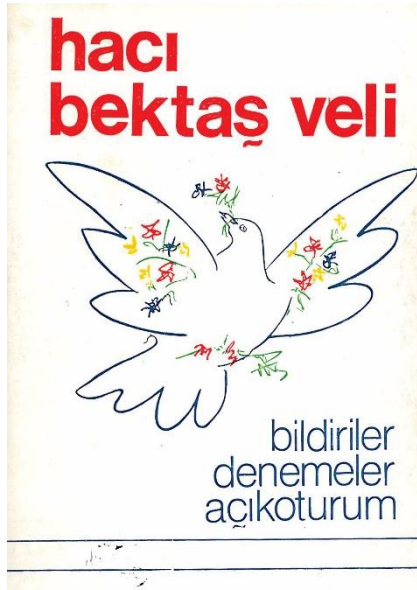
N. Hafız Hacıbektaş Bektaşileriyle birlikte



N. Hafız, Abdurrahman Dede, Adnan Binyazar ve Ümit Kasftancı ile birarada.

1974 yılından itibaren her yılın 17 Ağustos aylarında Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği kimi halk ozanları anma toplantılar düzenlemeye

başlar. İki yıl sonra, yani 1976 yılının Ağustos ayında düzenlenen bir uluslararası bilimsel toplantıya Yunanistanlı kardeşim Abdurrahman Dede'nin davetiyesiyle katılma kararını verdim. O yıl Hacıbektaş'ta düzenlenen törene meslekdaşım Hollanda'lı Prof. Dr. Machiel Kiel ve Abdurrahman Dede'yle birlikte katıldım. Bu toplantıda Türkiye'den Cahit Öztelli, Ümit Kaftancıoğlu, Adnan Binyazar, gibi değerli bilim adamlarıyla tanışmış oldum. Bizim bildirilerle katılmamız Hacıbektaş törenlerine başlangıç olarak bilimsellik katmıştır diyebilirim. Bu toplantıdan sonra günümüze dek düzenlenen bu tür törenlerde yer vermeye başlamıştır. Bunu günümüze kadar hemen her yıl düzenledikleri uluslararası halk ozanları anılarına Hacı Bektaş buluşmaları göstermektedir.



Hacıbektaş Turizm Derneği'nin ilk yazınsal ürünü: **Bildiriler/Denemeler/Açıkoturum demeti**

Kırk yıl sonra Hacıbektaş'a yeniden 20-21 Haziran tarihlerinde Muhsin Akarsu Anısına 6. Uluslararası Halk Ozanları Hacıbektaş Buluşması düzenlendi. Bu Buluşma'ya Kosova'dan Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Azerbaycab'dan Doç. Dr. Anur Qazanferkızı ve Doç. Dr. Fax-

reddin Baxşeliyev, İran'dan Doç. Dr. Tohid Melikzadeh Dilmanghani, Kazakistan'dan Doç. Dr. Bakıtgül Kulcanovo, Türkiye'den ise Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı, Prof. Dr. Ali Yaman, Ozan Hüsnü İyidoğan ve Yrd. Doç. Dr. Erdoğan Eskimez katıldılar. Bütün misafir katılımcılar 19 Haziran akşamında bir restoranda görüşüp akşam yemeği yedikten sonra otelimize yerleştik.



Muhlis Akarsu Anısına 6. Uluslararası Halk Ozanları Hacibektaş Buluşması'na katılan katılımcılar

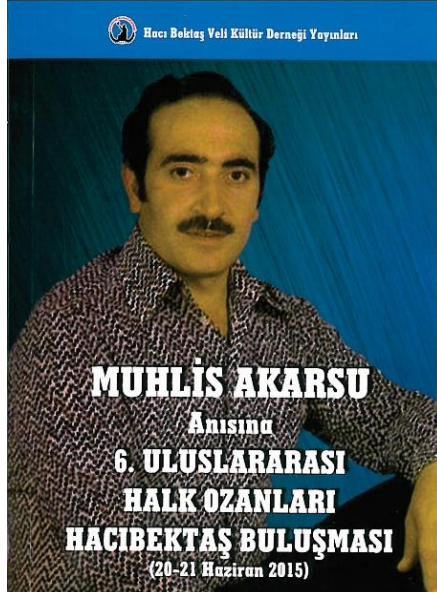
Ertesi gün, yani 20 Haziran saat 10,30'da Hacı Bektaş Veli Kültür Merkezi Büyük Salonu'nda halk ozanları Hacibektaş buluşması başlamış oldu. Paneli açan bu hazırlamalarda büyük emeği geçen önceki Hacibektaş Belediye Başkanı, şimdi ise Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Genel Başkanı İnşaat Muhendisi Mustafa Özcıvan idi. Orda yurtdışında gelen konuklar tanıtıldıktan sonra Muhsin Akarsu Belgeseli gösterildi. Saat 13,00'te Uluslararası Alevi-Bektaşlı İncancında Ozanlık Geleneği konulu panele başlandı. Panel Prof. Dr. Hayrettin İvgin yönetiminde sürdürüldü. Burada sunulan değerli bildirimler oldukça kalabalık seyirci tarafından büyük ilgiyle dinlendi. Sonunda katılan konuklara plaketler takdim edildikten sonra katılımcılarla birlikte tüm dinleyicilere yemek verildi.

Öğleden sonra saat 16,00'da Büyük Salon'da türkü, Âşık Muhlis Akarsu'ya Adanmış Şiir ve Sözlü Canlı Beste diye üç yönde yarışmalara geçildi. 18,00'de Şiir ve Beste Yarışması ödülleri verildi 19,00'da ise Gürsel Fırat sunuculuğunda Semah Kültür ve Turizm Bakanlığı Hacibektaş Sema Grubu tafında semah gösterileri yapıldı, Ozan-Der Ozanlar Korosu Aşık Haşimi, Aşık Aleddin; Erol Daldaban yönetiminde ise TUBİL halk oyunlarından sonra Fahrettin Bakşeliyev, Kenan Şahbudak Nevid Musmir Selahattin Akarsu ve en somumda Sonunda bu yarışta halk ozanlar yarışmalarında kazanılan ödüller de on-



Nimetllah Hafız Musa Eroğlu, Prof. Dr. Hayrettin İvgin ve iki ozanla birlikte çekilen fotoğraf

lara tagdim edildi. Programın sonunda oldukça sayıda ozanlar türküler söyledi. Fakat en çok alkış alan ve halk tarafından sahneden indirilmeyen halk müziğinin duayen sesi, ozanı, sevilen sanatçısı Musa Eroğlu oldu. Birçok Pir Sultan Abdal'ın türkülerini söylemekle ve nüktele anlatmakla seyircileri son derece coşturdu.



Muhlis Akarsu Anısına 6. Uluslararası Halk Ozanları Hacibektaş Buluşması'nın Şiir Yarışma Sonuçları ve Uluslararası Alevi-Bektaşî İnancında Ozanlık Geleneği Paneli Konuşmaları

Burada sunulan bildirilerle birlikte ozanların türküleri 2016 yılında, Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği tarafından kitap olarak yayımlandı.

II.

HACI BEKTAŞ VELİ KÜLTÜR DERNEĞİ, BALKAN TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ İLE BİRLİKTE PRİZREN'DE (KOSOVA) 15-18 EKİM 2016 TARİHLERİNDE "BALKANLARDA BEKTAŞİLİK VE BEKTAŞİ EDEBİYATI" KONULU ULUSLARARASI SEMPOZYUMUNU DÜZENLEDİ

Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği 6 Uluslararası Halk Ozanları Hacibektaş Buluşması'ndan sonra 2016 yılında bir uluslararası sempozyumu de düzenleme girişiminde bulundu. Bu ilk yurtdışı bilimsel sem-

pozyumun başarılı geçmesi için günümüze kadar son



derece beş başarılı uluslararası uluslararası sempozyum, bir edebi buluşması ve iki Türk dili ve edebiyatı semineri düzenlemekte tecrübesi olan 2001 yılında Prizren’de (Kosova) kurulan BAL-TAM, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi ile birlikte düzenleme kararını aldı. Hacı Bektaş Veli Kültür Merkezi Başkanı Mustafa Özcıvan hemen BAL-TAM Genel Başkanı ile irtibata geçtikten sonra “Uluslararası Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşî Edebiyatı Sempozyumu”nun düzenlenmesi hazırlıkları girişimine başlandı ve TİKA’nın büyük desteğiyle sempozyumun gerçekleştirilmiştir. Mustafa Özcıvan’ın Kosova’da bu konulu uluslararası sempozyumun hazırlanmasının asıl amacı bildirileri sunulmalarıyla tüm dünya’da Alevi-Bektaşî edebiyatının günümüze kadar pek incelenmiş ve ortaya atılmış olmayan zengin mahsullerini dünya bilimine sunmaktı.

Prizren’de BAL-TAM tarafından tüm hazırlıklar yapıldı. Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ, Prof. Dr. Tacida HAFIZ, Prof. Dr. Fua Bozkurt, Prof. Dr. Hayrettin İVGİN ve Prof. Dr. Mahmut ÇELİK ve Prof. Dr. Gazmend SHPZA’dan oluşan Sempozyum Bilim Kurulu ile birlikte Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ (Eş Başkan), Y. Müh. Mustafa ÖZCİ-

VAN (Eş Başkan), Prof. Dr. Tacida HAFIZ (Üye), Prof. Dr. Hayrettin İVGİN (Üye), Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK (Üye), Bayar GÖÇER (Üye) ve Dr. Ferhat AŞIKFERKİ (Üye) adlı kişilerden oluşan Sempozyum Düzenleme Kurulu kuruldu.

Hacıbektaş'tan 50 kişilik bir grup katılımcı 02 Ekim tarihinde Ankara'dan Kosova yolunu tuttu. Onlar Yunanistan'da Dimatoka'da Seyyit Sultan (Kızıldeli) dergâhını, 03 Ekim'de Selânik'te Atatürk Evi'ni ziyaret ettikten sonra Makedonya'nın Kalkandelen (tetova) şehrinde örneği az bulunan Harabati Baba tekkesini ziyaret ettikten sonra 15 Ekim tarihinde Prizren'e vardılar.

Sempozyum'un açılışı, saygıduruşu ve iki milli marşla 15 Ekim tarihinde Prizren'in "Theranda" Oteli'nin büyük salonunda oldukça kalabalık seyirciler önünde, saat 16,00'da başlamış oldu. Bu sempozyuma kalabalık seyircilerle birlikte T.C. Priştine Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç, T.C. Prizren Başkonsolosu Selen Evcit, TİKA Kosova Koordinatörü Eyüp Yavuz Ümütlü ve Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı'ndan Türk subayları da katıldı. Açılış konuşmaları yapan BAL-TAM Genel Başkanı Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Hacı Bektaş Veli Kültür Merkezi Başkanı Mustafa Özçıvan, Dünya Söz Akademisi Başkanı Prof. Dr. Hayrettin İvgin, TİKA Kosova Program Koordinatörü Eyüp Yavuz Ümütlü ve T.C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç oldu. Bu sempozyumun örgütlenmesinin ne kadar değerli olduğu hakkında Prof. Dr. Nimetullah Hafız şunları söyledi:

"Sayın Sayın Büyükelçim,

Sayın TİKA Başkanı,

Sayın "Yunus Emre" Enstitüsü Müdürü,

Sayın komutanlarım,

Sayın Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşi Edebiyatı Uluslararası Sempozyum'a katılan, bilim adamları,

Sayın tüm konuklarımız, davetimizi kabul ederek "Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşi Edebiyatı" adlı düzenlediğimiz Uluslararası Sempozyum'a katıldığınıza BAL-TAM Merkezimiz ve Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği adına hepinizi ayrı ayrı en içten duygularıyla selâmlıyorum.

Bilindiği gibi 1453 yılında İstanbul şehri Türk orduları tarafından fethedildikten sonra zaman zaman Balkan yarımadasının büyük bir kısmı da Osmanlı idaresi altına geçmiştir. Böylece Türklerin Balkan şehir ve köylerine yerleşmeye başlamalarıyla; bir yandan buralara

anayurtlarından çok sayıda getirdikleri zanatlar, gelenekler, görenekler ve Türk diline Arap ve Fars kelimelerin girmesiyle ortaya çıkan “Osmanlıca” da, resmi dil olarak kullanmakla “Turksizm” olarak adlandırılan Arap, Fars ve Türk kelimeleri de Balkan ulusları dillerine yerleşip kullanmaya başlamış, bir yandan cami, hamam, medrese, çeşme, köprü, kervansaray ve Mevlevi, Rifai, Bektaşî, Kadiri, Sadi, Melami tekkelerinin, türbelerinin inşa edilmeleriyle,

Diğer yandan da Küçük Asya’dan getirilen ninni, tekerleme, deyim, atasözü, bilmece, mani, türkü, destan, ağıt gibi bütün Türk halk edebiyatı metnlerinin de yayılmasıyla ve medrese ve tekkeler çerçevesinde yetişen divan ve tekke şairlerinin yazmış oldukları divân, ilâhi ve nefesler sayesinde tüm Balkan yarımadasında hemen hemen bütün Balkan köy ve şehirleri doğu kültürü etkisi altına girmeye başlamıştır. Bu nedenlerle Balkan ulus ve halkları arasında bir takım siyasi ve dini ayrılıklarına rağmen aralarımızdaki bağlar çözülemeden günümüze kadar sürmüştür. Bu sorunu bugünkü Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Büyük önder Atatürk bundan 85 yıl kadar önce Ankara’da toplanan “Balkan İtilâfı” konferansı delegelerine, Büyük Millet Meclisi kürsüsünden Fransızca yaptığı bir konuşmada bu konuyu şu sözlerle açıklamıştır:

“... Balkan milletleri, içtimai ve siyasi ne çehre arz ederlerse etsinler, onların Orta Asya’dan gelmiş, aynı kandan yakın soylardan müşterek cedleri olduğunu unutmamak lâzımdır. Karadeniz kuzey ve güney yollarıyla binlerce seneler deniz dalgaları gibi biri biri ardınca gelip Balkanlarda yerleşmiş olan insan kitleleri, başka başka adlar taşımış olmalarına rağmen, hakikatte tek beşikten çıkan ve damarlarında aynı kan deveran aden kardeş kavimlerden başka bir şey değildirler. ...”

XVIII. yüzyıldan başlayarak Avrupa’daki büyük devletlerin etkisiyle, Balkan tarihinin hiçbir döneminde, hiçbir imparatorlukta, hiçbir ülkede, Osmanlı döneminde olduğu gibi İslam ve Hıristiyan ulus ve halkları arasında eşi bulunmayan dostluklar zedelenmeye başlanmakla, o eski huzur ve güven bozulmaya başlamıştır. Bu nedenle 1966 yılında Karlovça Anlaşması kararlarıyla Osmanlı Devleti bölge kayıplarına uğramıştır ve çekildiği bölgelerden Türkler ve onlarla birlikte İslam dinine mensup olan diğer ulus ve halklar yavaş yavaş Balkan yarımadasının güneyine, daha sonraları da anayurtları olan bugünkü Türkiye Cumhuriyeti’ne göç etmeye başlamıştır.

Buna rağmen Balkan yarımadasında, Türklerin adlandırdıkları Rumeli’de yaşamaya mecbur kalan bizim gibi Türk ulusuyla birlikte büyük bir Türk uygarlığının izleri ve çok zengin somut belirtileri miras olarak kalmıştır. Bu sebepten dolayı Macaristan’dan başlayarak İstanbul’a dek Balkan tarihiyle birlikte kültür uygarlığının incelenmesi Türkoloji araştırmalarıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Bu büyük gereksinmeyi Avrupa ülkeleri Balkan ülkelerinden daha yüzyıllar öncesi sezmiştir ve böylece ciddi ve sistematik bir şekilde Türkoloji araştırmalarına XVII. Yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. O dönemlerde Balkanlardaki bu Türk kültür zenginliği Avrupa aydınlarından büyük ilgi görmüştür. Bu nedenle Türk ve Doğu Dünya araştırmalarının büyük ilgisinden dolayı, o dönemde Göte “West Ostlicher Divan” adlı eserini kaleme almıştır. Burada Viktor İgo’yu da anmamak mümkün değil. Viktor İgo, o zamanki Avrupasında Türk Doğu Dünyası’na ilgisini şöyle yorumlamıştır: **“XIV. yüzyılda bütün dünya Yunan kültürü ile, şimdi ise Doğu kültürü ile meşguldür”**.

Daha sonra Türk diyalektolojisi ve eski Türk anıtlarıyla Rusya’da tanınmış Radlof, Macaristan’da Nemet, eski Göktürk yazısını çözen Danimarkalı Tomson gibi değerli Türkologlar çok değerli Türk eserlerini ortaya atmışlardır. Bunlardan hemen sonra, yani 1924’te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne bağlı kurulan Türkiyat Enstitüsü, 1930’da Atatürk’ün kurduğu Türk Tarih Kurumu ve 1932’de Türk Dil Kurumu da, Türk tarihi ve Türk dili kapsamında bu tür ciddi ve değerli araştırmalarına büyük katkılarda bulunmuşlardır.

Balkan Türkolojisine gelince, her Balkan ülkesi de Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Türkoloji çalışmalarına önem vermekle üniversitelerinde Doğubilim Bölümler açılmaya başlamıştır. Bu etkinlikleri gözönünde bulundurarak biz de, çok geç olsa bile, Kosova’da Balkan Türkologlarını bir araya getirip onları, günümüze kadar korunan tarihi ve edebi yazma ve basma kaynakları bulup derlemek ve onlar üzerine yazılan yazılarını dergilerimizde makale veya kitap olarak ortaya atmak amacıyla 2001 yılında Prizren’de Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi’ni kurduk. Bu karar doğrultusunda 27-30 Eylül 2001 yılında Prizren’de (Kosova), 03-06 2002 tarihlerinde Mostar’da (Bosna Hersek), 08-12 Kasım 2003 tarihlerinde Kotor’da (Karadağ), 03-07 Aralık 2007’de Zagreb’te (Hırvatistan) ve 13-16 Nisan 2011 tarihlerinde yine Prizren’de (Kosova) birer Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumlarını ve 06-08 Aralık 2013 tarihlerinde aynen Prizren’de Priştine Üniversitesi Filolo-

ji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün kuruluşunun 25., Türk ve Dünya Şairi Nazım Hikmet Ran'ın ölümünün 50. ve Prizren Neoklasik Türk Şairi Ömer Lutfi'nin ölümünün 85. yıldönümlerine adanmış I. Uluslararası Türk Edebiyatı Semineri'ni örgütledik. Yanısıra dünyada Türkolojiyle alınan ve araştırmalar yapan dernek, merkez, üniversite, kurum gibi müesseselerle de işbirliği kurmaya ve onlarla bu tür araştırmalarımızı devam ettirmekle toplantı, panel, sempozyum, ve kongreler düzenlemeye hazır bulunduk. Böylece ilk olarak Mostar'da Hersek Arhiviyle II. Uluslararası Sempozyumu'nu, ondan sonra Karadağ Kültür Bakanlığı himayeleriyle Karadağ Bilim ve Eğitimi'yle III. Uluslararası Sempozyumu'nu, Zagreb'te ise Hırvatistan Cumhurbaşkanlığı Stjepan Mesiç'in himayelerinde Hırvatistan Kültür Bakanlığı, Eğitim, Spor ve Bilim Bakanlığı ve Zagreb Üniversitesi Felsefe Fakültesi Dekanlığı ile IV. Uluslararası Sempozyumu'nu ve Prizren'de Türkiye Cumhuriyeti Türk Dil Kurumu ile V. Uluslararası Sempozyumu'nu örgütleyip gerçekleştirdik. İşte şimdi de bugünlerde gördüğünüz gibi Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği ile birlikte "Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşî Edebiyatı Uluslararası Sempozyumu'nu düzenlemekteyiz. Bu Sempozyum'un bu konularda çok az durulmuş, çok az araştırılmış ve yayınlanmış olan bilgileri zenginleştireceğimize ve bu zenginliklerle daha çok geniş ve daha değerli bilgilere kavuşmakla daha nice nice tekke edebiyatı metinlerinin ve bir sürü Türk tekke edebiyatı yazarlarının erserlerinin ortaya atılacağına inanmaktayım. Bu nedenle bu tür araştırmalara emek veren, başta Sayın Y. Müh. Mustafa Özçıvan Bey olmak üzere, tüm Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği'ni, kutlar barılı devamlarını dilerim."

Prof. Dr. Nimetullah Hafız'dan sonra sonra Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkanı Y. Müh. Mustafa Özçıvan ve Dünya Söz Akademi Başkanı Prof. Dr. Hayrettin İvgin birer açılış konuşmasını yaparken bu sempozyumun örgütlenmesiyle tüm Balkan ülkelerinde yapılmasını ve böylece buralarda Bektaşilikle ilgili bilimsel araştırmalar yapılması olanakları oldukça genişleyeceğini dile getirdiler. Bunnan ardına TİKA Kosova Program Koordinatörü Eyüp Yavuz Ümütlü aynen selamladıktan sonra sempozyumun başarılı geçmesini diledikten sonra T. C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç da Sempozyum'u selâmladıktan sonra Ankara'da yaşanan terör saldırılarından hayatlarını kaybedenler için ölenlerin aileleriyle birlikte tüm Türk ulusuna baş-

sağlığı diledikten sonra Kosova ev sahipliğinde düzenlenen bu sempozyumun son derece önemli bir etkinlik olduğunu ilettikten sonra bu hususta katkılarını esirgemeyen TİKA temsilcilerine özellikle teşekkür etti.

Bu açılış konuşmalarından sonra bu uluslararası sempozyuma katılımları geçenlere şükran plakette takdim edildi. Küçük bir kottelden sonra o gece dört bildiri sunuldu.

Ertesi gün yani 16 Ekim tarihinde öğleden bütün gün bildirimler sunulduktan sonra sempozyum kapanışında bildiri sunanlara katılım belgeleri dağıtıldı. Akşamlayın ise Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı daveti üzerine katılımcılar hepsi birarada Sultan Murad Kışlası'nı ziyaret ettiler.

Aşağıda program sırasıyla Konuşmacıların adları, soyadları, memleketleri ve sunulan bildirimlerinin başlıkları sıra ile verilmesini uygun buluyoruz.:

1.(Prof. Dr.) Nail TAN (Türkiye)

"Bosna-Hersek'in Osmanlı Siyasal ve Kültürel Hayatındaki Yeri ve Bu Eyalette Alevî-Bektaşî Edebiyatının İzleri"

2. Prof. Dr. Mahmut ÇELİK (Makedonya)

"Makedonya'da Bektaşîlik Tarikatının İzleri"

3. Baki DÜZGÜN (Türkiye)

"Balkanlarda Alevî-Bektaşî Kurumları"

4. Ayhan AYDIN (Türkiye)

"Balkanlarda Türkler, Aleviler ve Bektaşîler"

5.(Dr.) M. Sabri KOZ

"Rumelili Şairlere de Yer Veren Bir Bektaşî Mecmuasına Bakışlar"

6. (Prof. Dr.) Nail TAN (Türkiye)

"Bosna-Hersek'in Osmanlı Siyasal ve Kültürel Hayatındaki Yeri ve Bu Eyalette Alevî-Bektaşî Edebiyatının İzleri"

7. Prof. Dr. Mahmut ÇELİK (Makedonya)

"Makedonya'da Bektaşîlik Tarikatının İzleri"

8. Baki DÜZGÜN (Türkiye)

"Balkanlarda Alevî-Bektaşî Kurumları"

9. Ayhan AYDIN (Türkiye)

"Balkanlarda Türkler, Aleviler ve Bektaşîler"

10. Prof. Dr. Fuat BOZKURT (Türkiye)

"Balkanlarda Alevî-Bektaşî Yayılmasının Nedenleri ve Sonuçları"

11. (Dr.) M. Sabri KOZ (Türkiye)

“Rumelili Şairlere de Yer Veren Bir Bektaşî Mecmuasına Bakışlar”

12. Mr. Ferhat AŞIKFERKİ-Mr. Ümran AŞIKFERKİ (Kosova)

“Amerika’da 1970 Yılında Baba Receb’in Yayımladığı İslâm Tasavvufu ve Bektaşîlik Adlı Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme”

13. Kenan ŞAHBUDAK (Türkiye)

“Balkanlarda Aşıklık Geleneği”

14. Prof. Dr. Nimetullah HAFİZ (Kosova)

“Balkanlarda Bektaşîliğin Yayılmasına Bir Bakış”

14. Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI (Türkiye)

“Alevî-Bektaşî Kültüründe Ölümle İlgili Ritüellerden Dar Kaldırma ve Bir Cönkte Bulunan Darnâme Örneği”

15. Kamber ÖZCİVAN (Türkiye)

“Balkanlarda Bektaşîlik”

16. Gani KAPLAN (Türkiye)

“Balkanlarda Günümüzdeki Bektaşî Örgütlenmeleri”

17. Prof. Dr. Tacida HAFİZ (Kosova)

“Mostar’da Sarı Saltuk Türbesi Hakkında Birkaç Söz”

18. (Dr.) Osman BAŞ (Türkiye)

Balkanlarda Alevî-Bektaşî Edebiyatına Etki Eden Kaynak: Saltuknâme”

19. (Dr.) Gülağ ÖZ (Türkiye)

Balkanları Yurt Edinen Erenler ve Anadolu’daki Yansımaları”

20. Necdet KURT (Türkiye)

Alevî-Bektaşî Edebiyatı ve Müziğinin Oluşumu ve Balkanlardaki Yansıma ve Uygulamaları”

21. (Prof. Dr.) Hayrettin İVGİN (Türkiye)

“Bektaşî Halk Şairi Prizrenli Şevkî”

22. Sevgi ÖZ (Türkiye)

“Alevî-Bektaşî Geleneğinde Mersiye Geleneği ve Balkan Bektaşîlerinden Bir Mersiye Ustası Derviş Kemal”

23. Doç. Dr. Marziye MEMMEDLİ (Azerbaycan)

“Bektaşîlik ve İran”

24. Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK (Kosova)

“Balkanlarda Türk Edebiyatı ve Bu Bağlamda Kosova’da Türk Edebi Yaraticılığı”

25. Yrd. Doç. Dr. Nazlı Rânâ GÜREL – Yrd Doç. Dr. Zeki GÜREL (Makedonya)

“Hacı Bektaş Veli'nin Halifelerinden Koyun Baba'nın Balkanlardaki izleri”

26. Prof. Dr. Fuat BOZKURT (Türkiye)

“Balkanlarda Alevî-Bektaşî Yayılmasının Nedenleri ve Sonuçları”

27. (Dr.) M. Sabri KOZ (Türkiye)

“Rumelili Şairlere de Yer Veren Bir Bektaşî Mecmuasına Bakışlar”

28. Mr. Ferhat AŞIKFERKİ-Mr. Ümran AŞIKFERKİ (Kosova)

“Amerika'da 1970 Yılında Baba Receb'in Yayımladığı İslâm Tasavvufu ve Bektaşîlik Adlı Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme”

29. Kenan ŞAHBUDAK (Türkiye)

“Balkanlarda Aşıklık Geleneği”

30. Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ (Kosova)

“Balkanlarda Bektaşîliğin Yayılmasına Bir Bakış”

31. Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI (Türkiye)

“Alevî-Bektaşî Kültüründe Ölümle İlgili Ritüellerden Dar Kaldırma ve Bir Cönkte Bulunan Darnâme Örneği”

32. Kamber ÖZCİVAN (Türkiye)

“Balkanlarda Bektaşîlik”

33. Gani KAPLAN (Türkiye)

“Balkanlarda Günümüzdeki Bektaşî Örgütlenmeleri”

34. Prof. Dr. Tacida HAFIZ (Kosova)

“Mostar'da Sarı Saltuk Türbesi Hakkında Birkaç Söz”

35. (Dr.) Osman BAŞ (Türkiye)

“Balkanlarda Alevî-Bektaşî Edebiyatına Etki Eden Kaynak: Saltuknâme”

36. (Dr.) Gülağ ÖZ (Türkiye)

“Balkanları Yurt Edinen Erenler ve Anadolu'daki Yansımaları”

37. Necdet KURT (Türkiye)

“Alevî-Bektaşî Edebiyatı ve Müziğinin Oluşumu ve Balkanlardaki Yansıma ve Uygulamaları”

38. (Prof. Dr.) Hayrettin İVGİN (Türkiye)

“Bektaşî Halk Şairi Prizrenli Şevki”

39. Sevgi ÖZ (Türkiye)

“Alevî-Bektaşî Geleneğinde Mersiye Geleneği ve Balkan Bektaşîlerinden Bir Mersiye Ustası Derviş Kemal”

40. Doç. Dr. Marziye MEMMEDLİ (Azerbaycan)

“Bektaşîlik ve İran”

41. Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK (Kosova)

“Balkanlarda Türk Edebiyatı ve Bu Bağlamda Kosova'da Türk

Edebi Yaraticılığı”

42. Yrd. Doç. Dr. Nazlı Rânâ GÜREL – Yrd Doç. Dr. Zeki GÜREL (Makedonya)

“Hacı Bektaş Veli ’nin Halifelerinden Koyun Baba ’nın Balkanlardaki izleri”

17 Ekim tarihinin erken sabahında Sempozyum katılımcıları Priştine’ye varırlar ve orda Sultan Murad türbesini ziyaret ettikten sonra Kosova’dan uzaklaşırlar ve 24 saat içinde Makedonya ve Bulgaristan yoluyla Türkiye’ye varırlar.

BAL-TAM

SEMPOZYUMDAN BAZI GÖRÜNTÜLER



Sempozyum salonundan bir görüntü



T. C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç Theranda Otel'i'nde karşılar



Katılımcılar T. C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç'ı karşılar



T. C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç, T. C. Prizren Başkonsolosu Selen Evcit ve T.C. Kılıç TİKA Program Koordinatörü Eyüp Yavuz Ümüt Sempozyum katılımcılarla birarada



T. C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç TİKA Program Koordinatörü Eyüp Yavuz Ümüt'le görüşürken



Sempozyumun başlanması beklenirken



Dr. Ferhat Aşıkferki



Sempozyum Başkanlık Divanı



Sempozyum başlamadan önce saygıduruşu



Saygıduruş



Saygıduruş



Saygıduruş



BAL-TAM Genel Başkanı Prof. Dr. Nimetullah Hafız açılış konuşmasını sunarken



Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkanı Y. Müh. Mustafa Özçivan açılış konuşmasını sunarken



Dünya Söz Akademisi Başkanı Prof. Dr. Hayrettin İvgin açılış konuşmasını sunarken



TİKA Kosova Program Koordinatörü Eyüp Yavuz Ümütlü Sempozyum'u selâmlarken



T. C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç Sempozyumu selâmlarken



Seyiğrciler T. C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç'ı alkışlarken



Bilim adamı olarak Bektaşilikle ilgili yapmış ve yayınlamış olduğu değerli çalışmaları yüzünden Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkanı Y. Müh. Mustafa Özcivan'dan BAL-TAM Genel Başkanı Prof. Dr. Nimetullah Hafız'a Bektaşî sembolü olan mermer beyaz güvercin takdim edilirken



Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Başkanlığı ile Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkanlığı'nın işbirliği ile düzenlenen "Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşî Edebiyatı Sempozyumu"na yaptığı katkılara teşekkür plaketi Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Nimetullah Hafız'a takdim ederken



Değerli Uluslararası "Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşî Edebiyatı Sempozyumu"nun Kosova'da düzenlenmesi zahmet çaba gösterdiği yüzünden Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi'nin teşekkür plaketi Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkanı Y. Müh. Mustafa Özçivan'a Prof. Dr. Nimetullah Hafız tarafından takdim edilirken



Değerli Uluslararası “Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşî Edebiyatı Sempozyumu”nun Kosova’da düzenlenmesi zahmet çaba gösterdiği yüzünden Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi’nin teşekkür plaketi Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkanı Y. Müh. Mustafa Özcvan’a Prof. Dr. Nimetullah Hafız tarafından takdim edilirken



Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkanı Y. Müh. Mustafa Özcvan T. C. TİKA Koordinatörü Eyüp Yavuz Ümütlü’ye Bektaşî taşı takdim edilirken



Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkanı Y. Müh. Mustafa Özçivan T. C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç'a Bektaş taşı takdim edilirken



Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkanı Y. Müh. Mustafa Özçivan T. C. Prizren Başkonsolosu Selen Evcit'e Bektaş taşı takdim edilirken



T. C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç uğurlanırken



T. C. Kosova Büyükelçisi Kıvılcım Kılıç uğurlanırken



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı'ndan ayrılırken ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Teranda Oteli'nde akşam yemeğinde



Sempozyum katılımcıları Teranda Oteli'nde akşam yemeğinde



Sempozyum katılımcıları Teranda Oteli'nde akşam yemeğinde



Sempozyum katılımcıları Teranda Oteli önünde Türkiye'ye dönmek için hareket etmede



Sempozyum katılımcıları Priştine gezisinde



Sempozyum katılımcıları Sultan Murat Türbesi ziyaretinde



Sempozyum katılımcıları Sultan Murat Türbesi ziyaretinde



Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği Başkanı Y. Müh. Mustafa Özçıvan rşi ile birlikte Priştine’de Sultan Murad türbesinde ziyaretçiler defterine anılarını yazarken

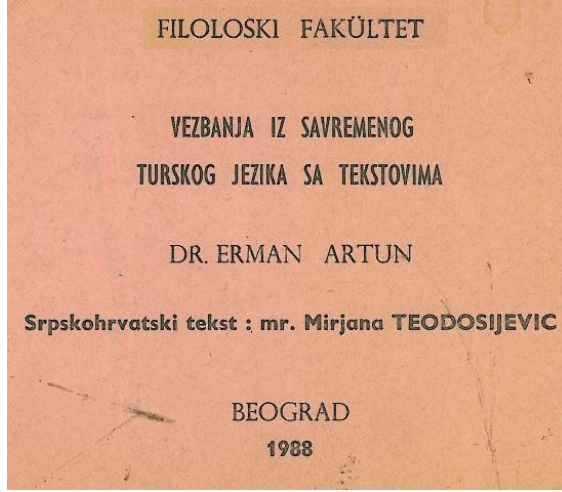
YİTİRDİKLERİMİZ

DEĞERLİ HALKBİLİMİ UZMANI PROF. DR. ERMAN ARTUN’U YİTİRDİK



Prizren’de V. Uluslararası Güneydoğu Avrupa Türkolojisi Sempozyumu’nda Prof. Dr. Erman Artun 14. 04 2011 tarihinde bildirisini sunarken.

BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisinin 26. Sayısını hazırlarken, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi’nin Kütüphanesi’ne gelen kitap, dergi ve gazeteler sayfasını düzenlerken elime geçen “Erciyes”, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi’nin Ağustos 2016 tarihli, 464 sayısının ilk ve arka sayfalarında birer fotoğrafı görür görmez, çok eski, değerli ve samimi dostum olan Prof. Dr. Erman ARTUN’un vefat ettiğini anlamış oldum. Bir taraftan yakın dostumun bir yıl sonra haberdar olduğum yüzünden, diğer taraftan Türkoloji, özellikle halkbilimi alanında yaşadığımız bu büyük kaybirdan ne kadar üzüldüğümü şurada söylemek gayri mümkün. Değerli dostuma Tanrı rahmet eylesin, Tekirdağ’da evcek tanıştığımız misafirperver hanımı ve çocukların acılarını içten paylaştığımızı saygı ile iletiyor, hepsine uzun ve sıhhatli ömürler diliyoruz.



Prof. Dr. Erman Artun'un Belgrat Üniversitesi Filoloji Fakültesi Şarkiyat Bölümü öğrencilerine hazırlamış olduğu "Vezbanja iz savremenog turskog jezika sa tekstovima" skriptesinin 1988 yılında kitabın kapağı.

Erman Artun 04 Mart 1948 tarihinde Tekirdağ'da doğdu. İlk öğrenimini bitirdikten sonra Tekirdağ Lisesi'nde Tekirdağ Erkek Öğretmen Okulu'nda okudu. 1966'da öğretmen okulundan mezun olduktan hemen sonra 1971 yılında İstanbul'la giderek orda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Kürsüsünden mezun oldu. 1971'de Tekirdağ Ticaret, Tekirdağ "Namık Kemal Lisesi"nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalıştı. Tekirdağ Eğitim Enstitüsü'nde de öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1984-1987 yıllarında Belgrat Üniversitesi Filoloji Fakültesi Şarkiyat Bölümü'nde Türk dili okutmanı olarak çalıştı. Okutmanlık görevini idare ederken ordaki öğrencilere "*Vejbanye iz savremenog turskog jezika sa tekstovima* (Metinlerle Çağdaş Türk Dili Alıştırmaları)" ders skriptesini hazırladı. Hazırlamış olduğu bu skripte, onun Türkiye'ye dönüşünden sonra yani 1988 yılında teksir kitap olarak çoğaltarak uzun süre kullanılmıştır. Trakya Üniversitesi Tekirdağ Meslek Yüksekokulu'nda okutman doktor olarak çalışırken 1991 yılında Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nde Yrd. Doç. Olarak çalıştı. Burda çalışırken 1997'de "Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği ve âşık Feyman" teziyle doçent, 2003 yılında da profesör ünvanına sahip oldu. Çukurova Üniversite-

si'nde 24 yıl çalıştıktan sonra 04 Mart 2015 tarihinde emekliliğe ayrıldı.



Prof. Dr. Erman Artun doktorasının kaydını yaptırmak için Priştine'de Prof. Dr. Şefket Plana, Türkçe okutmanı ve Prof. Dr. Nimetullah Hafız ile birlikte



26.02.1988 Priştine

Peof. Dr. Erman Artun Priştine Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde 26. 02. 1988 tarihinde doktora tezini savunurken

Prof. Dr. Erman Artun Türkiye'de ve Türkiye dışında ulus ve uluslararası kongre, sempozyum ve seminerlere katılarak bildiriler

sundu. Kıbrıs'ta, Romanya'da, Ukrayna'da Azerbaycan'da, Bosna-Hersek'te, Hırvatistan'da, Polonya'da gibi daha birçok ülkelerdeki



Prof. Dr. Erman Artun Kosova'nın Mamuşa köyünde teziyle ilgili araştırmalar yaparken (Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Hafız Nusret Morina, kardeşi Alaettin Morina ve daha iki Mamuşalı ile birlikte)

Türkoloji sempozyumlarına katıldı ve buralarda sunduğu bildirileri özenle dinlendi. Günümüze kadar yüzden fazla sayıda Türk dili ve edebiyatı, halk bilimi, halk edebiyatı konularındaki bilim makale ve bildiri yayınladı.



Prof. Dr. Erman Artun doktorasını savunduktan sonra Filoloji Fakültesi Dekanı Prof. Dr. ???, tez danışmanı Prof. Dr. Şefket Plana ve komisyon üyeleri Prof. Dr. Gani Luboteni ve Prof. Dr. Nimetullah Hafız ile birlikte



Prof. Dr. Erman Artun Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi'nin Zagreb'te düzenlediği IV. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu'nun kapanışını alkışlarken.



Prof. Dr. Erman Artun Sofyalı İsmail Çavuş ile birlikte V. Uluslararası Güneydoğu Avrupa Türkolojisi Sempozyumu'nu örgütleye Prof. Dr. Tacida Tacida Hafız ve Prof. Dr. Nimetullah Hafız ile birlikte.

Prof. Dr. Erman Artun'un yayınladığı kitaplarının sayıları da az değildir. Onlar da bulabildiğim kadarıyla şunlardır: “Tekirdağ Folklor Araştırması” (1978), “Tekirdağ Folklorundan Örnekler” (1983), “Tekirdağ Çocuk Oyunları Araştırması” (1992), “Tekirdağ Halk Oyunları Araştırması” (1992), “Cemal Ritüeli ve Balkanlardaki

Varyantları” (1993), “Günümüzde Adana Aşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymâni” (1996), “Tekirdağ Halk Kültürü Araştırmaları” (1998), Adana Halk Kültürü Araştırmaları” (1998), “Adana Mutfak Kültürü ve Adana Yemekleri” (1998), “Adana/KöprüBaşı (M. Sabri Koz’la, 2000), “Adana Halk Kültürü Araştırmaları I. (2000), “Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı” (2001), “Dinî Tasavvufî Halk Edebiyatı” (2002), “Türk Halk Edebiyatına Giriş” (2004), “Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri” (2004), “Türk Halk Bilimi” (2005), “Adana Halk Kültürü” (2006), “Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları” (2008), Halk Kültürü Araştırmaları” (2008), “Âşık Edebiyatı Araştırmaları” (2008), “Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri” (2010), “Anonim Halk Edebiyatı Nazmi” (2012), “Çukurova Halk Kültüründe Mizah” (2013), “Ansiklopedik Halkbilimi / Halk Edebiyatı Sözlüğü” (2013). Bu kitaplarının bir kısmının yeni baskıları da yapılmıştır.



17. 04. 2011 tarihinde V. Uluslararası Güneydoğu Avrupa Türkolojisi Sempozyumu katılımcılarıyla örgütlemiş olduğu Kosova gezisi sırasında tüm katılımcılar Priştine’de T.C. Büyükelçisi Songül Ozan’ın misafiri olarak elçilik rezidansında ayrılandıklarından ayrılırken Büyükelçi Prof. Dr. Erman Artun’u uğurlarken.

Erman Artun’la 1984 yılında Belgrat’a Türkiye’den gelen üçüncü okutman olarak geldiğinde tanışmıştık. Dostluğumuz o zamandan başlayarak günümüze kadar devam etmiştir. 1984-1987 yıllarında okutmanlık yaparken doktora kayıt yapmaya çalıştı. O zaman Belgrat’ta

ad yapmış değerli Türkolog Prof. Dr. Duşanka BOYANIÇ (1927-2004) Erman Artun'un "Cemal Ritüeli ve Balkanlardaki Varyantları" adlı konusu üzerine doktorasını Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nde 1988 yılında açılan Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yapmasının daha yerinde olacağını bana telefonla ilettili. Fakat bizim henüz kurduğumuz Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisans ve doktora çalışmaları olmadığı nedeniyle Albanoloji Bölümü'ne kabul ettirdik. O zaman Arnavut Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Halk edebiyatı derslerini veren Prtof. Dr. Şefket Plana kabul etti ve böylece Erman Artun buraya gelip doktora kaydını yaptı. Tezini hazırlarken birkaç kez Kosova'ya gelerek teziyle ilgili araştırmalar yaptı. Birkaç kez Prizren'e, özellikle Mamuşa köyüne götürdüm. Böylece 1988 yılında doktora tezini Türk dilinde savundu ve halk edebiyatı doktoru oldu, bu tezini ise 1999 yılında Ankara'da yayınladı.

2001 yılında Prizren'de kurulan BAL-TAM adıyla Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi günümüze kadar bir edebiyat buluşması, birer Balkan ülkesinde beş uluslararası Balkan Türkolojisi sempozyum ve iki uluslararası Türk tarihi, dili ve edebiyatı semineri düzenledi. Beş uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu'na değerli halkbiimcisi Prof. Dr. Erman Artun'u davet etmeden geçememiştir. Fakat ne yazık ki Artun ancak 2007 yılında Hırvatistan'ın başkenti Zagreb'teki IV. ve Kosova'nın Prizren kentindeki V. Uluslararası Güneydoğu Türkolojisi Sempozyumuna katılmasıyla şeref vermiştir. Değerli dostumuzun bu sempozyumlarda çekilmiş olan bir sürü fotoğraflarından bazılarını yayınlamayı uydun buluyorum.

Nimetullah HAFIZ

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ Dergisi uluslararası kaydı Paris'te yapılmış olan hakemli bir dergidir. Yılda iki kez, Mart ve Eylül aylarında yayınlanmakta olan BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ dergisi, Türkoloji ve yardımcı disiplinlerinin tüm alanlarında yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

Dergimize daha önce herhangi bir yayın organında yayınlanmamış olan özgün çalışmalara, bilim ve araştırma alanlarında gerçekleşen farklı proje sonuçlarına öncelik tanınmaktadır. Bunun yanı sıra tanınmış, çağdaş ve geçmişe ait olan Türkologların portrelerine ve bibliyografyalarına da özellikle yer verilmektedir.

Ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren basın ve yayın organlarında (gazete, dergi, tv, internet, vb.) gerek dergimiz ve gerekse de Merkezimiz ile ilgili haber, yorum ve fotoğrafların adresimize gönderilmesi ya da iletişim kanalları yoluyla bize iletilmesi rica olunur.

Dergiye gönderilecek yazıların öncelikle analitik ve bilimsel objektiviteyi içerisinde bulundurmalıdır. Gönderilen yazıların dipnotları ve kaynakçası bilim standartlarına göre uygun olması gerekmektedir. Bu dergide yayınlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla alıntı ve atıf şeklinde kullanılabilir.

Derginin dili Türkçedir. Ayrıca İngilizce, Rusça, Almanca ve Fransızca dilinde yazılmış bilimsel makaleler de kabul edilir. Ancak bu dillerde yazılan makalelerin geniş bir Türkçe özetine yer verilmez.

Başlık 12 kelimeyi geçmemeli, bold ve büyük harflerle yazılmalı, İngilizce ve Öz'ün yazıldığı dildeki karşılığı bold ve küçük harflerle başlığın altında yer almalıdır. Yazar adı, başlığın altına yazılmalı, görev unvanı, kurum adresi ve e-posta bilgileri italik olarak bir yıldızla soyadına ilintilendirilerek, ilk sayfanın altında verilmelidir. Öz, 150-200 kelime arasında ve yazının özünü verecek tarzda hazırlanmalıdır. Öz içinde kaynak, şekil, çizelge bulunmamalıdır. Özün hemen altında en az üç en fazla beş anahtar kelime verilmelidir. Öz ve Anahtar Kelimeler Türkçe ve Öz'ün yazıldığı ikinci dilde hazırlanmalıdır.

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ için hazırlanan çalışmaların kapsamı sayfa sayısı ile sınırlandırılmış değildir. Çalışmaların bilgisayarda, 1,5 satır aralığında, hece genişliği 126 mm'yi ve uzunluğu 195

mm'yi kapsayacak şekilde (11 harf büyüklüğünde font Times New Roman biçiminde) olması, çalışmaların başında Türkçe ve İngilizce özet ile anahtar kelimelerine yer verilmesi gerekmektedir.

Çalışmalar, biri mutlaka diskete veya CD'ye kayıtlı olmak üzere, iki kopya çıktısıyla birlikte dergi adresine ve ayrıca internet iletişim yoluyla derginin e-postasına teslim edilmelidir.

Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması kararı BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ Dergisi ve derginin bilim - hakem kuruluna aittir.

Dergide ifade edilen görüş ve fikirler yalnız yazarlarına aittir. Bunlar, her zaman BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ Dergisinin genel düşünce ve görüşlerini yansıtan metinler olarak değerlendirilmezler.

Eğer yazı gönderen kişi, dergimize ilk defa yazıyorsa, bu kişinin çalışmasının ekinde bir fotoğraf ile birlikte, çalıştığı bilimsel alanını belirten kısa bir özgeçmişini de göndermesi uygun görülür.

BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ

BAL-TAM KÜTÜPHANESİNE GÖNDERİLEN YAYINLAR:**KİTAPLAR:**

1. Ahmet Bican ERCİLASUN, Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları, Dergâh Yayınları, 2016, İstanbul;
2. Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY, Türkiye Türkologları ve Türk Diline Emek Verenler 2. Akçağ Yayınları, 2015, Ankara;
3. Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (Editor), Kâşgarlı'nın Tarihçi Torunu Reşat Genç Armağanı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2015, Ankara;
4. Hatice ŞİRİN UNSER - Bülent GÜL (Editörler), Yalım Kaya Bitiği Osman Fikri Sertkaya Armağanı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013, Ankara;
5. D. Mehmet DOĞAN, Doğan Büyük Türkçe Sözlük, Yazar Yayınları (23. basım), 2011, Ankara;
6. İbrahim KADRİU, Misioni Rus, Koha Biblioteka ODA Yayınları, 2017, Priştine;
7. İllir İKONOMI, Esat Pashe Toptani, njeriu, lufta, pushteti, UETPRES Yayınları, 2016, Tirana;
8. Murat AKYOL, Altın Post ve Amazonların Gözyaşları (Roman), Kültür Ajans Yayınları, 2016, Ankara;
9. Bekir Baki AKSU, Su Hırsızları, Kültür Ajans Yayınları, 2016, Ankara;
10. Sevgi ÖZ, Alevî-Bektaşî İnançında Gülbank Dua ve Deyişler (3. Baskı), Kültür Ajans Yayınları, 2016, Ankara;
11. Mustafa BARLAS, Şeytanın Şeyhleri ve Emperyalin Müritleri (Roman), Kültür Ajans Yayınları, 2017, Ankara;
12. Hüseyin ÖZCAN, Abdülmalik Hilmi Hayatı ve Şiirleri, 1994, Ankara;
13. VARİDAT, Bedrettin Semavi Hazretleri, Şehri ve Sadeleştirilmesi, 2015, İzmir;
14. Nejdet ŞAHİN, İrfan Kasynağı Abdülmalik Hilmi Divanı, Şerhi/Açıklaması, 2015, İzmir;
15. Nejdet ŞAHİN, Tevhid Aydınlığı Hasan Fehmi Divanı Şerhi, 2009, Salihli;
16. MİRAS, Sırbistan'da Yaşayan Türk Kültürü Unsurları (NASLEDJE, Elementi turskog kulturnog uticaja u Srbiji), Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2016, Erzurum;
17. Hayrettin İVGİN-Ali Esat BOZYİĞİT, Kalecikli Âşık Mir'atı (2. Baskı), Kalecik Belediyesi Kültür Yayınları: 3, 2016;
18. Hacı Haki JILTA, Prizren'de okunan Mevlid-i Şerif, 2016, Prizren;
19. Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK, Kosova Çağdaş Şiiri Antolojisi, Kosova Türk Yazarlar Derneği Yayınları, 2016, Prizren;

20. DEMOCRACY 4 ALL INITIATIVE, Türkiye’de 15 Temmuz (2. Baskı), 2017, Ankara;
21. Cemali TUNALIGİL, Mamuşa Türk Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük), 2016, İzmir;
22. Enver BAKİ, İki Yürek (Şiirler), 2016, Prizren;
23. Enver BAKİ, O da Çocuktu, (Şiirler), 2017, Prizren;
24. Zeynel BEKSAÇ, Rüyalarım Çiçek Açtı (Toplu Şiirler 1970-2014), Türkçem Yayınları, 2014, Prizren.
25. Faik MIFTARI, Publicistika e apsolvantit, 2016, Prizren;
26. Dr. Menter ŞAHİNLER, Korenite Vliyanieto i aktuelnosta na ataturkizmota (Makedonca),
27. Mustafa BALJE, Gošća, 2013, Prizren.

DERGİLER:

1. Kubbealtı AKADEMİ Mecmuası, Yıl: 45/4, Sayı: 180, Ekim 2016, İstanbul;
2. Kubbealtı AKADEMİ Mecmuası, Yıl: 46/1, Sayı: 181, Ocak 2017, İstanbul;
3. TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, (Atatürk Üniversitesi 60 Yıl) S. 58/2017, Erzurum;
4. HİKMET, Yıl: XIV, S.: 27, 2016/1, Üsküp;
5. HİKMET, Yıl: XIV, S.: 28, 2016/2, Üsküp;
6. TÜRK BİLİM Türkoloji Araştırmaları (Anadolu ve Rumeli Ağızları Semineri, 2002/4, Ankara;
7. TRAKYA ÜNİVERSİTESİ BALKAN ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ DERGİSİ, Cilt:5, Sayı 1, 2016, Edirne;
8. TÜRKÇEM, Sayı: 191, Yıl:18, 2016, Prizren;
9. HUMBOLDT KOSMOS, Alexander von Humboldt Stiftung Yayınları, Sayı: 106, 2016;
10. HABER BÜLTENİ, Sayı 299, 2015;
11. HABER BÜLTENİ, Sayı 312, 2016;
12. MATTO BULLETİN, Sayı: 2, 2016;
13. DİYANET, Sayı: 312, 2016;
14. AİLE, 2016;
15. YTB BÜLTEN, Sayı: 2, 2015, Ankara;
16. ARTI 90, T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Sayı: 11, 2015, Ankara.

GAZETELER:

1. KOHA DİTORE, Sayı: 7061, 2017, Priştine.

